

Міністерство освіти і науки України
Ministry of Education, Science of Ukraine

Херсонський державний університет
Kherson State University

ПІВДЕННИЙ АРХІВ
SOUTH ARCHIVE

(філологічні науки)
(Philological Sciences)

Випуск — LXXVIII
Issue

Херсон — 2020
Kherson

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації, серія КВ № 23955-13795ПР, зареєстровано 26.04.2019.
Збірник наукових праць «Південний архів (філологічні науки)» є фаховим виданням категорії «Б» зі спеціальності 035 «Філологія» на підставі Наказу МОН України № 409 від 17.03.2020 року (додаток № 1)
Журнал включено до наукометричної бази даних Index Copernicus (Республіка Польща)
Затверджено відповідно до рішення вченої ради Херсонського державного університету» (протокол № 4 від 26.10.2020)

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Ільїнська Ніна Іллівна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри слов'янської філології та світової літератури імені професора О. Мішукова Херсонського державного університету.

ЗАСТУПНИК ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА:

Штепенко Олександра Геннадіївна – доктор філологічних наук, завідувач відділом аспірантури та докторантури, професор кафедри слов'янської філології та світової літератури імені професора О. Мішукова Херсонського державного університету

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР:

Висоцький Андрій Анатолійович – кандидат філологічних наук, доцент кафедри слов'янської філології та світової літератури імені професора О. Мішукова Херсонського державного університету.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бокшань Галина Іванівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Херсонського державного аграрного університету.

Бондарева Олена Євгенівна – доктор філологічних наук, професор, проректор з науково-методичної, соціально-гуманітарної роботи та лідерства Київського університету імені Бориса Грінченка

Вишницька Юлія Василівна – доктор філологічних наук, доцент, доцент кафедри світової літератури Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка.

Заболотська Ольга Олександрівна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри англійської мови та методики її викладання Херсонського державного університету.

Зарва Вікторія Анатоліївна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української та зарубіжної літератури і порівняльного літературознавства Бердянського державного педагогічного університету.

Кеба Олександр Володимирович – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри германських мов і зарубіжної літератури Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Кузнецов Ілля Володимирович – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри історії театру, літератури та музики Новосибірського державного театрального інституту, Новосибірськ, Росія.

Мазур Олена Вікторівна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та практики галузевого перекладу Херсонського національного технічного університету.

Набитович Ігор Йосипович – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української філології Університету імені Марії Кюрі-Скłodовської, Люблін, Польща.

Омельчук Сергій Аркадійович – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри слов'янської філології та світової літератури імені професора О. Мішукова, перший проректор Херсонського державного університету.

Помогайбо Юлія Олександрівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри зарубіжної літератури Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Ройтер Тільманн – доктор філологічних наук, професор Інституту славистики Альпен-Адрія університету (Клагенфурт, Австрія)

Офіційний сайт видання: <https://pa.journal.kspu.edu>

Південний архів (філологічні науки): Збірник наукових праць.

Випуск LXXXIII. – Херсон: ХДУ, 2020. – 118 с.

© ХДУ, 2020

Certificate on state registration of printed mass medium, series KV № 23955-13795ПР, registered on 26.04.2019.

Collection of Scientific Papers “South Archive (Philological Sciences)” is a professional publication in the category “B” on the specialization 035 “Philology” under the Order of the MES of Ukraine № 409 on 17.03.2020 (Appendix № 1)

The journal is included in scientometric database Index Copernicus (the Republic of Poland)

Approved by the Decision of Academic Council of Kherson State University (protocol № 4, October 26, 2020)

EDITOR DIRECTOR:

Ilinska Nina Illivna – Doctor of Philological Sciences, Professor, Professor at the Department of Slavic Philology and World Literature named after Prof. O. Mishukov, Kherson State University.

DEPUTY CHIEF EDITOR:

Shtepenko Olesandra Hennadiivna – Doctor of Philological Sciences, Head of the Department of Postgraduate Education, Professor at the Department of Slavic Philology and World Literature named after Prof. O. Mishukov, Kherson State University

EXECUTIVE SECRETARY:

Vysotskyi Andrii Anatoliiovych – Candidate of Philological Sciences, Senior Lecturer at the Department of Slavic Philology and World Literature named after Prof. O. Mishukov, Kherson State University.

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Bokshan Halyna Ivanivna – Candidate of Philological Sciences, Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages, Kherson State Agrarian University.

Bondareva Olena Yevhenivna – Doctor of Philological Sciences, Professor, Vice Rector for Scientific-Methodological, Social-Humanitarian Affairs and Leadership, Borys Grinchenko Kyiv University.

Vyshnytska Yuliia Vasyliivna – Doctor of Philological Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of World Literature, the Institute of Philology, Borys Grinchenko Kyiv University.

Zabolotska Olha Oleksandrivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of the English Language and Methods of Teaching, Kherson State University.

Zarva Viktoriia Anatoliivna – Doctor of Philological Sciences, Professor, Professor at the Department of Ukrainian and Foreign Literature and Comparative Literature Studies, Berdyansk State Pedagogical University.

Keba Oleksandr Volodymyrovych – Doctor of Philological Sciences, Professor, Head of the Department of German Languages and Foreign Literature, Kamianets-Podilskiy Ivan Ohienko National University.

Kuznetsov Illia Volodymyrovych – Doctor of Philological Sciences, Associate Professor, Professor at the Department of History of Theater, Literature and Music, Novosibirsk State Theater Institute, Novosibirsk, Russia.

Mazur Olena Viktorivna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Theory and Practice of Industry Specific Translation, Kherson National Technical University.

Nabytovych Ihor Yosypovych – Doctor of Philological Sciences, Professor, Professor at the Department of Ukrainian Philology, Maria Curie-Skłodowska University, Lublin, Poland.

Omelchuk Serhii Arkadiiovych – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor at the Department of Slavic Philology and World Literature named after Prof. O. Mishukov, First Vice-Rector of Kherson State University.

Pomohaibo Yuliia Oleksandrivna – Candidate of Philological Sciences, Senior Lecturer at the Department of Foreign Literature, Odesa I.I. Mechnikov National University.

Reuther Tilmann – Doctor of Philological Sciences, Professor of the Institute of Slavonic Studies of the Alpen-Adria University Klagenfurt (Republic of Austria)

Official website of edition: <https://pa.journal.kspu.edu>

South Archive (Philological Sciences): Collected papers. Issue LXXXIII. –

Kherson: Kherson State University, 2020. – 118 p.

© KSU, 2020

ЗМІСТ

1. УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА

Журба С. С. НОВЕЛІСТИКА ГАЛИНИ ЖУРБИ: ДИФУЗИЯ ЖАНРУ	6
Lysenko N. O., Doroshyna L. F. AUTHOR'S TRANSFORMATIONS OF ETHNOCULTURAL ARCHETYPE <i>EARTH (ЗЕМЛЯ)</i> IN THE INDIVIDUAL STYLE OF O. DOVZHENKO AND T. OSMACHKA	11
Сокол Г. Р. ТЕМА ДИТИНСТВА ТА ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ В АВТОБІОГРАФІЧНІЙ ПОВІСТІ ГАЛИНИ ЖУРБИ «ДАЛЕКИЙ СВІТ».....	18
Супрун В. М. АКсіОЛОГІЯ МАТЕРИНСТВА В ЖІНОЧІЙ ПРОЗІ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ СЕРЕДИНИ ХХ СТОЛІТТЯ.....	23

2. РОМАНСЬКІ, ГЕРМАНСЬКІ ТА ІНШІ МОВИ

Vagatska O. V., Kozlova V. V. NEGATION TO DENOTE THE CONCEPT <i>BALANCE</i> IN THE MODERN AMERICAN SHORT STORIES	28
Бровкіна О. В., Мага А. В. ПРИКМЕТНИКИ ЯК ОДИНИЦІ ЗДІЙСНЕННЯ ВПЛИВУ В ТЕКСТІ АНГЛОМОВНОГО ПОЛІТИЧНОГО КОМЕНТАРЯ ТА ЗАСОБИ ЇХ ВПЛИВУ	33
Demchuk A. I. GENDER ASPECTS OF VOICE PERCEPTION VERBALIZATION IN THE ENGLISH BELLES-LETTRES DISCOURSE: PRELIMINARY RESEARCH.....	38
Ковбасюк Л. А. ПАНДЕМІЯ КОРОНАВІРУСУ ЯК ДЖЕРЕЛО УТВОРЕННЯ НІМЕЦЬКИХ КОМПОЗИТИВ	42
Луньова Т. В. ВЕРБАЛІЗОВАНИЙ КОНЦЕПТ <i>OLD AGE/СТАРІСТЬ</i> ЯК КОНСТИТУЕНТ ЕКФРАЗИСУ В СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ ЕСЕ ПРО ПІЗНЮ ТВОРЧИСТЬ ПАБЛО ПІКАССО: КОГНІТИВНО-ДИСКУРСИВНИЙ АНАЛІЗ	46
Сорокіна Л. Є. ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРЯМОГО ТА НЕПРЯМОГО КОМПЛІМЕНТУ ЯК ТАКТИК МОВЛЕННЄВОЇ МАНІПУЛЯЦІЇ	54
Стегніцька Л. В. ГЕНЕТИВНІ КОНСТРУКЦІЇ ТЕРМІНІВ-ЕПОНІМІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ МЕДИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ.....	59
Talavira N. M., Nabok A. I. VERBALIZING EXTINCTION IN BBC NEWS TEXTS: CONSTRUCTIONIST APPROACH	63
Chumakova K. O. WAYS OF TERM FORMATION IN THE FIELDS OF PHYSICAL THERAPY AND ERGOTHERAPY.....	67

3. ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНЕ, ТИПОЛОГІЧНЕ МОВОЗНАВСТВО

Осовська І. М., Сяйлева Є. В. МІЖКОНЦЕПТУАЛЬНІ КОРЕЛЯЦІЇ В КОНЦЕПТОСИСТЕМІ СУЧАСНОГО НІМЕЦЬКОМОВНОГО МЕДИЧНОГО ДИСКУРСУ	72
Tsymbolista L. R. VALENZ DES PRÄDIKATS IN DER AKTIV-PASSIV TRANSFORMATION IM DEUTSCHEN UND UKRAINISCHEN.....	77

4. ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Кобякова І. К., Чайка Т. Ю. ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ ГЛИБИННОЇ СТРУКТУРИ ТЕКСТУ ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ (НА ПРИКЛАДІ ТЕКСТІВ ЕКОНОМІЧНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ).....	84
Саліонович Л. М., Рубцова В. В. ПЕРЕКЛАДНА МНОЖИННІСТЬ У ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ НА ПРИКЛАДІ АНГЛІЙСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ПОВІСТІ І. ФРАНКА «ЗАХАР БЕРКУТ».....	94

5. МОВА І ЗАСОБИ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Півень Н. М. ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ В СУЧАСНІЙ БІЗНЕС-КОМУНІКАЦІЇ	100
---	-----

6. МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

Zabolotska O. O., Zabolotska O. V. DEMOTIVATORS AS A SPECIAL TYPE OF THE INTERNET DISCOURSE COMMUNICATION.....	108
--	-----

CONTENTS

1. UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE

Zhurba S. S. NOVELISTICS OF HALYNA ZHURBA: DIFFUSION OF THE GENRE	6
Lysenko N. O., Doroshyna L. F. AUTHOR’S TRANSFORMATIONS OF ETHNOCULTURAL ARCHETYPE <i>EARTH (ЗЕМЛЯ)</i> IN THE INDIVIDUAL STYLE OF O. DOVZHENKO AND T. OSMACHKA	11
Sokol H. R. THE TOPIC OF CHILDHOOD AND CREATIVE PERSONALITY DEVELOPMENT IN AUTOBIOGRAPHICAL HALYNA ZHURBA’S NOVEL “DISTANT LAND”	18
Suprun V. M. AXIOLOGY OF MATERNITY IN WOMEN’S PROSE IN THE DIASPORA IN THE MIDDLE OF THE XX CENTURY	23

2. ROMANIC, GERMANIC AND OTHER LANGUAGES

Bagatska O. V., Kozlova V. V. NEGATION TO DENOTE THE CONCEPT <i>BALANCE</i> IN THE MODERN AMERICAN SHORT STORIES	28
Brovkina O. V., Maha A. V. ADJECTIVES AS THE UNITS OF IMPACT IN THE TEXT OF ENGLISH POLITICAL COMMENTARY	33
Demchuk A. I. GENDER ASPECTS OF VOICE PERCEPTION VERBALIZATION IN THE ENGLISH BELLES-LETTRES DISCOURSE: PRELIMINARY RESEARCH	38
Kovbasyuk L. A. CORONAVIRUS PANDEMIC AS THE SOURCE OF THE GERMAN COMPOUND WORDS	42
Lunyova T. V. VERBALIZED CONCEPT <i>OLD AGE</i> AS A CONSTITUENT OF EKPHRASIS IN THE MODERN ESSAYS WRITTEN IN ENGLISH ABOUT THE LATE WORKS OF PABLO PICASSO: COGNITIVE AND DISCURSIVE ANALYSIS	46
Sorokina L. Yu. GENDER PECULIARITIES OF DIRECT AND INDIRECT COMPLIMENTS AS TACTICS OF VERBAL MANIPULATION	54
Stegnitska L. V. GENITIVE CONSTRUCTIONS OF EPONYMOUS TERMS IN ENGLISH MEDICAL TERMINOLOGY	59
Talavira N. M., Nabok A. I. VERBALIZING EXTINCTION IN BBC NEWS TEXTS: CONSTRUCTIONIST APPROACH	63
Chumakova K. O. WAYS OF TERM FORMATION IN THE FIELDS OF PHYSICAL THERAPY AND ERGOTHERAPY	67

3. COMPARATIVE-HISTORICAL, TYPOLOGICAL LINGUISTICS

Osovska I. M., Siaileva Ye. V. INTERCONCEPTUAL CORRELATIONS IN THE CONCEPTSYSTEM OF MODERN GERMAN-LANGUAGE MEDICAL DISCOURSE	72
Tsymbolista L. R. VALENCE OF PREDICATES IN THE ACTIVE-PASSIVE TRANSFORMATION IN GERMAN AND UKRAINIAN	77

4. THEORY OF TRANSLATION

Kobyakova I. K., Chaika T. Yu. THE ISSUE OF PRESERVING THE TEXT DEEP STRUCTURE IN TRANSLATION (USING THE EXAMPLE OF ECONOMIC TEXTS)	84
Salionovych L. M., Rubtsova V. V. TRANSLATION MULTIPLICITY IN LINGUOCULTUROLOGY (BASED ON ENGLISH TRANSLATIONS OF “ZAKHAR BERKUT” BY I. FRANKO)	94

5. LANGUAGE AND MASS MEDIA

Piven N. M. PROBLEMS OF NATIONAL LANGUAGE FUNCTIONING WITHIN BUSINESS COMMUNICATION	100
--	-----

6. INTERCULTURAL COMMUNICATION

Zabolotska O. O., Zabolotska O. V. DEMOTIVATORS AS A SPECIAL TYPE OF THE INTERNET DISCOURSE COMMUNICATION	108
--	-----

1. Українська мова та література

1. Ukrainian language and literature

НОВЕЛІСТИКА ГАЛИНИ ЖУРБИ: ДИФУЗИЯ ЖАНРУ

Журба Світлана Степанівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української та зарубіжної літератур
Криворізького державного педагогічного університету
zss69@ukr.net
orcid.org/0000-0002-6090-7742

Мета. Мала проза кінця XIX – початку XX століття вражає експериментальністю письма, жанровою еkleктикою, модифікацією жанру, інтертекстуальністю. Мета статті – на прикладі творів «Казка про Змарагд», «В ясний день», «Ассирійська легенда» Галини Журби простежити художньо-образну організацію текстів, авторське поєднання різножанрових елементів у структурі новели. Питання дифузії жанрів майже не висвітлювалося в публікаціях про письменницю, тож потребує належного осмислення й аналізу.

Методи. Методологічні засади дослідження полягають у комплексному застосуванні історико-літературного, герменевтичного методів та рецептивної естетики, що дало змогу розкрити проблему дифузії жанру у літературі, вказати значення Галини Журби у модифікації жанру новели через аналіз її творів. Метод інтертекстуального аналізу було використано у дослідженні міжтекстових зв'язків прози письменниці та фольклору, міфології. Використано методику аналізу, синтезу, добору та систематизації матеріалу.

Результати. У процесі дослідження продемонстровано руйнування канонів жанру новели у літературі початку XX століття, вказано на динамізм і художні трансформації модерних творів, синтез різножанрових форм. У ранній прозі Галини Журби простежуємо експериментальні пошуки авторки у формозмістовій організації новели. Результати дослідження показали, що процес жанрового синтезу дав змогу авторці виразити ідейно-тематичний зміст творів, розширити горизонт читацького сприйняття. Філософське осмислення буття людини і світу, трансформація міфологічних образів «Казки про Змарагд», «В ясний день», «Ассирійської легенди» Галини Журби засвідчують індивідуально-стильову ознаку письма та творчі пошуки в жанрі новели. Виявлено особливості прози письменниці, до яких належить контамінація жанрів новели і казки, новели і легенди, трансформація фантастичних образів, мотивів у новелістичну структуру, інтертекстуальність.

Висновки. Отже, взаємопроникнення одного тексту в інший у малій прозі Галини Журби сприяє вираженню сюжетно-композиційних можливостей текстів, збагаченню формозмістових елементів, міжтекстовій взаємодії. Авторська інтерпретація відомих міфологічних образів, фантастичні вкраплення, оновлення семантики текстів, композиційна організація текстів визначили нову жанрову модель творів «Казка про Змарагд», «В ясний день» як модерну казку, «Ассирійську легенду» – модерну легенду. Через модерні способи мислення письменниці відбувається становлення індивідуально-художнього стилю у співвідношенні з літературними здобутками прози доби.

Ключові слова: проза, новела, казка, легенда, синтез, модифікація, взаємопроникнення жанрів, контамінація жанрів.

NOVELISTICS OF HALYNA ZHURBA: DIFFUSION OF THE GENRE

Zhurba Svitlana Stepanivna,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at the Department of Ukrainian and Foreign
Literature
Kryvyi Rih State Pedagogical University
zss69@ukr.net
orcid.org/0000-0002-6090-7742

Purpose. The short prose of the end of the XIX – beginning of the XX century impresses with the experimentality of writing, genre eclecticism, modification of the genre, intertextuality. The purpose of the article is to trace the artistic and figurative organization of texts, the author's combination of various genre elements in the structure of the short story on the example of the works "The Tale of the Emerald", "On a Clear Day", "Assyrian Legend" by Halyna Zhurba. The issue of diffusion of genres was hardly covered in publications about the writer, so it needs proper understanding and analysis.

Methods. The methodological principles of the research are the complex application of historical-literary, hermeneutic methods and receptive aesthetics, which revealed the problem of genre diffusion in literature, to indicate the importance of Halyna Zhurba in modifying the genre of short stories through analysis of her works. The method of intertextual analysis was used in the study of intertextual connections between the writer's prose and folklore, mythology. The method of analysis, synthesis, selection and systematization of material is used.

Results. The study demonstrates the destruction of the canons of the genre of short stories in the literature of the early twentieth century, points to the dynamism and artistic transformations of modern works, the synthesis of various genre forms. In Halyna Zhurba's early prose we trace the author's experimental searches in the form/content organization of the short story. The results of the research showed that the process of genre synthesis allowed the author to express the ideological and thematic content of the works, to expand the horizon of the reader's perception. Philosophical comprehension of human existence and the world, transformation of mythological images "Tales of the Emerald", "On a Clear Day", "Assyrian Legend" by Halyna Zhurba testify to the individual stylistic feature of writing and creative research in the genre of short stories. Short stories and fairy tales, short stories and legends, transformation of fantastic images, motives into a novelistic structure, intertextuality.

Conclusions. Thus, the interpenetration of one text into another in the short prose of Halyna Zhurba contributes to the expression of plot-compositional possibilities of texts, enrichment of form/content elements, intertextual interaction. The author's interpretation of well-known mythological images, fantastic inclusions, updating the semantics of texts, compositional organization of texts defined a new genre model of works "The Tale of the Emerald", "On a Clear Day" as a modern tale, "Assyrian Legend" – a modern legend. Through the modern ways of thinking of the writer is the formation of individual artistic style in relation to the literary achievements of prose of the day.

Key words: prose, short story, fairy tale, legend, synthesis, modification, interpenetration of genres, contamination of genres.

1. Вступ

Українська модерна проза кінця XIX – початку XX століть демонструє оновлення художньої функціональності, трансформацію жанрових форм, тип наратора задля втілення творчого задуму автора. Завдяки експериментальній техніці мала проза (новела, оповідання) вражає синтезом різножанрових компонентів, несподіваним поєднанням найрізноманітніших технік та стильовою еkleктикою. О. Колінько вважає, що, «перетворюючись на експериментаторський жанр, новела рубежу XIX–XX ст., руйнуючи генологічні канони, ставала своєрідною ареною для апробації нових ідей і художніх принципів» (Колінько, 2015: 64).

Жанри та жанрові різновиди української епіки в історико-літературному контексті стали предметом досліджень Т. Бовсунівської, І. Денисюка, Ю. Коваліва, Н. Копистянської, В. Фащенко, С. Філоненко та інших. Пошуки нових художніх засобів у модернізмі посилили інтенсивність синтезу жанрових форм, що, на думку Т. Бовсунівської, сприяло появі жанрових модифікацій (Бовсунівська, 2009: 510). Змішування жанрів більше притаманне великій прозі, такій як: роман-есе, роман у новелах, роман-хроніка, роман-репортаж, роман-притча, кінороман, кіноповість тощо. Проте і мала епіка піддається взаємопроникненню жанрів, розширюючи способи зображення дійсності та активізуючи горизонт читачького сприйняття. У модернізмі, на думку І. Денисюка, «відбувається дифузія літературних родів та жанрів – лірика затоплює прозу»; «драма братається з новелою, оповідання з нарисом чи новелою, а то й із повістю»; «толерується крайня «верлібність», фрагментарність прози»; з'являються різні форми новелістичного нарису; відбувається «безнастанна трансформація жанрів малої прози – взаємопроникнення і їх взаємонакладання, процвітає розмаїтість форм і барв» (Денисюк, 1999: 215). Така взаємодія відбувається як між жанровими: новела і казка, повість і балада, оповідання і легенда, новела і нарис, роман і пісня; так і між родовими формами – ліро-епічна поема, лірична новела, драматична поема, епічна драма тощо. Пошуки нових жанрових форм виходили за межі власне літератури й збагачувалися внаслідок синтезу інших видів мистецтв, декларуючи музично-живописні принципи побудови твору. Критики вказують, що ритмомелодика імпресіоністичних творів демонструє зв'язок із музикою (для лірики) і живописом (для прози).

Дифузія або взаємопроникнення різних жанрів у літературі, на думку Т. Бовсунівської, «не є трансформацією жанру, це лише його всезагальна властивість», адже «в реальній літературі дуже важко знайти чисті жанри, то навіть найпримітивніша дифузія може вважатися чинником появи нових жанрових модифікацій» (Бовсунівська, 2009: 31). Процес дифузії в літературі постійний, оскільки оновлення відбувається з кожним новим етапом розвитку літературного процесу й індивідуальним наповненням твору. Таке змішування жанрів вказує на розширення горизонтів ідейно-тематичного змісту, взаємодію елементів різних родів та індивідуально-авторське наповнення тексту. Трансформація жанру відбувається внаслідок авторської установки на його зміну, інтертекстуальних зв'язків, включення позалітературних текстів у структуру твору, міжвидового синтезу.

Творцями нових жанрових форм у літературі межі XIX–XX століть були письменники-модерністи, які декларували спосіб організації текстових моделей, динамізм, еластичність жанру, деканонізацію форми, синкретизм формозмістових компонентів. Внутрішня взаємодія у межах жанру, контамінація родо-жанрових форм декларувала модифікацію творів М. Коцюбинського «Хо» (новела-казка), Є. Ярошинської «Останнє пристановище» (новела-акція), Грицька Григоренка «Чом, чом, чорнобров, чом до мене не прийшов?» (оповідання-балада), «У вагоні (Подорожні)» (оповідання-нарис) тощо. Трансформує жанр новели і Галина Журба.

Художній почерк Галини Журби (Гелени Маврикіївни Домбровської) презентований індивідуально-авторським стилем: імпресіоністичною манерою викладу, психологізмом, символічними образами, драматичним розкриттям трагедії людини. У літературу письменниці ввійшла збіркою «3 життя» (1909). Збірка оповідань «Похід життя» (1919) заявила про входження у літературу талановитої письменниці. Тогочасна критика (І. Липа, А. Ніковський, М. Сріблянський) відзначала особливості індивідуального стилю Галини Журби (ліричний імпресіонізм), мову творів та komponування тексту. Імпресіонізм у творах письменниці виростав на ґрунті неоромантизму, проте для ранньої прози характерна стильова (експресіонізм, символізм, екзистенціалізм) та жанрова дифузія (новела-казка, новела-легенда), що визначило специфіку індивідуального стилю Галини Журби. Біографія, тематичний, жанрово-стильовий діапазон прози письменниці в українському літературознавстві стали предметом зацікавлень В. Агеєвої, С. Андрусів, О. Василюшина, Ю. Коваліва, С. Козака, М. Крупки, Ф. Погребенника, С. Савченко, О. Тарнавського, В. Шевчука, Н. Шумило та інших. В останнє десятиліття епічна спадщина Галини Журби стала об'єктом досліджень у дисертаціях Н. Мафтин «Західно-українська та еміграційна проза 20–30-х років XX століття: парадигма реконквісти» (Мафтин, 2008), Г. Сокол «Жанрово-стильові особливості прози Галини Журби: текст і контекст» (Сокол, 2010). Слід відзначити сучасну інтерпретацію творів письменниці науковцями (О. Вешелені, А. Віннічук, А. Гуляком, Н. Науменко, М. Комарицею, В. Крупкою, П. Іванишином, В. Мацьком, О. Риверчук, І. Руснак, Н. Смірною, І. Хоцянівською) в збірнику наукових праць «Творчість Галини Журби і міжвоєнна доба в українській літературі: до 125-ї річниці від дня народження письменниці» (Творчість, 2014).

Мета статті – прослідкувати специфіку художньої реалізації світобачення Галини Журби в прозових текстах, проаналізувати жанрову ідентифікацію творів; простежити вияви жанрової дифузії на прикладі «Казки про Змарагд», «В ясний день», «Ассирійської легенди» письменниці. Питання взаємопроникнення жанрів досі фактично не висвітлювалося в наукових студіях про письменницю, тож потребує належного осмислення й аналізу.

2. Синтез жанрів у творах Галини Журби

Модерна проза демонструє пошуки нових можливостей жанру завдяки відкритості твору та експериментуванню. Лірична стихія, вставні конструкції, жанровий еkleктизм характерні для прози модернізму О. Авдиковича, Галини Журби, О. Кобилянської, Наталени Королеви, М. Коцюбинського, Уляни Кравченко, М. Яцкова та інших. Висвітлюючи питання вставних новелістичних текстів, О. Бровко зауважує, що у «структурі прозового твору прості форми відзначаються множинністю модифікацій та різним функціональним призначенням» (Бровко, 2011: 136). «Інкорпоровані структурні компоненти епіки» – легенда, міф, казка, загадка, пісня, сказання тощо, використовуються для увиразнення сюжетних ліній, смислових відтінків, відкриття додаткових значеннєвих площин (Бровко, 2011: 136).

Рання проза Галини Журби детермінована експериментуванням із формою та змістовим наповненням, інтертекстуальністю й інтермедіальністю. Жанрова своєрідність прозописьма декларована посиленою увагою до нарисових форм, відмовою від фабульності, «переважанням психологічних етюдів, сюжетотворчими елементами яких стають мотиви смутку й туги» (Сокол, 2010: 28). Досліджуючи жанрово-стильові особливості малої прози письменниці, Г. Сокол вказує на «жанрову дифузію» творів, адже, на думку дослідниці, «дефініція «новела» стосується прозових форм письменниці досить умовно: цій прозі властива фрагментарність, нарисовість, лірична «розмитість» (Сокол, 2010: 15).

Дефініція «казка», винесена у назву «Казка про Змарагд» Галини Журби, є авторською ідентифікацією жанрової природи твору. У новелі, на думку дослідниці Н. Смірної, саме заголовок «чітко окреслює письменницьку настанову на казковість викладу, тяжіння до казкової оповіді» (Смірнова, 2014: 104), а «елементи казкового світу психологічно зацентровані» (Смірнова, 2014: 104). Оновлення літературної казки відбувається завдяки використанню фантастичних елементів, індивідуально-авторського наповнення змісту. Дослідниця Л. Овчинникова зазначає, що літературна казка ХХ століття синтезує різножанрові компоненти, «матеріалізуючись зусиллями індивідуальних авторів у цілій низці жанрових різновидів (повість-казка, казка-новела тощо)» (Овчинникова, 2001: 111). Пригодницько-розважальний сюжет «Казки про Змарагд» пов'язаний із прагненням хлопчика Богдана знайти чарівний камінь, що виконує бажання й поведе його в незвіданий світ добра, краси та щастя. Хлопчик мріє подорожувати, побачити пустелі, гори, водоспад, озеро (у творі це конкретні географічні вказівки – Атакама, Ніагара, Котопаху, Оріноко, Чімбораззо). Мотив мандрів відсилає до казкового сюжету та біблійних оповідей про подорожі в пошуках щастя. Казковий світ у творі проступає крізь реальний, творючи гармонійну картину світоустрою. Пізнавальний та розважальний аспекти творчо інтерпретовані авторкою: смарагд виступає символом вільного життя дорослої людини, свободи, але дитина сприймає це як таємниче та бажане, хоча й не зовсім зрозуміле. Богдан пізнає світ на рівні сприйняття дитини, де реальне та ірреальне переплітаються й існують в одній площині. Природа фантастичного у творі тяжіє швидше до міфологічного осмислення людини й світу, ніж до казкового.

Авторка зближує фольклорну та літературну традиції, акцентує увагу на сні героя, через який хлопчик отримує відчуття свободи й можливість втекти від реальності, побачити незвідані світи, прочитані в книжках. Семантика твору маркована фантастичними образами: жінка-кицька, яка дає смарагд, потім в уяві хлопчика перетворюється на тигра; їжак, журавель розмовляють з хлопчиком. Фольклорно-містичний мотив у структурі «Казки про Змарагд» реалізований бінарною опозицією «свій»/«чужий» і прочитується через просторові координати твору (земний світ – мандри в інші світи (куточки Землі)), складники основ світу та світового дерева, образів (добрих і злих казкових персонажів). Імпресіоністична техніка, реальна основа твору, не чітко окреслені фантастичні образи інспірують жанрову природу новели. Окреслюючи міфогенність імпресіоністичної поетики «Казки про Змарагд», Н. Смірнова зазначає, що Галина Журба розширює «жанрові уявлення про можливості літературної казки і відповідно до мистецько-літературних, філософських вимог доби створює яскравий зразок модерністичної казки» (Смірнова, 2014: 111).

Вплетені в структуру твору «В ясний день» елементами містичного, фантастичного, презентовані одухотвореністю природи й ірреальним світом, вказують на казкову природу. Василько сприймає природу саду зачаровано, щораз відкриваючи для себе нове: хлопчик «підносить вгору своє личко, очі жмурить і слухає казку старого саду» (Журба, 1910: 642), і навіть «Комарі сплелися прозорим туманом над головою дитини. Миготять в сонці краплями злата і тихо-тихесенько співають ту саму легенду, що й він» (Журба, 1910: 643). Навколишній світ для хлопчика набирає рис загадкового і таємничого, проте сприймається дитиною як звичний, і навіть «Стара кляча неначе справді заслухана у Василькову казку стоїть тихо і коли-ніколи щось жує» (Журба, 1910: 646). Розповідь у творі насичена містичними акцентами: «долоня якась пересунулась по верхах саду», «хтось непомітний причаївся в тінях саду і шепче. Співає, що осиплеться цвіт яблунь, що змовкне десь журливе все комашине життє, пух кульбабів розвіється звільна і тихо хтось перейде по сухих листях саду» (Журба, 1910: 643). Містичний мотив наявний не тільки у прозі Галини Журби, а й у творах Наталі Кобринської, М. Коцюбинського, В. Стефаніка, Б. Лепкого, М. Яцкова та інших. Казкові елементи, вкраплення у сюжеті твору несуть морально-етичний, пізнавальний, виховний характер. Реальність та ірреальність цілісно переплітаються в художній картині світу новели: тварини, рослини, речі змінюють своє значення крізь призму дитячої свідомості: «Здається хлопчикові, що кругом нього повно якихось істот, котрі дивляться на його роботу та шепчуть між собою здивовано, тихо. І маленький Василько, не відриваючись від червоних цеглинок, оповідає «їм» дзвінким, співучим голосом про свій кам'яний двір та про глиняного півника, що мама на ярмарку купить. Оповідає, похитуючись на всі боки, що мама у річці

мочила мітки (тоді, як Боска покусав сліпого Сірка) та на траві у саду сушила. Що на ярмарку попродає мітки та за шість грошів півника купить. Глиняного півника, що грає. В тиху гармонію зливається дзвінкий голос Васильковий з гомоном саду. Шепіт яблунь і пісня про глиняного півника» (Журба, 1910: 644). Казкова інтенція простежується в семантиці, містичних образах, індивідуально-авторському наповненні змісту твору.

Дослідження внутрішнього світу Василька, його прагнень, бажань, зацікавлень передано через уяву дитини, її сприйняття, враження. Несподівана розв'язка – смерть дитини (залишена дудка біля колодязя) вказує на композиційну структуру новели. Звернення Галини Журби до розповідного стилю і фантастичних елементів, інтерпретація образів, містичність та побутовий характер (про бідність хлопчика Василька свідчить його одяг) дало змогу модифікувати традиційний сюжет новели, увиразнивши жанрову семантику твору як новелу-казку, модерну казку.

3. Контамінація жанрів в «Ассирійській легенді»

Взаємодія філософської та міфологічної текстових площин, жанрових форм новели та легенди актуалізується в «Ассирійській легенді» через авторську розповідь про безмовного Сфінкса. Галина Журба доповнює фабулу оповіді вкрапленням міфологічного матеріалу, що увиразнює образ самотньої людини – шукача правди. Філософське осмислення буття людини у світі набуло авторського вияву в «Ассирійській легенді»: міфологічний сюжет осмислений через метафору пошуку сенсу буття. Герой не досяг своєї мети, не почув відповіді на свої запитання, і «без відповіді мерли його слова» (Журба, 1991: 95), знесилений «впав на землю, лице і груди втулив в пісок та без стогону сконав» (Журба, 1991: 96). Таємниця так і не відкрилася герою, і цей мотив у творі набуває символічного та міфологічного наповнення: це своєрідний коментар до системи цінностей героя.

Реальні події в легенді змішані з міфологічними та релігійними. Релігійно-філософська основа твору Галини Журби пов'язана з уявленнями людини про Всесвіт, закони життя, пошуки людиною істини, «джерела мудрості й миру» (Журба, 1991: 94) та пізнання самого себе. Авторська інтерпретація загадки про Сфінкса в «Ассирійській легенді» метафорично окреслена: інокомовлення робить героя особою, яка хоч і зустріла Сфінкса, проте не змогла розгадати мудрість світу, оскільки бажала почути відповіді на питання, не прагнучи збагнути призначення людини на Землі і сутність буття. Міф про Едіпа і Сфінкса інтерпретує у притчі Григорій Сковорода (уривок із філософського трактату «Дружня розмова про душевний світ»). Сфінкс, за Сковородою, – книга, яку заповів Едіп своєму сину. Алегоричний зміст притчі українського філософа близький твору «Ассирійська легенда»: істинна мудрість закладена у книгах (у цьому разі – Біблії), де через розповіді про чудеса пізнаємо самого себе й сутність людську. Сковорода порівнює Біблію та біблійних пророків зі Сфінксом.

Прочитання історії найбільшої стародавньої держави Ассирії в модерній літературі дало змогу авторці вказати на те, що споконвічні знання про перемогу людини над тваринним началом закріплюються у творах мистецтва. Загадковий і неосягнутий Сфінкс став символом таємниці, у переносному значенні – загадковою людиною. В «Ассирійській легенді» таємницю буття і світу герой не осягнув, не відкрив для себе, тому й трагічна розв'язка твору. Інтертекстуальність образу Сфінкса експлікована авторкою в ідейно-тематичному плані. Фігура Сфінкса в міфології – це зооморфна міфічна істота (в єгипетській – тварина з тілом лева і головою людини (сокола, бика); у грецькій – крилате чудовисько з тулубом лева та жіночим обличчям). Чотири сутності Сфінкса (людина, орел, лев і бик) проінтерпретовані авторкою як чотири енергетичні сутності людини в новому екзистенційному осмисленні: споконвічні знання розкриваються тільки тому, хто йде духовним шляхом. Духовні знання про сутність людського буття закладені в Біблії.

Інтерпретація легенди про Сфінкса пов'язана з давньоєгипетською легендою про богиню Сехмет, яка відзначалася жорстокими розправами з непокірними. У творі прочитується морально-етичний складник тексту: герой шукає жінку, яка б відповіла йому взаємністю, проте «сфінкс стояв безголовий, а тінь від його лягла на піскові теж мовчазна і темна» (Журба, 1991: 95). Рядки «Відкрий мені криницю своїх пізнань, щоб омочити в ній губи, бо висушила їх пустиня» (Журба, 1991: 95) прочитуються як у біблійному контексті (молитва до Бога відкриває серце для істини, розум для розуміння Писання, і людина отримує користь від знань), так і мають еротичний підтекст (бажання взаємності). Непізнана таємниця жінки не відкрилася чоловікові. Побутова основа твору забезпечує міфологічній історії самостійність на змістовому та філософському рівні.

Розповідь про безмовного Сфінкса, вписана в структуру твору, вказала на жанрові риси модерної легенди. У легенді важливе не саме зображення фантастичної події, а ті думки й почуття, що вона викликає. Нова «манера викладу (лаконізм, експресивність, філософське світосприйняття довілля й життя; зосередження на екзистенційних колізіях особистості, концентрація уваги на її думках і переживаннях) не відповідала канонічним законам жанру й характеризувала вже мобільну новелу нового типу згідно з викликами «нервового» часу» (Колінько, 2015: 66). Творення нових композиційно-стилістичних прийомів, використання художньої техніки для розширення жанрових горизонтів, деструкція фабульної канви новели дали підстави вказати на розвиток модерної легенди у творчості Галини Журби.

4. Висновки

Становлення індивідуально-художнього стилю Галини Журби відбувається у співвідношенні з художніми здобутками прози початку ХХ століття. Через модерні способи мислення утверджувався у літературі модернізму жанровий синкретизм, взаємопроникнення компонентів тексту. Оновлення семантики тексту, авторське переосмислення жанру, фантастичні вкраплення, організація композиції новели визначили жанр творів «Казка про Змагд», «В ясний день» як модерну казку. Авторська трансформація легенди про Сфінкса у структурі «Ассирійської легенди» створює нову жанрову модель – модерну легенду.

Інтертекстуальні зв'язки, поєднання, взаємопроникнення одного жанру в інший призводить до збагачення формозмістових елементів, модифікації жанру, сприяє увиразненню сюжетно-композиційних можливостей тексту.

Деструкція фабульної канви у «Казці про Змарагд», «В ясний день», «Ассирійській легенді» Галини Журби, фантастичні перетворення, мотив мандрів, сон збагатили структуру новел філософським, інтелектуальним змістом. Результатом міжжанрових дифузій новелістики Галини Журби стало формування нових утворень у межах жанру внаслідок взаємодії формозмістових компонентів – модерної казки, модерної легенди.

Мала проза Галини Журби залишається предметом подальшої дослідницької роботи і відкриває перспективи для ґрунтовного вивчення інтертекстуальних зв'язків.

Література:

1. Бовсунівська Т.В. Теорія літературних жанрів : Жанрова парадигма сучасного зарубіжного роману. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2009. 519 с.
2. Бровко О.О. Новела в структурі української прози: модифікації та функції : монографія. Луганськ : ЛНУ ім. Тараса Шевченка, 2011. 400 с.
3. Денисюк І.О. Розвиток української малої прози кінця XIX – початку XX століття : монографія. Львів : Академічний Експрес, 1999. 280 с.
4. Журба Г. Ассирійська легенда. *Дерево пам'яті* : у 4 випусках. Київ : Веселка, 1991. Вип. 3. С. 92–96.
5. Журба Г. Казка про Змарагд. *Дивослово*. 2012. № 10 (667). С. 59–64.
6. Журба Г. В ясний день. *Українська хата*. 1910. № 10. С. 642–647.
7. Колінко О. Новела рубежу XIX–XX ст.: традиції жанру чи руйнування канону? *Слово і час*. 2015. № 2. С. 63–70.
8. Мафтин Н.В. Західноукраїнська та еміграційна проза 20–30-х років XX століття: парадигма реконквісти : монографія. Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2008. 356 с.
9. Овчинникова Л. Русская литературная сказка XX века (история, классификация, поэтика). Москва : Ред-изд. центр «Альфа», 2001. 324 с.
10. Смірнова Н. Міфогенність імпресіоністичної поезики «Казки про змарагд» Г. Журби. *Творчість Галини Журби і міжвоєнна доба в українській літературі* : до 125-ї річниці від дня народження письменниці. Збірник наукових праць. Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2014. Випуск 3. С. 103–112.
11. Сокол Г.Р. Жанрово-стильові особливості прози Галини Журби: текст і контекст : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.01.01. Івано-Франківськ, 2010. 19 с.
12. Творчість Галини Журби і міжвоєнна доба в українській літературі: до 125-ї річниці від дня народження письменниці. Збірник наукових праць. Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2014. Випуск 3. 536 с.

References:

1. Bovsunivska, T.V. (2009). *Teoriia literaturnykh zhanriv : Zhanrova paradyhma suchasnoho zarubizhnoho romanu* [Theory of literary genres: The genre paradigm of a modern foreign novel]. Kyiv: Publishing and printing center “Kyiv University”, 519 p. [in Ukrainian].
2. Brovko, O.O. (2011). *Novela v strukturi ukrainskoi prozy: modyfikatsii ta funktsii* [Novel in the structure of Ukrainian prose: modifications and functions]. Luhansk: LNU im. Tarasa Shevchenka, 400 p. [in Ukrainian].
3. Denysiuk I.O. (1999) *Rozvytok ukrainskoi maloi prozy kintsia XIX – pochatku XX stolittia* [Development of Ukrainian short prose of the end of the XIX – beginning of the XX century]. Lviv: Akademichnyi Ekspres, 280 p. [in Ukrainian].
4. Zhurba, H. (1991). *Assiriiska lehenda* [Assyrian legend]. *Derevo pamiati* : u 4 vypuskakh. Kyiv: Veselka, Vyp. 3. S. 92–96 [in Ukrainian].
5. Zhurba, H. (2012). *Kazka pro Zmarahd*. [The Tale of the Emerald]. *Dyvoslovo*. No. 10 (667). S. 59–64 [in Ukrainian].
6. Zhurba, H. (1910). *V yasnyi den* [On a clear day]. *Ukrainska khata*. No. 10. S. 642–647 [in Ukrainian].
7. Kolinko, O. (2015). *Novela rubezhu XIX–XX st.: tradytsii zhanru chy ruinuvannia kanonu?* [A short story of the turn of the XIX–XX centuries: traditions of the genre or the destruction of the canon?]. *Slovo i chas*. No. 2. S. 63–70 [in Ukrainian].
8. Maftyn, N.V. (2008). *Zakhidnoukrainska ta emihratsiina proza 20–30-kh rokiy XX stolittia: paradyhma rekonkisty* [Western Ukrainian and Emigration Prose of the 1920s and 1930s: The Reconquista Paradigm]. Ivano-Frankivsk: VDV TsIT Prykarpatskoho natsionalnoho universytetu imeni Vasylia Stefanyka, 356 p. [in Ukrainian].
9. Ovchinnikova, L. (2001). *Russkaya literaturnaya skazka XX veka (istoriya, klassifikaciya, poetika)* [Russian literary tale of the 20th century (history, classification, poetics)]. Moskva: Red-izd. centr “Al’fa”, 324 p. [in Russian].
10. Smirnova, N. (2014). *Mifohennist impresionistychnoi poetyky “Kazky pro zmarahd” H. Zhurby* [Mythogenicity of impressionist poetics “Tales of the Emerald” by G. Zhurba]. *Tvorchist Halyny Zhurby i mizhvoienna doba v ukrainskii literaturi : Do 125-yi richnytsi vid dnia narodzhennia pismennytsi*. Zbirnyk naukovykh prats. Vinnytsia: TOV firma “Planer”. Vypusk 3. S. 103–112 [in Ukrainian].
11. Sokol, H.R. (2010). *Zhanrovo-stylovi osoblyvosti prozy Halyny Zhurby: tekst i kontekst* [Genre and style features of Galina Zhurba’s prose: text and context]. Avtoref. dys... kand. filol. nauk: 10.01.01. Ivano-Frankivsk. 19 p. [in Ukrainian].
12. *Tvorchist Halyny Zhurby i mizhvoienna doba v ukrainskii literaturi: Do 125-yi richnytsi vid dnia narodzhennia pismennytsi* [Creativity of Galina Zhurba and the interwar period in Ukrainian literature: To the 125th anniversary of the writer’s birth]. Zbirnyk naukovykh prats. Vinnytsia: TOV firma “Planer”, 2014. Vypusk 3. 536 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 26.08.2020
The article was received 26 August 2020

UDC 811.161.2'42

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2020-83-2>

AUTHOR'S TRANSFORMATIONS OF ETHNOCULTURAL ARCHETYPE *EARTH* (ЗЕМЛЯ) IN THE INDIVIDUAL STYLE OF O. DOVZHENKO AND T. OSMACHKA

Lysenko Natalia Oleksandrivna,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at the Department for Ukrainian Studies
and Latin Language
National University of Pharmacy
lis-enko@bigmir.net
orcid.org/0000-0001-8607-2213

Doroshyna Liliia Fedorivna,
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor of the Department of Philology,
Translation and Strategic Communications
National Academy of the National Guard of Ukraine
doroshina.lilia@gmail.com
orcid.org/0000-0002-0199-4372

Purpose. To investigate the author's transformations of ethnocultural archetype *mother earth* in the individual poetic styles of O. Dovzhenko and T. Osmachka.

Methods. With this aim we used the comparative method, as well as the methods of partial search and of some componential analysis.

Results. The author of the article gives a comparative analysis of the associative connections and verbal means which give creative representation of the image of *mother earth* in the literary output of the two authors. It is noted that the both writers interpret archetype *earth* via the metaphor of earth as the mother.

For O. Dovzhenko archetype *earth* is one of the primary archetypes of his poetic style. The earth gives new life, vivifies and re-creates the world so it is associated with a woman, a mother. With the aim of depicting archetypal characteristics of *mother earth* the writer uses such means of language as popular traditional descriptors (*сирі, рідна, українська*), metaphors (*рідні руїни, мертві подвір'я Києва*), personification (*матернє лоно, лице землі*).

The individual style of T. Osmachka transforms the archetype *mother earth* as the facts of life change: the motive of the Mother of God in the image of *earth* is characteristic for the early period of his writing. The article cites and analyses the examples of overlapping of archetype *mother earth* with the image of Mother of God and with the image of Ukraine.

Also the article examines the image of *earth* in such metaphoric binaries as *перса землі, душа землі, ребра землі*, as well as poems "Mein Lieber" and "No" (from the "Racemes of Time" collection written in the emigration) which are emblematic of the transformations of image.

Conclusions. The creative heritage of both authors is determined by similar ethnocultural archetypes the individual authorial transformations in which can be found in the texts created during different periods of time. The archetypal image of the mother earth is dominant in style of O. Dovzhenko and T. Osmachka. The author's realizations of the studied archetypal image, as a whole, are the main Ukrainian literary tradition and poetic model of the world.

Key words: archetype image, archetype *mother earth*, author's transformations of archetype images, poetic model of the world.

АВТОРСЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕТНОКУЛЬТУРНОГО АРХЕТИПУ ЗЕМЛЯ В ІДІОСТИЛЯХ О. ДОВЖЕНКА ТА Т. ОСЬМАЧКИ

Лисенко Наталя Олександрівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри українознавства та латинської мови
Національного фармацевтичного університету
lis-enko@bigmir.net
orcid.org/0000-0001-8607-2213

Дорошина Лілія Федорівна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри філології, перекладу
та стратегічних комунікацій
Національної академії Національної гвардії України
doroshina.lilia@gmail.com
orcid.org/0000-0002-0199-4372

Мета – дослідити авторські трансформації етнокультурного архетипу *матір-земля* в поетичних ідіостилях О. Довженка та Т. Осмачки як елемент характеристики простору України, що формує у творах письменників мегаобраз країни, її національну ментальність.

Методи. Для аналізу застосовуються методи семно-компонентного аналізу, частково-пошуковий та порівняльний.

Результати. Здійснено порівняльний аналіз асоціативних зв'язків та вербальних засобів, що художньо репрезентують образ *матері-землі* в літературних творах О. Довженка та Т. Осьмачки. Зазначається, що в обох митців розкриття архетипу *земля* відбувається через метафору материнства.

Для О. Довженка архетип *земля* є одним із провідних архетипів його поезики. Образ *матері-землі* уособлює, насамперед, джерело наснаги, життєвої сили та мудрості, символізує найбільш надійний захист і підтримку. Для розкриття архетипових рис *матері-землі* письменник використовує народно-традиційні епітети (*сира, рідна, українська*), образні словосполучення (*рідні руїни, мертві подвір'я Києва*), прийом персоніфікації (*матерне лоно, лице землі*).

В ідіостилі Т. Осьмачки архетип *мати-земля* трансформується зі зміною життєвих реалій. Виявлено, що для раннього періоду творчості письменниці характерний богородичний мотив. Наводяться та аналізуються приклади синтезу архетипу *мати-земля*, образу Богородиці та образу України. В образах, створених пізніше, провідною основою залишається лише архетип *мати-земля*. Досліджуються персоніфікація образу *землі* в таких бінармах, як *перса землі, душа землі, ребра землі*, а також показові щодо трансформації образу поезії «Майн лібер» та «Немає» (збірка «Китиці часу», написана в еміграції).

Висновки. Доробок обох авторів детермінований однаковими етнокультурними архетипами, індивідуально авторські трансформації яких виявляємо в текстах різних періодів творчості. Архетиповий образ *мати-земля* є домінуючим як в О. Довженка, так і в Т. Осьмачки. Авторські реалізації досліджуваного архетипового образу знаходяться в межах загальної української літературної традиції і поетичної моделі світу.

Ключові слова: архетипний образ, архетип *мати-земля*, авторські трансформації архетипових образів, поетична модель світу.

1. Introduction

Every creator as a representative of a certain nation is a representative of this nation's concept of the world and the creator of an individual poetic model of the world. On the one hand the creator has specific psychic ethnic and mental peculiarities and cultural values, on the other hand, he or she is an individual with his/her unique creative perception as well as an author of a poetic (creative) model of the world. Determining the typical features of the writer's individual style is impossible without studying the features of the individual poetic model of the world (Лисенко, 2015: 129).

The real world appears to the individual as he is perceived by the ethnic group. It is reproduced in the linguistic picture of the world, in particular, in words, verbal images, which ethnos denotes its realities. Any reality is perceived first of all as something material, and only then in the process of perception, comprehension and language formation is spiritualized, that is, there is a process of subjectivation of objective knowledge about the subject. The result of the interaction of physical and spiritual in the human mind is figurative thinking, which plays an important role in the processes of symbolization and archotyping of the objective world (Микитів, 2017: 136).

According to Yu. Bondarenko, the linguists, literary critics, linguoculturologists now actively use interpretive methods of analysis of artistic speech <...>. The researchers are interested in the linguistic realization of the dualistic nature of the language-consciousness relationship in the artistic text of a particular author (Бондаренко, 2017: 126).

As for the analysis of poetic texts, we agree with the opinion of L. Bieliekhova that it requires not only linguistic, cultural, but also poetic competence – the ability to create and understand special poetic expressions, which objectify emotional knowledge activated by the archetypes of the collective unconscious. The deep meaning of the verbal poetic image is determined through a pre-categorical analysis of the semantics of its components, which is based on knowledge of the content of archetypes (Белєхова, 2015: 13).

Analysis of recent research and publications. The end of the XX – beginning of the XXI century in Ukrainian linguistics is characterized by a significantly increasing interest in the study of language in terms of its relationship with the mentality, culture, history, customs and traditions of the Ukrainian people. The great attention is paid to the ethnocultural element, growing interest in the study of the deep foundations of national culture, the approach to definition of an archetype allowing to get into is approved a deep structure of the artistic image, to reveal its internal form, and also consider the variability of representation in the work of different writers. The differentiation of concepts archetype – arche-typal symbol – traditional symbol was paid attention by L. Bieliekhova [1], G. Mykytiv [9] and others.

Archetypal images in the creative heritage of individual writers are studied by L. Bieliekhova [1], Yu. Bondarenko [2], S. Ignatyeva [7] and others.

The determinacy of the archetypal model of the world of modern creativity Ukrainian artists are beyond doubt in many Ukrainian researchers.

Today in the significant works of national linguists – a large extent the figurative system of T. Osmachka's works has been studied exclusively in literary aspect, the work of O. Dovzhenko – in film studies, art history, literary studies, linguistics. However, from the point of view the linguopoetics literary works of these outstanding writers are not enough studied. Therefore, the study of the linguistic picture of the world of such masters scale is important for the development of Ukrainian art language in particular and the Ukrainian language in general.

The comparative characteristics of archetypal transformations of image of the mother earth in the poetic idiosyncrasies of O. Dovzhenko and T. Osmachka are done for the first time, which determines the relevance of the article.

O. Dovzhenko and T. Osmachka were among the writers who reproduced not only their personal vision of the world, but also the archetypal verbal codes for the Ukrainian linguistic consciousness. The poetic language of these authors is characterized by an appeal to archetypal images and concepts that are reflected in the language of their works, allowing to determine the aesthetic features of Ukrainian culture, reconstruct its spiritual history and at the same time complement the picture of European and world art space (Дорошина, 2017: 17).

The subject of the article. With the aim of comparative analysis we chose the individual styles of O. Dovzhenko and T. Osmachka. The creators are of the same age, they both survived the hard times of the 1920-ies,

the Great and other Famines, atrocities of the XX century, and are of the same social background. The art of the both authors is determined by similar cultural archetypes and author's individual transformations that are reflected in the literary legacy of different periods.

The objective of the article. We consider it logical to compare the author's transformation of archetype *earth* as one of the dominants in the individual style of writings by both writers. This analysis is undertaken for the first time which confirms that our study is of current importance.

The major methods of the article. With this aim we used the comparative method, as well as the methods of partial search and of some componential analysis.

2. The archetype *earth (земля)* in the individual style of O. Dovzhenko and T. Osmachka

The earth is one of the natural powers of global consciousness; the centerpiece of the tri-unity of the Universe (the sky – the Earth – the hell), inhabited by living creatures; the symbol of the female principle; it is interpreted as a foremother and feeder of all the living.

In the works by O. Dovzhenko and T. Osmachka the archetype *earth* is interpreted via the metaphor of motherhood; earth – the universal mother and feeder (Словарь психолога-практика, 2003: 181; Тресиддер, 1999: 10). The grounds for associative approximation of lexemes *earth* and *mother* is the ability to give birth, raise, educate, protect and is based on the realization of beliefs which correspond to the archetype *mother earth*, in particular in the Old Slavic world.

The individual style of O. Dovzhenko demonstrates this by verbs *годує, ростить, прийме*, compounds *матерне лоно, матерні благословення Батьківщини, мати сира земля, твоє лоно*, forms of address *Мати-Земле: Ідеши, і слухаєши, і чуєши рідну землю, що годує тебе не тільки хлібом і медом, а й думками, піснями і звичаями, і не тільки годує й ростить, а й прийме колісь до свого матернього лона, як прийняла прадідів твоїх і діда під яблунею* (Довженко, 1983, Т. 1: 112); *<...> і він бачив над їх головами сяйво матерніх благословень Батьківщини* (Довженко, 1983, Т. 1: 342); *<...> і ні одного з них до того ж не прийняла б мати сира земля* (Довженко, 1983, Т. 1: 138). *Ні, не припиниться буття, краща з планет, наша Батьківщина, Мати-Земле!* (Довженко, 1986: 340).

The poetic language of T. Osmachka personifies the image of *earth* in such metaphoric binaries as *перса землі, душа землі, стегна, ребра землі*. Osmachka's individual poetic view of the world order is reflected in these lines: *Із безодень світу вилітає рев, киди хвилями між зорі сивий океан. Гасить сонце, миє місяць, старі кості матері-землі лиже <...>* (Осьмачка, 1991: 32). Here the archetype *mother earth* is not transformed. Also we find the use of figurative set “universe – ocean” which is typical of symbolists. The specific feature of T. Osmachka's image of earth is not only in the ability to create sounds, but also – to speak. The personification of the image of *earth* can be found in the following context: *І чую крізь гомін стихій, над тілами рабів свист батогів <...> З їх посвистом хижим єднається в пісню і наші пожежі, і ревища, й дим, і гази <...> кров бризкає в небо <...> Гей, Земле! Диявольський регіт твої чую у шумі мільйонів планет в мільйонах віків, і хочеться плюнути з одчаю тобі, земле-мамо, щоб випекти пляму-пустелю на спині твоїй, як вічне тавро архештантське <...>* (Осьмачка, 1991: 28–29). The author provides the archetype *mother Earth* with a conspicuously derogatory implication as a result of which the image gets a negative connotation. In T. Osmachka's interpretation the leading accord of the earth are *свист батогів* і *диявольський регіт*. *Свист батогів*, in our opinion, becomes the general symbol of slavery. These lines are author's introspection on the atrocities of the Civil War. The fact that the poet tries to stigmatize the Earth does not symbolize the revenge or neglect as much as the way of engaging the planet into the destiny of the humankind because the relationship of the Earth as the planet, the earth as the mother with a human in T. Osmachka's poetic model of the world bear explicit signs of discord.

Also the image of mother-earth in the poet's individual style is represented in a conspicuously ethnic image of Ukraine. In particular for the poetry of 10–30-ies of the XX century (meaning for the poets of symbolism) several reasons existed for referring to the image of Ukraine, reproducing its traditional interpretations or creating individual interpretations: the need for self-identification (which is important for all the conscientious representatives of the nation), the need to imbed patriotic and nation liberation motives into the poetry (while the image of Ukraine is the background for their application). Introducing the image of Ukraine is characteristic for emigrant poetry as well (Ставицька, 2000: 108). While the approximation of archetype *mother earth* and the image of the Mother of God is based on the centuries-old religious and cultural tradition the collocation of the images of Madonna (the Mother of God, Theotokos) and Ukraine is the acquisition of the world order model of the first decades of XX century (Ставицька, 2000: 116). For example the synthesis of these images can be found in the short novel “I am (Romance)” by Mykola Khvyliovyi, a cycle of poems “Sorrowful Mother” by P. Tychyna and the poetry by T. Osmachka.

In our opinion for T. Osmachka the archetype *mother* remains the leading one in terms of frequency of its use with the image of Ukraine. In the texts we analysed this archetype is most often represented as a pair the Mother (Theotokos) – the Suffering Son (The Christ). This gives rise to the following co-relations: the Mother (Theotokos) as Ukraine; the Suffering Son; the victim (the Christ) – as the poet. In the following context: *А шуліка десь із яру впав на груди тобі, мати! <...> Вирвав серце тобі тепле й до криниці, що під лісом. Поніс ярмом, далі-степом <...> у безодню неминучу <...> На шляхах середохресних до стовпа я був прикутий, ти ж кривавила десь верстви, вся обірвана, роззута <...> Син та мати над степами і над зорями у рядні коло місяця стояли <...>* (Осьмачка, 1991: 27–28) – the author uses the archetype motive “mother – son” which creates the co-relations like the Mother – the Holy Mary – Ukraine; the Son – the Christ – the poet, an outcast.

At the same time poem “Shush, My Heart” is a broad allegory of the Ukraine contemporary to T. Osmachka. Correspondingly the image of the “son” and his destiny become the symbol of the destiny of all Ukrainian poets which did not accept the Soviet system and resisted it.

The response to famine, ruining of the agriculture and hopelessness witnessed by the poet himself is his poem “Coffins in the Woods” considered to be “the loud cry of a word on paper”: *У другій труні – мати всіх людей <...> Із грудей стримить кривавий багнет, а на ній горить цвіт-рожа. <...> То ж не розжа-цвіт буйно запашиий, а серце пала – сонце із крові!* <...> (Осьмачка, 1991: 55). The symbolic image of tortured Mother Ukraine is not among the number of individual symbols of T. Osmachka as of an author, neither is the image of “the world as a coffin” used by other Ukrainian symbolism poets. By changing the actualized sememe in lexeme *earth* (country, territory) the author details the image of *mother earth* (mother – earth – Ukraine) which in its turn necessitates the replacement of the first component in co-relation “world – coffin” for “Ukraine – coffin”; “Ukrainian village – coffin”. Blood-stained is, in our opinion, the symbol of a death in suffering (one of the variations on the topic of crucifixion).

In O. Dovzhenko’s writing the semantic approximation of lexemes *earth* and *mother* takes place by means of signs of fertility, vitality, ability to give life, permanent re-creation, renewal of the world. The author reveals these meaning through the image of a grain which comes up and is expressed by noun *рослиночка*, as well as by verbs *росло*, *проізрастало*, *вилізає* which are characteristic of different stages of growth: – *Нічого в світі я так не люблю, як саджати що-небудь у землю, щоб проізрастало. Коли вилізає з землі всяка рослиночка, ото мені радість <...>* (Довженко, 1983, Т. 1: 36). <...> *Люблю орати, косити, молотити. Але понад усе люблю сіяти, садовити, плекати, щоб росло. Тоді я сторукий* (Довженко, 1986: 254); by aromas which are represented by the associative group of aroma vocabulary *квіти*, *плоди*, *листя*, *соняшники*, *тютюн*, *гречка*: *Пахне нічними квітами земля, пахне плодами, й листям, і медом соняшників, і медом тютюну, і медом гречки* (Довженко, 1983, Т. 1: 127); by lavish bloom of plants which is emphasized by verb *квітне* and collocation *як ніколи: Колгоспна земля квітне, як ніколи* (Довженко, 1983, Т. 1: 135).

Earth for a Ukrainian is primarily the mother and the feeder, a source of forces and health. That is why by providing a hard-working villager with food the earth in this way gives him/her the physical life. The earth in the meaning of “soil which is cultivated and is used for growing crops” overlaps with the archetype image of *mother earth*: <...> *Люблю орати, косити, молотити. Але понад усе люблю сіяти, садовити, плекати, щоб росло. Тоді я сторукий* (Довженко, 1986: 254). *Жінки порались в городі, вив’язували з вузликів насіння й висаджували з пристрасним запалом в нагріту весняним сонцем землю* (Довженко, 1986: 322). *Вийшли в поле сіяти. Орали тракторами, але орали й коровами, й скопували лопатами. Сіяли прадавнім способом з щедрих хліборобських рук* (Довженко, 1986: 339). – *Нічого в світі я так не люблю, як саджати що-небудь у землю, щоб проізрастало* (Довженко, 1983, Т. 1: 36). In the contexts cited above O. Dovzhenko reveals the character, mentality of Ukrainian nation for which the work of a seedsman and ploughman was the foundation of a life-sustaining activity. The writer uses a number of verbs which mean agricultural processes of earth treatment: *орати*, *скопувати*, *сіяти*, *садовити*, *косити*, *молотити*, *плекати* or at the garden: *порались*, *вив’язували*, *висаджували*, *саджати*. These verbs can be divided into groups which describe the following stages: verbs *орали*, *скопували* – the initial stage, preparation of the soil; group of verbs *сіяти*, *садовити*, *саджати*, *висаджували* – they mean the process of sowing itself; verb *плекати* – is the process of attending to the yield-to-be; verbs *косити*, *молотити* – the stage of reaping the harvest.

As long as there is enough bread in a household the family shall be safe against grief and death. So the life was hard for those villagers who had no soil to cultivate or possessed a meagre plot of earth. Tears, sweat and hard work became the attributes of the life of earthless peasants: *І здався він сам собі вперше в житті маленьким і немічним, що прожив, певно, серед вузеньких нивок жалюгідне й убоге життя, зовсім не те, яке треба було... «Скільки ж то літ плазував я з кіньми по цій нивиці в поті лица свого!»* (Довженко, 1983, Т. 1: 125). <...> *орючи на пар свою обмежену непишну нивку* (Довженко, 1983, Т. 1: 116); <...> *що орав свою непишну смугу* (Довженко, 1983, Т. 1: 125). Within the cited contexts lexemes *нивка* and *смуга* are used as synonyms and are of explicitly negative connotation. Diminutive suffix *-к-* adds irony and derogation to lexeme *нивка*, descriptors *обмежена*, *непишна*, *вузенька*, verb *плазував*, word combinations *скільки ж то літ; в поті лица свого; здався сам собі маленьким і немічним* emphasize the concentration of negative associations: *обмежена непишна нивка; серед вузеньких нивок; непишна смуга; плазував з кіньми по цій нивиці; здався він сам собі вперше в житті маленьким і немічним*.

Epithets *жалюгідне* and *убоге* aggravate the negative implication through the own semantics of these words: *прожив, певно, серед вузеньких нивок жалюгідне й убоге життя*.

With the aim of describing the archetype image of *mother earth* O. Dovzhenko uses the traditional folk epithets *сирі, рідна, українська*: *Сей слід тютюновий висітиме ще колись в моїх картинах про рідну землю, де складе мій предок востаннє всі свої мозолі* (Довженко, 1983, Т. 1: 47); *кості ваші прийме сирі земля* (Довженко, 1983, Т. 1: 55). *Як повисмикував він з сирі землі* (Довженко, 1983, Т. 1: 41). <...> *й слава про нього, як про богатира землі української, буде жити й гриміти в віках* (Довженко, 1986: 336). *От що сіяли вони над українською землею* (Довженко, 1983, Т. 1: 227), as well as judgmental epithets *наша, дорога* and descriptive adjectives – *тепла, гарна, прекрасна*: <...> *а під босими ногами і в тебе, і в неї тепла земля, укачана колесами, втоптана копитами, вкрита м’яким, як пух, теплим пилом чи ніжною грязюкою, що так приємно лоскоче між пальцями* (Довженко, 1983, Т. 1: 111). *Багатьом з них ніколи вже не повернуться до рідної хати, не побачити ні роду свого, ні неба, ні гарної землі* (Довженко, 1986: 313). <...> *Присягаємось <...> І ніколи не загинеш, дорога наша земле* (Довженко, 1986: 252) <...> . *Ми твої діти, і ми твоя міра: ти [земле] прекрасна!* (Довженко, 1986: 340).

The author creates an “animated” image of the *earth*. The personification of it is traceable in binary metaphors *матерне лоно, лице землі, твоє лоно* and is based on the realization of beliefs which correspond to the archetype image of *mother earth*, in particular in the Old Slavic world: *Загинуло й цезло геть з лица землі моє село не від води,*

а від вогню (Довженко, 1983, Т. 1: 62); <...> *стерті з лиця землі Бровари, Дарниця, Слобідка, Вигурівщина* <...> (Довженко, 1986: 286). <...> *прийме колись до свого матернього лона* (Довженко, 1983, Т. 1: 112). *Зникнемо ми, змінюючись на твоєму лоні* (Довженко, 1986: 340) <...>. In these contexts words *лоно* and *лице* are charged differently from the semantic point of view. Lexeme *лоно* describes intrinsic closeness, inherent warmth, while lexeme *лице* conveys the impression made by the surface of the earth.

The vital force of *mother earth* correlates with and is inextricable linked to another important description of the ethnocultural archetype *earth* – instinctive (inherent) wisdom of the life.

Verbs *ростить, годує, прийме* (до матернього лона), іменники *хлібом, медом, думками, піснями, звичаями* are traditional descriptors of the earth as of the great Foremother which brings its children into the world and raises them, knows the secret of life, serves as the source of inspiration, vitality, innate wisdom as well as the symbol of the unblemished memory of the ancestors: *Ідеи, і слухаєш, і чуєш рідну землю, що годує тебе не тільки хлібом і медом, а й думками, піснями і звичаями, і не тільки годує й ростить, а й прийме колись до свого матернього лона, як прийняла прадідів твоїх і діда під яблунею* (Довженко, 1983, Т. 1: 112).

In contexts: <...> *земля стогнала від тяжкого передчуття* (Довженко, 1986: 252); <...> *здавалось, чути було, як стогне земля* (Довженко, 1986: 340) we can see the personification of the image of *earth* which is expressed by the metaphoric verb *стогнала* and implies the earth's ability to sense. When the earth is subjected to the impact of a ruining force O. Dovzhenko depicts it is a living creature which is expressed with the help of verbs like *задвигтіла, задригалась, гула, ворухиться, тягне*, that convey not the feeling of the earth but the condition of the earth during explosion: – *Увага! Возду-ух!* – *Створилася мертва тиша, після якої так загуркотіло й так задвигтіла земля, що про суд усі забули* (Довженко, 1986: 253). *Під важким гупанням бомб задригалась земля* (Довженко, 1986: 254); or during the fight: <...> *а земля двигтить і ворухиться круг тебе, й тягне тебе, тягне* (Довженко, 1986: 286); or when the military equipment was moving on it: *Гула й двигтіла земля* (Довженко, 1986: 304).

The wisdom of *mother earth* is inconceivable which makes it attractive – a human keeps trying to seize the sense of being and applies all the efforts for that, while understanding of the spirit of the earth is only possible by letting it into your heart and by immersion into that depth. With the aim of conveying the psychology of a ploughman, a villager, their moral values which are naturally naïve and pure O. Dovzhenko uses such nouns as *закон, буття, снага, характер, життя, зміст*; прикметники *всесильний, невичерпна*; as well as verbs *стверджувати, збагнув, творити, працювати, жити, рости*. *Хотілося забути про злочин й безглузде за всесильним законом буття і невичерпної снаги свого характеру хліборобів, що тисячоліттями звикли сіяти, стверджувати життя в усьому, що може жити й рости* (Довженко, 1986: 302). <...> *Я щасливий, що не став злим, що житиму без ненависті й страху, що збагнув своє місце на землі* (Довженко, 1986: 341). *Людя хотілося жити, тобто творити, працювати* (Довженко, 1986: 322). *Були хлібороби батько й мати, що весь вік творили хліб і мед для людей* (Довженко, 1986: 287). *В цій жмені колгоспного зерна, – Орлюк розтулив перед Уляною широку долоню з насінням пшениці, – в цьому-то виявилось справді більше змісту, ніж у всій фашистській історії* (Довженко, 1986: 341).

The home territory, home soil, home nature are traditionally compared to the mother. The archetype image *mother earth* in the works of O. Dovzhenko is represented as an expressly ethnic image of Ukraine. Creating the image of *mother earth* the author adds importance to the semes “territory, country, state”, the perception of earth starts to imply the Homeland (the part of earth where the home is, i.e. home earth) – *Україна, Батьківщина, Вітчизна*, and strange land (strange earth), in our case this is Germany – *фатерлянд, велика країна, Німеччина: О юні сини фатерлянду!* (Довженко, 1986: 316). *О сироти і вдови великої країни! О діти Німеччини!* (Довженко, 1986: 316).

It is noteworthy that the image of home earth in the writing of O. Dovzhenko has two dimensions: the bigger home earth as the State and the lesser home earth as those psychic and mental formations that the writer developed while observing the nature of his home town (that is the territory which is nowadays referred to as the “lesser motherland”). The first meaning of the image *home earth* as the image of state is expressed by the following synonyms *Батьківщина, Україна, Вітчизна*, and collocations *золота країна, земля Руська: За Батьківщину!* (Довженко, 1986: 276) *Навряд чи десь по інших країнах співають так гарно й голосисто, як у нас на Україні* (Довженко, 1983, Т. 1: 111). *Пригадав він свою Київщину, золоту свою країну, свої розлогі лани, сади* (Довженко, 1986: 282). <...> *він [князь Святослав] сказав: «Воїни, не посоромимо землі Руської, поляжемо тут кістьми. Мертві сорому не ймуть»* (Довженко, 1986: 263). The second meaning is conveyed by expressions *рідна земля, земля батьків, рідні руїни, полтавські землі, чернігівські землі, дніпрові береги: Перед ним простерлись його рідні руїни. Це були мертві подвір'я Києва – стерті з лиця землі Бровари, Дарниця, Слобідка, Вигурівщина, випалений Труханів острів* (Довженко, 1986: 286). *Довгі роки розлуки з землею батьків* (Довженко, 1983, Т. 1: 36).

The lesser home earth in O. Dovzhenko's writing is also represented as toponymy – *Київщина, Пилипівці, Київ, Бровари, Дарниця, Слобідка, Вигурівщина, Труханів острів, Львів, Карпатські гори: Понад місяць минуло, перше ніж позбувся він своїх ран і поїхав на поправку додому, в рідні Пилипівці* (Довженко, 1986: 284). *Це були мертві подвір'я Києва – стерті з лиця землі Бровари, Дарниця, Слобідка, Вигурівщина, випалений Труханів острів* (Довженко, 1986: 286).

T. Osmachka – an emigrant poet does not create the image of lesser mother earth. Instead he addresses the foreign earth which is a symbol of insincerity. Also we find that the image of *earth* includes two polar emotional backgrounds – positive and negative: *Як шепіт незнайомих слів <...> «Майн лібер».* <...> *Чи не того злякався, що якби я повернувся відсіля, то теж крізь попіл, брили та гроби промовила б моя земля: «Майн лібер», мій блукачу дорогий, до мене ти приїхав знов, то, мабуть, я, охлялий, без снаги, себе прокляв би і любов? То, Боже мій, «майн лібер»*

ось тепер через Німеччину веде мене з країни горя «есесер» чужим, не бажаним ніде (Осьмачка, 1991: 178). The individual, author's symbol in these lines is expression *Майн лібер*, pronounced by a female foreigner who is taking the poet across Germany and serves as a symbol of indifference and formal courtesy. The tragedy of the narrator is in the fact that as a carrier of a different mentality he cannot help perceiving this expression unemotionally even though he understands they are delusion. At the same time *Майн лібер* is a symbol of hope for the life that would most likely be taken away in *країні горя ЕСЕСЕР*. Thus, saving one's own life requires a treason (in the symbolic meaning) which means abandoning his *mother earth*. Hence there is an implicit interpretation of the myth about *Juda: зашморгнулись м'язи, десь на осичині в гаю*.

In this way by creating the image of *earth* the poet adds importance to the sememe “country, territory, the state”; the perception of the earth starts to include the mother earth – *моя земля* and foreign earth, in this case – *гранітний край* (Осьмачка, 1991: 137), Germany. Expression *Майн лібер* contains a distinctive sentiment. Correspondingly this expression fixes the following number of associations about the home earth: *вербу, і дім без двох дверей і рам, попіл, брили та гроби*. In our opinion the expression *Майн лібер* itself that would be pronounced by the home earth becomes the symbol of exile for the poet. It is noteworthy that the image of the home earth is not homogenous because *моя земля і країна горя ЕСЕСЕР* – is the same space in terms of geography. The use of abbreviation emphasizes lack of respect as well as author's belief that the idea standing behind each word of deciphered abbreviation is feigned in this country.

The metaphorization of the archetype *mother earth* can be traced in these lines: *І я до Бога не ішов, а линув, не почувваючи тремтіння ніг, та перервати рідну пуповину, що в'яже до землі, не зміг <...> і гей, в Баварії за пуповину земля мене шарпнула ось тепер!* (Осьмачка, 1991: 181–182). So, in the first case the *пуповина* symbolizes the bonding of the spirit to the material earth, its realities and problems. In the other case the image transforms, in a way. *Пуповина* turns into the symbol of spiritual bonding with the mother earth, of the memory, etc. The prevailing association for the image is the purpose of the naval – to connect and ensure nurturing.

3. Conclusions

As a conclusion we can say that author's transformations of archetype earth in the writings by O. Dovzhenko and T. Osmachka are of common background but both contain significant differences marked by the specific character of world order perception of each writer.

For O. Dovzhenko the earth is one of the leading archetypes on his poetic language. It is the source of new life and re-creation of the world so it is associated with the woman as the mother. The image of *mother earth* personifies primarily the source of inspiration, vitality and wisdom on the one hand and on the other hand – symbolizes the best protection and support. Those seeking help turn to the earth, the deceased find their final rest in the earth, too. The earth is the mother to all. The home earth gives force to humans in their permanent fight for self-fulfilment, for overcoming slings and arrows of life and for the national and spiritual liberation.

In O. Dovzhenko's movie-essays the earth serves as: 1) the source of inspiration, vitality and wisdom in line with the traditions of the Ukrainians; 2) as a creature that gives the benefits (as a feeder) that correlates to the meaning of “feeder – earth”; 3) as an emphatic ethnic image of Ukraine. With the aim of depicting the archetype characteristics of *mother earth* the writer uses such linguistic means as traditional descriptors (*сиря, рідна, українська*), figurative expressions (*рідні руїни, мертві подвір'я Києва*), personification (*матерне лоно, лице землі, твоє лоно*).

In T. Osmachka's individual style the archetype *mother earth* transforms depending on the realities of life: the motive of the Mother of God as the image of *earth* is typical for the early writing. The images that were created in later years are predominantly based on the archetype of *mother earth* (collections “Squawk”, “To the Contemporaries”, “Racemes of Time”). The emblematic from the point of view of image transformation are poems “Mein Lieber” and “No” (collection “Racemes of Time” written in emigration). In the former poem the image of the *earth* is imbued with both positive and negative connotations because *моя земля і країна горя ЕСЕСЕР* refer, in fact, to the same space from the point of view of geography. In the writings of emigration period the symbolism is traced in the bonding ties with the mother earth.

Research perspective. The versatility of the language world of O. Dovzhenko and T. Osmachka is a source for some detailed ethnocultural, lingua-poetic and stylistic studies.

Bibliography:

1. Белехова Л.І. Архетип, архетипний смисл, архетипний образ у лінгвокогнітивному висвітленні (на матеріалі віршованих текстів американської поезії). *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. 2015. № 3. С. 6–16.
2. Бондаренко Ю. Словесні символи-архетипи в поетичній творчості Юрія Іздрика: лінгвостилістичний вимір. *Рідний край*. 2014. № 2. С. 126–129.
3. Довженко О.П. Зачарована Десна. *Довженко О.П. Твори: в 5 т.* Київ : Дніпро, 1983. Т. 1. С. 36–81.
4. Довженко О.П. Земля. *Довженко О. П. Твори: в 5 т.* Київ : Дніпро, 1983. Т. 1. С. 108–135.
5. Довженко О.П. Повість полум'яних літ. *Довженко О.П. Кіноповісті. Оповідання*. Київ : Дніпро, 1986. С. 249–342.
6. Дорошина Л.Ф. Архетип *земля* як визначальна сутність української ментальності у літературній творчості Олександра Довженка. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2017. Вип. 30 (1). С. 17–20.
7. Ігнат'єва С.Є. Архетип матері в українському щоденниковому дискурсі. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2016. Вип. 14. С. 170–178.

8. Лисенко Н.О. Архетипні символи як детермінанти поетичної моделі світу. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. 2015. Вип. 73. С. 129–131.
9. Микитів Г.В. Трихотомія «символ» – «архетип» – «архетипний символ»: диференціація та кореляція понять. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2017. № 2. С. 135–142.
10. Словарь психолога-практика / сост. С. Ю. Головин. 2-е изд., перераб. и доп. Минск: Харвест, 2003. 976 с.
11. Ставицька Л. Естетика слова в українській поезії 10–30-х рр. XX ст. Київ : Правда Ярославичів, 2000. 154 с.
12. Тодось Осьмачка. Поезії. Київ : Рад. письменник, 1991. 252 с.
13. Тресиддер Дж. Словарь символов / пер. с англ. Москва : ФАИР-ПРЕСС, 1999. 448 с.

References:

1. Bieliekhova, L.I. (2015). Arkhetyp, arkhetypnyi smysl, arkhetypnyi obraz u linhvokohnityvnomu vysvitleni (na materialii virshovanykh tekstiv amerykanskoï poezii). [Archetype, archetypal sense, archetypal image in linguistic and cognitive perspective (Case Study of American Poetic Texts)]. *Naukovyi visnyk Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Serii: Filolohichni nauky (movoznavstvo)*, 3. pp. 6–16 [in Ukrainian].
2. Bondarenko, Yu. (2014). Slovesni symvoly v poetychnii tvorchosti Yurii Izdryka: linhvostylistychnyi vymir. [Verbal symbols-archetypes in the poetic creation of Yuri Izdryk: the lingual-stylistic dimension]. *Ridnyi kraj*, 2. pp. 126–129 [in Ukrainian].
3. Dovzhenko, O.P. (1983). Zacharovana Desna [The Charmed Desna]. In *O. P. Dovzhenko. Tvory* [Works]. Vols. 1–5; Vol. 1. Pp. 36–81. Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].
4. Dovzhenko, O.P. (1983). Zemlia [Earth]. *O.P. Dovzhenko. Tvory* [Works]. Vols. 1–5; Vol. 1, pp. 108–135. Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].
5. Dovzhenko, O.P. (1986). Povist polumianykh lit [The Novel of Fiery Years]. In *O. P. Dovzhenko. Kinopovisti. Opovidannia* [Movie essays. Stories] Pp. 249–342. Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].
6. Doroshyna, L.F. (2017). Arkhetyp zemlia yak vyznachalna sutnist ukrainskoï mentalnosti u literaturnii tvorchosti Oleksandra Dovzhenka. [Archetype earth as a defining essence of Ukrainian mentality in the literary works by Olexander Dovzhenko]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Filolohiia*, 30 (1), pp. 17–20 [in Ukrainian].
7. Ignatyeva, S.Ye. (2016). Arkhetyp materi v ukrainskomu shchodennykovomu dyskursi. [MOTHER archetype in Ukrainian diary discourse]. *Filolohichni studii. Naukovyi visnyk Kryvorizkoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*, 14, pp. 170–178 [in Ukrainian].
8. Lysenko, N.O. (2015). Arkhetypni symvoly yak determinant poetychnoi modeli svitu. [Archetypal symbols as the determinants of poetic model of the world]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Serii «Filolohiia»*, 73. pp. 129–131 [in Ukrainian].
9. Mykytiv, H.V. (2017). Trykhotomiia «symvol» – «arkhetyp» – «arkhetypnyi symvol»: dyferentsiatsiia ta koreliatsiia poniat. [Trichotomy “symbol” – “archetype” – “archetypal symbol”: differentiation and correlation of concepts]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Filolohichni nauky*, № 2, pp. 135–142 [in Ukrainian].
10. Golovin, S.Iu. (Ed.). (2003). Slovar psikhologa-praktika [Dictionary of Practitioner Psychologist]. 2nd ed., rev. Minsk: Kharvest, 976 p. [in Russian].
11. Stavytska, L. (2000). Estetyka slova v ukrainskii poezii 10–30-kh rr. XX st. [Aesthetics of the word in the Ukrainian poetry of the 10–30s of the XXth century]. Kyiv: Pravda Yaroslavychiv, 154 p. [in Ukrainian].
12. Osmachka, T. (1991). Poezii [Poetry]. Kyiv: Rad. pysmennyk, 252 p. [in Ukrainian].
13. Tresidder, Dzh. (1999). Slovar simvolov [Dictionary of symbols]. (Eng. trans.). Moskva: FAIR-PRESS, 448 p. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 21.08.2020
The article was received 21 August 2020

ТЕМА ДИТИНСТВА ТА ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ В АВТОБІОГРАФІЧНІЙ ПОВІСТІ ГАЛИНИ ЖУРБИ «ДАЛЕКИЙ СВІТ»

Сокол Галина Романівна,
*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри філології та перекладу
Івано-Франківського національного
технічного університету нафти і газу
halyna4@ukr.net
orcid.org/0000-0002-5541-3246*

Мета. Метою статті є аналіз фактів, які демонструють основні моменти зародження, формування й становлення творчої особистості майбутньої письменниці Галини Журби на прикладі її автобіографічної повісті «Далекий світ».

Методи. У роботі використано біографічний метод, порівняльно-історичний, наратологічний, загальнонаукову методіку синтезу, аналізу, спостереження, добору та систематизації матеріалу та психоаналіз.

Результати. Звернено увагу на психологічний портрет письменниці в ранньому дитинстві. Особливу увагу приділено таким якостям характеру, як наполегливість, впертість, лідерські задатки, схильність до самостійних вчинків та вміння спостерігати й помітити те, чим діти зазвичай не цікавляться. Окремий аспект – родина дівчинки та її близьке оточення, історія роду, події та випробування, що випали на долю старшого покоління та вплинули на майбутню письменницю. Розглянуто й проаналізовано домашній уклад та світ дітей, котрі органічно почуваються серед мальовничої української природи. Формування в дітей вільнолюбства свідчить, що в родині поважали дитячу думку та брали до уваги їхні бажання. У статті зазначено захоплення родини театром, мистецтвом, усі вільно спілкувались кількома мовами.

Висновки. Проаналізовано різні підходи письменниці до відтворення навколишнього світу крізь призму сприйняття маленької дитини в моменти найбільших збурень емоцій та неповторних вражень. Галина Журба поєднує деталізовану оповідь із нюансуванням найтонших вражень дитячої душі. Яскраві образи, що постають перед читачем, схоплені променем внутрішнього бачення дитини, з особливим, довірливим тоном мудрого наратора. Звернено увагу на тонке сприйняття палітри кольорів та звукової мелодики, що підтверджує наявність у дитини творчого начала й пояснює витoki майбутнього тяжіння авторки до імпресіонізму. Помічено, що письменниці прекрасно вдається перейти від власних спогадів і вражень до слова, здатного їх утримати й донести до читача, зберігши колорит того часу й відчуття автентичності. В описі подій поруч з автобіографізмом й документальністю знаходимо безпосередність враження й асоціативність мислення, що яскраво висвітлюють сутність самої письменниці.

Ключові слова: автобіографія, документальність, імпресіонізм, характер, чуттєвість, творча уява.

THE TOPIC OF CHILDHOOD AND CREATIVE PERSONALITY DEVELOPMENT IN AUTOBIOGRAPHICAL HALYNA ZHURBA'S NOVEL "DISTANT LAND"

Sokol Halyna Romanivna,
*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at the Department of Philology, Interpreting
and Translation
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas
halyna4@ukr.net
orcid.org/0000-0002-5541-3246*

Purpose. The purpose of the article is to analyze the facts testifying the main aspects of the future writer Halyna Zhurba's creative personality genesis, establishment and development on the basis of her autobiographical novel "Distant Land".

Methods. The biographical method, comparative-historical method, narrative method general scientific methods of synthesis, analysis, observation, selection and systematization of material, and deep analysis are used in the work.

Results. Attention is paid to the writer's psychological portrait in her early childhood. Special attention is paid to such personality qualities as persistence, stubbornness, leadership, inclination for independent actions and ability to watch and notice things children aren't usually interested in. A separate aspect is the girl's family and her close surrounding, family history, events and hardships that the older generation faced and their impact on the future writer. The article describes and analyzes the future writer's home style and the world of children who feel organic in the picturesque Ukrainian nature and communicate freely with peasants. The development of such children's qualities as love for freedom proves that the family respected the children's opinion and took into account their desires. The article reveals the parents' special attitude to children's education, their comprehensive development and theatre fascination.

Conclusions. Different writer's approaches to recreate the surrounding world through a prism of little child's perception at the moments of highest emotional splashes and unique impressions are analyzed. Halyna Zhurba combines a detailed story with the nuances of the child's soul delicate impressions. Bright images, arising to a reader, are full of the child's inner vision mixed with the omniscient narrator's particularly trustful tone. Special attention is drawn to the subtle perception of the colour palette and sound melody that testifies the child's creative gift and explains the origins of the author's future attraction to impressionism. It is emphasized that the writer perfectly manages to move from her own memories and impressions to the words that can retain and convey them to a reader, preserve the flavour of the time and sense of authenticity. The sincerity of impression and associative thinking as well as the autobiographical and documentary aspects can be traced in the description of events.

Key words: autobiography, documentation, impressionism, nature, sensitivity, vivid imagination.

1. Вступ

У сучасному літературному просторі чимале місце посідають твори письменників про власне дитинство та його вплив на формування творчої особистості й подальше становлення. Варто згадати повісті, котримі заохплювались покоління, – «Гуси-лебеді летять...», «Щедрий вечір» М. Стельмаха, «Зачарована Десна» О. Довженка, автобіографічну прозу А. Дімарова, І. Жиленко, В. Лопати, Д. Міщенко, В. Дрозда та інших. Останнім часом інформаційно-культурний простір України поповнюється спогадами майстрів слова нашої діаспори. Вони є важливими для розуміння «розірваного на “там” і “тут” організму української культури, усвідомлення окремих пластів – інформативного, ідеологічного, психологічного, мистецького – як цілісності» (Коцюбинська, 2008: 9). Адже, на думку М. Коцюбинської, без цього неможливо дати «сутнісну характеристику двох частин національного доробку й визначити міру внеску діаспори в культурне відродження, у збереження України» (Коцюбинська, 2008: 9). Досі невідомою для широкого кола читачів залишається автобіографічна повість Г. Журби «Далекий світ», хоча як зазначив В. Мацько: «Мова її творів сповнена пахощами минулої романтичної епохи України, доби її сучасників І. Франка, Лесі Українки, Ольги Кобилянської» (Мацько, 2014: 68–77).

Окремі штрихи життя та літературного доробку Галини Журби розглядали Н. Мафтин (Мафтин, 2008), М. Комариця (Комариця, 2014: 39–49), А. Гуляк і Н. Науменко (Гуляк, Науменко, 2014: 31–38). До осмислення творчої спадщини Г. Журби зверталися також П. Іванишин (Іванишин, 2014: 56–67) та В. Мацько (Мацько, 2014: 68–77).

Мета статті полягає в тому, щоб на конкретних прикладах автобіографічної повісті Г. Журби «Далекий світ» розглянути й проаналізувати факти формування творчої натури письменниці та ознаки своєрідного, як для жінки того часу, незалежного та цілеспрямованого характеру.

2. Світ безхмарного дитинства Галини Журби

Викладаючи на папері певні події, що вириваються у пам'яті вже зрілої людини з величезним багажем життєвого досвіду, письменниця мимоволі доводить, що дитяча пам'ять фіксує події не за значимістю, а як діаграму найбільших збурень емоцій та неповторних вражень, бо «сила їх, як і неповторність, тривкіша за усі пізніші розпуки, кохання, трагедії, що торощать нам серця та перехресують життєві дороги» (Журба, 1978: 323). П. Іванишин звертає увагу на «своєрідну художню експансію літераторки» та зазначає, що «“Далекий світ” став ще одним виявом цієї експансії: вихід у жанр автобіографічної прози» (Іванишин, 2014: 65).

Пам'ять наратора вихоплює не просто приємні спогади минулого, вони ще й слугують нагодою для певних розмірковувань, суджень, а інколи й висновків. М. Коцюбинська слушно зауважила: «У художній документалістиці маємо зіткнення двох часових площин, двох реакцій і бачень – безпосереднє, цюхвилинне, і вчорашнє, але вивірене сьогоднішнім» (Коцюбинська, 2008: 20). Варто зазначити, що письменниці вдається невимушено перейти від власних спогадів і вражень до слова, здатного їх утримати й донести до читача, зберігши колорит того часу й відчуття автентичності.

Авторка настільки майстерно описує домашній уклад та світ дітей, котрі органічно почуваються серед мальовничої української природи, що всі ці картини оживають перед очима читача. Г. Журба поєднує деталізовану оповідь із нюансуванням найтонших вражень дитячої душі. Яскраві образи, що вималювані письменницею, схоплені променем внутрішнього бачення дитини, з особливим, довірливим тоном мудрого наратора, не претендуючи на абсолютне домінування в ідейно-оцінній площині твору. Всі події, що відбуваються перед нами, споглядаємо очима маленької дівчинки, котра тільки вчиться пізнавати цей світ, щодня довідується про щось нове, осмислює себе на цьому тлі, робить власні дитячі, а часом і, на диво, дорослі висновки: «В доволі молодому віці почав у мене проявлятися нахил до самостійності, – пізнавання світу на власноруч. Перла мене до цього неугавна цікавість, мабуть, ця сама, одвічна жага пізнавання, що штовхала пралюдину до експериментів, а прабабків наших до райського гріха. Експеримент мав для мене неподоланий приваб, хоча й не все проходив мені гладко» (Журба, 1978: 34).

Таке зображення навколишнього крізь призму світосприйняття маленької дитини дає змогу письменниці зосередити більше уваги на моментах, які для дорослих є загальноприйнятою нормою, і тільки дитині впадає у вічі певна незрозумілість чи недоречність. Проте ця манера подачі подій не заважає авторці торкнутись низки важливих філософських та соціальних питань: конфлікт поколінь, вибір релігії, смерть, повернення блудного сина, вміння прощати, соціальна нерівність жінки в тодішньому суспільстві, безправ'я простого люду й ставлення до них панів.

Яскраво й чуттєво відтворено письменницею світ малої дитини, що обмежувався п'ятьма кімнатами, «мов у п'ятьох частинах світу», насправді виявився безмежно широким завдяки її вмінню вигадувати та домислювати. Дівчинка була «дуже вражлива на кольори та звуки», що викликали в неї «неймовірні візії», а розвішені по стінах картини заворожували її, бо «це-ж були зачаровані світи, по яких можна було волочитися досхочу, переживати всілякі пригоди» (Журба, 1978: 38). Таке тонке сприйняття палітри кольорів та звукової мелодики підтверджує наявність у дитини творчого начала й пояснює витоки майбутнього тяжіння авторки до імпресіонізму.

Свідчень багатої уяви усамітненої дитини чимало: вона вигадала високого тонкого пана, котрий потай виходив із годинника та «цибав довкола столу, високо підіймаючи ноги, приказував: “тік – так, тік – так”» (Журба, 1978: 38). Характерно, що в умінні наповнити будь-який предмет особливим таємничим життям так, що «весь дім аж двигтів» від всіляких «містерій», виявляються перші ознаки майбутнього творчого дарування талановитої письменниці, котра щиро зізнається, що «була в повнім володінні кольорових та звукових вражень, в полоні кольорів та звуків. Вбираючи в себе вражіння, я жила мов в гушавині містичного лісу. Кольори та звуки виповняли його, роєм окружали мене, викликаючи дивні асоціації» (Журба, 1978: 48). Такі спогади письменниці

про її перші власні «візії» є ще одним свідченням того, що навіть в юному віці виявлялася схильність авторки до імпресіоністичної манери світосприйняття.

Ліричні інтонації твору часто змінюються «об’єктивізованою оповіддю, поглиблюється драматизм викладу» (Мережинська, 1987: 51). А для маленької Оленки, так називали її в родині, це ще й перша смерть – було «дуже дивно моторошно й цікаво» (Журба, 1978: 50). Письменниця фіксує цікаву дитячу думку й робить висновок, що разом зі смертю дідуся відійшло в минуле і батькове дитинство, воно ніби перестало існувати. Пригадалася їй ще одна риса з власного дитинства, якої не зауважили дорослі, – це особлива спостережливість, бо коли вони перейняті важливими клопотами й не звертають уваги на дітей, то й не помічають, що «діти чують не слухаючи, бачать не дивлячись і не розуміючи тямлять» (Журба, 1978: 50). Серед яскравих свят і сірих буднів виділяються дві головні події, що чергуються, «виповняючи родинні хроніки невмирущим змістом» (Журба, 1978: 66), – це смерть і народження.

Г. Журба детально зупиняється не тільки на методах виховання дітей у їхній родині, але й описує їхні розваги та пустощі, реально відтворюючи всю атмосферу, що панувала в домі. Найшасливіша пора для них – літо, вони «як справжні лісові діти жили в товариських взаєминах з вивірками і їжаками» (Журба, 1978: 193). Влучним підтвердженням їхнього захоплення світом природи є спогади авторки про те, як в їхньому будинку в різні часи жили лисеня, шпак, косуля, завжди було кілька собак і навіть павич з Індії. Дитячий літній одяг – полотняні балахони та штанята, від весни до осені вони ходили босоніж. Ніщо не стояло на заваді повному єднанню дівчат із природою, хіба що коси, яких сестри самовільно позбулись одна за одною, чим дуже засмутили маму. Святковий одяг, як «мушлінові суконки» з шарфами, капелюшки та черевики викликали в них спротив. У такому вигляді сестри «подобали радше на посинячених засмаглих чортенят, перевернутих чародійною віткою в непорочних янголів» (Журба, 1978: 195–196). Та ніщо не могло перешкодити цим справжнім дітям природи в розкішних сукнях забрести в ковбаню, покидавши черевики. Усе вищезгадане сприяло формуванню в дітей таких якостей характеру, як вільнолюбство, не накладало на них відбитку салонних «мумій» і свідчило, що в родині поважали дитячу думку та рахувались з їхніми бажаннями. Свідченням цього є досить серйозне рішення дівчинки, що визріло в досить ранньому віці. Попри дитячі пустощі та забави, Оленка ще в дитинстві визначила свою майбутню кар’єру: «Я вже вибрала собі дорогу – буду маляркою, або письменницею» (Журба, 1978: 205–206). Це підкреслює, що натура дівчинки була ліричною, схильною до тонкого відчуття й розуміння краси.

3. Творчий дебют та прояви бунтарського характеру письменниці

Про наявність задатків творчої натури в Г. Журби та влучний вибір власного майбутнього свідчать і певні факти. За величезною чотирикутною грубою в дитячій кімнаті «проживали табуни цвіркунів і можна було заховатись перед слідством та карою» (Журба, 1978: 109). Вечорами «дитяча кімната переверталась в цвіргунячу філармонію» (Журба, 1978: 109). Під такий акомпанемент дівчинка залюбки поринала у мрії та вже тоді оповідала собі власні казки. У передранішній сірості в кімнаті появлялося «всіляке привиддя», а коли нарешті страх брав гору над соромом – кликала на допомогу батька, і тоді страшний ведмідь виявлявся маминою спідницею. Засинаючи, уже поруч із татом, Оленка була сповнена «найбільшого щастя спокою й безпеки» (Журба, 1978: 110). Можемо допустити, що описаний спогад видається незначним, але в подальшому відтворенні всієї картини мемуаристку більше займає не достовірність кожної окремої деталі, а передача колориту та емоційного стану дівчинки.

Батько навчив усіх любити та пізнавати природу, що постійно оточувала родину, і тому діти «зростають серед неї, під її могутнім чаром» (Журба, 1978: 191). І саме ця природа, своїми загадковими, інколи моторошними звуками та співом цвіркунів посеред безсонної ночі дає поштовх творчій фантазії маленької мрійниці, котра вже твердо знає, що буде письменницею. Вона, щоб подолати власний страх від шуму вітру за вікном, сама складає собі казки, сповнені «войовничих мрій», здебільшого з переможним кінцем: «Ліс починав шуміти якось неспокійно, ніби збираючись на прою із кимось. Таємничий гомін ішов день і ніч. Від нього ставало неспокійно в душі і на серці» (Журба, 1978: 191–192). Ці рядки демонструють тонке відчуття природи, Оленка ніби дихає в унісон із лісом, що розкинувся за вікном.

Діти в сім’ї Домбровських одночасно починали розмовляти по-польськи і по-українськи. Коли підійшла пора, старші почали навчатись. Майбутній письменниці на той час виповнилось сім років. Азбука давалась їй важко, але, «наказавши маму», вдалося «второпати чорну маг’ю читання» (Журба, 1978: 186). Із вдячністю і глибокою повагою пригадує Г. Журба Зоф’ю Пйонтровську, вчительку, яка щодня відкривала перед дітьми світ історії та географії, природи й арифметики, граматики та різних мов. Вона вперше помітила літературне починання дівчинки. Свій перший вірш Оленка написала в неповні десять років, коли разом із мамою відвідала зруб Лотущина й була вражена побаченим. Так з’явився вірш «Дубина» (Debina). Письменниця згадує: «Цей мій літературний дебют фатально відбився на деяких шкільних предметах, зокрема на граматиці та французькій мові» (Журба, 1978: 309). Французька мова викликала в Оленки запеклу ворожнечу, але батько пояснив, що письменниця мала бути високоосвіченою людиною. Картина поваленого дубового лісу збереглася в її пам’яті надовго й вона впевнена, що «здається – нема величнішої смерті» (Журба, 1978: 307).

Ще однією справжньою вчителькою співу, народної мови й життєвої філософії стала для дівчинки Тетяна, нянька брата. Ця молода селянка, що «брала навесело життя і його понуру дійсність», передала Оленці «чимало життєвої мудрості й українського фольклору» (Журба, 1978: 171).

Перебуваючи під враженням «баталістично-патріотичних картин у золочених рамах», що прикрашали кімнати будинку діда Івана, Оленка любила заховатись під фортепіано, припавши вухом до паркету і слухати Баха, Бетховена чи Шопена. В її уяві оживає все, що на картинах та у розповідях бабунь. Зворушена та заплакана, вона віддається «нестямній болючій насолоді» – ось приклад яскравого вияву тонкої, чуттєвої натури дитини, котра поринула вслід за роздумами в далекий уявний світ.

Мистецтво читання не викликало в ранньому дитинстві жодного захоплення, зате одразу ж з'явилась «спонука писати», яка не минула, а «перейшла в маніакальну жагу, як і понада малювати» (Журба, 1978: 187). Вже тоді виявилась цілеспрямована натура Оленки, яка чітко вирішила слідувати до вже обраної мети. «Настінні» твори, виконані крейдою та вугіллям із відповідними підписами прикрашали увесь дім – творча натура завжди виявить себе» (Журба, 1978: 187). Дівчинка одержала багато олівців, фарб та зошитів і стала «переливати» в них своє малярське й поетичне натхнення. Поряд із тонкою чуттєвістю дівчинка поєднувала твердий та заповзятий характер і бажання за будь-яку ціну досягнути поставленої мети, що приносило їй батькам чимало клопоту: «Але пам'ятаю себе постійно в стані бунту. Ще лагодом просьбою, логікою можна було добитися зі мною толку. Але всякий примус, наказ, вимога, або заборона, викликали в мені нагальну реакцію» (Журба, 1978: 320).

Ще одне важливе для дівчинки захоплення – театр – було наслідком того, що батьки часто влаштовували вечірки й аматорські вистави, де «грають виключно українські п'єси» (Журба, 1978: 206). А після першого походу Оленки на виставу «Наталка Полтавка» – «вражіння землетрусне». Творчість Івана Котляревського сколихнула чуттєву та емоційну душу маленької дівчинки. Батько відкриває перед нею світ українського мистецтва, пояснює все незрозуміле. Галина Журба пише: «Відтоді інших виграшок у нас нема, крім театру. Я головний актор та режисер, муштрую Устину, Івгу і Сташка, розподіливши ролі; голомшу їх притім з достотним нахрапом справжнього режисера. Вони плачуть і грають» (Журба, 1978: 207). Ось де проявилась справжня творча натура юної лідерки, котра впевнено заправляє своєю «трупкою». Це свідчить про незалежну вдачу дитини, яка прагне звершення своїх намірів.

Вагомим було й відкриття Оленки соціального статусу жінки в той час, це спонукало її до зовсім не дитячих міркувань. Коли мати збиралась до брата і попросила написати їй «дозвіл» на трижневий побут у Києві, це викликало не тільки подив і запитання, але й цілком справедливий спротив гордої натури, про яку сама письменниця пише: «У мене все бунтується, стає диба. Оця моя дика непокірливість, моя суперечкувата “вдачечка” бунтує в мені, поруч всієї чуттєвості й вражливості на всяке горе, на чужі сльози» (Журба, 1978: 319). Юна бунтарка відверто заявляє, що не проситиме в майбутньому жодного дозволу, а їздитиме всюди без «посвідок». Ось він – одвічний конфлікт поколінь, конфлікт старої і нової генерації, конфлікт усього, що вже віджило своє, з новим, невідомим і незбагненим.

4. Висновки

Автобіографічна повість Г. Журби «Далекий світ» дивним чином синтезує в собі історизм, документальну вірогідність та «справду моменту». На особливу увагу заслуговує дуже влучна передача дитячих вражень, емоцій, відчуттів та переживань колоритною та багатою мовою зрілої письменниці за умови збереження при цьому відчуття дитячої безпосередності та неймовірного чару і свіжості дитячого подиву, «неугавної цікавості» та одвічної жаги пізнання. Відкриваючи перед читачем родинні вподобання, авторка показує батьків, що дають дітям хорошу освіту, відкривають їм чарівний світ мистецтва та театру, вчать поважати селян. Помітивши творчу уяву дитини, дорослі докладали зусиль, щоб розвивати ці творчі задатки, та долучали дитвору до нових цікавих захоплень. Завдяки нашаруванню багаторазового внутрішнього переживання цих спогадів одержуємо «своєрідне взаємодображення, систему складних дзеркал. У зіткненні кількох ситуативних “правд” народжується Правда, перевірена часом, живий Образ минулого» (Коцюбинська, 2008: 57).

Література:

1. Журба Г. Далекий світ : автобіографічна розповідь. New-York, 1978. 371 с.
2. Іванишин П. Націософські засади тлумачення творчості Галини Журби: вісниківський аспект. Серія «XX століття: від модерності до традиції». *Творчість Галини Журби і міжвоєнна доба в українській літературі* : збірник наукових праць. Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2014. Вип. 3. С. 56–67.
3. Гуляк А., Науменко М. Сенсорні чинники настроєвості в оповіданні Галини Журби «Черешні». Серія «XX століття: від модерності до традиції». *Творчість Галини Журби і міжвоєнна доба в українській літературі* : збірник наукових праць. Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2014. Вип. 3. С. 31–38.
4. Комариця М. Галина Журба в рецептивному полі західноукраїнської міжвоєнної критики (за матеріалами преси). Серія «XX століття: від модерності до традиції». *Творчість Галини Журби і міжвоєнна доба в українській літературі* : збірник наукових праць. Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2014. Вип. 3. С. 39–49.
5. Коцюбинська М. Історія оркестрована на людські голоси. Екзистенційне значення художньої документалістики для сучасної української літератури. Київ, 2008. 70 с.
6. Мафтин Н. Західноукраїнська та еміграційна проза 20–30-х років XX століття : парадигма реконквісти : монографія. Івано-Франківськ, 2008. 356 с.
7. Мацько В. Концепція життєтворчості в поезії Галини Журби. Серія «XX століття: від модерності до традиції». *Творчість Галини Журби і міжвоєнна доба в українській літературі* : збірник наукових праць. Вінниця, 2014. Вип. 3. С. 68–77.
8. Мережинська Г.Ю. Від імені покоління : До питання про художню мемуаристику 50–80-х років. *Радянське літературознавство*. 1987. № 10. С. 50–53.
9. Риженко К.В. Автобіографічний дискурс художньої прози Пантелеймона Куліша : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 / Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ, 2019. 233 с.

References:

1. Zhurba, H. (1978) Dalekyi svit : avtobiohrafichna rozpovid. [Autobiographical novel “Far World”] New-York, P. 371 [in Ukrainian].
2. Ivanyshyn P. (2014) Natsiosofski zasady tлумachennia tvorchosti Halyny Zhurby: visnykivskyi aspekt. [National-philosophical principles of Halyna Zhurba’s creativity interpretation: bulletin aspect]. Seriiia “XX stolittia: vid modernosti do tradytsii”. Tvorchist Halyny Zhurby i mizhvoienna doba v ukrainskii literaturi: zbirnyk naukovykh prats. LLC firm «Planer» Vinnytsia, pp. 56–67 [in Ukrainian].
3. Huliak, A., Naumenko, M. (2014) Sensorni chynnyky nastroievosti v opovidanni Halyny Zhurby «Chereshni». [Sensory mood factors in Halyna Zhurba’s story “Cherries”]. Seriiia “XX stolittia: vid modernosti do tradytsii”. Tvorchist Halyny Zhurby i mizhvoienna doba v ukrainskii literaturi: zbirnyk naukovykh prats. LLC firm «Planer» Vinnytsia, pp. 31–38.
4. Komarytsia, M. (2014) Halyna Zhurba v retseptyvnomu poli zakhidnoukraiynskoi mizhvoiynnoi krytyky (za materialamy presy). [Halyna Zhurba in the receptive field of Western Ukrainian interwar criticism (according to the press)]. Seriiia “XX stolittia: vid modernosti do tradytsii”. Tvorchist Halyny Zhurby i mizhvoienna doba v ukrainskii literaturi: zbirnyk naukovykh prats. LLC firm «Planer» Vinnytsia, pp. 39–49. [in Ukrainian].
5. Kotsiubynska, M. (2008) Istoriia orkestravana na liudski holosy. Ekzystentsiine znachennia khudozhnoi dokumentalistyky dlia suchasnoi ukrainskoi literatury. [History orchestrated by human voices. The existential importance of artistic documentary for contemporary Ukrainian literature]. Kyiv, 70 p. [in Ukrainian].
6. Maftyn, N. (2008) Zakhidnoukraiynska ta emihratsiina proza 20–30-kh rokiv XX stolittia : paradyhma rekonkisty : monograph. [Western Ukrainian and Emigration Prose in the 20–30s of the XX century: the Reconquista Paradigm]. Ivano-Frankivsk, P. 356 [in Ukrainian].
7. Matsko, V. (2014) Kontseptsiiia zhyttietvorchosti v poetytsi Halyny Zhurby. [National-philosophical principles of Halyna Zhurba’s creativity interpretation: bulletin aspect]. Seriiia “XX stolittia: vid modernosti do tradytsii”. Tvorchist Halyny Zhurby i mizhvoienna doba v ukrainskii literaturi: zbirnyk naukovykh prats. LLC firm «Planer» Vinnytsia, pp. 68–77 [in Ukrainian].
8. Merezhyynska, H. (1987) Vid imeni pokolinnia : Do pytannia pro khudozhniu memuarystyku 50–80-kh rokiv. [On behalf of the Generation: To the Question of Artistic Memoirs of the 50–80s.]. Radianske literaturoznavstvo. [Soviet literary studies]. № 10. Pp. 50–53 [in Ukrainian].
9. Ryzhenko, K. (2019) Avtobiohrafichnyi dyskurs khudozhnoi prozy Panteleimona Kulisha [Autobiographical discourse of fiction by Panteleimon Kulish]: Synopsis diss. Cand. Of Phil. Sciences: 10.01.01 / M.P. Drahomanov National Pedagogical University of Kyiv, P. 233 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 30.07.2020
The article was received 30 July 2020

УДК 821.161.2-3.09(477+4+71+73)“19”:81’42-055.2
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2020-83-4>

АКСІОЛОГІЯ МАТЕРИНСТВА В ЖІНОЧІЙ ПРОЗІ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ СЕРЕДИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Супрун Володимир Миколайович,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри журналістики
Донецького національного університету
імені Василя Стуса
vsuprun@i.ua
orcid.org/0000-0002-5290-3493

Мета – дослідити аксіологічні маркери явища материнства в структурі концепту «жінка» жіночої прози української діаспори середини ХХ століття.

Методи. Наукове вивчення аксіології материнства в діаспорній жіночій прозі вимагає залучення засад, прийомів і принципів літературознавчих досліджень, зокрема: герменевтики, що уможливила тлумачення белетристичних текстів для осягнення цілості буття; культурно-історичного методу, який прислужився для ґрунтовного висвітлення суспільно-політичного контексту у творах мисткинь; описового, який дав змогу виявити й охарактеризувати основні особливості аксіологічних домінант материнства в структурі концепту «жінка»; елементів концептуального й гендерного аналізу.

Результати. З’ясовано, що в діаспорній жіночій прозі середини ХХ століття материнство – аксіологічний компонент концепту «жінка» – посідає провідне місце. Материнство сприймається мисткинями як узагальнене явище любові й опіки не лише щодо власних дітей, але й усіх, хто потребує ласки неньки, хай і нерідної. У статті виявлено, що особливої соціальної функції материнство зазнає в часи суспільно-політичної кризи, коли образ матері набуває додаткових конотацій громадянського виховання дітей. Материнство тут ще одну функцію материнства – оберегову, адже в часи соціальних катаклізмів мами намагається вберегти і дітей, і осередок їхнього життя – Батьківщину, за яку кладуть молоді життя. Тому ідейна контамінація материнських та патріотичних почуттів у прозовому набутку діаспорних письменниць цілком закономірна й художньо виправдана. Письменниці виводять образ матері в ранг аксіологічних домінант українського суспільства, він стає ієрофанічним символом добра, людяності, індивідуально-особистісної й національної самопожертви.

Висновки. Проведене дослідження виявило, що аксіологічний компонент материнства стає в жіночій прозі невід’ємним елементом концепту «жінка» й позначений зазвичай ореолом трагічності. Материнство в екзистенції ХХ століття віддається жінкою в жертву гуманітаризації суспільства, його ціннісних координат.

Ключові слова: літературознавчий дискурс, концепт, мотив, ідея патріотизму.

AXIOLOGY OF MATERNITY IN WOMEN’S PROSE IN THE DIASPORA IN THE MIDDLE OF THE XX CENTURY

Suprun Volodymyr Mykolayovych,
Candidate of Philological Sciences,
Senior Lecturer at the Department of Journalism
Vasyl’ Stus Donetsk National University
vsuprun@i.ua
orcid.org/0000-0002-5290-3493

Purpose. Investigation of axiological markers of the phenomenon of motherhood in the structure of the concept of “woman” of women’s prose of the Ukrainian diaspora in the middle of the twentieth century.

Methods. The attempt to scientifically study the axiology of motherhood in diasporic women’s prose through requires the involvement of the principles, techniques and principles of literary studies, in particular: hermeneutics, which made it possible to interpret fiction texts in order to understand the integrity of being; the cultural and historical method that used to thoroughly cover the socio-political context in writers’ works; a descriptive one that made it possible to identify and characterize the main features of axiological dominants of motherhood in the structure of the concept of «woman»; elements of conceptual and gender analysis.

Results. It has been found that in diasporic women’s prose of the mid-twentieth century, motherhood is an axiological component of the concept of «woman». Motherhood is regarded by writers as a generalized phenomenon of love and care not only for their own children, but also for all who need the care of a nanny, albeit a non-native. The article reveals that motherhood undergoes a special social function in times of socio-political crisis, when the image of the mother acquires additional connotations of civic education of children. Here we have another function of motherhood – to protect, because in times of social disasters, the mother tries to protect both children and the centre of their lives: the homeland for which young lives are laid. Therefore, the ideological contamination of maternal and patriotic feelings in the prose acquisition of diaspora writers is quite natural and artistically justified. The writers deduce the image of the mother in the rank of axiological dominants of Ukrainian society, it becomes a symbol of goodness, humanity, individual-personal and national self-sacrifice.

Conclusions. A study has found that the axiological component of motherhood becomes in women’s prose an integral element of the concept of “woman” and is usually indicated by the halo of tragedy. Maternity in the existence of the twentieth century is put by a woman in the office of humanitarian society, its value coordinates.

Key words: literary discourse, concept, motive, idea of patriotism.

1. Вступ

В аксіосфері жінки материнські почуття випробовуються на міцність не лише фактом власне народження дитини. Як каже народна мудрість, «не та мати, що родила, а та, яка виховала». Оскільки «когнітивний компонент «кровна спорідненість» не є абсолютно обов'язковим для концепту» (Атрощенко, 2014: 4), в аксіологічних координатах материнства біологічний фактор може поступитися місцем дидактичному. Як зазначає С. Ангелова, «материнство є складне інтеграційне явище, що зумовлене біологічною природою людини, але визначається соціокультурними умовами» (Ангелова, 2014).

2. Аналіз останніх досліджень

Системний аналіз українського літературознавчого дискурсу виявив досить поверхове вивчення означеної проблеми в аспекті її комплексної філологічної реалізації. Заслужують на увагу праці К. Атрощенко, де авторка дослідила концепт «мати» з позиції його лексико-фразеологічного наповнення (Атрощенко, 2014), Г. Беленької, що репрезентувала культурологічний аспект формування образу матері крізь призму етнічних стереотипів (Беленька, 2015), О. Гінди, яка окреслила функціонування концепту «мати» в українських народних піснях та поезії емігрантів, чим довела його аксіологічну вагомість у націопросторі українства (Гінда, 2015), Н. Совтис, котра розглянула особливості реалізації ідеї материнства в поетичному дискурсі Л. Венгліньського (Совтис, 2015), А. Швець, яка в монографії про творчість Н. Кобринської приділила увагу проблемі нереалізованого материнства в художньому набутку мисткині (Швець, 2028) та інших. Однак порівняно незначна кількість досліджень не дає змоги зрозуміти глибину явища материнства в українській художній літературі, діаспорній зокрема. Відсутність присутніх напрацювань інспірували наш пошук і визначили актуальність презентованої розвідки.

Метою статті є дослідження аксіологічних маркерів явища материнства в структурі концепту «жінка».

3. Виклад основного матеріалу

Як показує приклад діаспорної прози, в жіночій свідомості відсутнє поняття «чужа дитина»: кожна сприймається як власна. Цю аксіому підтверджує оповідання «Романці на схилах» (зб. «Жадоба») Докії Гуменної.

Мисткиня створила психологічну драму з яскравою кульмінацією та несподіваною розв'язкою, що наближає твір до жанрових вимог новели (в Докії Гуменної присутні ознаки обох жанрів). Авторка «Романців на схилах» самобутньо осмислила проблему уселенського материнства аж до її аллюзійного втілення в євангельському заповіті Марії від Ісуса стати матір'ю своїм апостолам, надала статусу матері загальноносимволічного значення покровительки для кожного. У центрі твору – історія двох не пов'язаних між собою життєвих доль молодих дівчат: Ніни, головної героїні твору, та її однолітки Онисі, зустріч яких ознаменовує зав'язку твору.

Авторка дослідила аксіологічну матрицю внутрішнього світу Ніни в нових для неї обставинах життя, розвинувши сюжетну лінію майже як детективну історію. Письменниця звела під одним дахом незнайомих досі людей із несподіваними мелодраматичними історіями, спіраль інтриги яких «затягує» читача. Докія Гуменна відтворила життєві перетини доль головних персонажів, де концептуальним стає образний компонент материнства. Молода аспірантка Ніна Морозова приїздить із Ленінграду до мальовничого українського села на планові археологічні розкопки та поселяється в незнайомій родині Мокрини Тупчій. Саме постать тітки Мокрини стає знаковою в долі дівчини, адже, пройшовши лабіринтами її пам'яті, Ніна дізнається правду про свою матір та родину.

Уже перше знайомство головної героїні з тіткою Мокриною конотоване із вражаючою точністю підібраним епітетом «*почуттям затишності*» (Гуменна, 1959: 175), який асоціативно кореспондує з материнськими ознаками героїні. Надалі зв'язок персонажів лише посилюватиметься, що призведе до неочікуваного відкриття: Ніна виявилась давно загубленою донькою рідної сестри Мокрини, яку в Ленінграді виховала інша жінка. Цей факт пояснює глибинні інтроспекції, котрі виникають у свідомості героїні під впливом постаті Мокрини й важко піддаються логіці: «*Тітка Мокрина володіла якимось секретом, що так любо і затишно було слухати її немудру розмову, розповідати про все, про що вона розпитувала*» (Гуменна, 1959: 187–188). Міцне почуття прив'язаності дівчини до жінки інспірує міфологічні візії естетизованого материнства: «*Часом здавалось Ніні, що сидить вона не поруч тітки Мокрини, а отієї вічної матері-господині трипільських часів, яку зображували в незчисленних статуєтках, яка увійшла головною дійовою особою в українському весільному обряді*» (Гуменна, 1959: 188). Зауважмо, що в доступній формі мисткиня показує традиційно пошанне ставлення українців до образу матері, прикметне культурним артефактам народу.

Утрата названої матері виявляє потребу Ніни в материнській ласці, котру вона шукає в незнайомій досі жінці, образ якої виконує для героїні подвійну функцію: стає зв'язною ланкою між минулим, абсорбувавши згадки про рідну матір, збережені лише в закамарках пам'яті на рівні деталі «*теплого білого кожуха з овечим запахом*» (Гуменна, 1959: 211), та майбутнім як символом віднайдення своїх коренів, долучення до родової праматері, сигніфікованого образом дев'яностолітньої «старої матері» під білим кожухом.

Утім, подвизницька материнська місія Мокрини не вичерпується її трепетним ставленням до Ніни: виховавши чотирьох синів, жінка взяла з дитячого притулку дочку Онисю. Вузлові елементи реалізації мотиву материнства тут акцентовано в параболічних його виявах від піднесених психоемоційних станів ніжності й замилювання дитиною («*Наша Онися вже бігає і таке потішне, очей би з нього не зводила*» (Гуменна, 1959: 190) до категоричного відстоювання на суді права бути матір'ю нерідній дитині: «*Не та мати, що породила, а та, що виховала*» (Гуменна, 1959: 192). Благородство Мокрини виявляється й у незасудженні біологічної матері Онисі, яка все ж з'являється в її житті. Аби не девальвувати аксіологічне наповнення концепту «жінка», письменниця не подає передісторію втрати героїнею дитини, але, виправдовуючи устами Мокрини її вчинок, зауважує: «*Воно правда, тоді такий час був, що горе тій дівці, яка дитину приведе...*» (Гуменна, 1959: 191). Запізніле каяття виявляють гарячі сльози і прощальний цілунок дитини як зовнішній знак внутрішньої психодрами нереалізованості материнської любові.

Проте авторка сюжетно винахідливо залучає все нові чинники мистецької перипетійності твору. Для читача стає несподіванкою те, що за іронією долі Ніну виховала саме та жінка, лікарка Морозова, що була біологічною матір'ю Онисі, і цим дещо компенсувала відмежованість від власної доньки. Навіть розбудовуючи мелодраматичну інтригу, письменниця не випускала з уваги головну проблему – материнство, пов'язуючи нею всіх персонажів і виокремлюючи її сприйняттям Ніни. Психологічною кульмінацією почуттєвого вияву внутрішніх переживань героїні й осягненням значення материнської відданості стає жіночий спосіб емоційного катарсису («...*Напруження її дійшло найвищого стану, і вона вибухла голосним риданням*» (Гуменна, 1959: 209)), що детермінує усвідомлення Ніною материнства як найвищої цінності, котра позбавляє її маргіналізації й сирітства.

Таким чином, образний компонент материнства піддається аксіологічній психоаналітиці крізь світоглядну призму одразу всіх героїнь твору: бабусі, яка в образі Ніни пізнає покійну доньку; Мокрини, почуття котрої синтезують соціальну функцію генетичної та гендерної програми самореалізації жінки в житті, «якщо вона виступила в ньому в ролі матері» (Ангелова, 2014); Морозової з її драматичною історією нереалізованого материнства; Ніни й Онисі, які росли в нерідних сім'ях, але не були позбавлені материнської любові та ласки. Оригінальне авторське порівняння дівчат з «романцями на схилах» (Гуменна, 1959: 193), тобто з квітами, що ростуть там, де посялись, розкриває глибинний сенс закладеної материнської турботи, а активно позиціоноване дієслово «розцвіли» перекликло підкреслює результат праці жінки-матері.

На окрему увагу заслугоує прозове моделювання материнства в обставинах перманентної кризовості українства, яке постійно перебувало в стагнаційному стані національної меншовартості й боротьби за самоствердження на своїй землі. Дослідниця Н. Совтис зазначає: «До основних ролей матері література додає іще одну – патріотка, та, що народжує і виховує захисників вітчизни, оберігає народні цінності» (Совтис, 2015: 446). До такого типу образного компонента концепту «жінка», який балансує на одухотворення матері й Батьківщини, звернулася Л. Лисак в оповіданні «Агафія – мати борців» (зб. «Терпкі пахощі»). Зачинний парафраз давньоримського напису на могилі легендарної жінки «Корнелія, мати Гракхів» приковує увагу до двох симптоматичних ознак героїні твору: стереотипізованого вияву материнської святості й ролі живого офірного оберегу рідної землі. Коротка передісторія матері римських трибунів Тиберія та Гая Гракхів підпорядковує художній дискурс материнства завданню його громадянського служіння. Авторська аналогія «Корнелія – Агафія» заснована на тому, що перша віддала Римові найдорожче – дітей, а друга поступилася материнським чуттям на користь патріотичного: «*I саме її сини були тими, які розбудили національну свідомість села, а зі слів «Україна» і «незалежність» зробили символ і ідею*» (Лисак, 1969: 341). Тут актуалізовано соціально-виховну функцію матері біполярного характеру: з одного боку, створена на споконвічних народних підвалинах потреба виростити й поставити на ноги синів, з іншого – ідея високого гатунку: дати Батьківщині гідних громадян, борців за національні переконання. Ба більше того, героїня, керуючись етноцентричними помислами, особистим прикладом консолідує дітей на звернення в ім'я Батьківщини (приклад – переховування у власній хаті забороненої зброї українських повстанців), позбавленим, утім, пафосу національної інтенційності в органічному служінні як жінки і як патріотки.

Переведення материнських почуттів у громадсько-патріотичну площину не нівелює інстинктивну функцію опіки й переживання матері за дітей. Сила материнського духу, виявлена в героїському стоїцизмі перед викликами долі («*Коли забирали її синів до тюрми, вона не плакала і не заводила...*»), поступається художній ескалації страждання, переданому випробуванню засобом «метафора плюс оксиморон»: «*...А під повіками приховувала біль і сухі сльози*» (Лисак, 1969: 341). Вжиті тропи забезпечують психоаналітичну обсервацію внутрішнього світу героїні через проникнення в її свідомість.

Оберегові функції материнства у творі забезпечує релігійні чуття й вірування героїні. Про це свідчить, зокрема, сердечна молитва Агафії за дітей: «*А в неділю раніше за всіх приходила до церкви і біла незчисленні поклони перед святими образами*» (Лисак, 1969: 341). У цьому поряд із безпосередньо материнською потребою захистити синів через звернення до Бога вбачаємо латентний асоціатив смислової етносимволіки, художньо дешифрованої як постать жінки-берегині з молитовно піднятими до неба руками. Цим мисткиня вписала образ матері в ментальний простір українства, вивівши його в ряд аксіологічних домінант не лише на рівні індивідуально-особистісних осмислень, а й національного символу народу і його світоглядних орієнтирів.

4. Висновки

Таким чином, образний компонент материнства стає в жіночій прозі невід'ємним компонентом концепту «жінка», позначеним здебільшого модусом трагічності, актантом ціннісної парадигми. Турбота про дитину в Д. Гуменної та Л. Лисак посідає одну з вершинних позицій, а образ матері в реалістично-символічному письмі набув страдницького ореолу берегині. Одухотвореність материнства авторки протиставляють меркантильності світу, тому й акт народження й виховання дитини сприймається як черговий внесок жінки в гармонізацію й гуманізацію соціуму.

Література:

1. Ангелова С.О. Материнство як сфера самореалізації жінки. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер. Педагогічні науки*. 2014. Вип. 115. С. 11–14. URL: http://visnyk.chnpu.edu.ua/?wpfb_dl=955 (дата звернення: 20.06.2020).
2. Атрощенко Е.О. Функционирование концепта «мать» в русской художественной прозе XX века. *Научный журнал КубГАУ*. 2014. № 97(03). С. 1–12. URL: <http://ej.kubagro.ru/2014/03/pdf/71.pdf> (дата звернення: 20.06.2020).

3. Беленька Г. Образ матері в українській культурі та його вплив на формування особистості. *Вісник психології та педагогіки*. 2015. Вип. 18. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/9760/1/Rudnik_Y_VPP_18_15_FLMD_PI.pdf (дата звернення: 20.06.2020).
4. Гінда О. Концепт «мати» в українських народних піснях про еміграцію та в поезії сучасних заробітчан Італії. *Міфологія і фольклор*. 2015. № 1-2. С. 59–69.
5. Гуменна Д. Жадоба. Нью-Йорк : Об'єднання Українських Письменників «Слово», 1959. 218 с.
6. Лисак Л. Терпкі пахощі. Нью-Йорк – Джерсі Сіті : Свобода, 1969. 344 с.
7. Совтис Н. Концепт «мати» у творах Л.Е. Венгліньського. *Київські полоністичні студії*. 2015. Т. XXVI. С. 444–449.
8. Швець А. Жінка з хистом Аріадни: Життєвий світ Наталії Кобринської в генераційному, світоглядному і творчому вимірах : монографія. Львів : Коло, 2018. 752 с.

References:

1. Anhelova, S.O. (2014). *Materynstvo yak sfera samorealizatsiyi zhinky*. [Motherhood as a sphere of self-realization of women]. *Visnyk Chernihivs'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu*. Ser. Pedahohichni nauky. Vyp. 115. S. 11–14. URL: http://visnyk.chnpu.edu.ua/?wpfb_dl=955 [in Ukraine].
2. Atroshchenko, Y.O. (2014). *Funktsionirovaniye kontsepta «mat'» v russkoy khudozhestvennoy proze XX veka*. [The functioning of the concept of “mother” in Russian prose of the XX century]. *Nauchnyy zhurnal KubGAU*. 2014. № 97(03). S. 1–12. URL: <http://ej.kubagro.ru/2014/03/pdf/71.pdf> [in Russian].
3. Byelyen'ka, H. (2015). *Obraz materi v ukrayins'kiy kul'turi ta yoho vplyv na formuvannya osobystosti* [The image of the mother in Ukrainian culture and its influence on the formation of personality]. *Visnyk psykholohiyi ta pedahohiky*. 2015. №. 18. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/9760/1/Rudnik_Y_VPP_18_15_FLMD_PI.pdf [in Ukraine].
4. Hinda, O. (2015). *Kontsept «maty» v ukrayins'kykh narodnykh pisnyakh pro emihratsiyu ta v poeziyi suchasnykh zarobitchan Italiyi. Mifolohiya i fol'klor* [The concept of “mother” in Ukrainian folk songs about emigration and in the poetry of modern Italian workers. Mythology and folklore]. 2015. № 1-2. S. 59–69. [in Ukraine].
5. Humenna, D. (1959.). *Zhadoba*. [Lust]. New York : Obyednannya Ukrayins'kykh Py'mennykiv «Slovo», 218 s. [in Ukraine].
6. Lysak, L. (1969). *Terpki pakhoshchi*. [Tart incense]. New York - Jersey City : Svoboda, 344 s. [in Ukraine].
7. Sovtys, N. (2015). *Kontsept «maty» u tvorakh L.E. Venhlyns'koho*. [The concept of “mother” in the works of L.E. Wenglinsky]. *Kyyivs'ki polonistychni studiyi*. T. XXVI. S. 444–449 [in Ukraine].
8. Shvets, A. (2018). *Zhinka z khystom Ariadny : Zhytlyevyy svit Nataliyi Kobryns'koyi v heneratsiynomu, svitohlyadnomu i tvorchomu vymirakh* [A woman with Ariadne's flair: The life world of Natalia Kobrynska in generational, ideological and creative dimensions] : monohrafiya. Lviv : Kolo, 752 s. [in Ukraine].

Стаття надійшла до редакції 17.07.2020
The article was received 17 July 2020

2. Романські, германські та інші мови

2. Romanic, germanic and other languages

NEGATION TO DENOTE THE CONCEPT *BALANCE* IN THE MODERN AMERICAN SHORT STORIES

Bagatska Olena Victorivna,

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at the Germanic Philology Department
Sumy State Pedagogical University
named after A. S. Makarenko
helen.bg770228@gmail.com
orcid.org/0000-0002-4443-1385*

Kozlova Victoria Victorivna,

*Candidate of Philological Sciences, Associate professor,
Senior Lecturer at the Germanic Philology Department
Sumy State Pedagogical University
named after A. S. Makarenko
kozloff@ukr.net
orcid.org/0000-0001-6882-2738*

The purpose of the article is to study the role of negation in the representation of the concept *BALANCE* in the modern American stories. The methods of component, contextual-interpretative and conceptual analysis are employed.

Results. It was found out that the linguistic reflection of the concept *BALANCE* is determined by one's sensorimotor experience, which includes pre-conceptual ideas about the balance of the body, and can be represented by lexical and grammatical means, one of which is negation. It was revealed that the negation reflects a certain value conflict in the mind of the characters in the stories studied, the inconsistency of the obtained information to the system of knowledge about the world they acquired. Regarding the fact that the loss of balance is the result of force, which disrupts the stability of the human condition, we correlated the negations with force gestalts, which were used to model the personages' balance loss. The result of balance loss is a deviation from the *VERTICAL*, which is correlated with the deviation from the norm, because, firstly, any violation is considered as non-compliance with a certain norm, and secondly, having a general context of opposition as a basis, negation signals about non-compliance with the expected real. Thus, the role of negation as a means of expression of the studied concept is to reveal the physical, psychological and social perspectives of the image of the character in the modern American stories.

Conclusions. Negations are correlated with the description of the physiological, emotional states of the characters and their social status, which determines the type of the lost balance. Negative adjectives in parallel with nouns are the skeleton elements of the text, which we interpret as the main carriers of information about balance loss of the characters in the stories analyzed. The convergence of negations as a means of balance loss representation in small passages of the stories creates the effect of a gradual, however, total loss of balance and characterizes the described situation as desperate. Thus, the concept *BALANCE* in the studied prose is actualized in dynamics, due to the development of the personages' images, which are characterized by the initial balance and its loss.

Key words: conceptual content, literary discourse, force gestalts, balance loss of a character, norm, convergence of negations.

ЗАПЕРЕЧЕННЯ НА ПОЗНАЧЕННЯ КОНЦЕПТУ *РІВНОВАГА* В СУЧАСНИХ АМЕРИКАНСЬКИХ ОПОВІДАННЯХ

Багацька Олена Вікторівна,

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри германської філології
Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка
helen.bg770228@gmail.com
orcid.org/0000-0002-4443-1385*

Козлова Вікторія Вікторівна,

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри германської філології
Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка
kozloff@ukr.net
orcid.org/0000-0001-6882-2738*

Метою статті є дослідження ролі заперечення в репрезентації концепту *РІВНОВАГА* в сучасних американських оповіданнях, здійснене за допомогою **методів** компонентного, контекстуально-інтерпретативного та концептуального аналізу.

Результати. Виявлено, що мовне відображення концепту РІВНОВАГА детермінується сенсомоторним досвідом людини, який включає передконцептуальні уявлення про рівновагу тіла, і полягає в його позначенні лексичними та граматичними засобами, одним із яких є заперечення. З'ясовано, що заперечення відображає певний ціннісний конфлікт у свідомості персонажа, невідповідність отриманої інформації системі знання про світ, що пов'язано з ментальними уявленнями про істину, які є частиною ядерних понять про власне місце й роль у природі та суспільстві. З огляду на те, що втрата рівноваги є результатом силового впливу, який порушує стабільність стану людини, ми співвіднесли заперечення із силовими гештальтами, за допомогою яких змоделивали порушення рівноваги персонажів. Результатом втрати рівноваги є відхилення від ВЕРТИКАЛІ, яке співвідноситься з відхиленням від норми, оскільки, по-перше, будь-яке порушення розглядаємо як невідповідність певній нормі, а по-друге, маючи загальний контекст протиставлення як підгрунтя, заперечення сигналізує про невідповідність очікуваного реальному. Отже, роль заперечення як засобу вираження досліджуваного концепту полягає в розкритті фізичного, психічного та соціального ракурсів образу персонажа в сучасних американських оповіданнях.

Висновки. Заперечення співвідносяться з описом фізіологічних, емоційних станів персонажів та їхнього соціального статусу, що зумовлює різновид втраченої рівноваги. Заперечні прикметники паралельно з іменниками є опорними елементами тексту, які ми тлумачимо як головні носії інформації про порушення рівноваги. Конвергенція заперечень як засобу позначення дисбалансу в невеликих за обсягом уривках оповідань створює ефект поступової, проте тотальної втрати рівноваги, а також характеризує описану ситуацію як безнадійну. Таким чином, концепт РІВНОВАГА представлений у досліджуваній прозі в динаміці внаслідок розвитку образів персонажів, яким властиві початкова рівновага та її порушення.

Ключові слова: концептуальний зміст, художній дискурс, силові гештальти, порушення рівноваги персонажа, норма, конвергенція заперечень.

1. Introduction

Being in the focus of modern linguistic and cognitive researches, the concept has been studied in various perspectives what accounts for its complicated nature. Firstly, the concept has a verbal aspect, in which it comes about as a reality, reflected in the mind not directly but through language. Secondly, the concept has a mental aspect, in terms of which it is the basic cognitive unit of knowledge representation. At last, the concept has a culturological aspect, from the standpoint of which it is regarded as a primitive cultural formation (Потапенко, 2013). Thus, contemporary conceptology tends to deal with the concept in its narrative (Жаботинская, 2017), linguosynergetic (Таценко, 2017), linguosemiotic (Колесник, 2016), mythological (Gusar, 2019) representations.

A significant place in modern linguistic researches is occupied by the study of lexical expression of cultural concepts (Степанов, 2007; Карасик, 2004; Воркачев, 2016) as multidimensional socio-psychic formations of collective consciousness, which ensure the entry of culture into one's mental world and are reflected by linguistic means (Степанов, 2007).

At the same time, the concepts that represent one's sensorimotor interaction with the environment remain insufficiently studied that predetermines the **topicality of the research work**. These include the concept BALANCE, which is formed as a result of one's gradual awareness of the body statics (Johnson, 1987; Lakoff, 1989), that leads to the idea of different types of balance – physical, psychological and social. Since the concepts formed under the influence of bodily experience are reflected in grammar and basic vocabulary (Кубрякова, 2006), **the major purpose of the article** is to study the concept BALANCE at the linguistic level, represented primarily by lexical and grammatical means, one of which is negation. Thus, **our task** is to specify the role of negation in denotation of the concept BALANCE in the modern American short stories.

2. The notion of negation in relation to the concept BALANCE actualization

Negation is considered as a multifunctional linguistic phenomenon to denote the unreality of an event or object from the speaker's point of view (Болдырев, 2003: 334). Linguistic reflection of a certain situation of reality requires the whole spectrum of human knowledge about it, emphasizing its properties relevant to a particular moment. Negation indicates the absence of the expected element of the event or one of its properties, that testifies to the inconsistency of the information obtained with stereotypical knowledge (Болдырев, 2003: 335–336; Кусова, 1997; Пилатова, 2002).

Moreover, the negation reflects a certain value conflict in the speaker's mind, the inconsistency of the received information to the system of knowledge about the world, which is associated with one's mental notions of truth regardless of the situation (Белова, 1997: 232).

In addition to the absence, lack or inconsistency, the negation also comprises the means to achieve them: actions aimed at deprivation, exclusion, etc. (Пилатова, 2002: 88). Negation, reflecting the absence or lack, reveals contradictions that are not tackled and represents the loss of balance (Полюжин, 1997: 28).

Regarding the fact that the loss of balance is the result of force, which violates the stability of the human condition, we correlate the negation with the force gestalts, which are used to model the loss of the personages' balance. The result of loss of balance is a deviation from the VERTICAL, which is correlated with the deviation from the norm, because, firstly, any violation is considered as non-compliance with a certain norm (Михальчук, 1997: 36), and secondly, having a general context of opposition as a basis (Белова, 1997: 234; Труб, 1994: 48), the negation signals about the inconsistency of the expected real (Арутюнова, 1987: 15; Труб, 1994: 49; Downing, 2002: 114). It is implied that the norm is relevant in all spheres of life, known to the reader (Арутюнова, 1987: 8) and formed by the national-cultural community (Мусієнко, 2005: 214).

The concept of norm is significantly influenced by anthropogenic factors: subjectivity of perception, emotional attitude and pragmatic goal. At the linguistic level, the social state of society, the national-cultural aspect, and the time factor are crucial (Мусієнко, 2005: 213). Thus, in the example: *Well, after Carmen left, Lobo fell into depression and began to get helpless* (Atwood, Ravenel, 1989: 39), the adjective *helpless* (“unable to act without help”) is contextually correlated with the verb *to fall* and indicates non-compliance – the ability to act independently, which testifies to a loss of mental balance, nominated by the noun *depression* (“a feeling of being extremely unhappy”).

3. Negation to denote different types of the personages' balance loss

The result of the systematization of negations to denote the personages' balance loss in the material analyzed is their correlation with the description of physiological, emotional states of the characters and their social contacts. The context of the negations use determines the kind of the balance loss.

When describing the **physical** balance loss of the protagonists, the negation indicates the result of a deviation from the VERTICAL, correlated with physiological norms, a certain defect or disease that deprives a person of the ability to perform normal functions or leads to the destruction of the integrity of the body, e. g.: *The morning was bright and still, and it was getting hot, but Thad seemed unable to distinguish between sun and shade. There had got to be something fluttery or mothlike about him now, so erratic and unsteady and unceasing were his movements* (Erdrich, Kenison, 1993: 233). In the example offered, the negation *unable* denotes the loss of the inherent human function of distinguishing light and darkness (*to distinguish between sun and shade*). Negations *erratic* (“*not following a regular pattern*”), *unsteady*, *unceasing* indicate the result of this physical disorder – deviation from the physiological norm of the body: the ability to move confidently, which testifies to a loss of physical balance of the character.

When describing the **psychological** balance loss of the protagonists, the negation indicates the result of a deviation from the VERTICAL, which correlates with the psycho-emotional norm of the person. Negations are combined with nouns to denote negative emotional states or negative emotions, e. g.: *For the first five years of their married life they had been worried about having no children. It had been a disappointment since both came from large sprawling Catholic families* (Spark, 1969: 14). The word phrases *having children* and *large sprawling Catholic families* characterize the norm of a large family generally accepted in society at that time. The negation *no children* means the deviation from this norm, which deprives the married couple of the opportunity to be full members of the society of that time. The noun *disappointment* (“*the feeling of being unhappy because something you hoped for or expected didn't happen*”) indicates the result of this deviation – negative emotions, unhappy married life and testifies to the loss of psychological balance.

When describing the social balance loss of the characters, the negation indicates the result of a deviation from the VERTICAL, correlated with social norms. The negations denote a violation of a person's social status, in particular one's low, unsatisfactory social position or complete disregard for society, e. g.: *With the friends of his roommate began Knute's series of disillusions. Humbly though he sought, he found no comradeship. He was the freak of the class, and his classmates were afraid of being “queered” by being seen with him* (Taggard, 1963: 176).

Thus, the noun *comradeship* characterizes the norm of university study as a student fraternity. The negations *no comradeship* and *freak* (“*someone who looks unusual, strange or behaves in a strange way*”; *strange* – “*unusual, unexpected, making you feel uncomfortable*”) indicate deviations from this norm, as a result of which the character is deprived of the opportunity to become part of the student fraternity and to achieve social success, what testifies to the violation of his social balance. The noun *disillusions* (“*the disappointed feeling you have when you discover that someone or something is not as good as you had believed*”) indicates the result of awareness of low social status – life frustration, that testifies to a loss of psychological balance.

Negative adjectives acquire special significance in denoting the concept BALANCE. Based on the definition, adjectives as a lexical-semantic class of predicate words express a feature of objects, events or other features marked by a name (ЛЭС, 1998: 397). Semantically multifunctional in nature, adjectives are involved in all areas of semantic organization of the text and are significantly informatively charged.

The adjectives to denote the characters' balance loss in the studied stories imply negation, as their vocabulary definitions include semes, indicating the absence; or have negative prefixes **un-** (“*not, denoting the absence of a quality or state*”), **in-** (“*not*”), as well as the suffix **-less** (“*not having, without*”). In the material analyzed negative adjectives reveal significant details of the situations of balance loss and embody multi-layered features, as the element that is negated in the sentence becomes the most significant and acts as its functional equivalent (Downing, 2002: 121).

The peculiarities of the functioning of negative adjectives to denote the personages' balance loss can be regarded in two aspects. First, they characterize the components of the situation of balance loss and are considered in parallel with nouns as basic elements of the text, e. g.: *It was then, in the unanswering silence as they stood in the empty, wax-floored hall, that Hugh felt there was something wrong. The room on this first warm day seemed strangely naked and cheerless. Hugh panicked* (Bierce, 1984: 362).

The proper name *Hugh* is combined with the adjectives *unanswering*, *cheerless*, which contain an explicit negation, and the adjectives *empty* (“*containing nothing*”), *naked* (“*not wearing any clothes*”), in which, according to their lexicographical definitions, the negation is implied. The combination of these negations with the nouns *silence* and *room* indicates the inconsistency of the deserted house when the boy returns home to its usual state, that ruins the psychological balance of the character (*to panick* – “*to have a sudden strong feeling of fear and unable to think clearly*”).

Secondly, negative adjectives are interpreted as the main carriers of information about balance loss, because the nouns they denote function as a means of structural design of the phrase, the meaning of which is fully conveyed by adjectives. At the same time, the meaning of negative adjectives that indicate balance loss is repeatedly duplicated in the text of the stories, e. g.: *Of all the Elwell family Aunt Mehetabel was certainly the most unimportant member. The Elwells were not consciously unkind to their aunt but she was so insignificant a figure in their lives that she was almost invisible to them* (Taska, 1995: 41).

In this example, the proper name *Mehetabel* is combined with the noun *Aunt*, which emphasizes her social status. Negative adjectives *unimportant*, *insignificant*, *invisible* are the main means to denote the social balance loss of the character due to her low status in the family.

The convergence of negations to denote balance loss in short passages of the stories studied creates the effect of gradual, however, total loss of balance and characterizes the described situation as desperate, e. g.: *The saddle began listing to*

the right, first slightly, then in a more pronounced and **uncontrollable way**. There was **no way to slow** the horse. There was **nothing she could do to regain control**. She grabbed at the horse's mane, but it was **hopeless**. There was **nothing Catherine could do** as the saddle slipped even farther; then suddenly flipped under Optima's belly. Catherine was jerked from her last possible grip, then hurled hard and fast to the ground where she received a devastating kick to the head by the horse's swift and mighty hoof – a blow leaving her crumpled and **unconscious on the cold, damp grass** (Bierce, 1984: 10).

The noun *control* characterizes the situational norm of riding. Negations *uncontrollable way, no way to slow the horse, nothing could do to regain control* indicate deviations from the norm and testify to the initial loss of the woman's physical balance. The next stage of balance loss aggravates the situation and is reflected in the negations *hopeless* and *nothing could do*, correlated with the movement DOWN (*under Optima's belly*). Finally, the culmination of the loss of balance is the fall, which is represented by the combination of the verbs *to jerk* and *to hurl* with the noun *ground*. The negation *unconsciousness* ("a condition in which you do not see, feel or think, usually because you are injured") expresses the woman's complete loss of physical balance due to serious physical injury and the violation of the vertical posture.

4. Conclusions

Thus, regarding the fact that the loss of balance is the result of force aimed at disrupting human stability, the negation is correlated with the force gestalts with the help of which we model the characters balance loss in the stories under the analysis. The result of the balance loss is a deviation from the VERTICAL, which is a norm, the idea of which is formed under the influence of anthropogenic factors and due to the social status of society, national and cultural aspects, etc. The negations are correlated with the description of the physiological, emotional states of the characters and their social status, what determines the kind of the balance lost. Negative adjectives in parallel with nouns are considered as basic elements of the text or interpreted as the main carriers of information about the personages' balance loss. The convergence of negations as a means to denote balance loss in short passages of the stories creates the effect of a gradual, however, total loss of balance and characterizes the described situation as desperate.

The perspective research endeavors in this framework can be focused on the study of different types of negations to denote the concept BALANCE in various types of discourse: political, media, scientific, etc.

Bibliography:

1. Арутюнова Н.Д. Аномалии и язык (к проблеме языковой «картины мира»). *Вопросы языкознания*. 1987. № 3. С. 3–19.
2. Белова А.Д. Лингвистические аспекты аргументации. Киев : Аеря, 1997. 311 с.
3. Болдырев Н.Н. Концептуальные основы отрицания в языке. *Филология и культура : материалы IV Международной научной конференции*. Тамбов : Тамбовский гос. ун-т им. Г.Р. Державина, 2003. С. 334–338.
4. Воркачев С.Г. Лингвокультурный концепт: типология и области бытования. Волгоград : ВолГУ, 2016. 400 с.
5. Жаботинская С.А. Нарративные политические концепты: методика лингвокогнитивного анализа. *Концепты и контрасты*. Одесса, 2017. С. 30–40.
6. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград : Перемена, 2004. 476 с.
7. Колесник О.С. Лингвокультурні й лінгвосеміотичні особливості вербалізації концепту-міфологеми ДРАКОН. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2016. № 7. С. 225–230.
8. Кубрякова Е.С. Образы мира в сознании человека и словообразовательные категории как их составляющие. *Известия Российской академии наук. Серия литературы и языка*. 2006. Т. 65. № 2. С. 3–13.
9. Кусова М.Л. «Смысл» отрицания в лексической семантике. Екатеринбург : Уральский гос. пед. ун-т, 1997. 186 с.
10. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В.Н. Ярцева. Москва : Большая российская энциклопедия, 1998. 685 с.
11. Михальчук И.П. Концептуальные модели в семантической реконструкции (индоевропейское понятие «закон»). *Известия Российской академии наук. Серия литературы и языка*. 1997. Т. 56. № 4. С. 29–39.
12. Мусієнко В.І. Засади дослідження семантики міри в українській мові. *Українська філологія: теоретичні та методичні аспекти*. Черкаси : Брама, 2005. С. 212–215.
13. Пилатова В.Н. Экспрессивное отрицание в современном английском языке : дисс. ... канд. филол. наук. Санкт-Петербург : СПбГУ, 2002. 175 с.
14. Полюжин М.М., Омельченко Л.Ф. Функциональное словосложение и префиксальные ономазиологические категории в английском языке. Ужгород : Ужгородский гос. ун-т, 1997. 99 с.
15. Потапенко С.И. Концепты как объект когнитивно-дискурсивных студий. *Лингвоконцептология: перспективные направления*. Луганск, 2013. С. 117–144.
16. Степанов Ю.С. Концепты. Тонкая пленка цивилизации. Москва : Языки славянских культур, 2007. 248 с.
17. Таценко Н.В. Реалізація емпатії в сучасному англомовному дискурсі: когнітивно-синергетичний аспект. Суми, 2017. 357 с.
18. Труб В.М. О коммуникативных аспектах отрицания как негативной оценки истинности. *Вопросы языкознания*. 1994. № 1. С. 44–61.
19. Downing L.H. Creating things that are not: The role of negation in poetry of W. Szymborska. *Journal of Literary Semantics. An International Review*. 2002. Vol. 31. № 2. P. 113–132.
20. Gusar A.V. Mythological concept SUNGOD in English, Swedish and Slavonic song discourses. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2019. № 11. С. 36–41.
21. Johnson M. *The Body in the Mind. The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*. Chicago ; London : The University of Chicago Press, 1987. 233 p.
22. Lakoff G. Some Empirical Results about the Nature of Concepts. *Mind and Language*. 1989. Vol. 4. № 1–2. P. 103–129.

Sources of illustrative material:

1. The Best American Short Stories / M. Atwood, Sh. Ravenel (eds.). Boston : Houghton Mifflin Company, 1989. 341 p.
2. Bierce A. The Complete Short Stories of Ambrose Bierce. Lincoln : University of Nebraska Press, 1984. 496 p.
3. The Best American Short Stories / L. Erdrich, K. Kenison (eds.). Boston : Houghton Mifflin Company, 1993. 395 p.
4. The Go-Away Bird and Other Stories / M. Spark (ed.). New York : Bantam Books, 1969. 189 p.
5. Twenty Grand Short Stories / E. Taggard (ed.). New York : Bantam Books, 1963. 225 p.
6. American Patchwork / B. Taska (ed.). New Jersey : US Information Agency, 1995. 214 p.

References:

1. Arutyunova, N.D. (1987). Anomalii i yazyk (k probleme yazykovoy “kartiny mira”) [Anomalies and language (to the problem of the language “picture of the world”)]. *Voprosy yazykoznavaniya*, no. 3, pp. 3–19 [in Russian].
2. Belova, A.D. (1997). Lingvisticheskie aspekty argumentatsii [Linguistic aspects of argumentation]. Kyiv: Aereya [in Russian].
3. Boldyrev, N.N. (2003). Kontseptualnye osnovy otritsaniya v yazyke [Conceptual foundations of denial in language]. *Filologiya i kul'tura* (materials of the IV International Scientific Conference). Tambov: Derzhavin Tambov State University, pp. 334–338 [in Russian].
4. Vorkachev, S.G. (2016). Lingvokulturnyy kontsept: tipologiya i oblasti bytovaniya [Linguocultural concept: typology and fields of existence]. Volgograd: VolGU [in Russian].
5. Zhabotinskaya, S.A. (2017). Narrativnye politicheskie kontsepty: metodika lingvokognitivnogo analiza [Narrative political concepts: a method of linguo-cognitive analysis]. *Kontsepty i kontrasty*. Odessa, pp. 30–40 [in Russian].
6. Karasik, V.I. (2004). Yazykovoy krug: lichnost, kontsepty, diskurs. [Language circle: personality, concepts, discourse]. Volgograd: Peremena [in Russian].
7. Kolesnyk, O.S. (2016). Lihvokulturni y lihvosemiotichni osoblyvosti verbalizatsii kontseptu-mifologhemy DRAGON [Linguo-cultural and linguosemiotic features of verbalization of the concept-mythologism DRAGON]. *Odeskyi lnhvistychnyi visnyk*, no. 7, pp. 225–230 [in Ukrainian].
8. Kubryakova, E.S. (2006). Obrazy mira v soznanii cheloveka i slovoobrazovatelnye kategorii kak ikh sostavlyayushchie [Images of the world in the mind of a person and word-formation categories as their components]. *Izvestiya Rossiyskoy akademii nauk. Seriya literatury i yazyka*, vol. 65, no. 2, pp. 3–13 [in Russian].
9. Kusova, M.L. (1997). “Smysl” otritsaniya v leksicheskoy semantike [The “sense” of negation in lexical semantics]. Ekaterinburg: Ural State Pedagogical University [in Russian].
10. Yartseva, V.N. (ed.) (1998). Lingvisticheskiy entsiklopedicheskiy slovar [Linguistic encyclopedic dictionary]. Moscow: Bolshaya rossiyskaya entsiklopediya [in Russian].
11. Mihalchuk, I.P. (1997). Kontseptualnye modeli v semanticheskoy rekonstruktsii (indoevropeyskoe ponyatie “zakon”) [Conceptual models in semantic reconstruction (Indo-European concept of “law”)]. *Izvestiya Rossiyskoy akademii nauk. Seriya literatury i yazyka*, vol 56, no. 4, pp. 29–39 [in Russian].
12. Musiyenko, V.P. (2005). Zasady doslidzhennia semantyky miry v ukrainskii movi [Principles of research of semantics of measure in the Ukrainian language]. *Ukrainska filolohiia: teoretychni ta metodychni aspekty*. Cherkasy: Brama, pp. 212–215 [in Ukrainian].
13. Pilatova, V.N. (2002). Ekspressivnoe otritsanie v sovremennom angliyskom yazyke [Expressive negation in modern English]. *Candidate's thesis*. Saint Petersburg: SPbGU [in Russian].
14. Polyuzhin, M.M., Omelchenko, L.F. (1997). Funktsionalnoe slovoslozhenie i prefiksialnye onomasiologicheskie kategorii v angliyskom yazyke [Functional word formation and prefix onomasiological categories in English]. Uzhgorod: Uzhgorod State University [in Russian].
15. Potapenko, S.I. (2013). Kontsepty kak obekt kognitivno-diskursivnykh studiy [Concepts as an object of cognitive-discourse studios]. *Lingvokontseptologiya: perspektivnye napravleniya*. Lugansk, pp. 117–144 [in Russian].
16. Stepanov, Yu.S. (2007). Kontsepty. Tonkaya plenka tsivilizatsii [Concepts. Civilization subtle palet]. Moscow: Yazyki slavyanskikh kultur [in Russian].
17. Tatsenko, N.V. (2017). Realizatsiia empatii v suchasnomu anhlovnomu dyskursi: kohnityvno-synerhetychnyi aspekt [Empathy realization in contemporary English discourse: the cognitive-synergetic approach]. Sumy: SumDU [in Ukrainian].
18. Trub, V.M. (1994). O kommunikativnykh aspektakh otritsaniya kak negativnoy otsenki istinnosti [On the communicative aspects of denial as a negative assessment of truth]. *Voprosy yazykoznavaniya*, no. 1, pp. 44–61 [in Russian].
19. Downing, L.H. (2002). Creating things that are not: The role of negation in poetry of W. Szymborska. *Journal of Literary Semantics. An International Review*, vol. 31, no. 2, pp. 113–132 [in English].
20. Gusar, A.V. (2019). Mythological concept SUNGOD in English, Swedish and Slavonic song discourses. *Naukoviy visnyk Drogobystskogo derzhavnogo pedagogichnogo universitetu imeni Ivana Franka*, no. 11, pp. 36–41 [in English].
21. Johnson, M. (1987). The Body in the Mind. The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason. Chicago; London: The University of Chicago Press [in English].
22. Lakoff, G. (1989). Some Empirical Results about the Nature of Concepts. *Mind and Language*, vol. 4, no. 1–2, pp. 103–129 [in English].

Стаття надійшла до редакції 26.06.2020
The article was received 26 June 2020

ПРИКМЕТНИКИ ЯК ОДИНИЦІ ЗДІЙСНЕННЯ ВПЛИВУ В ТЕКСТІ АНГЛОМОВНОГО ПОЛІТИЧНОГО КОМЕНТАРЯ ТА ЗАСОБИ ЇХ ВПЛИВУ

Бровкіна Оксана Володимирівна,
*кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри германської філології
Сумського державного університету
okbrovkina@ukr.net
orcid.org/0000-0003-0778-6387*

Мага Анна Валеріївна,
*студентка
Сумського державного університету
anyamaga197@gmail.com
orcid.org/0000-0002-3763-5232*

Мета. Мета статті полягає у виявленні ступеня потенціалу впливу прикметників в ад'єктивних структурах атрибутивного і предикативного типів сучасної англійської мови, що функціонують у тексті англomовного політичного коментаря.

Методи. Дослідження базоване на загальнонауковій методиці синтезу, аналізу, спостереження, добору та систематизації матеріалу. Частково були застосовані герменевтичний та психоаналітичний підходи.

Результати. Газетний політичний коментар створює певні образи, наприклад, образи ключових політичних фігур, а також провокує і закріплює позитивне або негативне ставлення до них. У цьому процесі особлива роль належить неабсолютним імпакторам (як одиничним, так і множинним), які виконують у висловлюванні функцію позначення або опису ключового образу, його професійної компетенції, політичного курсу, осіб, що співвідносяться з ним, його дій, вчинків, висловлювань і т. д. В основі вибору автором лексичних одиниць, які формують висловлювання політичного коментаря, лежить критерій інтенціональності, що ґрунтується на раціональному (інформація сприймається реципієнтом усвідомлено) або ірраціональному впливі (інформація сприймається реципієнтом автоматично, неусвідомлено).

Висновки. Англійські прикметники та іменники, які досліджені в роботі, мають різну силу впливу, розглядаються як ініціальні біти впливу і формують різні за потенціалом впливу неабсолютні імпактори. Образи, які створюються за допомогою неабсолютних імпакторів, в основному сприймаються на ірраціональному рівні. Формування ставлення читача до учасників політичного процесу, подій у світі політики також відбувається на ірраціональному рівні. Газетний політичний коментар в основному має на меті створення конкретних образів ключових політичних фігур (поряд із здійсненням низки інших функцій) за допомогою відбору та організації лексичних одиниць, що максимально задовольняють цю мету відповідно до політичної платформи окремого медіавидання.

Ключові слова: медіадискурс, неабсолютні імпактори, інтенція, мовна дія, персуазивний ефект, сугестивний ефект.

ADJECTIVES AS THE UNITS OF IMPACT IN THE TEXT OF ENGLISH POLITICAL COMMENTARY

Brovkina Oksana Volodymyrivna,
*Candidate of Philological Sciences,
Assistant Professor at the
Department of Germanic Philology
Sumy State University
okbrovkina@ukr.net
orcid.org/0000-0003-0778-6387*

Maha Anna Valeriivna,
*Student
Sumy State University
anyamaga197@gmail.com
orcid.org/0000-0002-3763-5232*

Purpose. The purpose of the article is to identify the degree of influence of adjectives in the adjective structures of attributive and predicative types of modern English, which are presented in the text of English-language political commentary.

Methods. The research is based on general scientific methods of synthesis, analysis, observation, selection, and systematization of material. Hermeneutic and psychoanalytic approaches were partially applied.

Results. Newspaper political commentary creates specific images, such as images of key political figures, and provokes and consolidates a positive or negative attitude towards them. In this process, a unique role belongs to non-absolute impactors (both single and multiple). These perform the function of designating or describing the key image, its professional competence, political course, persons associated with it, its actions, deeds and statements.

The author's choice of lexical units that form the expression of political commentary relies on the criterion of intentionality, which in its turn is based on rational (information is perceived by the recipient consciously) or irrational impact (information is perceived by

the recipient automatically, unconsciously). Adjectives in English have different degrees of impact and form different potential non-absolute impactors.

Conclusions. English adjectives and nouns, which are studied in the work, have different strength of impact, are considered as initial bits of impact and form different in potential for impact non-absolute impactors. Images created with the help of non-absolute impactors are mostly perceived on an irrational level. The formation of the reader's attitude to the participants in the political process, events in the world of politics also takes place on an irrational level. Newspaper political commentary mainly aims at creating specific images of key political figures (along with a number of other functions) by selecting and organizing lexical items that best meet this goal according to the political platform of a particular media publication.

Key words: mediadiscourse, non-absolute impactors, intention, speech action, persuasive effect, suggestive effect.

1. Вступ

Інформація направлена на людину безкінечним потоком, потужність якого підсилюється прихованим маніпулятивним впливом. Однак, незважаючи на те, наскільки серйозною і достовірною здається інформація, що подана в статті ЗМІ, а також на те, що вона призначена для інтелектуально розвинутої людини, вона є журналістським текстом, тобто авторським, який містить оцінку подій та чуже бачення. Текст завжди сприймається комплексно і здебільшого ірраціональним чином, це означає, що в процесі читання газетного тексту у людини, зануреної в штучно створений дискурсивний світ, відключаються механізми логічного сприйняття інформації, одержуваної ззовні. Природа цього впливу складна, комплексна, багатогранна і все ще не до кінця вивчена.

Актуальність дослідження визначається загальною спрямованістю сучасної лінгвістики на вивчення функціонування мовних одиниць у комунікативно-прагматичному плані. Оскільки в основі функціональної семантики висловлювання лежить діалектична єдність номінації та комунікації, номінативні одиниці, які формують ад'єктивні структури атрибутивного і предикативного типів, що входять до висловлювання, що утворюють газетний текст, розглядаються з урахуванням їх семантики і прагматичного фактору, а саме фактору впливу.

Мета дослідження полягає у виявленні ступеня потенціалу впливу прикметників в ад'єктивних структурах атрибутивного і предикативного типів сучасної англійської мови, що функціонують у тексті англомовного політичного коментаря.

Теоретична значимість полягає в тому, що дослідження робить внесок у розвиток теорії комунікативної лінгвістики, в розробку проблем мовного впливу загалом і в медиадискурсі зокрема.

2. Поняття «дискурс», «текст» і «політичний коментар»

Базовими поняттями роботи є «дискурс», зокрема «медіадискурс», і «газетний політичний коментар». Важливим є розмежування понять «дискурс» і «текст». Теорія дискурсу зараз перебуває в стадії активного розвитку, але тим не менш не має чітких меж. У лінгвістиці термін «дискурс» і термін «текст» часто вживаються синонімічно, внаслідок того, що ці галузі дослідження мають один і той же предмет вивчення – текст. Дослідження дискурсу перебуває на перетині різних дисциплін та напрямів. Результати вивчення цієї проблеми знаходять своє відображення в роботах таких лінгвістів, як О. Русаков, С. Шейгал, Л. Філіпс, М. Йоргенсен та інші.

На комунікативному рівні текст визначають як одиницю мови, яка виступає відносно завершеним відрізком спілкування, одиницею, структурованою й організованою за певними правилами, що має когнітивне, інформаційне, психологічне та соціальне навантаження на спілкування (Колшанский, 2005: 89). Текст вважається не тільки інформаційним феноменом, одиницею спілкування і комунікації, але будь-яким явищем культури, навколишнього світу загалом, яке потребує прочитання та інтерпретації.

У нашій роботі ми дотримуємося визначення лінгвістів Л. Філіпса і М.В. Йоргенсена, які визначають поняття «дискурс» як особливий спосіб спілкування і розуміння навколишнього світу (або аспекту світу); як сукупність письмових та усних текстів, які виробляють люди в різноманітних щоденних практиках – організаційній діяльності, рекламі, сфері соціальної взаємодії, економіці, ЗМІ (Йоргенсен, Філіпс, 2008: 9).

У роботі ми досліджуємо окремий вид медиадискурсу – газетний дискурс, який являє собою сукупність різноманітних за жанром і стилем газетних текстів, вибраних з видань якісної преси, об'єднаних певною прагматичною настановою – формуванням громадської думки і керуванням нею за допомогою вербально виражених стратегій впливу.

Дослідивши роботи М. Кім, В. Богуславської, Т. Добросклонської та інших, можна визначити «політичний коментар» як складник медиадискурсу, призначений для оціночної інтерпретації суспільно-політичного явища, подій та його учасників з метою формування ідеологічної позиції і стимулювання громадянської активності для виконання певних завдань. Газету ж, як комплекс коментарів, можна охарактеризувати як комунікативно динамічний світ знаків, який тільки робить вигляд, що посилається на відомі денотати, а насправді здійснює свого роду референційну підміну і звертає увагу читача на спеціально сконструйовані в цій газеті сигніфікати і конотації.

Розглянуті нами коментарі належать журналістам із всесвітньо відомих американських Інтернет-видань “The Washington Times” і “The Chicago Times”, що належать до категорії якісної преси і друкуються щодня.

3. Фактори та прийоми мовного впливу

Прихований сенс наявний у всіх словах і всіх діях, тексту властива спільність думок та слів, закріплена безліччю зв'язків, частина з яких прихована, невидима, і «рівень нашого розуміння тексту залежить від того, як глибоко і широко ми змогли ці зв'язки вловити», таким чином, вивчення інтенції автора, тлумачення – це відновлення неявних або спеціально прихованих зв'язків з контекстом – ширшої сфери, в яку вплетений текст (Кара-Мурза, 2002: 27).

М. Желтухіна говорить про те, що факторами мовного впливу виступають лінгвальний та екстралінгвальний (семіотичний, соціальний, психологічний, когнітивний). За типом мовних дій, взятих в аспекті ілюкції

в рамках класифікації мовних актів, виділяються такі види мовного впливу: соціальний (соціальні, мовні акти, які стали кліше: вітання, клятви, молитви); вплив на волевиявлення (накази, прохання, поради); інформаційно-роз'яснювальний вплив (мовні акти, що несуть інформацію і її тлумачення: повідомлення, доповідь); емоційно-оцінювальний вплив (мовні акти, що встановлюють морально-правові відносини, міжособистісні суб'єктивно-оцінні відносини: осуд, образа, погроза).

Мовна дія відповідно до перлокутивного критерію (реакція на нього адресата) може бути таких видів, як:

- 1) оцінний вплив (змінюється ставлення суб'єкта до об'єкта);
- 2) емоційний вплив (формується емоційний настрій індивіда);
- 3) раціональний вплив (нові категорії вводяться у свідомість особи).

Більша частина мовних дій передбачає комплекс перлокутивних реакцій. Серед типових прийомів мовного впливу, які доволі часто використовуються в ЗМІ і сучасній рекламі, виділяються такі:

1. Введення в оцінювально забарвлений контекст або асоціативний ряд: об'єкт А включається в опис позитивно або негативно оцінюваного об'єкта Б. Наприклад, *Mark's friend was caught stealing* – негативна оцінка переноситься і на об'єкт *Mark* (Баранов, 2007: 174–228).

2. Вибір одиниці виміру: *in a famous joke it is stated that if the cold is treated, it goes away in fourteen days, if it is not, it goes away in two weeks*. Очевидно, що це одне і те ж, але цифра два сприймається як щось, що менше чотирнадцяти днів (Kudlow).

3. Нав'язування пресупозиції: прийом полягає в тому, що семантична інформація, яка є важливою для мовця, подається не новою інформацією, а як щось саме собою зрозуміле, наприклад, *it is difficult to say what made officials turn a blind eye to violations of the law*. Тут фокус уваги зосереджений на ідеї “*it is difficult to say*”, а фактичне порушення закону подається як очевидне (Баранов, 2007: 174–228).

4. Метафора: *Petrov's Janissaries* (Баранов, 2007: 174–228). Відомо, що *Janissaries* – привілейоване військо, яке бере участь у каральних операціях, беззаперечно виконуючи всі накази. Виникає образ людей Петрова, які беззаперечно підкоряються його наказам і котрі виявляють жорстокість під час їх виконання.

5. Мовна гра: наприклад, *soon-to-be recidivist* (Баранов, 2007: 174–228). Ідіома *soon-to-be* використовується для опису позитивних змін: *soon-to-be husband*. У розглянутому прикладі використання ідіоми привносить семантику очікування, що хтось буде засуджений.

Як бачимо з останніх двох прикладів, ефект впливу починається вже на рівні лексики, а саме за допомогою слів з переносним значенням та ідіоматичних словосполучень.

4. Прикметники як одиниці здійснення впливу

В Оксфордському словнику англійської мови прикметник визначають як слово, що називає атрибут іменника, наприклад солодкий, червоний чи технічний. Займаючи серединне, проміжне положення між іменником і дієсловом, прикметники в англійській мові і в галузі морфології проявляють певні проміжні характеристики, тобто можуть характеризувати як результат дії (*spoken*), так і процеси (*nocking*) або ж здатність піддатися будь-якому процесу (*readable*).

Дослідження функціональної семантики прикметників полягає в розгляді трьох напрямів: вивчення семантики одиниць цього класу слів, їх синтагматики і прагматики. До недавнього часу вважалося, що вивчення мовних одиниць, а саме прикметників, обмежується описом їхніх мовних особливостей: семантичної структури, морфологічних ознак та комбінаторних властивостей, не розглядаючи вищій текстовий, комунікативний рівень. Саме тому словосполучення «прагматика прикметників» здається явною помилкою, оскільки прагматична лінгвістика насамперед займається проблемами теорії мовних актів і дискурсу. Говорячи про прагматику прикметників, ми виходимо з положення, що адресант відбирає одиниці зі свого словникового запасу для впливу на реципієнта, які максимально точно передають утворений ним абсолютний імпактор. Під абсолютним імпактором розуміємо закодовану автором повідомлення інформацію про якість явище навколишнього світу разом з певними ознаками, які приписуються такому поняттю, збагачують його умоглядне сприйняття, тобто створюють цілісний образ, що впливає на свідомість реципієнта.

Під час розгляду ознак, які автори газетного політичного тексту приписують різним об'єктам дійсності, виявляється факт, що не викликає сумніву: вони мають різну силу впливу на свідомість адресата. Для порівняння: “*similar*” у *similar problem* і “*huge*” в *huge problem*. У цих прикладах задіяні оцінні прикметники, які виражають ставлення суб'єкта, який оцінює, до певного об'єкта дійсності. У першому випадку це ставлення є раціональним і об'єктивним відображенням наявного стану справ, а в другому присутній так званий «емоційний компонент». Відповідно, сприйняття реципієнтом першого прикладу буде відбуватися на раціональному рівні, а другого – на емоційному, внаслідок чого останній приклад виявляється сильнішим за своєю функцією впливу.

Під час створення медіатексту автор має на меті максимальне залучення адресата повідомлення в описану ситуацію, що і відбувається вже на стадії сприйняття останнім конкретних мовних одиниць, складників висловлювання. Особлива роль у здійсненні ефекту впливу належить прикметникам, що мають різний емоційний заряд.

Одиницями впливу є значущі слова, що об'єднуються в так звані неабсолютні імпактори (НІ). У роботі досліджувався потенціал впливу НІ, що складаються з прикметників і слів, які ними визначаються, в основному іменників. Ефект впливу, який мають прикметники на реципієнта, може бути визначений за допомогою шкали сприйняття ознаки, що складається з чотирьох рівнів, за якими розподіляються всі прикметники англійської мови, та відображають два способи їх сприйняття – раціональний та ірраціональний. Об'єднуючись у речення, іменники і прикметники утворюють номінативно-домінуючі або ад'єктивно-домінуючі неабсолютні імпактори, які

ініціюють появу тієї чи іншої асоціації, психологічний ефект впливу яких буде залежати від рівня сприйняття НІ, а саме від рівня, на якому сприймається домінуючий компонент.

Неабсолютні імпаکتори, які використовуються для створення образу політичного діяча, найчастіше виконують такі функції, як:

1) позначення і характеристика певного ключового образу, що здійснюється НІ з використанням складників ядра медіадискурсу (*presidential candidate*), або НІ, які сприймаються на власне ірраціональному рівні (*dignified Young Hope, high-minded Mr. Obama*) (Smithson);

2) позначення понять, що співвідносяться з професійною діяльністю політичних лідерів, її характеристика також позначається НІ квазіпсихосоматичного рівня сприйняття і вище (*soak-the-rich plan, uncertain foreign policy start, ineligible president*) (Page);

3) позначення і характеристика ситуації, що співвідноситься з політичним лідером, виконувана НІ як ірраціонального, так і раціонального рівня (*bottomless bog, grim arithmetic, unpleasant realities, double standard*) (Hanson), використовуючи подібні словосполучення автор пропонує або логічно осмислити інформацію (персуазивний ефект), або робить ставку на її неусвідомлене сприйняття (сугестивний ефект);

4) позначення класу осіб, що співвідносяться з такою ключовою фігурою, яка здійснюється шляхом використання НІ, що становлять ядро медіадискурсу (*American presidents*) (Krauthammer), або НІ, які сприймаються на власне ірраціональному рівні (*adoring crowds, rattled handlers*) (Gati). В останньому випадку механізм прихованого впливу здійснюється через введення ключового образу в оцінювально забарвлений контекст;

5) позначення і характеристика понять, які імпліцитно співвідносяться з політичним лідером, що позначаються НІ як на раціональному, так і ірраціональному рівнях сприйняття (*bolder initiatives, war that is necessary and just, unvanquishable issue, bad motives*) (Smithson).

Вживаючи у висловлюванні одиничний неабсолютний імпактор, автор виділяє суттєву деталь, на якій свідомо чи несвідомо зосереджується увага реципієнта. У разі з використанням множинних імпакторів ефект впливу висловлювання збільшується за рахунок акумулятивного заряду всіх НІ, які були використані в ньому, проте ефект впливу окремо взятого імпактора тією чи іншою мірою нівелюється внаслідок розподілу уваги реципієнта під час спроби сприйняти множинні НІ одночасно.

5. Висновки

Отже, газетний політичний коментар створює певні образи, наприклад образи ключових політичних фігур, а також провокує і закріплює позитивне або негативне ставлення до них. У цьому процесі особлива роль належить неабсолютним імпакторам (як одиничним, так і множинним), які виконують у висловлюванні функцію позначення або опису ключового образу, його професійної компетенції, політичного курсу, осіб, що співвідносяться з ним, його дій, вчинків, висловлювань і т. д. Крім когнітивного складника такої інформації, неабсолютні імпаکتори, будучи сприйнятими на тому чи іншому рівні сприйняття, відповідають або за персуазивний ефект цієї інформації, або сугестивний поряд з провокативним. Переважна кількість неабсолютних імпакторів сприймаються ірраціонально, що дає змогу зробити висновок про те, що в основі ефекту впливу інформаційно-аналітичного тексту лежать механізми провокування і сугестії (навіювання).

Подальшу розробку питання про потенціал впливу мовних одиниць можна проводити в таких напрямках: вивчення ефекту впливу одиниць інших лексико-граматичних класів слів (дієслів, прислівників), а також дослідження такого ефекту, який здійснюється текстами та дискурсами, що відображають інші сторони соціальної реальності (спортивної, побутової та ін.).

Література:

1. Баранов А.Н. Лингвистическая экспертиза текста: теория и практика : учебное пособие. Москва : Изд-во «Наука», 2007. 592 с.
2. Желтухина М.Р. Специфика речевого воздействия тропов в языке СМИ : автореф. на соиск. уч. ст. докт. филолог. наук. Москва, 2004. 44 с.
3. Йоргенсен М., Филипс Л. Дискурс-анализ. Теория и метод. / Пер. с англ. Харьков : Изд-во «Гуманитарный Центр», 2008. 352 с.
4. Кара-Мурза С.Г. Манипуляция сознанием. Москва : Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2002. 832 с.
5. Ким М.Н. Новостная журналистика. Базовый курс : учебник. Санкт-Петербург : Изд-во Михайлова В.А., 2005. 352 с.
6. Колшанский Г.В. Коммуникативная функция и структура языка. Изд. 2-е, стереотипное. Москва : Изд-во Ком-Книга, 2005. 176 с.
7. Оботуров А.В. Текст как структурная единица знания : монография. Вологда : ВИПЭ инюста России, 2003. 112 с.
8. Силантьев И.В. Газета и роман: Риторика дискурсных смешений. Москва : Языки славянской культуры, 2006. 224 с.
9. Солнцев В.М. Язык как системно-структурное образование. Изд-е 2-е, доп. Москва : Изд-во «Наука», 1977. 341 с.
10. Smithson N. Ten Jokes To Help You Laugh Through Flu Season. URL: https://doyouremember-com.cdn.ampproject.org/v/s/doyouremember.com/104480/10-jokes-laugh-through-flu-season/amp?amp_js_v=a2&_gsa=1&usqp=mq331A-QFKAGwASA%3D#aoh=16008682835970&referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com&_tf=%D0%94%D0%B6%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BB%D0%BE%3A%20%251%24s&share=https%3A%2F%2Fdoyouremember.com%2F104480%2F10-jokes-laugh-through-flu-season (дата звернення: 02.08.2020).

11. Page C. Obama also needs a game changer. URL: <https://www.washtimes.com/news/2008/sep/17/bama-also-needs-a-game-changer/> (дата звернення: 02.08.2020).
12. Hanson V.D. What Was Feminism? URL: <https://www.washtimes.com/news/2008/sep/12/what-was-feminism/> (дата звернення: 02.08.2020).
13. Krauthammer C. Iran: Desperately Seeks a Yeltsin. URL: <https://www.jpost.com/opinion/op-ed-contributors/iran-desperately-seeking-yeltsin> (дата звернення: 02.08.2020).
14. Gati T.T. US-Russian Relations: What Should Be Done and Not. URL: <https://www.washtimes.com/news/20Q8/sep/14/us-russian-relations-wJhat-should-be-done-and-not-/> (дата звернення: 02.08.2020).
15. Kudlow L. Paulson's Courageous Action. URL: <https://www.washtimes.co/news/2Q08/sep/19/paulsons-courageousraction/> (дата звернення: 02.08.2020).

References:

1. Baranov, A.N. (2007). *Lingvisticheskaya ekspertiza teksta: teoriya i praktika : ucheb. posobie* [Linguistic examination of the text: theory and practice]. Moscow: Publishing and printing center "Nauka", 592 p. [in Russian].
2. Zheltukhina, M.R. (2004). *Spetsifika rechevogo vozdeystviya tropov v yazyike SMI* [The specifics of the speech impact of tropes in the language of the media]. Synopsis diss. Cand. Of Phil. sciences. Moscow, 44 p. [in Russian].
3. Yorgensen, M., Filips, L. (2008). *Diskurs-analiz. Teoriya i metod*. Translated from English [Discourse analysis. Theory and Method]. Kharkov: Publishing and printing center "Gumanitarniy Tsentr", 352 p. [in Russian].
4. Kara-Murza, S.G. (2002). *Manipulyatsiya soznaniem* [Consciousness manipulation]. Moscow: Publishing and printing center EKSMO-Press, 832 p. [in Russian].
5. Kim, M.N. (2005). *Novostnaya zhurnalistika. Bazoviy kurs* [News Journalism. Basic course]. Saint Petersburg: Publishing and printing center of Mihaylov V.A., 352 p. [in Russian].
6. Kolshanskiy, G.V. (2005). *Kommunikativnaya funktsiya i struktura yazyika*. [Communicative function and language structure]. Moscow: Publishing and printing center KomKniga, 176 p. [in Russian].
7. Oboturov, A.V. (2003). *Tekst kak strukturnaya edinitsa znaniya* [Text as a structural unit of knowledge]. Vologda: Vologda Institute of Law and Economics of Russia, 112 p. [in Russian].
8. Silantev, I.V. (2006). *Gazeta i roman: Ritorika diskursnyih smesheniy*. [Newspaper and Romance: The Rhetoric of Discourse Mixes]. Moscow: Yazyiki slavyanskoy kulturyi, 224 p. [in Russian].
9. Solntsev, V.M. (1977) *Yazyik kak sistemno-strukturnoe obrazovanie*. [Language as a systemic-structural formation]. Moscow: Publishing and printing center "Nauka", 341 p. [in Russian].
10. Smithson, N. Ten Jokes To Help You Laugh Through Flu Season. URL: https://doyouremember-com.cdn.ampproject.org/v/s/doyouremember.com/104480/10-jokes-laugh-through-flu-season/amp?amp_js_v=a2&_gsa=1&usqp=mq331AQFKAGwASA%3D#aoh=16008682835970&referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com&_tf=%D0%94%D0%B6%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BB%D0%BE%3A%20%251%24s&share=https%3A%2F%2Fdoyouremember.com%2F104480%2F10-jokes-laugh-through-flu-season.
11. Page, C. Obama also needs a game changer. URL: <https://www.washtimes.com/news/2008/sep/17/bama-also-needs-a-game-changer/>.
12. Hanson, V.D. What Was Feminism? URL: <https://www.washtimes.com/news/2008/sep/12/what-was-feminism/>.
13. Krauthammer, C. Iran: Desperately Seeks a Yeltsin. URL: <https://www.jpost.com/opinion/op-ed-contributors/iran-desperately-seeking-yeltsin>.
14. Gati, T.T. US-Russian Relations: What Should Be Done and Not. URL: <https://www.washtimes.com/news/20Q8/sep/14/us-russian-relations-wJhat-should-be-done-and-not-/>.
15. Kudlow, L. Paulson's Courageous Action. URL: <https://www.washtimes.co/news/2Q08/sep/19/paulsons-courageousraction/>.

*Стаття надійшла до редакції 04.08.2020
The article was received 4 August 2020*

GENDER ASPECTS OF VOICE PERCEPTION VERBALIZATION IN THE ENGLISH BELLES-LETTRES DISCOURSE: PRELIMINARY RESEARCH

Demchuk Angelina Ivanivna,

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Germanic Philology
and Methodology of Teaching Foreign Languages
South Ukrainian National Pedagogical University
named after K. D. Ushynsky
angelinushka12@yahoo.com
orcid.org/0000-0003-0894-1684*

Purpose. This study is devoted to the gender differences in voice perception and their reflection in the English belles-lettres discourse. The purpose of the study is to make a comparative analysis of voice prosodic characteristics and their verbalization means in female and male authors' and to study how gender differences (if any) in voice perception are reflected in the English belles-lettres discourse.

Methods. On the basis of our previous research of voice prosodic parameters verbalization in the modern English language the lexical units nominating voice prosodic characteristics (melody, loudness, voice quality, tempo) and their combinations were singled out in female and male belles-lettres discourses. Qualitative and linguistic analyses highlight the main peculiarities of female and male author's voice perception verbalization in the novels "Bridget Jones' diary" by H. Fielding and "Never let me go" by K. Ishiguro.

Results. The results of the study show that in the male belles-lettres discourse the most significant verbalized voice prosodic characteristics are loudness and combinations of melody and loudness, to be more precise, of low pitch and decreased loudness. Thus, the prosodic characteristic of loudness goes first in the reflection of the voice perception in the male discourse. In the female belles-lettres discourse verbalized voice quality and combinations of two and three prosodic characteristics proved to play a leading role. Verbalized combinations of high pitch and increased loudness as well as of slurred voice quality and decreased loudness appear to be pivotal in the female author. This fact sustains the idea that the female writer favours a more detailed description of the voice prosodic characteristics meanwhile the male author tends to a general reflection of voice perception, foregrounding one prosodic parameter of loudness.

Conclusions. These results allow to conclude about female higher accuracy in voice perception and its verbalization. Melody and tempo seem to be the least important in voice perception and its reflection for both female and male authors.

Key words: gender differences, lexical units, prosodic characteristics, comparative analysis.

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ПЕРЦЕПЦІЇ ГОЛОСУ ТА ЇЇ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ: ПРЕЛІМІНАРНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Демчук Ангеліна Іванівна,

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри германської філології
та методики викладання іноземних мов
Південноукраїнського національного педагогічного
університету імені К. Д. Ушинського
angelinushka12@yahoo.com
orcid.org/0000-0003-0894-1684*

Мета. У статті представлено результати аналізу гендерних аспектів перцепції голосу та їх реалізації в англomовному художньому дискурсі. Здійснено порівняльний аналіз засобів вербалізації просодичних параметрів голосу у фемінному та маскулінному художньому дискурсах. Досліджено деякі гендерні аспекти перцепції голосу та її віддзеркалення в англomовному художньому дискурсі.

Методи. З огляду на результати наших попередніх досліджень, із фемінного та маскулінного художніх дискурсів було виокремлено лексичні одиниці, що вербалізують просодичні характеристики голосу (гучність, мелодійний компонент, темп, якість голосу) та їх комбінації. За допомогою кількісного та лінгвістичного аналізів було висвітлено основні особливості перцепції голосу автором-жінкою Х. Філдінг і автором-чоловіком К. Ісігуро в творах "Bridget Jones's diary" та "Never let me go".

Результати. Результати дослідження доводять, що в маскулінному художньому дискурсі найбільш значущими виявилися вербалізовані просодичні характеристики гучності та комбінації гучності та мелодики, точніше, низького рівню голосового тону та пониженої гучності. Таким чином, параметр гучності відіграє найголовнішу роль в відображенні слухової перцепції в маскулінному художньому дискурсі. Що стосується фемінного художнього дискурсу, то тут провідна роль належить якості голосу та комбінаціям двох або навіть трьох просодичних характеристик. Серед комбінацій просодичних параметрів голосу найбільш вагомими є вербалізовані комбінації високого рівня голосового тону й підвищеної гучності разом із комбінаціями небагатої якості голосу й пониженої гучності. Цей факт підтверджує припущення про те, що авторів-жінці притаманний більш детальний опис сприйнятого на слух голосу, а саме його просодичних характеристик, в той час як автор-чоловік тяжіє до більш загального відображення слухової перцепції, висуваючи на перший план одну просодичну характеристику гучності.

Висновки. Отримані прелімінарні результати дають змогу зробити висновок про те, що авторам-жінкам притаманна більша точність та детальність слухової перцепції й її відображення, на відміну від авторів-чоловіків. Мелодика разом із темпом та їх вербалізація виявилися найменш значущими як для фемінного, так і для маскулінного художнього дискурсів.

Ключові слова: гендерні розбіжності, лексична одиниця, просодична характеристика, компаративний аналіз.

1. Introduction

In my previous study I analyzed verbalization means of voice perception in the modern English language (Demchuk, 2019). The research was based on the English belles-lettres texts written by female and male authors. In the process of analysis of the voice perception and its verbalization means I became interested in the gender aspects of voice perception, i.e. in the issue of gender differences between female and male voice perception and its reflection in the English belles-lettres discourse.

Gender differences in voice perception were predominantly researched in the field of psychology and behavioral sciences on the basis of oral speech. The results of these studies highlight the complex relationship “between perceptual and cognitive mechanisms of voice perception” in general (Nagels, Gaudrain, Vickers, et al. 2020) and demonstrate significant variability in voice perception between female and male listeners in particular. The female listeners show better abilities and accuracy than males in vocal emotions recognition, decoding emotional prosodic parameters (Lausen & Schacht, 2018). Male listeners are proved to better identify male than female voices while female listeners demonstrate similarly precise identification of both genders’ voices (Skuk & Schweinberger 2012). Collins, sustaining Berry’s (Berry, 1992) previous results, claims that women associate male attractiveness with low-pitched and deep voices (Collins, 2000). P. Birkholz, A. Lee, W. Wu, X. Ziu support Collin’s conclusions stating that women are attracted by low-pitched male voices with narrow formant dispersion while men prefer relatively high-pitched, breathy female voices with wide formant dispersion (Lee, Wu, Ziu, Birkholz, 2013). It actually means that for women as well as for men the leading prosodic characteristics in the process of voice perception are melody and voice quality.

It is quite obvious that women and men perceive voices more or less differently. Thus, the **object** of the present research is voice perception verbalization, and the **subject** is gender aspects of voice perception verbalization in female and male belles-lettres discourse. The **purpose** of the study is to make a comparative analysis of voice prosodic characteristics and their verbalization means in female and male authors’ and to study how gender differences (if any) in voice perception are reflected in the English belles-lettres discourse.

2. Methodology of the research

The article suggests comparative analysis of the voice perception verbalization in the belles-lettres discourse of two modern British writers: H. Fielding (“Bridget Jones’s diary”) and K. Ishiguro (“Never let me go”). On the basis of my previous research of voice prosodic characteristics and their verbalization (Demchuk, 2010) I singled out verbalization means of the main voice prosodic characteristics: melody, loudness, tempo, voice quality and their combinations that reflect female and male authors’ voice perception in order to compile a “female” and “male” voice perception vocabulary.

Quantitative analysis is aimed at highlighting frequency distribution of the researched data in both authors. This allows to elucidate dominant elements in the universal multitude of the corpus. The method of linguistic description is applied to classify the corpus of lexical units that nominate voice prosodic characteristics, and to analyze their peculiarities in female and male belles-lettres discourse.

3. Comparative analysis of the authors’ vocabularies

The quantitative analysis shows that H. Fielding’s vocabulary is much more various in comparison with K. Ishiguro’s one. Fielding’s vocabulary comprises 62 lexical units verbalizing loudness, melody, voice quality, tempo and their combinations. Ishiguro’s vocabulary consists of 25 lexical units. As for the distribution of verbalization means of separate voice prosodic characteristics and their combinations we obtained the following results:

Table 1

Vocabulary units distribution

Prosodic characteristic	H. Fielding	K. Ishiguro
Loudness	20,8%	48,0%
Melody	11,5%	4,0%
Tempo	6,2%	7,0%
Voice quality	25,5%	18,0%
Combinations of characteristics	36,0%	23,0%
Total	100%	100%

It is obvious that K. Ishiguro gives preference to such prosodic characteristic as loudness (48,0%). The author uses 4 lexical units and 1 word combination that verbalize increased loudness: *to burst out, to cry, to explode, to shout, to raise one’s voice*; and 7 lexical units that verbalize decreased loudness: *gently, softly, quietly, quiet, whisper, to whisper*.

Combinations of parameters take the second position (23%). Combinations of prosodic characteristics are presented by the following types in Ishiguro’s novel: 1) melody + loudness (*to yell, to murmur, to burst*), 2) loudness + voice quality (*to mumble, to mutter*).

Voice quality is presented by 5 lexical units that verbalize 5 different qualities: trembling (*shaking*), tense (*eagerly*), slurred (*casual*), precise (*steady*), and “cold” voice quality (*coldly*).

The least significant characteristics are tempo and melody: only one lexical unit nominating pitch range (“*flatly*”) and two lexical units verbalizing tempo (*quickly, slowly*) were singled out.

Unlike K. Ishiguro, H. Fielding gives preference to the lexical units nominating combinations of prosodic characteristics (36,0%) and voice quality.

Fielding’s voice perception vocabulary differs from Ishiguro’s one by its variety: 1) melody + loudness (*to shriek, to croon, to hoot, to yell, to murmur, to coo, to crow, to purr, to grumble*), 2) melody + tempo (*to snap*), 3) melody + voice quality (*to trill, to crack*), 4) loudness + voice quality (*to roar, to falter, to mumble, to boom, to mutter*), 5) tempo + voice quality (*to gabble*), 6) melody + voice quality + tempo (*to growl*), 7) melody + voice quality + loudness (*to bellow, to bleat, to sheep-voice*). As we can observe Fielding renders perception of 5 combinations of two prosodic characteristics and 2 combinations of three prosodic characteristics. Ishiguro does not use lexical units that verbalize more than two parameters. It proves that a female author is more accurate than a male one in reflecting voice perception, to be more precise, voice prosodic characteristics.

Voice quality verbalization is also rather diverse. The author’s vocabulary consists of 17 lexical units (25,5%) that nominate the following voice qualities: breathy (*breathy, breathily*), husky (*guttural*), trembling (*tremulously*), tense (*eagerly, stiffly, tense, tensely, throatily*), slurred (*casually, to slur*), muffled quality (*sepulchral*). 5 lexical units verbalize voice qualities metaphorically: “cold” (*coldly, icily*), “dark / bright” (*darkly, brightly*), sweet voice quality (*sweet*).

Melody verbalization means comprise 7 lexical units (11,5%): *high-pitched, to chirp, to snarl* verbalize the pitch; *to sing-song* nominates a moving tone; *abruptly, curtly, mildly* reflect tone pitch contour.

The parameter of tempo appears the least important. The writer employs 4 lexical units (6,2%) to nominate quick tempo: *to blurt, to gush, to spit, hurriedly*; and do not use any lexical units to nominate slow tempo. It can be explained by a typical female discourse feature of high emotionalism (Hapon, 2002: 34) and by a stereotype of female fast speech (Kramer, 1977). I mean that a natural female emotionalism and a general female inclination to quickened tempo influence a female author’s voice perception in such a way that slow tempo is not perceived as clearly as fast tempo and becomes an insignificant parameter in the description of the prosodic characteristic.

4. Comparative analysis of the frequency data

As for the frequency of lexical units occurrence the quantitative analysis shows the following results: 153 word usages in Fielding’s novel against 70 word usages in Ishiguro’s novel. The occurrence data of the verbalization means in both texts are presented in the table below:

Table 2

Frequency distribution of the lexical units

Prosodic characteristics	H. Fielding	K. Ishiguro
Loudness	14,5%	48,6%
Melody	7,7%	2,8%
Tempo	8,5%	12,8%
Voice quality	19,0%	11,5%
Combinations of characteristics	50,3%	24,3%
Total	100%	100%

On the whole the percentage of occurrence of the verbalization means coincides with vocabulary percentage in both authors.

K. Ishiguro is inclined to use widely lexical units that nominate loudness (48,6%). As Table 2 shows their frequency index is higher than frequency indices of other prosodic characteristics. However, the word usage quantity of decreased loudness verbalizers almost three times more than the quantity of increased loudness lexical units (73,6% v 26,4%). At the same time the vocabulary of the lexical units verbalizing decreased and increased loudness do not differ greatly (58,3% v 41,7%). I would not claim that domination of verbalized decreased loudness is typical of male discourse. In this particular case it may be ascribed to the general depressive atmosphere of the novel. That is why it is necessary to continue the research of this phenomenon.

In Fielding’s discourse the frequency indices of verbalized loudness coincide completely (50% v 50%).

The quantitative analysis highlights one more peculiarity in Ishiguro’s discourse: vocabulary of the lexical units verbalizing voice quality and combinations of prosodic characteristics (about 19% each) considerably differs from the frequency indices. The lexical units for nominating combinations are used twice frequently than for nominating voice quality (24,3% v 11, 5%), and take the second position after loudness. The most typical combinations are melody + loudness (35,3%). As for the voice quality, tense quality dominates (37,5%) in this prosodic characteristic verbalization.

In Fielding’s discourse frequency indices (50,3%) of combinations of the prosodic characteristics coincide with the vocabulary data in terms of being the more significant than other parameters in the verbalization of voice perception. Fielding gives preference to the combinations of loudness + voice quality (37,7%) and melody + loudness (35%). Voice quality stays in the second place with 19% of word usage frequency. It is interesting that in both authors a tense voice quality plays a leading role. In Fielding’s discourse the frequency index of these lexical units is 31% of total quantity.

As for the verbalization of melody and tempo Ishiguro shows stability: the vocabulary units and word usage frequency coincide (3% v 2,8%; 11% v 12,8%). Melody proves to be the least significant characteristic in voice perception verbalization.

Unlike Ishiguro Fielding uses her melody and tempo vocabulary differently. Vocabulary data (11,5%) exceeds frequency index (7,9%) of melody nominators. Tempo with poorer vocabulary (6,2%) outstrips melody in frequency of occurrence. It means that melody appears to be the least significant of all prosodic characteristics in voice perception for Fielding as well as for Ishiguro. As for the prosodic characteristic of tempo, quickened tempo is typical of voice perception in Fielding’s discourse.

5. Conclusions

The research results allow to make preliminary conclusions about gender differences in voice perception and its verbalization in female and male belles-lettres discourses. The most significant markers for male perception of voice

prosodic parameters are verbalized characteristic of loudness and combinations of melody (predominantly low pitch) and decreased loudness (i.e. loudness proves to play a leading role).

In female belles-lettres discourse the most important markers in voice perception are verbalized prosodic characteristics of voice quality (firstly, tense voice quality) and combinations of two and three parameters, to major degree, combinations of high pitch and increased loudness, slurred voice quality and decreased loudness. Domination of combinations proves female voice perception to be more accurate that is reflected in more detailed description of the voice prosodic characteristics. Unlike female author in the male belles-lettres discourse voice perception is verbalized in a more general way, foregrounding only one prosodic parameter – loudness.

Besides gender differences there is a common feature of voice perception verbalization in female and male belles-lettres discourse. Melody and tempo prove to be the least significant in voice descriptions for both authors.

The perspective of this preliminary research is to enlarge the list of British and American female and male authors and the corpus of belles-lettres texts of different genres in order to provide more profound and verified results highlighting gender differences in voice perception and its verbalization.

Bibliography:

1. Гапон Н. Гендер у гуманітарному дискурсі: філософсько-психологічний аналіз. Львів : Літопис, 2002. 310 с.
2. Демчук А.И. Вербализация просодических характеристик голоса в современном английском языке (на материале словарей и художественных текстов) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Одесса, 2010. 251 с.
3. Демчук А.И. Вербализация слуховой перцепции голоса в современном английском языке. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. 2018. Вип. 37. С. 58–60.
4. Berry D. Vocal types and vocal stereotypes: Joint effects of vocal attractiveness and vocal maturity on person perception. *Journal of non-verbal behavior*. 1992. № 16. P. 41–54.
5. Collins S.A. Men's voices and women's choices. *Animal behavior*. 2000. Vol. 60. P. 773–778.
6. Kramer Ch. Perception of female and male speech. *Language and speech*. 1977. Vol. 112, № 5. P. 51–161.
7. Lausen A., Schacht A. Gender differences in the recognition of vocal emotions. *Frontiers in psychology*. 2018. Vol. 9. P. 1–22. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5996252> (date of access: 10.08.2020).
8. Lee A., Wu W., Liu X., Birkholz P. Human vocal attractiveness as signaled by body size projection. 2013. *PLOS ONE* 8(4): e62397. URL: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0062397> (date of access: 10.08.2020).
9. Nagels, L., Gaudrain, E., Vickers, D. et al. Development of voice perception is dissociated across gender cues in school-age children. 2020. *Sci Rep* 10, 5074. URL: <https://www.nature.com/articles/s41598-020-61732-6#citeas> (date of access: 10.08.2020).
10. Skuk V., Schweinberger S. Gender Differences in Familiar Voice Identification. *Hearing research*. 2012. URL: https://www.researchgate.net/publication/233737433_Gender_Differences_in_Familiar_Voice_Identification (date of access: 10.08.2020).
11. Fielding H. *Bridget Jones's diary: novel*. London : Picador, 1996. 310 p.
12. Ishiguro K. *Never let me go: novel*. London : Faber and Faber, 2005. 288 p.

References:

1. Berry, D. (1992) Vocal types and vocal stereotypes: Joint effects of vocal attractiveness and vocal maturity on person perception. *Journal of non-verbal behavior*. № 16. P. 41–54.
2. Collins, S.A. (2000) Men's voices and women's choices. *Animal behavior*. Vol. 60. P. 773–778.
3. Demchuk, A.I. (2010) Verbalizatsiya prosodicheskikh kharakteristik golosa v sovremennom angliyskom yazyke (na materiale slovary I khudozhestvennykh tekstov). [Voice prosodic characteristics verbalization in the modern English language (on the basis of dictionaries and belles-lettres texts)]. Thesis for the degree of the Candidate of Sciences in Philology: 10.02.04. Odessa, 251 p. [in Russian]
4. Demchuk, A.I. (2018) Verbalizatsiya sluhovoy pertceptsii golosa v sovremennom angliyskom yazyke. [Voice perception verbalization in the modern English language]. *Naukovyi visnyk*. International Humanitarian University. Series: Philology. Vol. 37. Odesa, P. 58–60. [in Russian].
5. Fielding, H. (1996) *Bridget Jones's diary: novel*. London: Picador, 310 p.
6. Hapon, N. (2002) Gender u humanitarnomu dyskursi: filosofsko-psykholohichniy analiz. [Gender in the Humanities discourse: philosophical-psychological analysis]. Lviv: Litopys. 310 p. [in Ukrainian].
7. Ishiguro, K. (2005) *Never let me go: novel*. London: Faber and Faber, 288 p.
8. Kramer, Ch. (1977) Perception of female and male speech. *Language and speech*. Vol. 112, № 5. P. 51–161.
9. Lausen, A., Schacht, A. (2018) Gender differences in the recognition of vocal emotions. *Frontiers in psychology*. Vol. 9. P. 1–22. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5996252>
10. Lee, A., Wu, W., Liu, X., Birkholz, P. (2013) Human vocal attractiveness as signaled by body size projection. *PLOS ONE* 8(4): e62397. URL: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0062397>
11. Nagels, L., Gaudrain, E., Vickers, D. et al. Development of voice perception is dissociated across gender cues in school-age children. 2020. *Sci Rep* 10, 5074. URL: <https://www.nature.com/articles/s41598-020-61732-6#citeas>
12. Skuk, V., Schweinberger, S. (2012). Gender Differences in Familiar Voice Identification. *Hearing research*. URL: https://www.researchgate.net/publication/233737433_Gender_Differences_in_Familiar_Voice_Identification/

Стаття надійшла до редакції 28.08.2020
The article was received 28 August 2020

УДК 811.112.2'373.611/.612.2:616.9-036.21COVID-19
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2020-83-8>

ПАНДЕМІЯ КОРОНАВІРУСУ ЯК ДЖЕРЕЛО УТВОРЕННЯ НІМЕЦЬКИХ КОМПОЗИТІВ

Ковбасюк Лариса Анатоліївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри німецької та романської філології
Херсонського державного університету
kovlorik@gmail.com
orcid.org/0000-0002-1441-2458

Мета нашого дослідження полягає в багатоаспектному вивченні утворення іменників-комполітів німецької мови під час пандемії COVID-19, в аналізі їхньої структури, семантики та семантичних трансформацій. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити такі завдання: 1) скласти корпус композитів, 2) вивчити їхні структурно-семантичні ознаки, 3) визначити наявні семантичні трансформації одиниць дослідження.

Методи. Методологічною основою нашого дослідження є: 1) метод суцільної вибірки для складання корпусу композитів, 2) метод історичного дослідження для встановлення типу та структури композиту, 3) метод семантичного аналізу для висвітлення семантики композита, 4) концептуальний аналіз для визначення семантичних трансформацій.

Результати. Словоскладання є одним із найпродуктивніших способів словотворення німецької мови. У сучасній німецькій мові є такі різновиди написання композитів: разом згідно з класичною граматикою, через дефіс (и), кожний компонент із великої літери або окремо та з великих літер як в англійській мові. Аналіз відібраних композитів дав змогу визначити тенденції у площині словоскладання під час пандемії COVID-19: 1) словоскладання є продуктивним для утворення німецьких іменників, найпродуктивнішою моделлю композита є двокомпонентна структура N. + N; 2) складовими компонентами німецьких композитів є запозичення з англійської, грецької, італійської (латинської) та французької мов; 3) важливу роль у процесах утворення нових композитів відіграють префіксоїди та префікси; 4) словоскорочення є складовим компонентом багатьох композитів у часи пандемії коронавірусу. У роботі виявлено такі типи композитів: 1) детермінативні композити, 2) бахувріхі, 3) контамінації, 4) зрощення. Детермінативні композити утворюють найбільшу групу в корпусі нашого дослідження. Більша частина новітніх композитів є неологізмами. У проаналізованому корпусі представлені як композити з прямим значенням, так і композити, які є концептуальними метафорами або метоніміями, оказіональними утвореннями.

Висновки. Проведене дослідження дало змогу встановити основні тенденції словоскладання в німецькій мові під час пандемії коронавірусу. Композити проаналізовано з урахуванням їхньої структури та семантики. Перспектива майбутніх досліджень полягає у всебічному контрастивному аналізі композитів у сучасній німецькій та сучасній українській мовах, аналізі використання композитів у процесі навчання іноземної мови.

Ключові слова: німецька мова, словотворення, типи композитів, метафора, метонімія.

CORONAVIRUS PANDEMIC AS THE SOURCE OF THE GERMAN COMPOUND WORDS

Kovbasyuk Larysa Anatoliyivna,
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the
Department of Germanic and Romanic Languages
Kherson State University
kovlorik@gmail.com
orcid.org/0000-0002-1441-2458

Purpose. This article deals with German compounding as one of the most productive forms of word formation of nouns in the time of the coronavirus pandemic. This article aims to take into account the types of compounding, to determine the structural-semantic characteristics of compounds, and to describe existing semantic transformations. It is necessary to solve the following tasks: 1) to compose a corpus of composite, 2) to study their structural and semantic features and 3) to determine the existing semantic transformations of research units.

Methods. The methodological framework of our empirically supported study includes text analysis for the preparation of the list of compounds, the methods of historical word formation research to research the type of compounding and the structure of the compound words, the semantic analysis for determining the meaning of the selected compounds and the conceptual analysis to determine their semantic transformations.

Results. Word formation is one of the most productive ways of word building in German language. In modern German compound words are written: together according to classical grammar, through a hyphen (s), each component with a capital letter or separately and with capital letters as in English. The analysis of the compound words made it possible to determine some tendencies of compounding in a coronavirus pandemic: 1) compounding is particularly productive in the noun area, the most productive is the two-part structure N. + N.; 2) the compounds contain borrowings from English, Greek, Italian (Latin) and French as constituents; 3) prefixoids and prefixes become an important part of the formation of new compounds; 4) many compounds of the coronavirus pandemic have different types of short words as a constituent. We distinguish between the following types of compounds: 1) determinative compounds, 2) possessive compounds, 3) contamination, and 4) phrasal compounds. Determinative compounds form the largest group. Most compounds are neologisms. In our corpus, there are both compounds with a direct meaning as well as compounds that are conceptual metaphors or metonymies, occasional words.

Conclusions. The study has shown at a glance which tendencies are present in German compounding during a coronavirus pandemic period. The compound words have been analyzed from their structure and their semantics. The perspective of future research lies in the versatile contrastive analysis of the compounds in contemporary German and contemporary Ukrainian; in the sensible use of compound words in foreign language teaching.

Key words: German, word formation, types of compounds, metaphor, metonymy.

1. Вступ

З 12 березня 2020 року у всьому світі розпочалась пандемія коронавірусу, що докорінним чином змінила життя більшості країн. Нові слова та фрази, пов'язані з COVID-19, стали невід'ємною частиною буденного життя як в Європі, так і в Америці та Австралії. Нові слова, що вживаються в німецькій мові протягом останніх кількох місяців, особливості їх вживання у певному дискурсі тощо потребують відповідної уваги в межах лінгвістичних досліджень сучасних мовознавців, що підтверджує актуальність вибраної теми.

Словоскладання становить інтерес для багатьох лінгвістів сучасності, про що свідчать дослідження, присвячені німецькому словоскладанню (Schlücker, 2012), аналізу утворення складних слів з урахуванням німецької морфології (Donalies, 2014), вивченню граматики детермінативних композитів (Werner, 2016) та висвітленню специфіки написання складних слів у німецькій мові (Jakobs, 2005).

Мета нашого дослідження полягає в багатоаспектному вивченні утворення іменників-композитів німецької мови під час пандемії COVID-19, аналізі їхньої структури, семантики та походження. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити такі **завдання**: 1) скласти корпус композитів, що вживаються в період пандемії, 2) вивчити їхні структурно-семантичні ознаки, 3) визначити наявні семантичні трансформації одиниць дослідження.

Матеріалом дослідження є композити (475 іменників), відібраних зі словника неологізмів Інституту німецької мови в м. Маннгейм (Neologismenwörterbuch, 2020) та сучасних німецькомовних електронних видань WELT і ZEIT (Welt online, 2020; Zeit online, 2020) з березня по червень 2020 р.

Методологічною основою нашого дослідження є: 1) метод суцільної вибірки для складання корпусу композитів, 2) метод історичного дослідження для встановлення типу та структури композиту, 3) метод семантичного аналізу для висвітлення семантики композита, 4) концептуальний аналіз для визначення семантичних трансформацій.

2. Словоскладання в сучасній німецькій мові

Словоскладання є однією з найпродуктивніших форм словотворення німецької мови. На думку лінгвіста Л.М. Айхінгера (Eichinger, 2000: 71), словоскладання є найголовнішим способом словотворення, під час якого елементи, здатні до номінації, поєднуються, щоб утворити композит, нове складне слово. Основними ознаками композитів є такі: 1) стійкість і бінарність структури; 2) свобода і незалежність наявних морфем; 3) композити є принаймні двокомпонентними утвореннями, кількість складників теоретично є необмеженою; 4) головний акцент падає на перший компонент; 5) порядок компонентів здебільшого є ієрархічно релевантним, компонент праворуч визначає морфосинтаксичні ознаки композиту загалом; 6) між компонентами є сполучний елемент, який відсутній або представлений літерами *s*, *o* або *i*; 7) структурна прозорість композитів тощо (Donalies, 2014: 170–173; Fleischer, 2012: 88).

У німецькій мові (Grammatisches Informationssystem, 2020) розрізняють: 1) детермінативні композити з асиметричною структурою (*Virologienverschöpfung*), 2) бахуврихі з метонімічною інтерпретацією (*Aluhut*), 3) копулятивні композити із симетричною структурою (*schwarz-weiß*), 4) зрощення (*Putinverstehher*), 5) редуплікація (*Zickzack*), 6) контамінація (*Infodemia*), 7) зрушення (*Nimmersatt*).

Згідно з німецькою класичною граматику (Duden, 2020), композити завжди пишуться разом відповідно до німецьких орфографічних правил, тобто без *Leerzeichen (Blanks/Spatien)* між складовими компонентами: *Coronamode*, *Kontaktperson*, *Mundschutzmaske*, *Virologienverschöpfung*. Але в сучасній німецькій мові є три додаткових типи написання композитів: через дефіс (*и*), кожний компонент із великої літери або окремо, з великих літер як англійською мовою (Zimmer, 1995; Jakobs, 2005: 122–128). Композити пишуться через дефіс, якщо їхні компоненти є англо-американськими запозиченнями: *Corona-Drive-in*, *Lockdown-Regeln*, *Wohnzimmer-Work-out* тощо. Цій інновації підпорядковуються також композити, що містять лише німецькі лексеми, оскільки це полегшує читання композитів: *Akademie-Verwaltung*, *Lufthansa-Rettungspaket* тощо. Популярним нововведенням у письмовій німецькій мові вважається написання складових компонентів із великої літери з метою їх виокремлення: *SchülerInfoTag*. Починаючи з 1990-х рр., великі літери застосовуються в основному в найменуванні товарів, торговельних марок тощо: *BahnCard*, *TestDaF*. Зустрічається також багато композитів, компоненти яких пишуться окремо: *Girls' Day*, *Mobile Banking*.

3. Специфіка утворення композитів

Аналіз зібраного корпусу дав змогу виявити деякі характерні ознаки утворення композитів під час пандемії коронавірусу:

1) словоскладання є продуктивним способом утворення іменників сучасної німецької мови, найпоширеніша модель має двокомпонентну структуру N + N: *Distanzarbeit*, *Gesichtsschirm*, *Immunitätspass*. Трикомпонентна структура не є поширеною: *Coronaalterngeld*, *Notfallmechanismus*. Структура Adj./Adv. (Num.) + N. (N.) представлена 6 композитами *Anderthalbmetergesellschaft*, *Intensivbetten*, *Kreativsemester*, *Neuinfektion*, *Schnellkredit*, *Nullsemester*. Деякі композити пишуть через дефіс, особливо, якщо складовим компонентом є *Corona/Coronavirus* або *COVID-19*: *Corona-Politik*, *Corona-Sperrstunde*, *Corona-Test*, *COVID-19-Ausbruch*, *COVID-19-Risikogebiet*. Композити, складники яких пишуть окремо, як в англійській мові, відсутні в корпусі дослідження;

2) сучасна німецька мова знаходиться під впливом англо-американізмів. Англійські запозичення стають складниками німецьких композитів, або англо-американізми запозичуються як певний термін. Такі

композиції пишуться як разом, так і через дефіс: *Community-Maske, Coronahype, Corona-Slowdown, Corona-Warn-App, Designermaske, Homeoffice, Onlinedemonstration, Smartphonetracking*. Часто складовими компонентами композитів стають запозичення з інших мов, йдеться насамперед про три мови: а) грецька мова: *Corona-Pandemie, Corona-Panik, Hygienehaken*; б) французька мова: *Coronacouture, Corona-Komplott, Hustenetikette, Selbstquarantäne, Zoom-fatigue*; в) італійська (латинська) мова: *Coronastemmer, Distanzbesuch, Durchschnittsabitur, Soloselbstständiger*;

3) в утворенні нових композитів використовуються префіксоїди, напр., аугментативний префіксоїд *super-: Superforecaster, Superprognostiker, Superspredererevent*;

4) найбільш поширеними префіксами, що використовуються для утворення нових композитів, є *anti-, post- prä-*, що пишуться через дефіс або разом: *Anti-Hygiendemonstranten, Antikörperrest, Anti-Shutdown-Demos, Anti-Viren-Front, Post-Corona-Urlauber, Post-Corona-Zeit, Prä-Corona-Zeit*;

5) складовим компонентом значної кількості композитів періоду пандемії стають різні види словоскорочень, а саме: а) словоскорочення, що є початком повної форми (Kopfwörter) та здебільшого є другим складовим компонентом композита: *Corona-Abi* (Corona-Abitur) – «Abschlussprüfungen an Gymnasien, die aufgrund des während der COVID-19-Pandemie angeordneten Kontaktverbots unter besonderen Bedingungen und ggf. zeitlich verzögert abgelegt wurden», *Onlinedemo* (Onlinedemonstration) – «Kundgebung von Meinung und Protest, die durch koordinierte Video-, Foto- und Textbeiträge vieler Teilnehmenden auf Internetplattformen und in sozialen Medien stattfindet»; б) абрєвіатури: *AHA-Regel* (Abstand + Hygiene + Alltagsmaske Regel) – «Abstands- und Hygieneregeln während der COVID-19-Pandemie empfohlene Abstands- und Hygieneregeln des deutschen Bundesgesundheitsministeriums»; *R-Wert* (Reproduktionszahl- Wert) – «Die Zahl gibt an, wie viele weitere Menschen ein Infizierter im Schnitt ansteckt»; в) словоскорочення, що складаються із складів (CV) складових компонентів (Silbenwörter): *Munaschu* – «(kurz für **Mundnasenschutz**)» (Neologismenwörterbuch, 2020); *Corona-Kita-Studien* (Corona-Kindertagesstätte-Studie) – «die Studie zur Öffnung der Kitas, um die Rolle der Kinder bei der Ausbreitung des Coronavirus festzustellen» (Welt online, 2020).

4. Класифікація композитів

Проведене дослідження дало змогу виокремити типи композитів: 1) детермінативні композити (97%); 2) бахувріхі (1,5%); 3) контамінації (1%); 4) зрощення (0,5%).

1. Детермінативні композити є найбільшою групою і належать здебільшого до неологізмів. Першим компонентом таких композитів є *Corona: Corona-Konjunkturprogramm, Corona-Slowdown, Corona-Infektionsrisiko*. Але більшість композитів утворюються без цього складника: *Balkonmusik, Immunitätsausweis, Distanzlinie, SmartphoneApp*. Композити цієї групи мають здебільшого пряме значення: *Kontaktperson* – «Person, die mit einer infizierten Person in Berührung gekommen ist und sich deshalb möglicherweise angesteckt hat»; *Test-Urlauber* – «Person, die testet, ob Urlaub auch in der Corona-Krise möglich ist» (Neologismenwörterbuch, 2020); *Auch symptomfreie Kontaktpersonen von Infizierten sollten Anspruch auf Testung haben* (Zeit online, 22.05.20); *Deutsche «Test-Urlauber» werden mit Beifall auf Mallorca empfangen* (Welt online, 15.06.20).

Частина одиниць цієї групи, а саме 27%, зазнали певних семантичних трансформацій, метафоричних чи метонімічних. У нашому корпусі наявні концептуальні метафори, що вербалізуються проаналізованими композитами, та є неологізмами: ЛЮДИНА Є ПРИВІД (MENSCH IST EIN GEIST): *Geisterspieltag* – «Spieltag in der deutschen Fußballbundesliga, an dem die Begegnungen bedingt durch die COVID-19-Pandemie ohne Publikum stattfinden»; ВІДЕО-КОНФЕРЕНЦІЯ Є ВІЙНА (VIDEOKONFERENZ IST EIN KRIEG): *Zoomboombing* – «böswillige Störung von Videokonferenzen (mit der Software Zoom®) durch nicht zugelassene Nutzer»; ІЗОЛЯЦІЯ Є ПУЗИР (ISOLATION IST EINE BLASE): *Quarantäneblase* – «Situation, in der jemand während der COVID-19-Pandemie in häuslicher Isolation mental und psychisch weitgehend von seinen eigenen Gedanken und weniger von außen bestimmt wird»; ЛЮДИНА Є ЗВІР (MENSCH IST EIN TIER): *Hamsterkauf* – «Einkauf großer Mengen von Waren des täglichen Bedarfs, besonders von Lebensmitteln, zur Schaffung eines Vorrats, um von eventueller Verknappung oder Verteuerung dieser Waren unabhängig zu sein»; ЛЮДИНА Є ПРИЛАД (MENSCH IST EIN GERÄT): *Superspreader* – «jemand, der eine ungewöhnlich hohe Anzahl anderer Menschen infiziert» (Neologismenwörterbuch, 2020); *Die Angst vor dem Coronavirus sorgt seit Wochen für Hamsterkäufe auch bei Apotheken* (Welt online, 04.06.20); *Im Februar und im März fürchtete man noch, die Kinder könnten wie bei anderen Atemwegserkrankungen Superspreader sein, also das Virus häufiger weitergeben als Erwachsene* (Zeit online, 03.05.20).

2. У нашому корпусі представлена невелика кількість бахувріхі, напр., *Aluhut* – «Person, die an Verschwörungstheorien glaubt» (Neologismenwörterbuch, 2020). Люди, що є послідовниками теорії змови, вдягають головний убір з алюмінієвої фольги, що має захищати їхній мозок від шкідливого зовнішнього впливу. У цьому випадку йдеться про концептуальну метонімію, що пов'язує між собою певний елемент вихідного домену ЛЮДИНА (MENSCH) з елементом цільового домену ОДЯГ (BEKLEIDUNG). Когнітивна модель метонімії виглядає таким чином: Х (частина) стоїть замість Y (ціле): ГОЛОВНИЙ УБІР ІЗ АЛЮМІНЕВОЇ ФОЛЬГИ СТОЇТЬ ЗАМІСТЬ ЛЮДИНИ (DER KOPFBEDECKUNG AUS ALUMINIUMFOLIE STEHT FÜR DEN MENSCHEN): *Steinmeier «Unbequemer Mundschutz empfehlenswerter als Aluhut»* (Welt online, 14.05.20); *Verschwörungstheoretiker etwa, die sich in diesen Zeiten rasant zu vermehren scheinen, werden neuerdings als «Aluhüte» verspottet* (Zeit online, 11.06.20).

3. Контамінація не є продуктивним способом словоскладання, за морфологічним критерієм виокремлюємо два типи контамінацій: 1) композити, складові компоненти яких мають спільні звуки: *Covidiot* (Covid + Idiot) – «sich während der COVID-19-Pandemie unangemessen verhaltende Person»; 2) композити, складники яких не мають спільних звуків та поєднуються на підґрунті легкої вимови: *Coronoia* (Corona + Paranoia) – «irrationale große Angst vor einer Ansteckung mit dem Coronavirus SARS-CoV-19»; *Coronexit* (Corona + Exit) – «Beendigung der gesellschaftlichen und wirtschaftlichen Beschränkungen während der COVID-19-Pandemie»; *Panikdemie* (Panik + Pandemie) – «sich rasch verbreitende sehr große und lähmende Angst vor der COVID-19-Pandemie, die auch durch die von manchen als übertrieben kritisierte mediale Berichterstattung ausgelöst wird»; *Manche unserer Leser werfen uns schon vor, aus der Epidemie eine «Panikdemie»*

zu machen und mitschuldig zu sein an angeblich sich ausbreitender Hysterie (Neologismenwörterbuch, 2020); Wenn Influencer zu **Covidioten** werden (Welt online, 09.04.20); Ein anderes Beispiel für einen Begriff mit Suffix ist der **Coronexit**, also der *Ausweg aus den Einschränkungen, die die Pandemie mit sich bringt* (Welt online, 16.05.20).

4. Зрощення представлені в нашому корпусі оказіональними субстантивованими словосполученнями, напр., *Corona-ist-vorbei-Feeling* – «sich verantwortungslos, rücksichtslos in der Corona-Pandemie verhalten»: *Irgendwie scheint gerade so ein Corona-ist-vorbei-Feeling einzusetzen* (Zeit online, 23.04.20).

5. Висновки

Проведене дослідження встановило специфічні ознаки утворення композитів у період пандемії коронавірусу. Відібрані композити проаналізовано з урахуванням їхньої структури та семантики. Встановлено, що складовим компонентом проаналізованих одиниць є як лексема *Corona*, так і запозичення з інших мов. Композити поділяються на чотири групи: 1) детермінативні композити, 2) бахувріхі, 3) контамінації, 4) зрощення. У проаналізованому корпусі представлені як композити з прямим значенням, так і композити, які є концептуальними метафорами або метоніміями. Перспектива майбутніх досліджень полягає в контрастивному аналізі композитів сучасної німецької та сучасної української мови, особливості використання композитів у навчанні іноземних мов та ін.

Література:

1. Donalies E. Morphologie: Morpheme, Wörter, Wortbildungen. Sprachwissenschaft für das Lehramt. Padebort: Schöningh, 2014. S. 157–180.
2. Duden. Wörterbuch online. URL: <http://www.duden.de> (Accessed: 11.06.2020).
3. Eichinger L.M. Deutsche Wortbildung. Eine Einführung. Tübingen: Narr, 2000. 269 S.
4. Fleischer W., Barz I. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache. Berlin/Boston: de Gruyter, 2012. 484 S.
5. Grammatisches Informationssystem. URL: <https://grammis.ids-mannheim.de/systematische-grammatik/585> (Accessed: 25.05.2020).
6. Jakobs J. Spatien: Zum System der Getrennt- und Zusammenschreibung im heutigen Deutsch. Berlin: de Gruyter, 2005. 235 S.
7. Neologismenwörterbuch. Neuer Wortschatz rund um die Coronapandemie URL: <https://www.owid.de/docs/neo/listen/corona.jsp> (Accessed: 20.06.2020).
8. Schäfer R. Einführung in die grammatische Beschreibung des Deutschen. 3. erw. Aufl. Berlin: Language Science Press, 2018. 578 S.
9. Schlücker B. Das Deutsche als kompositionsfreudige Sprache. Strukturelle Eigenschaften und systembezogene Aspekte. Linguistik. Impulse & Tendenzen 46. Berlin, New York: De Gruyter, 2012. S. 1–25.
10. Welt online. URL: <https://www.welt.de> (Accessed: 21.06.2020).
11. Werner M. Die Entwicklungslogik der nominalen Determinativkomposition im Deutschen – verstanden als Grammatikalisierung. Linguistik online 77. 3/16. 2016. S. 91–128.
12. Zeit online. URL: <https://www.zeit.de> (Accessed: 24.06.2020).
13. Zimmer D.E. Begegnungen mit dem Deutsch von morgen. URL: http://www.zeit.de/1995/21/Begegnung_mit_dem_Deutsch_von_morgen. (Accessed: 10.06.2020)

References:

1. Donalies, E. (2014) Morphologie: Morpheme, Wörter, Wortbildungen. Sprachwissenschaft für das Lehramt. Padebort: Schöningh. S. 157–180.
2. Duden. Wörterbuch online. URL: <http://www.duden.de> [in German].
3. Eichinger, L.M. (2000) Deutsche Wortbildung. Eine Einführung. Tübingen: Narr. 269 S.
4. Fleischer W., Barz I. (2012) Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache. Berlin/Boston: de Gruyter. 484 S.
5. Grammatisches Informationssystem. (2020). URL: <https://grammis.ids-mannheim.de/systematische-grammatik/585> [in German].
6. Jakobs J. (2005) Spatien: Zum System der Getrennt- und Zusammenschreibung im heutigen Deutsch. Berlin: de Gruyter. 235 S.
7. Neologismenwörterbuch. Neuer Wortschatz rund um die Coronapandemie (2020). URL: <https://www.owid.de/docs/neo/listen/corona.jsp> [in German].
8. Schäfer R. (2018) Einführung in die grammatische Beschreibung des Deutschen. 3. erw. Aufl. Berlin: Language Science Press. 578 S.
9. Schlücker, B. (2012) Das Deutsche als kompositionsfreudige Sprache. Strukturelle Eigenschaften und systembezogene Aspekte. Linguistik. Impulse & Tendenzen 46. Berlin, New York: De Gruyter. S. 1–25.
10. Welt online (2020). URL: <https://www.welt.de> [in German].
11. Werner, M. (2016) Die Entwicklungslogik der nominalen Determinativkomposition im Deutschen – verstanden als Grammatikalisierung. Linguistik online 77. 3/16. S. 91–128.
12. Zeit online (2020). URL: <https://www.zeit.de> [in German].
13. Zimmer, D.E. (1995). Begegnungen mit dem Deutsch von morgen. URL: http://www.zeit.de/1995/21/Begegnung_mit_dem_Deutsch_von_morgen. [in German].

*Стаття надійшла до редакції 10.07.2020
The article was received 10 July 2020*

ВЕРБАЛІЗОВАНИЙ КОНЦЕПТ *OLD AGE*/СТАРІСТЬ ЯК КОНСТИТУЕНТ ЕКФРАЗИСУ В СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ ЕСЕ ПРО ПІЗНЮ ТВОРЧІСТЬ ПАБЛО ПІКАССО: КОГНІТИВНО-ДИСКУРСИВНИЙ АНАЛІЗ

Луцьова Тетяна Володимирівна,

кандидат філологічних наук,

докторант кафедри англійської філології, перекладу і

філософії мови імені професора О. М. Мороховського

Київського національного лінгвістичного університету

lunyovat@gmail.com

orcid.org/0000-0002-7022-0821

У статті проаналізовано особливості вербалізації концепту *OLD AGE* / СТАРІСТЬ як конституента екфразису в есеїстичному дискурсі про образотворче мистецтво.

Мета. Метою статті є з'ясувати когнітивно-дискурсивні особливості лінгвального втілення концепту *OLD AGE* / СТАРІСТЬ як конституента екфразису в сучасних англійських есе трьох різних авторів про пізню творчість Пабло Пікассо. Методологічно дослідження спирається на ідею «епістемного збирання» (О.П. Воробйова, Е. Кржановська-Ключевська) і синтезує напрацювання в галузях вивчення типів екфразису, типів екфразистичних текстів, жанру есе про мистецтво, дискурсу про мистецтво, інтегруючи їх у методологічне поле когнітивно-дискурсивного інструментарію.

Методи. У роботі використані такі методи: компонентного, концептуально-семантичного і контекстуально-інтерпретаційного аналізу.

Результати. Як конституент дескриптивного, тлумачного, простого і зведеного типів екфразису (виділених слідом за О.В. Яценко) концепт *OLD AGE* / СТАРІСТЬ актуалізовано в есе про пізню творчість Пікассо в сукупності таких складників: «похилений, зігнутий», «взузлуватий, шишкуватий (про частину тіла)», «утратив репродуктивну силу», «імпотенція», «висохле, зморшкувате тіло», «слабкий», «занепад, згасання», «втрата інтелектуальних здібностей», «хтивість», «відчай», «гнів», «самотність», «впевненість», «викликає глибоке зворушення». Концепт *OLD AGE* / СТАРІСТЬ утворює дискурсивні конфігурації (у термінології А.М. Приходька) з концептами *YOUTH* / МОЛОДІСТЬ, *PIGMENT* / ПІГМЕНТ, *FLESH* / ПЛЮТЬ, *DISCOVERY* / ВІДКРИТТЯ.

Висновки. Когнітивно-дискурсивна особливість актуалізації концепту *OLD AGE* / СТАРІСТЬ як конституента екфразису в сучасних англійських есе про пізню творчість Пабло Пікассо полягає в атрибуванні характеристик старості, об'єктивованих як складники концепту *OLD AGE* / СТАРІСТЬ, або людині як такій, або саме митцеві, що уможливило розгортання витворюваних в есе смислів у кількох площинах: у площині осмислення віку людини як питомої риси людської екзистенції і площині роздумів про точки дотику старості й мистецтва (старість як предмет зображення і як особливі обставини творчості).

Ключові слова: есе, твір образотворчого мистецтва, екфразис, концепт, концептуальний складник, дискурсивна конфігурація концептів.

VERBALIZED CONCEPT *OLD AGE* AS A CONSTITUENT OF EKPHRASIS IN THE MODERN ESSAYS WRITTEN IN ENGLISH ABOUT THE LATE WORKS OF PABLO PICASSO: COGNITIVE AND DISCURSIVE ANALYSIS

Lunyova Tetyana Volodymyrivna,

Candidate of Philological Sciences,

Postdoctoral Student at Professor O. M. Morokhovsky

Department of English Philology,

Translation and Philosophy of Language

Kyiv National Linguistic University

lunyovat@gmail.com

orcid.org/0000-0002-7022-0821

The article focuses on the analysis of the characteristics of the verbalization of the concept *OLD AGE* as a constituent of ekphrasis in modern discourse about the fine arts.

The purpose of the paper is to reveal the cognitive and discursive peculiarities of the verbalization of the concept *OLD AGE* as a constituent of ekphrasis in the essays about the late period of Pablo Picasso's creative activity by three different authors. The methodology of the research is rooted in the idea of the "the jigsaw paradigm pattern" (O.P. Vorobyova, E. Chrzanowska-Kluczevska) and is a synthesis of the studies of the types of ekphrasis, types of ekphrastic texts, essays about art as a genre, as well as discourse about art which are integrated within the cognitive-discursive approach.

Methods. The following methods have been used: componential, conceptual semantic and contextual interpretative analyses.

Results. The concept *OLD AGE* as a constituent of the descriptive, interpretative, simple and generalizing ekphrasis (following the classification of ekphrasis by E.V. Yacenko) when actualized in the essays about the late period of Picasso's creative activity, includes the following conceptual components: "bent", "knobby (part of the body)", "lost reproductive power", "impotence", "withered flesh", "weak", "decline", "loss of mental ability", "lust", "despair", "anger", "being alone", "confidence", "is deeply moving".

The concept OLD AGE develops I the essays discursive configurations (in A.N. Pridodko's terminology) with the concepts YOUTH, PIGMENT, FLESH and DISCOVERY.

Conclusions. The characteristic cognitive and discursive feature of the concept OLD AGE as a constituent of ekphrasis in the essays about Picasso's late work is attributing the features of the old age, which are conceptualized as components of the concept OLD AGE, either to a person in general or to an artist. It enables the development of the meanings created in the essays in different domains: in the domain of the contemplation on the old age as a stage in the human existence as well as in the domain of reflexions on the old age as a problem tackled in the fine arts and a predicament old painters find themselves in.

Key words: essay, work of the fine arts, ekphrasis, concept, conceptual component, discursive configuration of concepts.

1. Вступ

Питання про вербалізовані концепти, котрі є конститuentами екфразису в сучасному англomовному есеїстичному дискурсі про образотворче мистецтво, постає як дослідницька задача в результаті взаємодії кількох рушіїв розвитку когнітивної лінгвістики, насамперед тенденції до розширення сфери об'єктів лінгвістичного вивчення¹, завдяки чому до царини лінгвокогнітивних досліджень залучається явище екфразису², яке тривалий час розглядалося в галузях літературознавства й мистецтвознавства, а також тяжіння до пошуку нових відповідей на традиційні мовознавчі питання, як-от: співвідношення мови й мислення – в контексті нових наукових здобутків³. Новизна теми розвідки пов'язана з вибором об'єкта дослідження, адже нині концептуально-семантичні й дискурсивні аспекти екфразису в есе про образотворче мистецтво не отримали детального висвітлення. Актуальність наукових рішень, запропонованих у роботі, визначається тим, що вони є внеском у розвиток сучасної когнітивно-дискурсивної лінгвістики і сприяють її поступу шляхом поглиблення знань про концептуально-семантичні й дискурсивні особливості певного різновиду дискурсу.

2. Методологічні засади когнітивно-дискурсивного вивчення екфразису в есе про образотворче мистецтво

З огляду на складну природу екфразису, який поєднує візуальне й вербальне⁴, будучи і компонентом тексту, і джерелом породження нових смислів⁵, а також прагнучи з'ясувати концептуально-семантичні й дискурсивні закономірності екфразису, вважаємо за доцільне розробити методологію дослідження екфразису в сучасному англomовному есеїстичному дискурсі за принципом «епістемного збирання» («the jigsaw paradigm pattern») (Вороб'єва, 2013: 44; Chrzanowska-Kluczevska, Vorobyova, 2016: 20), тобто «вільного компонування гіпотез та методик, які доповнюють одна одну і які запозичені з різних парадигм чи різних напрямів однієї парадигми як основи для вибудовування якісно нового порядку зі змінюваної різноманітності» (Вороб'єва, 2013: 44).

У такий спосіб ми синтезуємо напрацювання в царинах вивчення типів екфразису (Яценко, 2011), типів екфрастичних текстів (Мочернюк, 2014: 294), а також жанру есе про мистецтво (Загороднева, 2010) і дискурсу про мистецтво (Бельмесова, 2016; Булатова 1999; Жаркова, 2011; Козловская 2003; Милетова, 2012), інтегруючи їх у методологічне поле когнітивно-дискурсивного аналізу різних мовних явищ (Мартинюк, 2012; Приходько, 2013; Как нарисовать портрет птицы..., 2017) із врахуванням здобутків лінгвопоестологічного підходу до вивчення екфразису (Vorobyova, 2014; Изотова, 2018: 285–290).

Дослідження типів екфразисів дало змогу укласти їх розгалужену класифікацію, яка включає різні критерії (Яценко, 2011). Так, у змістовому аспекті екфразиси поділяються на дескриптивний і тлумачний (ibid.), а відповідно до кількості та широти трансльованої візуальної інформації – на прості («опис якогось одного (як правило, атрибутованого за автором чи назвою) візуального твору або зображення») і зведені («опис зображувальних мотивів кількох творів одного автора, школи, напряму, які створюють у результаті ціле, певну збірну модель») (Яценко, 2011). Зведеним екфразисам в іншій термінології відповідають комбінаторні екфразиси (Armas, 2005: 22).

Відповідно до розробленої Н. Мочернюк типології екфрастичних текстів (Мочернюк, 2014: 294), виділяються художній, квазіхудожній (есеїстичний) та нехудожній (мистецтвознавчий) екфрастичні тексти. При цьому під «нехудожнім (мистецтвознавчим)» екфразисом дослідниця, певно, розуміє власне науковий текст, оскільки, характеризуючи цей тип тексту, вона вказує на те, що він надає аналіз, чітко фіксує певні реальні властивості об'єкта на протигагу квазіхудожньому і художньому текстам, в яких «опис мистецького твору поєднується з оповіддю про власні переживання, відчуття й почуття, інспіровані ним» (Мочернюк, 2014: 294–295).

Дослідження есе про мистецтво як особливого жанру дало змогу дійти висновку, що важливою складовою частиною таких есе є екфразис (Загороднева, 2010: 6), котрий може набувати вигляду «узагальненої словесної

¹ Аналізуючи еволюцію лінгвістичних ідей у другій половині ХХ століття, О.С. Кубрякова виділила у складі принципів установок сучасної лінгвістики експансіонізм (Кубрякова, 1995: 207), завдяки якому лінгвістика нагадує «всесвіт, котрий розширюється» (ор. cit.: 209), і який виявляється, зокрема, в тому, що адекватне пізнання мови потребує виходів у різні області гуманітарного знання (ор. cit.: 210). Розкриваючи зміни в лінгвістиці на початку третього тисячоліття, серед модифікованих парадигмальних рис лінгвістики О.П. Вороб'єва виокремила панекспансіонізм, одним із вимірів якого є «поглиблення міждисциплінарного характеру лінгвістичних пошуків» (Вороб'єва, 2013: 42–43).

² У найзагальніших рисах екфразис окреслюють як «вербальну репрезентацію візуальної репрезентації» (Mitchell, 1994).

³ Прагнення знайти нові відповіді на традиційні кардинальні мовознавчі питання зумовлюється експланаторністю як однією з принципів установок лінгвістики другої половини ХХ століття (Кубрякова, 1995: 207). Тяжіння до експланаторності означає, що лінгвістика має пояснити мову як об'єкт свого дослідження не лише як «саму в собі і для себе», а для «глибшого розуміння та пояснення людини і того світу, в якому людина живе» (ор. cit.: 224–225). Лінгвістиці початку третього тисячоліття притаманна неоекспланаторність (Вороб'єва, 2013: 43).

⁴ Окрім наведеної вище дефініції екфразису В.Дж.Т. Мітчелла, взаємодію вербального й візуального в екфразисі відображають і такі визначення цього явища: «літературна репрезентація візуального мистецтва» (Heffernan, 1991: 297), «вербальна репрезентація графічної репрезентації» (Heffernan, 1991: 299).

⁵ Так, у роботі О.В. Яценко доводиться, що екфразис є не лише «структурно-семантичною одиницею тексту і одним із способів його організації», а й «моделею поєднання живопису й літератури, яка являється джерелом породження нових смислів» (Яценко, 2011).

«картини» творчості художника» або «деталізованих описів окремих полотен» (ibid.). Цей висновок корелює з типологією екфразисів, запропонованих О.В. Яценко.

Синтез результатів виділення есеїстичного екфразису як особливого різновиду екфразису і визнання екфразису важливою складовою частиною есе про мистецтво дає змогу окреслити екфразис в есеїстичному дискурсі про мистецтво як таке явище, яке заслуговує на окрему дослідницьку увагу, однак нині потребує послідовних розвідок.

Розглядаючи напрацювання в царині вивчення дискурсу про мистецтво в контексті когнітивно-дискурсивної методології, зазначаємо продуктивність використання концепту⁶ як інструменту аналізу: дослідниками ідентифіковані й описані концепти як конституенти дискурсу про мистецтво (Бельмесова, 2016: 64–66; Булатова, 1999: 84–113; Козловская, 2003: 67–71, 75–78).

Поруч із поняттям концепту до складу когнітивно-дискурсивного інструментарію входить і поняття «дискурсивна конфігурація концептів» (Приходько, 2013: 199), за допомогою якого можна описати «наповнення дискурсу концептами» (ibid.). Дискурсивна конфігурація концептів розглядається як певна множина концептів, ситуативно впорядкована за принципом логічної доцільності (ibid.), й дає змогу моделювати діалектику взаємодії концепту і дискурсу (op. cit.: 195–201). Актуальним видається застосування цього поняття для досягнення поступу у вивченні екфразису в есеїстичному дискурсі, оскільки за його допомогою можна змоделювати взаємодію концептів, а не лише укласти їх перелік.

Врахування здобутків лінгвопоетологічного підходу до вивчення екфразису (Vorobyova, 2014; Ізотова, 2018: 285–290) уможливило аналіз екфразису в есе про образотворче мистецтво в аспекті конструювання смислів.

Синтез викладених вище наукових напрацювань за принципом «епістемного збирання» дає змогу розглядати екфразис у сучасних англомовних есе про образотворче мистецтво як особливе когнітивно-дискурсивне утворення, конституйоване різними концептами, котрі передають інформацію різних типів про твір або твори візуального мистецтва і вступають між собою у певні дискурсивні конфігурації, завдяки чому в есе відбувається конструювання смислів. При цьому аналіз фактичного матеріалу – текстів сучасних англомовних есе про образотворче мистецтво – передбачає синтез таких методів: компонентного, концептуально-семантичного і контекстуально-інтерпретаційного аналізу.

Предметом дослідження в цій розвідці є концепт OLD AGE / СТАРІСТЬ як важливий конститuent екфразису в сучасних англомовних есе про пізню творчість Пабло Пікассо трьох різних авторів: Роберта Х'юза (1987/1990), Девіда Гокні (2001) і Джона Бергера (2015).

Метою цієї розвідки є з'ясувати когнітивно-дискурсивні особливості лінгвального втілення концепту OLD AGE / СТАРІСТЬ як конститuenta екфразису в сучасних англомовних есе про пізній період творчості Пабло Пікассо. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких дослідницьких завдань: 1) визначити концептуально-семантичне наповнення концепту OLD AGE / СТАРІСТЬ як конститuenta різних типів екфразису: дескриптивного, тлумачного, простого і зведеного; 2) змоделювати дискурсивну конфігурацію концептів, в яку концепт OLD AGE / СТАРІСТЬ входить як конститuent різних типів екфразису.

3. Когнітивно-дискурсивні особливості концепту OLD AGE / СТАРІСТЬ у складі есеїстичного екфразису

Концепт OLD AGE / СТАРІСТЬ як конститuent екфразису в есе про пізній період творчості Пабло Пікассо вербалізується завдяки сукупності таких мовних засобів:

1) словосполучення *old age*, наприклад: “*Looking at these late works, I yet again think of W. B. Yeats, writing in his old age ...*” (Berger, 2015: 283); а також сполучення прикметникової лексеми *old* з іменниками на позначення осіб, а саме: словосполучення *old man*, завдяки якому здійснюється референція до самого художника на певному етапі його життя (наприклад, “*He was becoming an old man ...*” (Berger, 2015: 286); “*He was an old, ravening man in a world without resistance.*” (Hughes, 1987/1990: 188)) чи до зображення на картині (наприклад, “*... in one way of looking at this picture, the woman seems to be supporting the old man under his arms.*” (Hockney, 2001: 22)); словосполучення *old painters* (наприклад: “*... the despair of the old painters ...*” (Berger, 2015: 288)) і словосполучення *old woman*, яке в проаналізованому фактичному матеріалі функціонує як назва картини, наприклад: “*Let us imagine this Tintoretto beside a Giorgione painting, An Old Woman, painted about half a century earlier.*” (Berger, 2015: 286);

2) лексеми *dotage*, наприклад: “*Picasso appeared to have spent his dotage...*” (Hughes, 1987/1990: 188);

3) лексеми *senile*, наприклад: “*He was just senile.*” (Hockney, 2001: 20);

4) словосполучень із прикметниковою лексемою *late*, а саме: *late Picasso*, наприклад: “*...there was an exhibition of the late Picasso at the Centre Pompidou...*” (Hockney, 2001: 16); “*... late Picasso has great visceral power...*” (Hughes, 1987/1990: 189) і *late works*, наприклад: “*For both Rembrandt and Titian the contrast between their late works and their earlier work is very marked.*” (Berger, 2015: 288);

5) словосполучень, до складу яких входить прикметникова лексема *last*, а саме: *last period* (наприклад: “*The very last period of Picasso's life as a painter...*” (Berger, 2015: 283)), *last decade* (наприклад: “*Actually, Picasso's last decade contains little that can compare with his work in the thirty years after 1907...*” (Hughes, 1987/1990: 187)), *last paintings* (наприклад: “*The last paintings of Rembrandt...*” (Berger, 2015: 288));

6) синтаксичної структури, яка репрезентує ідею про довге життя, наприклад: “*Titian, who lived almost as long as Picasso...*” (Berger, 2015: 288).

⁶ Не маючи змоги в рамках однієї статті висвітлити багатоманіття підходів до тлумачення концепту як певного ментального явища і як інструменту аналізу, зазначимо, що в цій розвідці ми спираємося на визначення концепту як «мінімальної структурної одиниці знання» (Мартинюк, 2012: 38).

Наявність такого спектра вербальних засобів позначення OLD AGE / СТАРІСТЬ, за допомогою яких він регулярно об'єктивується в розглянутих есе, свідчить про важливу роль указанного концепту у витворенні смислів есе, слугує для контекстуальної актуалізації різних складників зазначеного концепту, а також виконує в есе стилістичну функцію.

3.1. Концептуально-семантичне наповнення концепту OLD AGE / СТАРІСТЬ у складі екфразисів різних типів

У проаналізованих есе ідентифіковано екфразиси таких типів: простий дескриптивний екфразис, простий тлумачний екфразис, зведений дескриптивний екфразис і зведений тлумачний екфразис.

Простий дескриптивний і простий тлумачний екфразиси стосуються однієї окремої картини Пікассо (Hockney, 2001: 21–22; Hughes, 1987/1990: 188) чи іншого художника (Berger, 2015: 286) і становлять семантично цілісні контексти. Так, в есе Девіда Гокні простий дескриптивний і простий тлумачний екфразиси становлять нерозривну смислово цілісність: *“For example, there is a painting of an old man, with a woman called Homme et Femme Nus, which Picasso painted in 1971. I recognized this as relating to First Steps, a picture of a mother teaching her child to talk, which Picasso painted almost thirty years previously. [...] The painting of the old man with the woman is very similar. He is bent at his knees; his knees are just circles. They are knobby and he is bending down on his leg. His little balls are hanging down on the floor. The woman's hands are not cupping the old man's, as the mother's do the child's in First Step; even so, in one way of looking at this picture, the woman seems to be supporting the old man under his arms. / I think this is a marvelous and deeply moving painting. You can see how Picasso developed the language he was using: you can now see more in the pictures.”* (Hockney, 2001: 21–22). У наведеному уривку дескриптивний екфразис (відповідні фрагменти підкреслені хвилястою лінією) передує тлумачному (підкреслено пунктирною лінією). Завдяки дескриптивному екфразису актуалізовано такі складники концепту OLD AGE / СТАРІСТЬ: “bent / похилений, зігнутий”: *He is bent at his knees; he is bending down on his leg*; “knobby (part of the body) / вузлуватий, шишкуватий (про частину тіла)”: *They [his knees] are knobby*; “lost reproductive power / утратив репродуктивну силу”: *His little balls are hanging down on the floor*; “needs physical support / потребує фізичної підтримки”: *the woman seems to be supporting the old man under his arms*. Тлумачний екфразис стосується почуттів, які викликає картина, і її оцінки. Ці почуття концептуалізовано як “deeply moving / глибоке зворушення”, і відповідну когнітивну одиницю вербалізовано за допомогою словосполучення *deeply moving*. Оскільки в контексті йдеться про картину, що зображає саме старого чоловіка (*The painting of the old man*), складник “is deeply moving / викликає глибоке зворушення” в контексті є складником концепту OLD AGE / СТАРІСТЬ. Загальна висока позитивна оцінка картини репрезентована за допомогою лексеми *marvellous*. Синтаксична структура *You can see how Picasso developed the language he was using* об'єктивує раціонально-аналітичну інтерпретацію картини як виконання завдання розвитку художньої мови (виражальних засобів).

В есе Роберта Х'юза простий дескриптивний і простий тлумачний екфразиси також утворюють семантично цілісний контекст, а саме: *“The picture that may be destined to become the most famous late Picasso (his supposed self-portrait, green and mauve, stubble on the withered, tight ape flesh) is merely banal in its theatricality.”* (Hughes, 1987/1990: 188). У наведеному фрагменті дескриптивний екфразис підкреслено хвилястою лінією, а тлумачний – пунктирною. Завдяки дескриптивному екфразису вербально репрезентовано домінуючі кольори картини (*green and mauve*) і об'єктивовано складник концепту OLD AGE / СТАРІСТЬ: “withered flesh / висохле, зморшкувате тіло” (*on the withered, tight ape flesh*). Тлумачний екфразис передає критичну оцінку картини: *merely banal in its theatricality*.

Зведений дескриптивний екфразис функціонує в есе Роберта Х'юза, а саме: *“When the Palace of the Popes in Avignon was filled with Picasso's last paintings in the summer of 1973, they caused as much disappointment as surprise. Picasso appeared to have spent his dotage at a costume party in a whorehouse. The walls were covered with seventeenth-century dwarfs and musketeers, puffing on pipes and goggling at pudenda.”* (Hughes, 1987/1990: 186). У наведеному фрагменті за допомогою лексеми *dotage* актуалізовано складники “weak / слабкий”, “decline / занепад, згасання” і “loss of mental ability / втрата інтелектуальних здібностей” концепту OLD AGE / СТАРІСТЬ⁷. Підкреслені хвилястою лінією семантично і синтаксично пов'язані між собою лексичні одиниці репрезентують об'єкти, зображені на картинах Пікассо пізнього періоду. У наступному фрагменті з того ж есе підкреслений хвилястою лінією фрагмент також слугує для вербальної репрезентації об'єктів, зображених на картинах Пікассо пізнього періоду: *“Except for a few intense and controlled still lifes, all the paintings in this show are of the human figure, usually centered glaring outward with the dilated mania of the eye that first transfixed its audience in the preparatory paintings for Les Demoiselles d'Avignon three generations before. No exhibition in memory has been so full of eyes (or of anuses and genitals, his other fetish objects)”* (Hughes, 1987/1990: 188).

В усіх проаналізованих есе за обсягом і смисловою значимістю домінує **зведений тлумачний екфразис**, наприклад: *“How to judge these late works? Those who pretend that they are the summit of Picasso's art are as absurd as the hagiographers around him have always been. Those who dismiss them as the repetitive rantings of an old man understand nothing about either love or the human plight.”* (Berger, 2015: 289). У наведеному уривку есе підкреслені пунктирною лінією фрагменти об'єктивують полярні оцінки пізньої творчості Пікассо як елементи тлумачного екфразису.

⁷ Указані складники узуально репрезентуються лексемою *dotage*, що відображено в тлумачних словниках: складник “weak / слабкий”: *“If someone is in their dotage, they are very old and becoming weak”* (Collins Dictionary); складник “decay / занепад, згасання”: *“a state or period of senile decay marked by decline of mental poise and alertness”* (Merriam-Webster); складник “loss of mental ability / втрата інтелектуальних здібностей”: *“old age, especially with some loss of mental ability”* (Cambridge Dictionary), *“a state or period of senile decay marked by decline of mental poise and alertness”* (Merriam-Webster).

У фрагментах, у яких представлено зведений тлумачний екфразис, об’єктивовано такі складники концепту OLD AGE / СТАРІСТЬ:

“impotence / імпотенція”, наприклад: “*He was becoming an old man, he was as proud as ever, he loved women as much as he ever had and he faced the absurdity of his own relative impotence*” (Berger, 2015: 286);

“lust / хтивість”, наприклад: “*Looking at these late works, I yet again think of W. B. Yeats, writing in his old age: / You think it horrible that lust and rage / Should dance attention upon my old age ...*” (Berger, 2015: 283);

“weak / слабкий”, “decline / занепад, згасання”, наприклад: “*An old man’s frenzy about the beauty of what he can no longer do*” (Berger, 2015: 288);

“loss of mental ability / втрата інтелектуальних здібностей”, наприклад: “*He was just senile. He didn’t know what he was doing*” (Hockney, 2001: 20);

“despair / відчай”, наприклад: “*This continuity qualified and reconcile – to some degree – the despair of the old painters: the desolation they felt became a sad wisdom or an entreaty*” (Berger, 2015: 288);

“anger / гнів”, наприклад: “*Those who dismiss them as the repetitive rantings of an old man understand nothing about either love or the human plight*” (Berger, 2015: 289)⁸;

“being alone / самотність”, наприклад: “*And so he was alone – like the old always are*” (Berger, 2015: 288);

“confidence / впевненість”, наприклад: “*This happens in all marvellous painters. They get older. They seem to get unbelievable confidence – and they get looser*” (Hockney, 2001: 20).

Об’єктивовані в есе складники концепту OLD AGE / СТАРІСТЬ як конститuenta екфразису корелюють із виділеними дослідниками складниками концепту OLD AGE / СТАРІСТЬ як складника картини світу англomовного соціуму (Листраткіна, 2012; Фомина, Коновалова, 2015: 108–193; Кудряшова, 2018). Завдяки тому, що в актуалізації концепту OLD AGE / СТАРІСТЬ як конститuenta екфразису задіяні концептуальні складники, відомі членам англomовної лінгвоспільноти, вказаний концепт не потребує додаткової контекстуальної експлікації і тому ефективно слугує засобом як дескриптивного, так і тлумачного екфразису.

Указані вище складники концепту OLD AGE / СТАРІСТЬ атрибууються в есе або будь-якій людині взагалі, або художникові. У першому випадку вони не отримують додаткових смислів – це характерно для простого дескриптивного екфразису, проаналізованого вище, за допомогою якого описано стару людину, зображену на картині. У другому випадку, коли вказані складники концепту OLD AGE / СТАРІСТЬ атрибууються художникові, в есе об’єктивуються додаткові смисли, які уточнюють значення певного складника, наприклад, складник “being alone / самотність” розкривається як “impossibility to join cultural tradition / неможливість належати культурній традиції”: “*And so he was alone – like the old always are. But he was unmitigatedly alone because he was cut off from the contemporary world as a historical person, and from a continuing pictorial tradition as a painter. Nothing spoke back to him, nothing constrained him ...*” (Berger, 2015: 288), а складник “confidence / впевненість” – як “developing a looser style / набуття більш вільного, невимушеного стилю”, наприклад: “*They are quite different: things get looser and looser. This happens in all marvellous painters. They get older. They seem to get unbelievable confidence – and they get looser. Think of Titian, Rembrandt, and Goya: it happened with all of them. And it happened with Picasso*” (Hockney, 2001: 20).

3.2. Концепт OLD AGE / СТАРІСТЬ у складі дискурсивних конфігурацій

У проаналізованих есе концепт OLD AGE / СТАРІСТЬ утворює дискурсивні конфігурації з такими концептами:

концепт OLD AGE / СТАРІСТЬ перебуває у відношеннях протиставлення з концептом YOUTH / МОЛОДІСТЬ, наприклад: “[quoting W.B. Yeats] *You think it horrible that lust and rage / Should dance attention upon my old age; / They were not such a plague when I was young; / What else have I to spur me into song?*” (Berger, 2015: 283). У наведеному фрагменті концепт OLD AGE / СТАРІСТЬ вербалізований словосполученням *old age*, а концепт YOUTH / МОЛОДІСТЬ – лексемою *young*. У протиставні відношення з концептом YOUTH / МОЛОДІСТЬ концепт OLD AGE / СТАРІСТЬ вступає у складі і дескриптивного, і тлумачного екфразисів. Оскільки протиставлення OLD AGE / СТАРІСТЬ :: YOUTH / МОЛОДІСТЬ належить до усталених в англomовній лінгвокультурній спільноті (Фомина, Коновалова, 2015: 194–199), його актуалізація також не потребує додаткового контекстуального пояснення; водночас актуалізоване концептуальне протиставлення в есе атрибується митцеві й інтерпретується не лише як особиста вікова, а й творча проблема (*What else have I to spur me into song*). Атрибування концептуальної опозиції OLD AGE / СТАРІСТЬ :: YOUTH / МОЛОДІСТЬ в проаналізованих есе художникові здійснюється завдяки концептуальній опозиції LAST WORK / ОСТАННЯ РОБОТА :: EARLY WORKS / РАННІ РОБОТИ, наприклад: “*When you think of the first works in 1895, of what painting was in Europe then, and of the last one, 1973, it is incredible*” (Hockney, 2001: 19), де концепт EARLY WORKS / РАННІ РОБОТИ вербалізовано словосполученням *the first works in 1895*, а концепт LAST WORK / ОСТАННЯ РОБОТА – словосполученням *the last one, 1973*;

у складі і дескриптивного, і тлумачного екфразисів концепт OLD AGE / СТАРІСТЬ вступає у смислові відношення з концептами PIGMENT / ПІГМЕНТ і FLESH / ПЛОТЬ, вербалізованими відповідно за допомогою лексем *pigment* і *flesh*, завдяки чому в есе розкривається питання передачі старості образотворчими засобами як особливої художньої задачі, наприклад: “*Perhaps no words could ever register like this painting does the sadness of the flesh of an old woman, whose right hand makes a gesture which is so similar and yet so different from that of the woman painted by Tintoretto. Why? Because the pigment has become that flesh? This is almost true but not quite. Rather, because*

⁸ Складник “anger / гнів” узуально репрезентується лексемою *ranting*, що відображено в тлумачних словниках: “*the action of speaking, writing, or shouting in a loud, uncontrolled, or angry way, often saying confused or silly things*” (Cambridge Dictionary), “*If you say that someone rants, you mean that they talk loudly or angrily, and exaggerate or say foolish things*” (Collins Dictionary).

the pigment has become the communication of that flesh, its lament” (Berger, 2015: 286) – у наведеному фрагменті концепт OLD AGE / СТАРІСТЬ об’єктивовано словосполученням *old woman*, при цьому актуалізовано складник цього концепту “withered flesh / висохле, зморшкувате тіло” (*the sadness of the flesh*). Концепти PIGMENT / ПІГМЕНТ і FLESH / ПЛОТЬ актуалізовані, відповідно, лексемами *pigment* і *flesh*. Завдяки взаємодії трьох означених концептів у розглядуваному фрагменті витворюється зміст «пігмент на картині передає лемент старої людини, яка з сумом усвідомлює, що її тіло висохло від старості»;

у складі тумачного екфразису концепт OLD AGE / СТАРІСТЬ вступає у смислові відношення з концептом DISCOVERY / ВІДКРИТТЯ, наприклад: “*In his old age, Picasso went on making discoveries. He just couldn’t stop. About 1963 he made a whole lot of new discoveries*” (Hockney, 2001: 23). У наведеному фрагменті концепт OLD AGE / СТАРІСТЬ вербалізовано словосполученням *old age*, а концепт DISCOVERY / ВІДКРИТТЯ – лексемою *discoveries*. При цьому в есе різних авторів концепт DISCOVERY / ВІДКРИТТЯ набуває різного уточнення. Так, в есе Роберта Х’юза об’єктивується концепт VISCERAL POWER / НУТРЯНА СИЛА для уточнення концепту DISCOVERY / ВІДКРИТТЯ, наприклад: “*But when, as in The Artist and His Model, 1964, the grinding contradictions of his formal system lock at last, when the haste and incompleteness of the surface are overcome by the tensions of their massive underpinning, late Picasso has great visceral power – if not, necessarily, the magical efficacy he sought*” (Hughes, 1987 / 1990: 188-189). У наведеному фрагменті концепт OLD AGE / СТАРІСТЬ об’єктивовано словосполученням *late Picasso*, концепт DISCOVERY / ВІДКРИТТЯ – синтаксичною структурою *the magical efficacy he sought*; концепт VISCERAL POWER / НУТРЯНА СИЛА актуалізовано за допомогою словосполучення *great visceral power*. В есе Девіда Гокні концепт DISCOVERY / ВІДКРИТТЯ уточнюється завдяки актуалізації концепту CUBISM / КУБІЗМ, наприклад: “*I think he found another kind of cubism – different from the cubism of sixty years previously; but cubism nonetheless*” (Hockney, 2001: 20). А в есе Джона Бергера уточнення концепту DISCOVERY / ВІДКРИТТЯ здійснюється за допомогою концепту SWEARING / КЛЯТЬБА, наприклад: “*Nobody had ever sworn in paint before Picasso painted these canvases*” (Berger, 2015: 288). У наведеному фрагменті концепт DISCOVERY / ВІДКРИТТЯ актуалізовано за допомогою синтаксичної структури *Nobody had ever before Picasso*, а концепт SWEARING / КЛЯТЬБА – дієслівною лексемою *sworn*.

Шляхом формування смислових відношень із концептами PIGMENT / ПІГМЕНТ і FLESH / ПЛОТЬ та DISCOVERY / ВІДКРИТТЯ у проаналізованих есе відбувається конструювання нових смислів, завдяки яким старість розглядається не лише як певний складний етап у житті людини, а й як особлива художня задача (як передати старість на картині) та особливі складні умови творчості (оскільки коли митець старіє, перед ним постають нові виклики).

4. Висновки

Проведене дослідження дає змогу зробити висновок, що когнітивно-дискурсивною особливістю актуалізації концепту OLD AGE / СТАРІСТЬ як конституента екфразису в сучасних англійських есе про пізню творчість Пабло Пікассо є подвійне атрибування характеристик старості, об’єктивованих як складники концепту OLD AGE / СТАРІСТЬ, за якого ці характеристики приписуються або людині як такій, або саме митцеві. Завдяки цьому витворювані в проаналізованих есе змісти розгортаються в кількох площинах: у площині осмислення віку людини як питомої риси людської екзистенції і площині роздумів про точки дотику старості й мистецтва (старість як предмет зображення, як особливі обставини творчості). У такий спосіб екфразис в есе про образотворче мистецтво стає засобом розгляду не лише суто мистецького питання, а й загальнозначущих людських проблем.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі вбачаються у продовженні вивчення концептів, які конституують екфразис в есе про образотворче мистецтво, що уможливить розбудову цілісної моделі концептуального виміру есеїстичної репрезентації образотворчого мистецтва.

Література:

1. Бельмесова М.О. Ключевые особенности искусствоведческого дискурса в рамках текстовой актуализации английского лингвокультурного концепта «Painting» (на материале монографии Г. Рейнольдса «Turner. World of art»). *Вестник ЮУрГУ. Серия «Лингвистика»*. 2016. Т. 13. № 1. С. 62–68.
2. Булатова А.П. Лингво-когнитивный анализ искусствоведческого дискурса (тематические разновидности – музыка, архитектура) : дис. ... канд. филолог. наук : 10.02.01. Москва, 1999. 276 с.
3. Воробьева О.П. Лингвистика сегодня: реинтерпретация эпистемы. *Вісник КНЛУ. Серія: Філологія*. 2013. Том 16. № 2 С. 41–47.
4. Жаркова У.А. Воплощение знаковой природы изобразительного искусства в искусствоведческом дискурсе (на материале немецкоязычных музейных каталогов). *Вестник Челябинского государственного университета*. 2011. Вып. 60. № 33. С. 49–52.
5. Загороднева К.В. Жанр эссе об искусстве в английской литературе второй половины XIX века : автореф. дис. ... канд. филолог. наук : 10.01.03. Екатеринбург, 2010. 21 с.
6. Изотова Н.П. Игровая стилистика сучасного англійського художнього нарративу в лінгвістичному висвітленні (на матеріалі романів Дж.М. Кутзее) : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.04. Київ, 2018. 458 с.
7. Как рисовать портрет птицы: методология когнитивно-коммуникативного анализа языка : кол. монография / Е.В. Бондаренко, А.П. Матрынюк, И.Е. Фролова, И.С. Шевченко; под. ред. И.С. Шевченко. Харьков : ХНУ имени В.Н. Каразина, 2017. 246 с.
8. Козловская М.В. Особенности искусствоведческого дискурса на английском языке в XX веке и на современном этапе : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Москва, 2003. 131 с.

9. Кубрякова Е.С. Эволюция лингвистических идей во второй половине XX века (опыт парадигмального анализа). Язык и наука конца 20 века : сборник статей / под ред. акад. Ю.С. Степанова. Москва : Изд-во РГГУ. 1995. С. 144–238.
10. Кудряшова Ю.С. Концепт «старость» в русском и английском лингвосоциумах (на материале паремиологических единиц). *Огарёв-Online*. 2018. № 7 (112). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kontsept-starost-v-russkom-i-angliyskom-lingvosotsiumah-na-materiale-paremiologicheskikh-edinitits> (дата обращения: 14.04.2020)
11. Листраткина К.А. Репрезентация концепта «Старость» в паремиологическом фонде русского и английского языков. *Известия ВГПУ*. 2012. № 8. С. 50–53.
12. Мартинюк А.П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2011. 196 с.
13. Мочернюк Н. Проблемы художнього простору в екфрасичних описах. *Іноземна філологія*. 2014. Вип. 126. Ч. 1. С. 291–296.
14. Приходько А.Н. Концепты и концептосистемы. Днепропетровск : Издатель Е.А. Белая, 2013. 307 с.
15. Фомина З.Е., Коновалова Ю.С. Концепты «Молодость» и «Старость» в языковом сознании англичан и американцев : монография. Воронеж : Воронежский ГАСУ, 2015. 232 с.
16. Яценко Е.В. «Любите живопись, поэты...». Экфрасис как художественно-мировоззренческая модель. *Вопросы философии*. 2011. URL: http://vphil.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=427 (дата звернення: 15.09.2018)
17. Armas Frederick A. de. Simple Magic: Ekphrasis from Antiquity to the Age of Cervantes. *Ekphrasis in the Age of Cervantes* / ed. by Frederick A. De Armas. Lewisburg, PA: Bucknell University Press, 2005. P. 13–31.
18. Berger J. Pablo Picasso (1881–1973). *Portraits: John Berger on artists* / Ed. Tom Overton. London, New York: Verso, 2015. P. 283–289.
19. Cambridge Dictionary URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/> (дата звернення: 14.04.2020).
20. Chrzanowska-Kluczevska E., Vorobyova O. Introduction: Language, Literature, Works of Art: The Text of Our Experience. *Language – Literature – the Arts: A Cognitive-Semiotic Interface*. / ed. E. Chrzanowska-Kluczevska, O. Vorobyova. Frankfurt am Main, Bern: Peter Lang, 2016. P. 17–29.
21. Collins Dictionary URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/> (дата звернення: 14.04.2020).
22. Heffernan J.A.W. Ekphrasis and Representation. *New Literary History*. 1991. Vol. 22. No 2. P. 297–316.
23. Hockney D. Pablo Picasso. *Writers on Artists*. London, New York, Delhi, Sydney, Munich, Paris, Johannesburg : DK Publishing, 2001. P. 16–23.
24. Hughes R. Late Picasso. *Nothing if not critical: selected essays on art and artists*. New York : Penguin Books, 1987/1990. P. 186–189.
25. Merriam-Webster Dictionary URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/> (дата звернення: 14.04.2020).
26. Mitchell W.J.T. Ekphrasis and the Other. *Picture Theory*. Chicago: The University of Chicago Press. 1994. URL: <http://www.rc.umd.edu/editions/shelley/medusa/mitchell.html> (дата звернення: 01.03.2018).
27. Vorobyova O.P. Multimodality of the Real and Virtual in Virginia Woolf’s “A Simple Melody”. *Cognitive and Affective Implications. Мова – Література – Мистецтво: Когнітивно-семіотичний інтерфейс: матеріали Міжнар. науков. конф. КНЛУ, 25–27 вересня 2014 р. / відп. ред. О.П. Воробйова. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2014. С. 17.*

References:

1. Bel'mesov, M.O. (2016). Klyuchevy'e osobennosti iskusstvedcheskogo diskursa v ramkax tekstovoy aktualizacii anglijskogo lingvokul'turnogo koncepta «Painting» (na materiale monografii G. Rejnol'dsa «Turner. World of art»). [Key features of art historical discourse in the context of textual actualization of the English linguocultural concept “Painting” (based on the material of G. Reynolds’s monograph “Turner. World of art”).] *Vestnik YuUrGU. Seriya “Lingvistika”*. 13(1), 62–68 [in Russian].
2. Bulatova, A.P. (1999). Lingvo-kognitivny`j analiz iskusstvedcheskogo diskursa (tematicheskie raznovidnosti – muzyka, arhitektura): dis. ... kand. filolog. nauk: 10.02.01. [Linguocognitive analysis of art historical discourse (thematic varieties – music, architecture): Thesis for the Candidate Degree in Philology in speciality 10.02.01]. Moskva, 276 [in Russian].
3. Vorob'yova, O.P. (2013). Lingvistika segodnya: reinterpretaciya e`pistemy`. [Linguistics today: reinterpretation of the episteme]. *Visnik KNLU. Seriya Filologiya*. 16 (2), 41–47 [in Russian].
4. Zharkova, U.A. (2011). Voploshhenie znakovoj prirody` izobrazitel`nogo iskusstva v iskusstvedcheskom diskurse (na materiale nemeczkoyazy`chny`h muzejny`h katalogov) [The embodiment of the iconic nature of fine art in art historical discourse (based on museum catalogs in German)]. *Vestnik Chelyabinskogo gosudarstvennogo universiteta*. Vyp. 60 (33), 49–52 [in Russian].
5. Zagorodneva, K.V. (2010). Zhanr e`sse ob iskusstve v anglijskoj literature vtoroj poloviny` XIX veka: avtoref. dis. ... kand. filolog. nauk: 10.01.03. [The genre of essay on art in English literature of the second half of the nineteenth century: Synopsis of the Thesis for the Candidate Degree in Philology: Speciality 10.01.03]. Ekaterinburg, 21 [in Russian].
6. Izotova, N.P. (2018). Ihrova stylistyka suchasnoho anhlomovnoho khudozhnoho naratyvu v lnhvistychnomu vysvitlenni (na materialy romaniv Dzh. M. Kutzee): dys. ... d-ra filol. nauk: 10.02.04. [Ludic Stylistics of Contemporary English Fictional Narrative from a Linguistic Perspective: A Study of J.M. Coetzee’s Novels. Thesis for a Doctoral Degree in Philology: Speciality 10.02.04.]. Kyiv, 458 [in Ukrainian].

7. Kak narisovat` portret pticy: metodologiya kognitivno-kommunikativnogo analiza yazy`ka: kol. monografiya (2017). [How to paint a bird's portrait: methodology of cognitive and communicative analysis of the language: monograph]. / E.V. Bondarenko, A.P. Matry`nyuk, I.E. Frolova, I.S. Shevchenko; pod red. I.S. Shevchenko. Xar`kov : HNU imeni V.N. Karazina, 246 [in Russian].
8. Kozlovskaya? M.V. (2003). Osobennosti iskusstvovedcheskogo diskursa na anglijskom yazy`ke v XX veke i na sovremennom e`tape: dis. ... kand. filolog. nauk: 10.02.04. [Peculiarities of art historical discourse in English in the twentieth century and at the present stage: Thesis for the Candidate Degree in Philology: Speciality 10.02.04]. Moskva, 131 [in Russian].
9. Kubryakova, E.S. (1995). E`volyuciya lingvisticheskikh idej vo vtoroj polovine XX veka (opy`t paradigmalnogo analiza). [Evolution of linguistic ideas in the second half of the 20th century (an essay on a paradigm analysis)]. *Yazyk i nauka konca 20 veka: sb. statej* / pod red. akad. Yu.S. Stepanova. Moskva : Izd-vo RGGU, 144–238 [in Russian].
10. Kudryashova, Yu.S. (2018). Koncept «starost`» v russkom i anglijskom lingvosociumah (na materiale paremiologicheskikh edinic). [Concept of old age in Russian and English linguistic societies: a Study of paroemiological units]. *Ogaryov-Online*. 7 (112). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kontsept-starost-v-russkom-i-anglijskom-lingvosotsiumah-na-materiale-paremiologicheskikh-edinit> (Accessed on: 14.04.2020) [in Russian].
11. Listratkina, K.A. (2012). Rerezentaciya koncepta «Starost`» v paremiologicheskom fonde russkogo i anglijskogo yazy`kov. [Representation of the concept “old age” in the paremiological fund of the Russian and the English languages]. *Izvestiya VGPU*. 8, 50–53 [in Russian].
12. Martyniuk, A.P. (2011). Slovnyk osnovnykh terminiv kohnityvno-dyskursyvnoi linhvistyky. [Dictionary of the key terms of cognitive-discursive linguistics]. Kharkiv : KhNU imeni V.N. Karazina, 196 [in Ukrainian].
13. Mocherniuk, N. (2014). Problemy khudozhnogo prostoru v ekfrastychnykh opysakh. [The problems of artistic space in ekphrastic descriptions]. *Inozemna filolohiia*. 126 (1), 291–296 [in Russian].
14. Prikhod`ko, A.N. (2013). Koncepty` i konceptosistemy. [Concepts and conceptual systems]. Dnepropetrovsk : Izdatel` E.A. Belaya, 307 [in Russian].
15. Fomina, Z.E., Konovalova, Yu.S. (2015). Koncepty` «Molodost`» i «Starost`» v yazy`kovom soznanii anglichan i amerikancev: monografiya. [Concepts “Youth” and “Old age” in the linguistic consciousness of the English and the Americans: monograph]. Voronezh : Voronezhskij GASU, 232 [in Russian].
16. Yacenko, E.V. (2011). «Lyubite zhivopis`, poe`ty`...». E`kfrasis kak hudozhestvenno-mirovozzrencheskaya model`. [Love Painting, Poets...» Ekphrasis as an Artistic Worldview Model] *Voprosy` filosofii*. 2011. URL: http://vphil.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=427 (Accessed on 15.09.2018) [in Russian].
17. Armas Frederick, A. de. (2005). Simple Magic: Ekphrasis from Antiquity to the Age of Cervantes. *Ekphrasis in the Age of Cervantes* / ed. by Frederick A. De Armas. Lewisburg, PA : Bucknell University Press, 13–31.
18. Berger, J. Pablo Picasso (1881–1973) (2015). *Portraits: John Berger on artists* / Ed. Tom Overton. London, New York : Verso, 283–289.
19. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/> (Accessed on: 14.04.2020)
20. Chrzanowska-Kluczevska, E., Vorobyova, O. (2016). Introduction: Language, Literature, Works of Art: The Text of Our Experience. *Language – Literature – the Arts: A Cognitive-Semiotic Interface*. / ed. E. Chrzanowska-Kluczevska, O. Vorobyova. Frankfurt am Main, Bern : Peter Lang, 17–29.
21. Collins Dictionary URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/> (Accessed on: 14.04.2020)
22. Heffernan, J.A.W. (1991). Ekphrasis and Representation. *New Literary History*. 22 (2), 297–316.
23. Hockney, D. Pablo Picasso (2001). *Writers on Artists*. London, New York, Delhi, Sydney, Munich, Paris, Johannesburg : DK Publishing, 16–23.
24. Hughes, R. Late Picasso (1987/ 1990). *Nothing if not critical: selected essays on art and artists*. New York : Penguin Books, 186–189.
25. Merriam-Webster Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/> (Accessed on: 14.04.2020)
26. Mitchell, W.J.T. (1994) Ekphrasis and the Other. *Picture Theory*. Chicago : The University of Chicago Press. URL: <http://www.rc.umd.edu/editions/shelley/medusa/mitchell.html> (Accessed on 1.03.2018).
27. Vorobyova, O.P. (2014). Multimodality of the Real and Virtual in Virginia Woolf's “A Simple Melody”. *Cognitive and Affective Implications. Mova – Literatura – Mystetstvo: Kohnityvno-semiotychnyi interfeis: materialy Mizhnar. nauk. konf. KNLU, 25–27 veresnia 2014 r. / vidp. red. O.P. Vorobiova. Kyiv : Vyd. tsentr KNLU, 17.*

Стаття надійшла до редакції 10.07.2020
The article was received 10 July 2020

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРЯМОГО ТА НЕПРЯМОГО КОМПЛІМЕНТУ ЯК ТАКТИК МОВЛЕННЄВОЇ МАНІПУЛЯЦІЇ

Сорокіна Ліна Євгеніївна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов гуманітарних
спеціальностей
Волинського національного університету
імені Лесі Українки
linanivska@gmail.com
orcid.org/0000-0003-1406-7823

Метою статті є вивчення тактик прямого та непрямого компліменту для здійснення маніпулятивного впливу на прикладі англійського діалогічного дискурсу.

Методи. Мета дослідження досягнута за допомогою таких наукових методів: лінгвістичного аналізу, описового методу, методу систематизації й узагальнення, а також контекстуального аналізу. Тактики розглянуто крізь призму стратегій позитивної та негативної ввічливості за теорією П. Браун та С. Левінсона. Основа позитивної ввічливості – це вербальне спілкування між індивідами, об'єднаними взаємним прагненням зберегти та зміцнити товариство, негативна ввічливість – це основа тактовної поведінки й взаємної поваги.

Результати. Доведено, що тактики прямого та непрямого компліменту ефективно сприяють здійсненню цілей маніпулятора шляхом скорочення комунікативної відстані та, відповідно, створення позитивного соціального обличчя адресанта. Тактика прямого компліменту реалізується в разі застосування експліцитних засобів вираження оцінки адресата. Тактика непрямого компліменту реалізується, якщо оцінка не стосується суб'єкта напряду і має форму питання, спонукання і/або порівняння. Встановлено, що смислове та функціональне навантаження компліменту в процесі комунікації з метою маніпуляції не обмежується лише прагненням бути люб'язним, встановити та підтримати контакт. Адже стимуляція позитивних емоцій за допомогою компліменту відкриває маніпулятору доступ до свідомості адресата. Особливу увагу також приділено гендерному аспекту. Імплементация компліментарних тактик із метою маніпуляції розглянута в гомогенних та гетерогенних групах.

Висновки. Після аналізу зроблено висновок, що, на відміну від чоловіків, жінки зрідка вдаються до компліментарних тактик із метою маніпуляції. Жіночі компліменти вирізняються непрямим або дещо нестандартним характером як у гетерогенних, так і гомогенних групах. Чоловіки ж застосовують оригінальні компліменти лише в гетерогенних групах у соціальній ситуації флірту.

Ключові слова: стратегії позитивної ввічливості, стратегії негативної ввічливості, самопрезентація, гендерна приналежність, гомогенна група, гетерогенна група.

GENDER PECULIARITIES OF DIRECT AND INDIRECT COMPLIMENTS AS TACTICS OF VERBAL MANIPULATION

Sorokina Lina Yevheniivna,
Candidate of Philological Sciences,
Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages for
Humanities
Lesya Ukrainka Volyn National University
linanivska@gmail.com
orcid.org/0000-0003-1406-7823

The purpose of the article is to study direct and indirect compliments as tactics of manipulative influence in English-speaking dialogical discourse. The tactics are examined in the light of P. Brown and S. Levinson's theory of positive and negative politeness. The basis of positive politeness is the verbal communication between individuals, united by mutual desire to preserve and strengthen social contact, while negative politeness is the basis of tactful behavior and mutual respect. The communicative nature of the compliment is complex and multifunctional.

Results. It has been revealed that direct and indirect compliment tactics effectively help to achieve manipulator's goals by reducing the communicative distance and, accordingly, by creating a positive social face of the addressee. Direct compliment tactics are implemented in case of direct evaluation of the addressee, and therefore the means of expressing such evaluation are explicit. The indirect compliment tactic is implemented if the assessment does not relate directly to the addressee and is in the form of a question, prompting and / or comparison. It is proved that the meaningful and functional capacity of a compliment in the process of communication for manipulation purposes is not limited to the desire of being polite, establishing and maintaining contact. After all, stimulation of positive emotions through a compliment gives the manipulator access to the recipient's consciousness. Particular attention is given to the gender aspect. The implementation of complementary tactics for manipulation is considered in homogeneous and heterogeneous groups. Typical means and frequency of use of direct and indirect compliment tactics are studied, taking into account the communicators' gender.

Conclusions. The analysis concludes that unlike men, women rarely use compliments for the purpose of manipulation. Female compliments are indirect or somewhat non-standard in both heterogeneous and homogeneous groups. Men, however, apply the original compliments only in heterogeneous groups in the social situation of flirting.

Key words: strategies of positive politeness, strategies of negative politeness, self-presentation, gender identity, homogeneous group, heterogeneous group.

1. Вступ

Відправним пунктом у сучасному трактуванні ввічливості є акцент на ухиленні від конфліктів, збереженні гармонії в стосунках із партнером із комунікації, пом'якшенні потенційної агресії без ураження достоїнства і прав комуніканта, забезпеченні доброзичливої атмосфери інтеракції. Сучасні дослідження розглядають ввічливість у термінах мотивів керування, намірів та кінцевих цілей (Гоффман, 2000; Гриценко, 2008; Ларина, 2009; Nowik, 2005). Актуальність теми пов'язана з підвищенням інтересу мовознавців до вивчення стратегій і тактик ввічливості як засобу впливу, в тому числі і маніпулятивного. **Мета** пропонованої статті – дослідити реалізацію тактик прямого та непрямого компліменту як засобу мовленнєвої маніпуляції з урахуванням гендерного аспекту. Для її досягнення варто вирішити такі **завдання**: з'ясувати сутність категорії ввічливості як засобу впливу та проаналізувати застосування прямого та непрямого компліменту як тактик мовленнєвої маніпуляції в гомогенних та гетерогенних групах.

Методи. Дібраний фактологічний матеріал піддано лінгвістичному аналізу із застосуванням загальнонаукових і спеціальних методів, зокрема: *описового методу* – для визначення фрагментів діалогічних дискурсів маніпулятивного характеру та встановлення особливостей їхнього функціонування; *методу систематизації й узагальнення* – для здійснення комплексного аналізу отриманих даних; *пресупозиційного*, а також *контекстуального аналізу*.

2. Категорія ввічливості крізь призму теорії П. Браун та С. Левінсона

Сам принцип ввічливості трактується як загальне обмеження, яке впливає на нас таким чином, щоб ми уникали комунікативних розбіжностей та порушень, підтримували комунікативну гармонію, де гармонію розуміють як домовленість між комунікантами дотримуватись тих самих цілей під час спілкування (Leech, 2007: 173). Ці принципи, очікування та цілі, що закладені в поняття ввічливості, застосовуються маніпулятором задля досягнення прагматичної мети.

У контексті соціолінгвістичної характеристики ввічливості поширення отримала теорія П. Браун та С. Левінсона (Brown, Levinson, 1987). Автори пропонують розглядати ввічливість як збереження обличчя. Поняття *обличчя* як найважливішої соціальної цінності вперше ввів американський соціолог І. Гоффман. У світлі його теорії інтеракція розглядається як вистава, акторська гра, що формується середовищем та аудиторією з метою справити враження, яке відповідатиме цілям актора. Уміти управляти враженнями та контролювати їх означає вміти керувати іншими (Гоффман, 2000: 91). Будь-яка дія здійснюється з метою зберегти обличчя або запобігти його втраті (Haugh, 2010: 2073).

Теорія П. Браун та С. Левінсона ґрунтується на припущенні наявності у кожного індивіда двох вказаних різноспрямованих груп потреб, що в їхній термінології отримали назву позитивного та негативного обличчя. Позитивне обличчя – це бажання бути схваленим як особистість та прагнення того, щоб власні бажання кожного збігалися і хоча б частково були бажаними для інших людей. Негативне обличчя – бажання кожного дорослого індивіда володіти свободою дій, недопустимістю втручання з боку інших (Brown, 1987: 62).

3. Маніпулятивний потенціал стратегій позитивної та негативної ввічливості

П. Браун та С. Левінсон виокремлюють два типи ввічливості – позитивну (Positive Politeness) та негативну (Negative Politeness). Перша базується на зближенні з адресатом (approach-based), друга – на дистанціюванні з ним (avoidance-based). Позитивна та негативна ввічливість розкривають основний механізм людських взаємовідносин – це дотримання рівноваги між демонстрацією солідарності та віддаленням відносин. Негативна ввічливість представлена розробленим набором конвенційних стратегій, спрямованих на те, щоб продемонструвати співрозмовнику визнання його незалежності, особистої автономії, а у разі потреби, мінімізувати імпозицію. Ввічливість зближення (Positive Politeness) спрямована на скорочення дистанції, усунення інтерперсональних меж, співробітництво, взаєморозуміння, вдоволення бажання бути поміченим, почутим (Ларина, 2009: 87). Категорія ввічливості сама по собі містить певний маніпулятивний потенціал (Гоффман, 2006; Иссерс, 2002; Brown, Levinson, 1987; Nowik, 2005), але якщо в кооперативному спілкуванні стратегії ввічливості допомагають обом комунікантам, то у разі мовленнєвої маніпуляції (далі – ММ) адресант застосовує їх лише для власного зиску.

Взявши за основу стратегії позитивної (1) та негативної ввічливості (2) П. Браун та С. Левінсона, ми узагальнили і згрупували їх у тактики, що застосовуються для реалізації ММ: (1) тактика прямого компліменту, тактика прямої похвали, тактика зацікавленості, тактика демонстрації турботи, тактика пропозиції; (2) тактика непрямого компліменту, тактика непрямої похвали.

4. Тактика прямого компліменту як засіб маніпулювання в гомогенних та гетерогенних групах

У контексті прагматики комплімент традиційно розглядають як одну з емоційно стимулюючих тактик вербальної інтеракції, метою якої є встановлення та підтримка контакту зі співрозмовником (Иссерс, 2002: 186). Так, традиційно комплімент розглядається на рівні реалізації іллокутивного та перлокутивного акту. В.Я. Міщенко доводить, що іллокутивні цілі компліменту полягають у тому, щоб виразити (1) інтенційний стан мовця, репрезентативний зміст якого становить позитивна оцінка, експліцитно чи імпліцитно виражена в пропозиційному змісті висловлювання; (2) намір/прагнення/бажання мовця надати задоволення адресату; (3) позитивне ставлення мовця до адресата (Міщенко, 2000: 5).

Однак сучасні дослідження цього феномена (Микитюк, 2017; Василенко, 2009; Вострикова, 2010; Гриценко, 2008; Holmes, 2008) доводять, що смислове та функціональне навантаження компліменту в процесі комунікації не обмежується лише прагненням бути люб'язним, встановити добрі стосунки і за мінімальних зусиль встановити та підтримати контакт. Комплімент слугує вираженню поважливого/дружнього ставлення до адресата з метою, з одного боку, встановити тон спілкування, необхідний для адекватного сприйняття мовлення, а з іншого – стимулювати вигідне для мовця ставлення адресата до повідомлення, сприятливу для нього реакцію.

Отже, базові функції тактики компліменту (регулятивність, стимуляція позитивних емоцій та позитивна оцінка адресата) дають змогу використовувати її з метою маніпуляції. Тактика прямого компліменту реалізується,

якщо оцінка напряму стосується партнера з комунікації. Засоби вираження такої оцінки експліцитні. Звернемося до фрагмента діалогічного дискурсу:

(1) “Well?” she demanded. *“Say, you do look nice.”* He went over to her, holding a towel round his middle, and gave her a smacking kiss on the cheek (Forrester, 2008: 44).

Приклад (1) демонструє спробу адресанта реалізувати тактику прямого компліменту з метою дефокусувати увагу адресата від теми розмови. На рівні проміжної мети маніпулятор прагне викликати в дружини позитивні емоції за допомогою компліменту.

Окремим випадком імплементації тактики прямого компліменту вважаємо приклад (2), у котрому основу тактики становить антитеза: beautiful – awful. Чоловіку (маніпулятор) не подобаються зміни в житті й зовнішності дружини, тому за допомогою компліменту він прагне непомітно змусити її повернутися до колишнього стилю, автоматично відмовившись від нововведень. Такою тактикою маніпулятор на комунікативному рівні хоче сказати: єдина річ, яка псує твій вигляд – це сумочка; на стратегічному – залиш цю страшну сумочку вдома. З широкого контексту відомо, що маніпулятивний комплімент виявився невдалим.

(2) *“You look absolutely beautiful,”* he’d said, when I emerged from the bathroom. *“I’ve always loved you in a little black dress – it sets off your hair so wonderfully – but are you really going to take that awful bag?”* (Alderson, 2009: 124).

Проаналізовані лінгвістичні розвідки, а також ілюстративний матеріал підтверджують той факт, що основною темою компліменту (особливо в гетерогенних групах) є зовнішність, яка оцінюється досить суб’єктивно, а іноді навіть лестиво. Розглянемо такий приклад:

(3) Demiris stared at her with his brooding black eyes. *“How long will they let you stay?”* he asked. *“I beg your pardon?”* *“Surely you’ve been sent from the heavens to teach us mortals what beauty is.”* Melina laughed. *“You’re very flattering, Mr Demiris.”* He shook his head. *“You’re beyond flattery. Nothing I could say would do you justice”* (Sheldon, 1994: 51).

Діалог (3) належить до комунікативної ситуації флірту. Першочергово флірт розглядаємо як мовленнєву гру (Дементьєв, 2006; Шейгал, 2008), адже незважаючи на непрямий характер спілкування, справжній зміст флірту зрозумілий обом комунікантам. Проте варто враховувати маніпулятивний потенціал як невід’ємний елемент цієї гри. Комплімент, безсумнівно, є обов’язковим елементом флірту, де він може бути завуальованим, таким, що передбачає грайливий тон. У прикладі можемо спостерігати певний відсоток лестощів, але їхня прагматична мета не є прихованою. Тактика прямого компліменту використовується лише з метою привернути увагу, справити гарне враження і скоротити комунікативну відстань, тобто реалізуються базові функції компліменту.

Як свідчить ілюстративний матеріал, компліменти з приводу зовнішності переважно ініціюють чоловіки стосовно до жінок (2, 3, 4). Цей факт підтверджує чисельні гендерні розвідки про те, що адресовані жінкам компліменти частіше стосуються зовнішності, а чоловікам – досягнень і вчинків (Гриценко, 2008; Holmes, 2008). Зазвичай вчені пояснюють такі дані як підтвердження (а) прагнення жінок до близькості та створення дружніх зв’язків та (б) активності чоловіків, які звикли діяти, і пасивності жінок, які є об’єктом оцінки (Гриценко, 2008: 90).

Варто підкреслити, що лексика компліментів, які ініціюються чоловіками з метою маніпулятивного впливу, досить стандартна, позбавлена особливої експресії (*beautiful, look nice, so wonderfully, desirable*). Компліменти, ініціатором яких є жінка, характеризуються більшою оригінальністю та експресивністю, проте цю тактику задля маніпуляції жінки застосовують зрідка. Окрім зовнішності, чоловіки позитивно оцінюють і професійні здібності жінок. Але наш корпус прикладів свідчить, що чоловіки досить несерйозно ставляться до жіночих професійних досягнень, здібностей (4, 5), або тактика прямого компліменту спрямовується на третю особу, що дозволяє створити її позитивне соціальне обличчя. Так, приклад (4) є ілюстрацією ділової зустрічі, яку організував чоловік Октавії (маніпулятор). Він намагається закріпити у свідомості адресата образ успішної ділової жінки. Для реалізації прагматичної мети маніпулятор вдається до тактики прямого компліменту (а, с), що спрямована на третю особу (дружину). Окрім того, така тактика дозволяє чоловікові залучити до діалогу Октавію, передаючи їй право на самопрезентацію (b). Жінка досить стримано приймає комплімент, що доводить точку зору багатьох науковців (Галімова, 2009; Вострікова, 2010; Міщенко, 2000; Brown, 1987) стосовно тактики прямого компліменту, яка сприймається як зазіхання на особистісний простір (Face Threatening Act), що ставить під загрозу негативне обличчя адресата. Підтримуючи розмову, Том навіть іронізує (d), але вважаємо, що така поведінка свідчить про спробу адресата справити враження на клієнта за рахунок дружини.

(4) (a) *“She’s a great star in that world,”* said Tom. (b) *“Aren’t you, darling?”* “Well, you know,” she said, *“maybe a medium-size one.”* (c) *“My wife’s a great charity worker,”* said Michael Carlton. (d) *Always standing outside the local supermarket, shaking a tin, organising ladies’ lunches, that sort of thing* (Vincenzi, 2000: 11).

У фрагменті діалогу (6) маніпулятор, вдаючись до тактики прямого компліменту, прагне добитися прихильності адресата, адже, окрім гарної зовнішності, вона має вражаючі статки. Змістовим ядром компліменту є зовнішність та розум жінки, проте вони, судячи з контексту, не справляють враження на чоловіка. Тим не менш він експлікує позитивну оцінку не тільки краси, а й розумових здібностей Софії, що допомагає йому одночасно реалізувати кілька завдань: скоротити комунікативну дистанцію, домогтися прихильності жінки і приховати власні прагматичні цілі.

(5) *“I am so looking forward to this. It will be wonderful to have some interesting company.”* Lazard looked at her, his blue, slightly slanted eyes dancing. *“I remembered that you were beautiful, of course, but not that you were also intelligent”* (Bagshawe, 2006: 45).

Наведений нижче фрагмент (7) – це початок інтерв’ю, яке журналіст бере в молодій співачки, вдови колись відомого рокера. Уже на початку діалогічного фрагмента можемо зрозуміти, що досягнення молодій співачки абсолютно не цікавлять і не вражають маніпулятора. Тим не менш він залучає тактику прямого компліменту, що

відразу спрацьовує (а, b). Професійні навички журналіста стають у пригоді, маніпулятор із легкістю спрямовує розмову в необхідне для нього русло, а саме смерть співака (с, d).

(6) *Wasting time, (a) I tell Cleo Rio how much I liked her hit single "Me." She brightens. "You catch the video?" (b) "Who didn't!"*

"What'd you think – too much?" (c) "Did Jimmy like it?"

"Loved it," Cleo says. (d) "I vote with Jimmy" (Haaesen, 2002: 20).

Отже, комплімент має етикетну форму, незначущість його тематики цілком виправдовується метою – встановити або підтримати контакт, усунути напругу, створити доброзичливу атмосферу. У випадку ММ адресант обирає тактику компліменту, якщо в нього на меті демонстрація симпатії до адресата з розрахунком на відповідну прихильність, яку маніпулятор прагне використати для власних прагматичних цілей.

5. Тактика непрямого компліменту як засіб маніпулювання в гомогенних та гетерогенних групах

Якщо основна сфера функціонування позитивної ввічливості є вербальне спілкування між індивідами, об'єднаними взаємним прагненням зберегти та зміцнити близькість і товариство, то негативна ввічливість – це основа тактовної поведінки й взаємної поваги. Цей факт пояснює, чому маніпулятор надає перевагу тактикам позитивної ввічливості, адже саме така мовленнєва поведінка якнайкраще сприяє скороченню комунікативної відстані, створенню дружньої довірливої атмосфери та, відповідно, позитивного соціального обличчя адресанта. Маніпулятору важливіше зближення з адресатом, ніж демонстрація співрозмовнику визнання його незалежності.

Отже, стратегія негативної ввічливості дає змогу зберегти дистанцію між комунікантами, а маніпулятору – приховувати власну зацікавленість.

Тактика непрямого компліменту реалізується, якщо оцінка не стосується суб'єкта напругу і може мати форму питання, спонукування, порівняння. Ця тактика характеризується евазивністю, тобто відсутністю прямої вказівки на позитивні якості адресата. Тим не менш спільним для тактик прямого та непрямого компліменту є усвідомлення адресатом того, що йому надається позитивна оцінка. Наприклад:

(7) *"Looked in the mirror lately?" she asked. "You're a perfect likeness of him. What are you, twenty-three? Twenty-four?" Tom smiled stupidly; she was bold. "Eighteen," he said, flattered by the question (Bagshawe, 2006: 284).*

На меті в маніпулятора (Джуді) – заволодіти серцем молодого чоловіка, а згодом і його статками. Змістовим ядром непрямого компліменту стає порівняння вісімнадцятирічного Тома з його батьком (власником процвітаючої ювелірної фірми), свідоме перебільшення віку і, таким чином, імплікація його зрілості та мужності. Вплив, який відчуває адресат компліменту, ґрунтується на тому, що висловлена позитивна оцінка, а також позитивний емоційний стан мовця (як наслідок цієї оцінки), його позитивне ставлення до адресата та його бажання зробити приємне адресатові сприяють задоволенню такої потреби позитивного обличчя комуніканта, як необхідність бути визнаним і гідно оціненим іншими членами суспільства. З огляду на контекст, така позитивна оцінка ефективно сприяє здійсненню маніпулятивного впливу.

За нашими спостереженнями, жіночі компліменти вирізняються непрямим або дещо нестандартним характером як у гетерогенних, так і в гомогенних групах. Чоловіки ж застосовують оригінальні компліменти лише в гетерогенних групах у соціальній ситуації флірту (див. приклад 3). Проаналізуємо фрагмент (8), де маніпулятором є жінка (Іді), яка прагне скасувати орендний договір, підписаний леді Сімс. На першій стадії вона просить вибачення за те, що давно не навідувалась до старенької леді, далі використовує тактику непрямого компліменту, розраховуючи на прихильність адресата. Така тактика сприяє скороченню комунікативної відстані між співрозмовниками і, як результат, прагматична мета маніпулятора успішно реалізується.

(8) *Old lady Sims: 00:10:10,743: What a nice surprise. I haven't seen you for years. Edie: 00:10:15,147: Oh, I know. And I feel awful about that. I have always liked you so much. You know, Wisteria Lane hasn't been the same since you left (DH 3/22).*

6. Висновки

Отже, проаналізувавши тактики прямого та непрямого компліменту з метою маніпуляції в гомогенних та гетерогенних групах, доходимо висновку, що застосування тактики прямого компліменту характерніше для представників сильної статі, якщо адресатом є жінка. Імплементация тактики прямого компліменту в гомогенній чоловічій групі в нашому корпусі прикладів не зафіксована. Представниці слабкої статі зберігають нейтральну позицію щодо гендерної приналежності адресата, проте іноді вдаються до цієї тактики.

За результатами нашого дослідження, чоловіки вдвічі частіше за жінок вдаються до тактики непрямого компліменту. Проте зауважимо, що представники сильної статі надають перевагу тактиці прямого компліменту в діалогічній маніпулятивній ситуації; у представниць слабкої статі спостерігається нейтральна позиція, вони взагалі зрідка вдаються до компліментарних тактик із метою маніпуляції.

Перспективою подальшого дослідження є вивчення імплементации тактик прямої/непрямої похвали, тактики зацікавленості, тактики демонстрації турботи та тактики пропозиції з метою маніпуляції.

Література:

1. Василенко Н.В. Маніпулятивний потенціал речової тактики комплімента. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2009. Вип. 26. Ч. 1. С. 148–152.
2. Вострикова Е.С. Комплимент как одна из форм фатического общения : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 «Германские языки». Санкт-Петербург, 2010. 17 с.
3. Галимова З.Ф. Тактики комплимента и похвалы в конструировании «положительного образа» женщины-собеседницы: на материале ток-шоу : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Ижевск, 2009. 168 с.
4. Гоффман И. Представление себя другим в повседневной жизни. Москва : КАНОН-пресс, 2000. 301 с.
5. Гриценко Е.С. Гендер в английской лингвокультуре. Нижний Новгород : Нижегородский гос. лингв. ун-т им. Н.А. Добролюбова, 2008. 214 с.

6. Дементьев В.В. Непрямая коммуникация. Москва : ГНОЗИС, 2006. 376 с.
7. Иссерс О.С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи. Москва : Едиториал УРСС, 2002. 284 с.
8. Ларина Т.В. Категория вежливости и стиль коммуникации : Сопоставление английских и русских лингвокультурных традиций. Москва : Языки славянских культур, 2009. 512 с.
9. Микитюк Ю.В. Комплімент як мовленнєвий акт (на матеріалі німецькомовних драматичних творів XVIII–XX ст.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Львів, 2017. 22 с.
10. Мищенко В.Я. Комплімент в мовленнєвій поведінці представників англійських культур : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2000. 23 с.
11. Шейгал Е.И. Игровой дискурс : игра как коммуникативное событие. *Известия РАН. Серия литературы и языка*. 2008. Т. 67, № 1. С. 3–20.
12. Alderson M. *How to Break Your Own Heart*. L. : Penguin Books, 2009. 380 p.
13. Bagshawe L. *Sparkles*. L. : Headline, 2006. 599 p.
14. Brown P., Levinson S.C. *Politeness : Some universals in language usage*. Cambridge : Cambridge University Press, 1987. 345 p.
15. *Desperate Housewives*. 2007. Season 3. Episode 22.
16. Forrester H. *The Latchkey Kid*. L. : Harper Collins, 2009. 240 p.
17. Haugh M., Bargiela-Chiappini F. Face in Interaction. *Journal of Pragmatics*. 2010. Vol. 42. P. 2073–2077
18. Haaasen C. *Basket Case*. N.Y. : Warner Books, 2002. 410p.
19. Holmes J. *An Introduction to Sociolinguistics*. Harlow : Pearson Education Limited, 2008. 504 p.
20. Jurčenko A. Politeness strategies in the interview with Michelle Obama. *Odessa Linguistic Journal*. 2019. Vol. 14. P. 37–44.
21. Leech G. Politeness : Is there an East-West divide? *Journal of Politeness Research*. 2007. Vol. 3, № 2. P. 167–206.
22. Nowik E.K. Politeness of the Impolite : Relevance Theory, Politeness and Banter. *Relevance Studies in Poland*. 2005. Vol. 2. P. 157–166.
23. Sheldon S. *Memories of L*. : Harper Collins Publishers, 1994. 392 p.
24. Vincenzi P. *Almost a Crime*. L. : Orion, 2000. 627 p.

References:

1. Alderson, M. (2009) *How to Break Your Own Heart*. L. : Penguin Books, 380 p.
2. Bagshawe, L. (2006) *Sparkles*. L. : Headline, 599 p.
3. Brown, P. (1987) *Politeness : Some universals in language usage*. Cambridge : Cambridge University Press, 345 p.
4. Dementev, V.V. (2006) *Nepryamaya kommunikatsiya*. [The Indirect communication]. M. : GNOZIS, 376 s.
5. *Desperate Housewives*. 2007. Season 3. Episode 22.
6. Forrester, H. (2009) *The Latchkey Kid*. L. : Harper Collins, 240 p.
7. Galimova, Z.F. (2009) *Taktiki komplimenta i pohvaly v konstruirovani "polozhitel'nogo obraza" zhenshiny-sobesednitsy : na materiale tok-shou*. [Tactics of compliment and praise in constructing a "positive image" of a woman-interlocutor: on the basis of a talk show material] : dis. ... kand. filol. nauk : 10.02.19. Izhevsk, 168 s. [in Russian]
8. Goffman, I. (2000) *Predstavlenie sebya drugim v povsednevnoy zhizni*. [The Presentation of Self in Everyday Life]. M. : KANON-press, 301 s.
9. Gritsenko, E.S. (2008) *Gender v angliyskoy lingvokulture*. [Gender in English linguoculture]. Nizhniy Novgorod.: Nizhegorodskiy gos. lingv. un-t im. N. A. Dobrolyubova, 214 s.
10. Haugh, M., Bargiela-Chiappini, F. (2010) *Face in Interaction*. *Journal of Pragmatics*. Vol. 42. P. 2073–2077.
11. Haaasen, C. (2002) *Basket Case*. N.Y. : Warner Books, 410 p.
12. Holmes, J. (2008) *An Introduction to Sociolinguistics*. Harlow : Pearson Education Limited, 504 p.
13. Issers, O.S. (2002) *Коммуникативные стратегии и тактики русской речи*. [Communicative strategies and tactics of the Russian language]. M. : Editorial URSS, 284 s.
14. Jurčenko, A. Politeness strategies in the interview with Michelle Obama. *Odessa Linguistic Journal*. 2019. Vol. 14. P. 37–44.
15. Larina, T.V. (2009) *Kategoriya vezhlivosti i stil kommunikatsii : Sopostavlenie angliyskikh i russkikh lingvo-kulturnykh traditsiy*. [Politeness Category And Communication Style : English and Russian linguocultural traditions comparison]. M. : Yazyki slavyanskikh kultur, 512 s.
16. Leech, G. (2007) *Politeness : Is there an East-West divide?* *Journal of Politeness Research*. Vol. 3, № 2, p. 167–206.
17. Mishchenko, V.Ya. (2000) *Kompliment v movlennivii povedintsi predstavnykiv anhlomovnykh kultur*. [Compliment in verbal behaviour of English culture representatives] : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.04. Kharkiv, 23 s. [in Ukrainian]
18. Mykytiuk, Yu.V. (2017) *Kompliment yak movlenniviy akt (na materialy nimetskomovnykh dramatychnykh tvoriv XVIII–XX st.)*. [Compliment as a verbal act (on the basis of German dramas of the XVIII–XX centuries)] : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.04. Lviv, 22 s. [in Ukrainian]
19. Nowik, E.K. (2005) *Politeness of the Impolite : Relevance Theory, Politeness and Banter*. *Relevance Studies in Poland*. Vol. 2. P. 157–166.
20. Sheldon, S. (1994) *Memories of Midnight L*. : Harper Collins Publishers, 392 p.
21. Sheygal, Ye.I. (2008) *Igrovoy diskurs : igra kak kommunikativnoe sobyitie*. [Game discourse: the game as a communicative event]. *Izvestiya RAN. Seriya literatury i yazyka*. T. 67, # 1. S. 3–20.
22. Vasylenko, N.V. (2009) *Manipulyativniy potentsial rechevoy taktiki komplimenta*. [Manipulative potential of a compliment as a speech tactic] *Vyp. 26. Ch. 1. S. 148–152*. [in Russian]
23. Vincenzi, P. (2000) *Almost a Crime*. L. : Orion, 627 p.
24. Vostrikova, Ye S. (2010) *Kompliment kak odna iz form faticheskogo obscheniya*. [Compliment as one of a fatic communication forms] : avtoref. dis. ... kand. filol. nauk : spets. 10.02.04 "Germanskije yazyki". Spb., 17 c. [in Russian]

Стаття надійшла до редакції 18.08.2020
The article was received 18 August 2020

УДК 811.111'366.54'373.23:61

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2020-83-11>ГЕНЕТИВНІ КОНСТРУКЦІЇ ТЕРМІНІВ-ЕПОНІМІВ
В АНГЛІЙСЬКІЙ МЕДИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Стегніцька Любов Василівна,
викладач кафедри іноземних мов
ВДНЗ України
«Буковинський державний медичний університет»
liubovstegnitska@i.ua
orcid.org/0000-0001-7005-4563

Мета пропонованого дослідження – розглянути генетивні конструкції англійського медичного терміна-епоніма з огляду на дворівневу систему відмінків.

Методи. У роботі використано такі методи лінгвістичного аналізу: порівняльно-історичний (щоб прослідкувати еволюцію родового відмінка в англійській мові); структурний (для виявлення відношень між елементами англійських медичних термінів-епонімів); описовий (уможливив інтерпретацію генетивних конструкцій англійських медичних термінів-епонімів та їхніх присвійних формантів на сучасному етапі розвитку англійської мови).

Результати. Морфологічні зміни, які відбулися в середньоанглійський період, призвели до того, що всі відмінки, окрім родового, асимілювали свої закінчення в називний. Таким чином, англійська мова втратила свою систему відмінків, залишивши для іменників тільки загальний, тобто *common case*, та родовий, який здебільшого співвідноситься із присвійним, так званим *possessive case*. Така дворівнева граматична модель зумовила те, що родовий відмінок досить складно ідентифікувати через численні інтерпретації, а саме родові відношення можуть позначати приналежність, походження, опис, вимірювання, виконувати атрибутивну роль тощо. Якщо загальний відмінок виражається за допомогою порядку слів, то, у свою чергу, родовий відмінок має синтаксичний і морфологічний способи творення.

Висновки. В англійській медичній термінології термін-епонім – це субстантивоване словосполучення, пропріативний компонент якого відображає категорію родового відмінка. Генетивні конструкції щодо пропріативного компонента терміна-епоніма англійської медичної термінології мають такі форми вираження: 1) за допомогою присвійного форманта, а саме *apostrophe* та *'s*, як от *Wells' syndrome* чи *Kahler's disease*; 2) прийменників, як от *paraculis of Willis* чи *osteodysplasty of Melnick and Needles*; 3) за допомогою флексій *-ian/-ic*, як от *Pickwickian syndrome*, *Hippocratic nails* чи класичної латинізованої форми родового відмінка однини, і.е. *torcular Herophili*. З огляду на зростаючу тенденцію відмови від апострофа категорія присвійного відмінка зі значенням приналежності поступово зникає, а такі способи його вираження, як апостроф, флексії та прийменники, призводять до того, що пропріативний компонент виконує роль атрибутивного модифікатора, нівелюючи посесивну функцію.

Ключові слова: система відмінків, пропріативний компонент, присвійний формант, посесив, атрибутивна функція.

GENITIVE CONSTRUCTIONS OF EPONYMOUS TERMS
IN ENGLISH MEDICAL TERMINOLOGY

Stegnitska Liubov Vasylivna,
Lecturer at the Department of Foreign Languages
HSEI of Ukraine "Bukovynian State Medical University"
liubovstegnitska@i.ua
orcid.org/0000-0001-7005-4563

The purpose of the research aimed to study the genitive constructions of English medical eponymous terms concerning the two-case grammar system.

Methods. The following methods of linguistic analysis are used in the paper: comparative-historical (to trace the evolution of the genitive case); structural (to identify genitive relations between elements of eponymous terms); descriptive (allows interpreting the genitive constructions of English medical eponymous terms and their possessive forms at the present stage of development of the English language).

Results. Morphological changes that took place in the Middle English period led to the fact that all cases, except the genitive, lost their endings and assimilated into the nominative. Thus, the English language has lost its case system, leaving for nouns only the common case, and the genitive case, which is correlated with the possession, the possessive case, respectively.

Such a two-case grammar system has caused that the genitive case is quite difficult to identify due to numerous interpretations. Genitive relations can indicate affiliation, origin, description, measurement, perform an attributive role and, the like. Since the common case is expressed by word order, then, in turn, the genitive case has syntactic and morphological ways of formation.

Conclusions. In English medical terminology, the eponymous term is a substantivized phrase, the propriat component of which reflects the category of the genitive case. Genitive constructions concerning the propriat component of the eponymous term in English medical terminology have the following forms of expression: 1) by means of a possessive formant, namely *an apostrophe* and *'s*, such as *Wells' syndrome* or *Kahler's disease*; 2) prepositions, namely *paraculis of Willis* or *osteodysplasty of Melnick and Needles*; 3) with the help of inflections *-ian / -ic*, namely *Pickwickian syndrome*, *Hippocratic nails* or the classical Latinized form of the genitive singular, i.e. *torcular Herophili*. Due to the evidence of the apostrophe's, the category of the possessive case with the meaning of belonging disappears gradually, and such ways of its expression as apostrophe, inflection and prepositions lead to the fact that the propriat component acts as an attributive modifier eliminating the possessive function.

Key words: case system, propriat component, possessive formant, possessive, attributive function.

1. Вступ

У сучасній англійській мові керування відмінками здійснюється шляхом використання прийменників чи порядку слів, тобто наявні морфологічні та синтактико-лексичні засоби вираження відмінкових відносин (Харитонов, 2008: 224). У процесі еволюції англійська мова втратила свою систему відмінків, залишивши для іменників тільки називний, так званий *common case*, та родовий, *possessive case*, відповідно. Форма родового відмінка дійшла до нашого часу, незважаючи на тенденцію до спрощення морфологічної системи, характерної для синтетичної мови, якою була англійська. Вважається, що основним фактором збереження даного відмінка були типологічні зміни, які призвели до переходу англійської з флективної мови, з розвинутою морфологією, у мову аналітичну (Костромин, 2015:47). Це свідчить про важливу роль родового відмінка в системі структурних елементів англійської мови (Грибанова, 2017:105).

Родовий відмінок, який протиставлений всім іншим відмінкам в англійській мові, досить складно ідентифікувати через численні інтерпретації, а саме: родові відношення можуть позначати приналежність, походження, опис, вимірювання чи виконувати атрибутивну роль (Steinagel, 1993: 8–9). У цілому проблематика відмінків у сучасній англійській мові зводиться до питання, чи розглядати відмінок, зокрема присвійний, як форму чи зміст, що передається різними засобами. Немає однозначності щодо синтактичного аналізу присвійного відмінку, який розглядають як кінцевий афікс, що додається не до слова, а синтаксичної фрази, та клітика (Lowe, 2016: 157). Невирішеним залишається питання генетивних конструкцій в англійській медичній термінології, зокрема доцільність вживання присвійних форм терміна-епоніма.

Грунтовні розвідки з граматики англійської мови відображено в студіях таких лінгвістів, як Л. Бархударов (Бархударов, 1975), М. Блох (Блох, 1983), Г. Воронцова (Воронцова, 1960), Р. Квірк (Quirk, 1985), Г. Світ (Sweet, 1989), О. Смирницький (Смирницький, 1959) та ін. У свою чергу, питання доцільності використання апострофа для утворення присвійного відмінка медичних термінів-епонімів в англійській мові висвітлено у працях Дж. Андерсона (Anderson, 1996), Дж. Діркса (Dirckx, 2001), К. Іверсона (Iverson, 2007), К. Аєсу (Ayesu, 2018) М. Макаскіла (Macaskill, 2013), Р. Кларк (Clark, 2014) та ін.

Мета дослідження – розглянути генетивні конструкції англійського медичного терміна-епоніма з огляду на дворівневу систему відмінків. Мета передбачає вирішення таких завдань: розглянути морфологічні зміни, внаслідок яких англійська мова втратила свою систему відмінків, та дослідити генетивні конструкції, притаманні термінам-епонімам в англійській медичній термінології.

2. Виклад основного матеріалу

Історично іменники англійської мови мали роди та належали до різних відмін, а отже, мали різні відмінкові закінчення. Деякі іменники чоловічого та середнього родів утворювали родовий відмінок однини за допомогою закінчень *-es*, а закінчення називного відмінку множини – вживаючи закінчення *-as* (Algeo, 2010:94). У 11 ст. н. е. після завершення англосаксонського періоду вказані вище закінчення почали використовувати для всіх іменників, незалежно від роду та відміни. Використання флексій для утворення відмінків іде на спад, і вже в середньоанглійський період більшість відмінків зникли з граматичної системи. Давальний відмінок (Dative case) використовувався зрідка, а називний відмінок поступово зайняв місце усіх інших відмінків, оскільки мав схожі закінчення, зокрема зі знахідним (Accusative case). У 1066 році, після Нормандського завоювання, англосаксонська мова еволюціонувала у середньоанглійську, яка під впливом нормандської трансформувала закінчення *-as* у закінчення *-es*. Таким чином, відмінкові закінчення родового відмінку однини (Gen. sing.) та називного множини (Nom. plur.) стали однаковими. Із часом, окрім форми *-es*, з'явилася форма *-s*, як-от: *dayes* → *days* (Hogg, 2002:29). У 17 столітті деякі письменники, щоб розрізнити родовий відмінок однини та називний множини, почали використовувати апостроф перед закінченням *-s* для позначення безпосередньо присвійного відмінку, і вже до кінця 18 ст. ця практика стала загальноприйнятною. Присвійний відмінок без апострофа залишився, і в сучасній англійській мові, зокрема у присвійних займенниках *his, hers, its*, та деяких іменниках, зокрема *fieldsman, Wednesday, Browns* (Dirckx, 2011: 16). Таким чином, у сучасній англійській мові залишились два відмінки: називний, який співвідноситься з *common case*, і родовий відмінок, який ототожнюється з *possessive case*, основне значення якого – приналежність.

В англійській медичній термінології генетивні конструкції терміна-епоніма мають різні форми вираження, зокрема присвійним формантом щодо пропріативного компонента можуть виступати апостроф чи *'s*, прийменники та флексії. Розглянемо їх більш детально.

3. Апостроф та *'s*

Нові відкриття в галузі медицини призвели до появи численних термінів, які часто містили власну назву як спосіб звеличення лікаря. Використанням апострофа чи *'s* з власною назвою стає основним способом творення термінів-епонімів, де присвійний формант (основне значення належності до чогось чи комусь) вказував на причетність вченого до відкриття, як от *Wells' syndrome, Kahler's disease, Wernicke's disease* та ін. Оскільки використання присвійної форми власної назви було варіативним у межах англійської медичної термінології, то в 1974 році під час конференції в Американському Інституті здоров'я було прийнято рішення про припинення використання апострофа. Національні інститути здоров'я США (*US National Institutes of Health (NIH)*), Всесвітня організація охорони здоров'я (*the World Health Organization*), медичні асоціації та журнали теж наполягають на припиненні використання апострофа, що створює хибне уявлення про те, що дослідники особисто хворіли на це захворювання. Також задля графічної стандартизації епонімів запропоновано певні правила відмови від апострофа, зокрема у випадках, коли власна назва закінчується на *ce, s, z* чи перед назвою є означений або неозначений артикль (Iverson, 2007:778). Сайт *padionedia* у розділі “Apostrophe use and eponyms” під авторством К. Гакінгенда (Craig Hackingand) і Т. Луйджкса (Tim Luijckx) et al. також підтримує відмову від апострофа, аргументуючи це тим, що:

- апостроф співвідноситься з родовим відмінком, і захворювання, яке носить назву особи, не завжди означає, що автор нею хворів;
- використання форми без апострофа має менше букв і символів (їх не завжди легко знайти на будь-якій конкретній клавіатурі);
- використання такої форми сприятиме простоті, більш ефективній стратегії пошуку літератури та меншій двозначності.

Розробники сайту пропонують вживати апостроф тільки в певних анатомічних термінах, оскільки без апострофа вони стають нісенітницею, як-от: *Arnold's nerve* чи *Waldeyer's ring*. Та все ж синтетичні форми й досі використовуються в таких авторитетних джерелах, як «Новий словник епонімів» М.С. Фрімана (*A new Dictionary of Eponyms* by Morton S.Freeman) та «Медичні епоніми» А. Дж. Лі (*Medical Eponyms* by Andrew J. Lee).

Сучасні лінгвістичні та граматичні розвідки свідчать про те, що пропріативний компонент терміна-епоніма виконує атрибутивну роль, вказуючи на той факт, що апостроф втратив своє значення посесивності. Відповідно, якщо розглядати родовий відмінок як морфологічну категорію, то відмова від апострофа ставить під сумнів наявність системи відмінків в англійській мові як такої. Таким чином, апостроф у медичних термінах може залишитись тільки як клітика, тобто граматично самостійне, але фонетично залежне слово, як-от у термінах-епонімах для означення пропущеної літери: *d'Espine sign* та *D'Amato symptom*, відповідно.

4. Прийменники

Іншим способом вираження родового відмінка, як вважають деякі граматисти-теоретики, є використання прийменника *-of* (Харитонов, 2008:224). Такі прийменникові генетивні конструкції терміна-епоніма не є поширеними в англійській медичній термінології, оскільки мають досить громіздку та незручну для вимови форму. Прикладами такого аналітичного способу творення є терміни *paraculis of Willis* чи *acrodermatitis continua of Hallopeau*. Як правило, задля зручності вимови прийменник *-of* вживається при одній власній назві, проте наявні приклади термінів-епонімів, де прийменникова конструкція містить дві власні назви, як-от: *atrophoderma of Pasini and Pierini* чи *osteoplasty of Melnick and Needles*. Припускаємо, що задля милозвучності та уникнення тавтології прийменник *-of* замінено на сполучник *and*.

5. Флексії

В англійській медичній термінології родові відношення можуть також виражатися за допомогою флексій. Зокрема, термінотворчими для терміна-епоніма англійської медичної термінології є суфікси *-ian/-atic*, які додаються до пропріативного компонента. Прикладами такої генетивної конструкції є *Hunterian chancre* «шанкр Гунтера», *Addisonian crisis* «криз Аддісона», *Pickwickian syndrome* «синдром Піквіка», *Hippocratic nails* «пальці Гіппократа» тощо. Такі терміни є теж досить суперечливими з граматичної точки зору, оскільки деривати власної назви за своєю структурою стають прикметниками, що виконують роль означення, а отже, не можуть мати категорії відмінку (Anderson, 1996). Під час нашого дослідження виявлено лише один термін-епонім, пропріативний компонент якого зберіг свою класичну форму утворення родового відмінку однини згідно з граматичними правилами латинської мови: *torcular Herophilii* (латинізована назва *Herophilus*), утворений від імені грецького лікаря *Herophilos*.

6. Висновки

Отже, в медичній термінології основним способом творення терміна-епоніма з огляду на дворівневу систему відмінків англійської мови є використання родового відмінка, який співвідноситься з присвійним. На початковому етапі творення термінів-епонімів родовий відмінок вказував на посесивність і з часом почав виконувати атрибутивну функцію. Генетивні конструкції щодо пропріативного компонента терміна-епоніма англійської медичної термінології можуть виражатися за допомогою присвійного форманта, прийменників чи флексій. Перспективним вважаємо здійснення кількісного аналізу генетивних конструкцій термінів-епонімів у межах англійської медичної термінології.

Література:

1. Бархударов Л.С. Очерки по морфологии современного английского языка. Москва : Высшая школа, 1975. 156 с.
2. Блох М.Я. Теоретическая грамматика английского языка. Москва : Высшая школа, 1983. 383 с.
3. Воронцова Г.Н. Очерки по грамматике английского языка. Москва : Изд-во литературы на иностранных языках, 1960. 400 с.
4. Грибанова Т.И., Коршунова Е.Н. Тенденции употребления генетива в современном английском языке. *Вестник МГЛУ. Гуманитарные науки*, 2017. Вып.11(784). С. 104–117.
5. Костромин А.Б., Горбатенко О.Г. Притяжательный падеж и категория субъективности английских существительных. *Вестник РУДН. Русский и иностранные языки и методика их преподавания*, 2015. № 1. С. 47–52.
6. Смирницкий А.И. Морфология английского языка. Москва : Изд-во лит. на иностр.яз., 1959. 440 с.
7. Харитонов И.К. Теоретична граматики сучасної англійської мови : навчальний посібник для ВНЗ. Вінниця : Нова Книга, 2008. 352 с.
8. Algeo J. *The Origins and Development of the English Language*. Boston : Wadsworth Cengage Learning, 2010. 364 p.
9. Anderson J.B. *The Language of Eponyms*. *Journal of the Royal College of Physicians London*, 1996. № 30(2). P. 174–177.
10. Ayesu K., Nguyen B., Harris S., Carlan S. The case for consistent use of medical eponyms by eliminating possessive forms. *Journal of the Medical Library Association*, 2018. № 106(1). P. 127–129.

11. Clark R. Apostrophes: feeling possessive? *European Science Editing*, 2014; 40(2). P. 41–43.
12. Dirckx J.H. The synthetic genitive in medical eponyms: is it doomed to extinction? *Panace @*, 2001. Vol.2 (5). P. 15–24.
13. Hogg R. An introduction to Old English. Edinburgh : University Press Ltd, 2002. 163 p.
14. Iverson C, Christiansen S, Flanagan A. *AMA manual of style: a guide for authors and editors*. NY : Oxford University Press, 2007. P. 777–780.
15. Lowe, J.J. English possessive 's: clitic and affix. *Natural Language and Linguistic Theory*, 2016. № 34. P. 157–195.
16. Macaskill MR, Anderson TJ. Whose name is it anyway? Varying patterns of possessive usage in eponymous neurodegenerative diseases. *Peer Journal*, 2013. 1(5):e67.
17. Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartvik J. *Comprehensive grammar of the English grammar*. London : Longman, 1985. 1779 p.
18. Radiopaedia.org. URL : <https://radiopaedia.org/articles/apostrophe-use-and-eponyms-1>.
19. Steinnagel S. A historical study of the English genitive, as compared to other western Germanic languages. Thesis (B.A.). Swarthmore College. Dept. of Linguistics, 1993. 110 p.
20. Sweet H. *A New English Grammar Logical and Historical*. Oxford : Clarendon Press, 1898. 137 p.

References:

1. Barkhudarov L.S. (1975). *Ocherki po morfologii sovremennogo angliyskogo yazyka* [Essentials of modern English morphology]. Moskva: Vysshaya shkola [in Russian].
2. Blokh M.Ya. (1983). *Teoretycheskaya grammatika angliyskogo yazyka* [Theoretical grammar of the English language]. Moskva: Vysshaya shkola [in Russian].
3. Vorontsova G.N. (1960). *Ocherki po grammatike angliyskogo yazyka* [Essays on the grammar of the English language]. M.: Izd-vo literatury na inostrannykh yazykakh [in Russian].
4. Gribanova T.I., Korshunova E.N. (2017). Tendencii upotrebleniya genetiva v sovremennom angliyskom yazyke [Tendencies of using Genitive in modern English]. *Vestnik MGLU. Gumanitarnye nauki*. Vyp.11(784). S. 104–117 [in Russian].
5. Kostromin A.B., Gorbatenko O.G. (2015). Prityazhatel'ny'j padezh i kategoriya subiektivnosti angliyskikh sushhestvitelnykh [Possessive form of nouns and English subjective nouns]. *Vestnik RUDN. Russkij i inostrannyye yazyki i metodika ikh prepodavaniya*, №11. S. 47–52 [in Russian].
6. Smirnit'skiy A.I. (1959). *Morfologiya angliyskogo yazyka* [Morphology of the English language]. M.: Izd-vo literatury na inostrannykh yazykakh [in Russian].
7. Kharytonov I.K. (2008). *Teoretychna gramatyka suchasnoi angliiskoi movy: navchalnyi posibnyk dlia VNZ* [Theoretical grammar of modern English: a textbook for HSI]. Vinnytsia: Nova Knyha [in Ukrainian].
8. Algeo J. (2010). *The Origins and Development of the English Language*. Boston: Wadsworth Cengage Learning.
9. Anderson J.B. The Language of Eponyms. *Journal of the Royal College of Physicians London*, 1996; 30(2):174–177.
10. Ayesu K., Nguyen B., Harris S., Carlan S. The case for consistent use of medical eponyms by eliminating possessive forms. *Journal of the Medical Library Association*, 2018; 106 (1):127–129.
11. Clark R. Apostrophes: feeling possessive? *European Science Editing*, 2014; 40(2):41–43.
12. Dirckx J.H. The synthetic genitive in medical eponyms: is it doomed to extinction? *Panace @*, 2001; 2(5):15–24.
13. Hogg R. (2002). *An introduction to Old English*. Edinburgh: University Press Ltd.
14. Iverson C, Christiansen S, Flanagan A. (2007). *AMA manual of style: a guide for authors and editors*. 10th ed. New York, NY: Oxford University Press.
15. Lowe J.J. (2016). English possessive 's: clitic and affix. *Natural Language and Linguistic Theory*, 2016; 34:157–195.
16. Macaskill M.R., Anderson T.J. Whose name is it anyway? Varying patterns of possessive usage in eponymous neurodegenerative diseases. *Peer Journal*, 2013; 1(5):e67.
17. Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartvik J. (1985). *Comprehensive grammar of the English grammar*. London: Longman.
18. Radiopaedia.org <https://radiopaedia.org/articles/apostrophe-use-and-eponyms-1>.
19. Steinnagel S. (1993). A historical study of the English genitive, as compared to other western Germanic languages. Thesis (B.A.). Swarthmore College. Dept. of Linguistics.
20. Sweet H. (1898). *A New English Grammar Logical and Historical*. Oxford: Clarendon Press.

Стаття надійшла до редакції 13.07.2020
The article was received 13 July 2020

UDC 811.111:81'367.4

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2020-83-12>

VERBALIZING EXTINCTION IN BBC NEWS TEXTS: CONSTRUCTIONIST APPROACH

Talavira Nataliia Mykhailivna,

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at the Department of Germanic Languages
and Methods of Teaching Foreign Languages
Nizhyn Mykola Gogol State University
nataliia.talavira@ndu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-5600-5893*

Nabok Anna Ivanivna,

*Candidate of Philological Sciences,
Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages
Academy of the State Penitentiary Service of Ukraine
anna.nabok07@gmail.com
orcid.org/0000-0002-3696-9505*

The article reveals a constructionist aspect of verbalizing extinction in BBC news texts.

The **aim** of the research, which studies BBC news texts about the endangered species, is to analyse nominals naming extinction as a communicative and sociocultural phenomenon resting on the principles of Construction Grammar about linguistic form and linguistic meaning.

Intelligence is based on the fact that Internet discourse as the most effective type of discourse triggered much scientific interest in the field of Internet linguistics. The article studies BBC news texts that dwell on the issues of environmental protection from the perspective of the species under threat of extinction. According to construction grammar the given form and meaning are not independent of each other being inseparably interconnected. Thus, grammarians assume that a language system is based on constructions, which form complex overlapping grammar patterns. Constructions exist as prefabricated linguistic units entrenched in human's mind ready to be contextually used in certain communicative situations.

Research **methods** comprise random sampling to determine units representing the process of extinction; discourse analysis to demonstrate verbalizing extinction in Internet news discourse; contextual analysis to focus on distribution and combinability of the nominals denoting extinction.

Results. The research results in distinguishing immediate, modified and extended extinction-constructions from the syntagmatic viewpoint. The constructions were classified in accordance with key extinction factors. Thus, we introduced constructions to denote groups of species under threat, level and stage of wipe out, human activity influencing the wipe out. Additionally, we singled out elements, which manifested extra qualitative and quantitative characteristics of extinction, and suggested collocation models to represent the aspects of extinction.

Conclusions propose a detailed classification of constructions under study, enabling a linguist to follow the trends in semantic change of the nominative units denoting extinction, i.e. their functional potential.

Key words: Internet news discourse, construction grammar, immediate construction, modified construction, extended construction.

ЛІНГВАЛЬНЕ ПРЕДСТАВЛЕННЯ ВИМИРАННЯ ВИДІВ У НОВИНИХ ТЕКСТАХ АНГЛОМОВНОГО САЙТУ БІ-БІ-СІ: КОНСТРУКЦІЙНИЙ АСПЕКТ

Талавіра Наталія Михайлівна,

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри германської філології
та методики викладання іноземних мов
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя
nataliia.talavira@ndu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-5600-5893*

Набок Анна Іванівна,

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
Академії Державної пенітенціарної служби
anna.nabok07@gmail.com
orcid.org/0000-0002-3696-9505*

Статтю присвячено встановленню конструкційного аспекту лінгвального представлення вимирання видів у новинних текстах англomовного сайту Бі-Бі-Сі.

Метою дослідження постає вивчення мовного представлення процесу вимирання як комунікативного й соціокультурного феномену з опертям на положення конструкційної граматики.

Розвідка має підґрунтям те, що інтернет-дискурс як нове комунікативне середовище дає поштовх численним напрямом мовознавчих досліджень у царині інтернет-лінгвістики, спонукаючи, зокрема, до розгляду англомовних медіатекстів сайту Бі-Бі-Сі, сконцентрованих на висвітленні актуальних проблем зміни світової екосистеми та захисту навколишнього середовища в ракурсі вимирання видів. Згідно з конструктивною граматику мовна форма та мовне значення представляють не окремі незалежні рівні, а існують у взаємопов'язаності та взаємозалежності. Потрактування наявного зв'язку форми й значення виявляється у сприйнятті мови як набору конструкцій і граматичних схем, які утворюють системи та накладаються й доповнюють одна одну. Існуючи у вигляді збірних мовних одиниць, конструкції вкорінені в людську свідомість як структури, готові до контекстуально зумовленого використання у відповідних комунікативних ситуаціях.

Методи. Дослідницькі методи, використані у статті, передбачають довільну вибірку матеріалу для виокремлення одиниць на позначення процесу вимирання, метод дискурс-аналізу, спрямований на вивчення втілення ідеї вимирання в англомовному новинному інтернет-дискурсі, та контекстуальний аналіз задля виявлення розміщення, сполучуваності й функціонування номінацій на позначення вимирання залежно від контексту.

Результати. Здобутки проведеної розвідки дають змогу синтагматично встановити безпосередні, модифіковані та розширені конструкції на позначення вимирання. Наведені різновиди конструкцій класифіковано відповідно до ключових факторів вимирання. Виокремлено конструкції на позначення груп вимираючих видів, рівня загрози, стадій знищення, ролі людини у процесі вимирання. У складі конструкцій вирізнено елементи вербалізації додаткових кількісно-якісних ознак вимирання. Запропоновано моделі сполучуваності на позначення аспектів зникнення видів.

Підсумком дослідження є створена детальна класифікація конструкцій, що дає змогу простежити тенденції руху семантики мовних одиниць на позначення вимирання в різних контекстах як їхній функціональний ресурс.

Ключові слова: новинний інтернет-дискурс, конструкційна граMATика, безпосередня конструкція, модифікована конструкція, розширена конструкція.

1. Introduction

Language as a means of human cognition and reasoning aims for reflecting objective reality, and thus, the knowledge of the world finds its mediate representation in language. The latter allows quick and effective expression, and provides a well developed means of encoding and externalizing our thoughts and transmitting complex and subtle ideas (Evans, 2006: 6). Being a continuously developing field of language use, whilst covering all spheres of human activity, Internet news discourse as a dominating type of media discourse is focused mainly on producing certain effects on the recipient via nominative units at every level of a news text (Nabok, 2019: 150). Thus, nomination can be viewed as a process of forming notions of extralinguistic reality with the help of words, word-combinations, phraseological units and sentences. Every new phenomenon in society and human activity in general, which is of any significance for communication, is reflected in vocabulary. Nowadays there is a huge interest in climate science and increased public awareness of climate change and environmental issues resulting in three linguistic units – “climate strike”, “climate emergency” and “upcycling” – getting entry into Collins, Oxford and Cambridge dictionaries respectively. Thus, the necessity to study nominative units naming extinction of various species used in the news to form a new media reality while transferring ideas to mass audience is highly topical. A new linguistic unit singled out by modern researchers is constructions viewed as certain pairings of form, meaning and function (Goldberg, 2006: 5), including morphemes, words, idioms, partially lexically filled and fully general linguistic patterns (Gisborne, 2011: 167). Constructions are prefabricated linguistic units requiring minimal modification to be used in speech (Dąbrowska, 2010: 203). They are entrenched in human's mind (Radden, 2007: 28) and stored in a ready-made form due to a high frequency of repetition (Zeschel, 2009: 187), allowing us to apply our knowledge to new situations (Goldberg, 2019: 2).

The paper *aims* to study linguistic nomination of the process of extinction. The work is intended to solve the following *tasks*: 1) to describe types of constructions used for nomination; 2) to classify extinction-constructions with regard to the named phenomena; 3) to represent models of denoting various aspects of extinction. The aim and tasks of the study presuppose the following *methods* of the research: the method of random sampling so as to single out units denoting extinction; discourse analysis to study the implementation of extinction idea in English Internet news discourse; methods of contextual analysis so as to reveal the combinability and distribution of the units under study in different contexts.

There exist several classifications of constructions depending on the criteria used: thematic, encompassing spheres of life constructions designate, paradigmatic, concerning different levels of meaning generalization, and syntagmatic, focusing on their linear expansion (Potapenko, 2017: 175; Talavira, 2017: 102). Syntagmatically, constructions fall into immediate, modified and extended. Immediate constructions consist of a word with dependent units joined on the left, e. g., *on the verge of extinction*, or on the right, e. g. *extinction crisis*. Immediate modified constructions admit additional elements, cf. *at risk of extinction* vs *at high risk of extinction*. Extended constructions combine two or more immediate ones, e. g.:

(1) *Twenty one bee species in Northern Ireland are at risk of extinction unless action is taken* (www.bbc.com, 16.10.2019).

In the cited example the immediate construction *at risk of extinction* is extended by units *twenty one bee species*, naming the representatives, and *in Northern Ireland* specifying the place where dying out is likely to happen.

2. Immediate extinction-constructions

BBC news texts provide a rich choice of immediate constructions used to indicate the basic phenomena of species disappearance, namely their classes, level and stage of wipe out, human activity influencing the wipe out.

Focusing on the extinction groups is typical of many news as reporters are to inform what exactly species is on the brink of dying out. We single out nominal and preposition constructions. The former represent classes of species, e. g. *mammal extinction*, *bird extinction*; their particular representatives, e. g. *cheetah extinction*, *coffee species extinction*; separate groups of animals, e. g. *herbivore extinctions*. Prepositional constructions differ in syntactical combination

of elements. In (2) the construction *extinctions among African carnivores* identifies the group of animals suffering from dying out (*carnivores*) and is modified by the adjective *African* representing the region:

(2) *We know there are also major extinctions among African carnivores at this time <...>* (www.bbc.com, 22.11.2018).

The level of extinction is reflected by various immediate constructions in which the adjective specifies the scale of species dying-out. Thus, there can be two levels singled out: low and high. **Low scale** extinction is characterized by not visible and thus not recognized, drop in species population, e. g. *silent extinction*. **High scale** extinction is reflected by adjectives indicating dying out that is almost certain to happen, e. g. *imminent extinction*, or concerns a huge number of representatives, e. g. *widespread extinctions, mass extinction, catastrophic extinction*. For instance, the construction *imminent extinction* in (3) represents impending wipe out for the species underscored by the unit *raising fears* representing high concern of activists:

(3) *This small, isolated population of orca has never produced offspring since studies began, raising fears that it faces imminent extinction* (www.bbc.com, 28.01.2015).

Verbal immediate constructions indicate the fact that some species doesn't exist anymore, reflecting **the stage of extinction**, namely initial, intermediate, and final.

Initial stage of extinction is expressed by constructions designating that the process in biodiversity has already started but the situation can be changed if proper actions are taken, e.g. *slide towards extinction, head towards extinction*. It should be noted that this stage also comprises attributive constructions, e. g. *vulnerable to extinction, be threatened with extinction*, or prepositional units, e. g. *under threat of extinction, at risk of extinction*. In (4) the construction *vulnerable to extinction* designates the beginning of species (*the horse chestnut*) disappearance underscored by the predicate in the present tense (*is classified*):

(4) *Ravaged by moths and disease, the horse chestnut is now classified as vulnerable to extinction* (www.bbc.com, 27.09.2019).

Intermediate stage of extinction is expressed by constructions highlighting that the phenomenon of dying out is noted in particular areas and both the risks and the amount of disappearing species are officially registered, e. g. *face extinction, go extinct*. In (5) the construction *facing extinction* indicates the threat of wipe out in the UK for the animals (*a quarter of mammals*):

(5) *More than a quarter of mammals are facing extinction, according to a detailed and devastating report <...>* (www.bbc.com, 03.10.2019).

Final stage of extinction reflects irreversible process of wiping out and is designated by constructions of two types: nominal and verbal. Nominal immediate constructions reflect that species are at the point of disappearing, e. g. *on the edge of extinction, on the verge of the extinction, on the cusp of extinction*. In (6) the construction *on the brink of extinction* indicates the fact that species are very close to dying out and the absolute participle complex *fewer than a thousand individuals left* specifies how dangerous the situation is:

(6) *<...> they identified at least 515 species that are on the brink of extinction, with fewer than a thousand individuals left* (www.bbc.com, 02.06.2020).

Verbal immediate constructions reflect the impossibility to find species representatives as they no longer exist, e. g. *be extinct, disappear completely, be lost, die out, fade out*. In (7) the predicate *could wipe out* outrepresents a possibility of species (*Anglesey's red squirrel*) complete destruction:

(7) *There are fears a deadly virus could wipe out Anglesey's red squirrel population "in a matter of months"* (www.bbc.com, 16.12.2017).

Besides, immediate constructions highlight **human activity** aimed for coping with extinction. As a result, news texts contain units describing the general situation with species disappearance, e. g. *extinction threat, extinction list*; indicating human impact on the wipe out, e. g. *poach to extinction, drive to extinction*; or representing actions taken by activists to overcome the plight, e. g. *prevent from extinction, write of extinction, resist extinction*. In (8) the construction *the extinction crisis* designates emergency in the environment underscored by the predicate *is fueling*:

(8) *<...> climate change is fueling the extinction crisis in ways that are difficult to predict* (www.bbc.com, 28.12.2019).

3. Modified extinction-constructions

The structure of modified units under study is transformed due to additional elements encompassing adjectives, adverbs or numerals.

Adjectives specify the quality of extinction, its irreversible character, e. g. *faces impending extinction*, temporal characteristics, e. g. *new extinction phase, prevent further extinctions*, changes in the species disappearance, e. g. *under increasing threat of extinction*, location or territory, e. g. *American parrot extinction, African mammal extinction*. In (9) the modified unit *faces "imminent extinction"* underscores the idea of dying out close in time:

(9) *Rare Mexican porpoise faces "imminent extinction"* (www.bbc.com, 16.05.2017).

Adverbs highlight intensity of the environmental crisis, e. g. *extremely vulnerable to extinction*, or degree of risks species run, e. g. *very high extinction risk*. The modified construction *highly threatened with extinction* underscores the level of wipe out when disappearance is unavoidable in (10):

(10) *<...> the very tiniest ones are also highly threatened with extinction* (www.bbc.com, 19.09.2017).

Numerals in the structure of modified constructions reflect the numerical order of the wipe out, e. g. *sixth mass extinction, the first mammalian extinction*.

4. Extended extinction-constructions

Extended constructions describing different aspects of species extinction consist of the previously mentioned modified constructions and component's that include the units under study into the context (Talavira, 2019: 130).

Extended elements can be added both on the left and on the right. Left-hand combinability is carried out by verbs stating the fact of extinction, e. g. *there is impending extinction, undergo mass extinction*; emphasizing people's awareness of the issue,

e. g. *highlighted the very high extinction risk, confirms extinction, reveal a disturbingly high level of extinction*; actions taken by environmentalists, e. g. *is listed as globally vulnerable to extinction, put on official extinction list*. Nominal left-hand components extend constructions representing species under risk, e. g. *puffin facing extinction*.

As for right-hand extending elements, they can be quite numerous. Extended constructions indicate reasons for wipe out, e. g. *vulnerable to extinction because of declines in numbers, on the brink of extinction due to their specific habitat of hot caves*. Extending elements denote the place of extinction, e. g. *threatened with extinction on the island of Ireland; went extinct in Africa*; or its temporal characteristics, e. g. *extinction process kicks in over a million years; avoid extinction in the wild in the coming years*. Besides, extending elements represent the source of information, e. g. *threatened with extinction, according to research*.

5. Conclusions

Due to the impending situation in the environment, extinction-constructions are widely used in BBC news articles. The units under study fall into three groups depending on the linear arrangement in the text: immediate, modified and extended. Immediate constructions, consisting of two or three components, denote classes of species or their representatives, level and stage of wipe out, human activity influencing the dying out. Modified constructions can include adjectives, adverbs and numerals into the structure of immediate units. Extended constructions, combining several immediate ones, enlarge the utterance with the components representing people's awareness of the issue and actions taken by them, reasons, time and place of extinction, the source of information concerning the problem. Further study can go in two directions: on the one hand, other types of constructions can be classified and, on the other hand, author's style can be researched with the aim to single out constructions creating certain effects on the public opinion concerning the issue of dying out.

Bibliography:

1. Набок А. І. Когнітивна специфіка виявлення ефектів об'єктивності та суб'єктивності в англomовному новинному Інтернет-дискурсі. *Література та культура Полісся. Серія «Філологічні науки»*. 2019. Вип. 95. С. 150–156.
2. Dąbrowska E. *Language, Mind and Brain*. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2010. 280 p.
3. Evans V., Green M. *Cognitive Linguistics: An Introduction*. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2006. 820 p.
4. Gisborne N. Constructions, word grammar, and grammaticalization. *Cognitive Linguistics*. 2011. Vol. 22. № 1. P. 155–182.
5. Goldberg A.E. *Constructions at work. The nature of generalization in language*. New York : Oxford University Press, 2006. 270 p.
6. Goldberg A.E. *Explain Me This. Creativity, Competition, and the Partial Productivity of Constructions*. Princeton : Princeton University Press, 2019. 216 p.
7. Potapenko S.I. Constructions in English: from paradigmatic to syntagmatic relations. *Література та культура Полісся. Серія «Філологічні науки»*. 2017. Вип. 89. С. 172–180.
8. Radden G., Dirven R. *Cognitive English Grammar*. Amsterdam (Phil.) : John Benjamins Publishing Company, 2007. 374 p.
9. Talavira N. English orientating constructions denoting location: classification and article use. *Lingua Posnaniensis*. 2017. Vol. 59. Issue 2. P. 101–120.
10. Talavira N. Computer games in the light of constructions. *Закарпатські філологічні студії*. 2019. № 12. С. 128–131.
11. Zeschel A. What's (in) a construction? *New Directions in Cognitive Linguistics* / ed. by V. Evans. Bangor : Bangor University Press, 2009. P. 185–200.

References:

1. Nabok, A.I. (2019). Kohnityvna spetsyfika vyavlennia efektyv obiektyvnosti ta subiektyvnosti v anhlomovnomu novynnomu Internet-dyskursi [Cognitive character of objectivity and subjectivity effect identification in English Internet news stories]. *Literatura ta kultura Polissia. Seriiia "Filolohichni nauky"*, issue 95, pp. 150–156 [in Ukrainian].
2. Dąbrowska, E. (2010). *Language, Mind and Brain*. Edinburgh: Edinburgh University Press [in English].
3. Evans, V., Green, M. (2006). *Cognitive Linguistics: An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press [in English].
4. Gisborne, N. (2011). Constructions, word grammar, and grammaticalization. *Cognitive Linguistics*, vol. 22, no. 1, pp. 155–182 [in English].
5. Goldberg, A.E. (2006). *Constructions at work. The nature of generalization in language*. New York: Oxford University Press [in English].
6. Goldberg, A.E. (2019). *Explain Me This. Creativity, Competition, and the Partial Productivity of Constructions*. Princeton: Princeton University Press [in English].
7. Potapenko, S.I. (2017). Constructions in English: from paradigmatic to syntagmatic relations. *Literatura ta kultura Polissia. Seriiia "Filolohichni nauky"*, issue 89, pp. 172–180 [in English].
8. Radden, G., Dirven, R. (2007). *Cognitive English Grammar*. Amsterdam (Phil.): John Benjamins Publishing Company [in English].
9. Talavira, N. (2017). English orientating constructions denoting location: classification and article use. *Lingua Posnaniensis*, vol. 59, issue 2, pp. 101–120 [in English].
10. Talavira, N. (2019). Computer games in the light of constructions. *Zakarpatski filolohichni studii*, no. 12, pp. 128–131 [in English].
11. Zeschel, A. What's (in) a construction? *New Directions in Cognitive Linguistics* / ed. by V. Evans. Bangor: Bangor University Press, pp. 185–200 [in English].

Стаття надійшла до редакції 26.06.2020
The article was received 26 June 2020

UDC 811.111'373.46[615.83+615.851.3]

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2020-83-13>

WAYS OF TERM FORMATION IN THE FIELDS OF PHYSICAL THERAPY AND ERGOTHERAPY

Chumakova Kseniia Oleksandrivna,

Candidate of Philological Sciences,

Assistant Professor at the Department

of Social and Humanitarian Sciences

Khortytsia National Educational and Rehabilitation Academy

ksenchu@gmail.com

orcid.org/0000-0001-5684-4921

The article deals with the methods of term formation in the fields of physical therapy and ergotherapy which are currently gaining popularity in Ukraine. The research covers the structural and semantic features of the mentioned terminological units.

The objective of the research is to study the structural features of these terms in the English language. The mentioned objective, in turn, requires the fulfillment of the following **tasks**:

- to analyze the morphological characteristics which are typical for the researched terminological units;
- to identify the main ways of their formation;
- to identify the structural models used for the formation of the researched multicomponent terms.

The methods applied in this research included both linguistic ones, such as: the continuous sampling method, the method of morphemic analysis and word-building analysis, structural and etymological analysis, and general scientific ones, namely: quantification method, systematization and classification, generalization.

The results of the research are defined as: a) the creation of physio- and ergotherapeutic terms glossary; b) the overview of the term formation methods; c) the identification of the most common patterns used to form multicomponent terminological units in the studied fields.

Conclusions. Over the past decades, terminological units have become the subject of numerous linguistic studies worldwide. Despite the fact that terminological units belong to the lexical system of the language and, therefore, the methods of their formation are the same as those used for common lexemes formation, the ratio of certain nomination processes can differ. The research demonstrated that the ratio of monolexeme terminological units and polylexeme physio- and ergotherapeutic terms is 20% to 75% respectively. The majority of monolexeme terms are formed by means of affixation. The majority of multicomponent terminological units consist of two elements, and the most frequent pattern is N + N. Abbreviated terms (5% of the total number of the researched terminological units) are used parallelly with their full forms.

Key words: lexical system, terminology, structural peculiarities, affixation, abbreviation.

СПОСОБИ ТВОРЕННЯ ТЕРМІНІВ ГАЛУЗЕЙ ФІЗИОТЕРАПІЇ ТА ЕРГОТЕРАПІЇ

Чумакова Ксенія Олександрівна,

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри

соціально-гуманітарних дисциплін

Хортицької національної

навчально-реабілітаційної академії

ksenchu@gmail.com

https://orcid.org/0000-0001-5684-4921

Статтю присвячено дослідженню способів творення терміноодиниць галузей фізичної терапії та ерготерапії, що наразі набувають популярності в Україні. Дослідження фокусується на структурних і семантичних характеристиках зазначених терміноодиниць.

Метою наукової розвідки є дослідження структурних особливостей зазначених термінів в англійській мові. Для її досягнення у дослідженні необхідно виконати такі **завдання**:

- проаналізувати морфологічні характеристики, які є типовими для досліджуваних терміноодиниць;
- визначити основні способи їх творення;
- визначити структурні моделі, що використовуються для творення мультикомпонентних термінологічних одиниць досліджуваної галузі в англійській мові.

Методи, використані в дослідженні, включали як суто лінгвістичні (наприклад, метод суцільного вибору, метод морфемного та словотворчого аналізу, методи структурно-семантичного й етимологічного аналізу), так і загальнонаукові (наприклад, метод кількісних підрахунків, систематизацію та класифікацію, узагальнення).

Результатами цього дослідження є: а) складання глосарію фізіо- та ерготерапевтичних термінів; б) огляд основних методів їх творення в англійській мові; в) визначення найчастіше використовуваних моделей.

Висновки. Упродовж останніх десятиліть терміносистеми привертають дедалі більшу увагу лінгвістів. Незважаючи на той факт, що терміноодиниці належать до лексичної системи мови (а отже, для них характерні ті ж способи творення, що застосовуються для творення загальноживаних лексем), співвідношення різних процесів номінації може відрізнятися. Серед досліджених термінів галузі фізіотерапії та ерготерапії в англійській мові 20% представлені монолексемними терміноодиницями, тоді як 75% є мультикомпонентними термінами. Більшість термінів-слів утворено за допомогою афіксації. Більшість полілексемних одиниць складається з двох елементів, а найбільш уживаною структурою таких термінів є N + N. Абревіатури (5% загальної кількості досліджених терміноодиниць) вживаються паралельно з повними їхніми формами.

Ключові слова: лексична система, термінологія, структурні особливості, афіксація, абревіація.

1. Introduction

The growing demand for well-qualified health specialists worldwide increases the importance for physiotherapists and ergotherapists to integrate into the international professional community for knowledge exchange and research. The active processes of term formation taking place in the researched terminological sphere are accompanied by a significant variability of denominations and necessitate the unification of the mentioned terminological system. The relevance of the chosen research topic is determined by the fact that structural and semantic features of the physio- and ergotherapeutic terminology have not been sufficiently covered by researchers yet.

Physio- and ergotherapeutic terminological units are *the object* of the research while the ways of their formation are its *subject*.

The *material* for the study (1 800 units) was selected using the continuous sampling method from printed and electronic defining, ideographic, thesaurus and etymological dictionaries as well as printed and on-line journals, encyclopaedias and reference books on physiotherapy and occupational therapy.

Such scholars as I. Arnold (Арнольд, 1998), S. Grinev-Grinevich (Гринев-Гриневич, 2008), Т. Куяк (Кияк, 2007), Т. Kandelaki (Канделаки, 1977), G. Litvinenko (Литвиненко, 2007), D. Lotte (Lotte, 1961), A. Reformatskyi (Реформатский, 1986) researched terminological systems of different fields. Subject field terminology in different languages was studied in the works of K. Jacobs (Jacobs, 2015), R. Koval (Коваль, 2017), S. Porter (Porter, 2005), J. Rice (Rice, 2016).

The majority of the scientists mentioned above argue that the term has peculiar features distinguishing it from commonly-used lexical units; however, it is emphasized that terminological systems belong to the lexical system of a certain language. Therefore, the former are governed by the rules which are the same as those used for the commonly-used lexical units (Лейчик, 2006). Nevertheless, the ratio of certain nomination processes can differ (Алексеева, 2002: 56). Taking into account the belonging of terminology to the lexical system of the language, it is possible to conclude that the same ways of units formation, their structural types and semantic processes should be characteristic for it.

As any other sphere of human activity, physiotherapy and occupational therapy are not isolated, so a significant number of terms used by therapists have been borrowed from medicine (*arteriosclerosis, glomerulus, myoclonus*), psychology and psychotherapy (*agoraphobia, instinctual drives, insight*), social work (*caregiver, institutionalization, allowance*), physics (*friction, tension, motion*), mathematics (*angle, horizontal plane, vertical plane*) and so on.

Having performed the analysis of physio- and ergotherapeutic terminological units, we have identified monolexemes, formed morphologically or by means of semantic derivation, and polylexeme terms formed syntactically.

2. Monolexeme term formation

Interestingly, the proportion of basic monolexeme terms identified during our research is rather low (approximately one fifth of the total number of analyzed units). Among the monolexeme terms, there are: a) 19% of underived or root words, for instance, *creep* (a measure of the deformation in a material as a result of a constant load applied over a specific time interval), *cue* (subjective and objective data), *flow* (a state of consciousness when people are so involved in an activity that nothing else seems to matter); b) 60% of units formed by affixation, for example, *flexion* (the act of bending a body part), *signage* (displayed verbal, symbolic, tactile, or pictorial information), *pronation* (rotation of the forearm so the palm is facing down toward the floor); c) 21% of compounds, that is terminological units which consist of several root words or stems combined together, such as: *caregiver* (the one who provides care and support to another person), *clubfoot* (birth defect in which the soles of the feet face medially and the toes point inferiorly), *tensiometer* (the device used to measure force produced from an isometric contraction).

Having performed the etymological analysis of the underived root-word terms from the studied field, we can conclude that the percentage of identified terms formed using semantic derivation was not significant, for example: *aura* (subjective sensation preceding a paroxysmal attack) or *raw* (unadjusted).

The prevalence of affixation as the way of forming monolexeme terms correlates with the opinion of L. Chernyshova who argues that such construction of the derivative reflects notion development caused by the development of the scientific thought (Чернышова, 2010: 141). About 18% of the monolexeme terms were formed using prefixes, with *pre-*, *anti-*, *hyper-*, *hypo-* and *poly-* being the most productive, for example, *prejudice, preload, antigen, antibody, hypertension, hyperventilation, hypoxia, hypotonicity, polydrug*. Almost the same proportion of terminological units were formed using suffixes, the most widely-used of which were *-tion* and *-ment*, for instance, *adaptation, adduction, adjustment, ailment*. The vast majority of terms were formed using both prefixes and suffixes, such as: *presbycusis, akinesia, presbyopia, micrographia*.

3. Polylexeme term formation

Researched polylexeme terms differ depending on the number of elements constituting them and the grammar pattern. They can be subdivided into those consisting of two elements (*intention tremor* – a rhythmical, oscillatory movement initiated with an arm or hand.), three elements (*pulmonary postural drainage* – placing the body in a position that uses gravity to drain fluid from the lungs), multicomponent ones (*Quick Neurology Screening Test* – an informal screening for children 5 to 18 years that tests gross motor, praxis, fine motor, visual motor integration, visual perception, tactile, and vestibular functioning) and phrasal ones, which contain prepositions or conjunctions (*rating of perceived exertion* – psychophysical scale for subjective rating of exertion during work).

Research results suggest that approximately 75% of physio- and ergotherapeutic terms are represented by polylexeme units. This goes in accordance with the commonly held opinion that syntactic formation is the prevailing method of forming terms, and from 60% to 90% of terms in the majority of European languages and polylexemes, (Дрезен, 1934) which can be explained by the fact that such structure enables a higher level of meaning specialization (Гореликова, 2002: 133). The majority of polylexeme terms in the researched field consist of two elements; the most productive models are *N + N* (*toilet hygiene, role dysfunction, respite care*) and *Adj. + N* (*arterial embolism, developmental disability, truncal ataxia*).

Among the three-component terminological units, the prevailing models are $N + N + N$ and $Adj. + N + N$ (40% of the total number of 3-component terms each), for instance, *patient's needs assessment*, *pain intensity measurement*, *Minimum Data Set*, *dissociative identity disorder*, *arteriovenous oxygen difference*. One more productive pattern used to form three-component terminological units in the researched field is $N + V-ed + N$, in which two first elements are written with a hyphen and function as an attribute to the first element, for example, *patient-related consultation*, *patient-oriented approach*, *norm-referenced test*, *animal-assisted therapy*. Interestingly, the opposition in three component terms is demonstrated with hyphens and slashes, for example, *nature/nurture controversy*, *person-environment fit*, *appearance-reality distinction*, *right-left discrimination*. In addition, this group contains eponyms, mainly denominating disorders or health problems, agreements or norms and methods of treatment, such as: *Wernicke-Korsakoff syndrome*, *Welsh-Clark Act*. Four- and five-component terms have also been identified in the course of our analysis, but their total proportion constitutes only 10% from the total number, for example, *American Occupational Therapy Association*, *attention deficit hyperactivity disorder*, *Baltimore Therapeutic Equipment work simulator*.

Among the polylexeme terms of the phrasal type, one element of which is a preposition or a conjunction, the majority are formed using *and*, *of* and *with*, for example, *basic activities of daily living*, *Bayley Scales of Infant Development*, *Individuals with Disabilities Education Act*, *safety and emergency maintenance*, *Safety and Functional ADL Evaluation*. Thus, it can be concluded that the frequency of using the mentioned models witnesses about the attempt to structure and systemize the terminological units, which, in turn, helps to nominate the complex notions of the branch.

According to our findings, almost 5% of the researched terms total number are abbreviations, which is, a good example of the language means economy law put forward by of A. Martinet and the opinion of I. Baudouin de Courtenay who argues that in any language there is striving for efforts economy (Бодуэн де Куртенэ, 1963: 224). The majority of identified abbreviations are acronyms, for example, *ADLs* (*activities of daily living*), *UR* (*utilization review*), *VRS* (*verbal rating scale*), *RTS* (*rehabilitation technology supplier*), *RMA* (*Refugee Medical Assistance*), *PEVST* (*Post-Employment Vocational Skills Training*). Notably, the full forms and their shortened versions function as synonyms. There are also abbreviations where one element is shortened, while the other one is not, such as: *eHealth* (*a broad term encompassing health-related information and educational resources*), *mHealth* (*delivery of health-related information and services using mobile communication technology*). Except acronyms, we have identified other common shortenings, such as: *Ant.* (*anterior*), *Dep.* (*dependent*), *Ex.* (*example*), *EX* (*exercise*) and others.

4. Conclusions

Summarizing the above-mentioned, it can be concluded that a big proportion of terms came to the spheres of physiotherapy and occupational therapy from medicine, psychology and psychotherapy, social work, physics and mathematics. The proportion of monolexeme and polylexeme physio- and ergotherapeutic terms is 20% та 75% respectively. The predominant majority of monolexeme terminological units are formed by means of affixation and the most frequent pattern of polylexeme terms is $N + N$. 5% of terms are abbreviations.

Bibliography:

1. Алексеева Л.М. Медицинский дискурс: теоретические основы и принципы анализа. Пермь : Изд-во Пермского ун-та, 2002. 200 с.
2. Арнольд И.В. Лексикология современного английского языка. Москва : Высшая школа, 1998. 315 с.
3. Бодуэн де Куртенэ И.А. Избранные труды по общему языкознанию. Москва : Изд-во Академии наук СССР, 1963. 391 с.
4. Гореликова С.Н. Природа термина и некоторые особенности терминообразования в английском языке. *Вестник Оренбургского государственного университета*. 2002. № 6. С. 129–136.
5. Гринев-Гриневиц С.В. Терминоведение. Москва : Академия, 2008. 304 с.
6. Дрезен Э.К. Стандартизация научно-технических понятий, обозначений и терминов. Москва ; Ленинград : Стандартизация и рационализация, 1934. 108 с.
7. Канделаки Т.Л. Семантика и мотивированность терминов. Москва : Наука, 1977. 167 с.
8. Кияк Т.Р. Фахові мови та проблеми термінознавства. *Нова філологія* : збірник наукових праць. Запоріжжя : ЗНУ, 2007. № 27. С. 203–208.
9. Коваль Р.С. Вимоги до терміна реабілітації. *Contemporary issues in philological sciences: experience of scholars and educationalists of Poland and Ukraine* : Conference Proceedings, Lublin, 28–29 April, 2017. Lublin, 2017. P. 91–94.
10. Лейчик В.М. Терминоведение: предмет, методы, структура. Москва : Либроком, 2006. 256 с.
11. Литвиненко Г.И. Способы словообразования как фактор системности в терминологии (на материале терминов химического машиностроения). *Вісник Сумського державного університету. Серія «Філологія»*. 2007. № 1. С. 142–150.
12. Лотте Д.С. Основы построения научно-технической терминологии: вопросы теории и методики. Москва, 1961. 159 с.
13. Реформатский А.А. Мысли о терминологии. *Современные проблемы русской терминологии*. Москва : Наука, 1986. С. 165–198.
14. Чернышова Л.А. Отраслевая терминология в свете антропоцентрической парадигмы. Москва : Изд-во МГОУ, 2010. 206 с.
15. Dictionary of Nursing / E. Martin, T. McFerran (eds.). London : A & C Black, 2003. 336 p.
16. Recovery for performance in sport / C. Hausswirth, I. Mujika (eds.). Paris : Institut National du Sport, de l'Expertise et de la Performance, 2010. 280 p.

17. Herbert R., Jamtvedt G. Evidence-Based Physiotherapy. Edinburgh : Elsevier Ltd., 2011. 173 p.
18. Jacobs K. Quick Reference Dictionary for Occupational Therapy. Boston : SLACK Incorporated, 2015. 724 p.
19. Porter S. Dictionary of Physiotherapy. Butterworth-Heinemann, 2005. 414 p.
20. Rice J. Medical Terminology for Health Care Professionals. New York : Pearson, 2016. 845 p.

References:

1. Alekseeva, L.M. (2002). Meditsinskiy diskurs: teoreticheskie osnovy i printsipy analiza [Medical discourse: theoretical basics and principles of analysis] Perm : Perm University [in Russian].
2. Arnol'd, I.V. (1998). Leksikologiya sovremennogo angliyskogo yazyka [Lexicology of the contemporary English language]. Moscow: Vysshaya shkola [in Russian].
3. Boduen de Kurtene, I.A. (1963). Izbrannye trudy po obshchemu yazykoznaniiyu [Selected works on general linguistics]. Moscow: USSR Academy of Sciences [in Russian].
4. Gorelikova, S.N. (2002). Priroda termina i nekotorye osobennosti terminoobrazovaniya v angliyskom yazyke [The nature of a term and some peculiarities of term formation in the English language]. *Vestnik Orenburgskogo gosudarstvennogo universiteta*, no. 6, pp. 129–136 [in Russian].
5. Grinev-Grinevich, S.V. (2008). Terminovedenie [Terminology science]. Moscow: Akademiya [in Russian].
6. Drozen, E.K. (1934). Standartizatsiya nauchno-tekhnicheskikh ponyatiy, oboznacheniy i terminov [Standardization of scientific and technical notions, denominations and terms]. Moscow; Leningrad: Standartizatsiya i ratsionalizatsiya [in Russian].
7. Kandelaki, T.L. (1977). Semantika i motivirovannost' terminov [Semantics and motivation of terms]. Moscow: Nauka [in Russian].
8. Kyiak, T.R. (2007). Fakhovi movy ta problemy terminoznavstva [Professional languages and the problems of terminology science]. *Nova filolohiia. Zaporizhzhia: ZNU*, no. 27, pp. 203–208 [in Ukrainian].
9. Koval, R.S. (2017). Vymohy do termina reabilitatsii [Requirements to rehabilitation terms]. *Contemporary issues in philological sciences: experience of scholars and educationalists of Poland and Ukraine* (Conference Proceedings, Lublin, 28–29 April, 2017). Lublin, pp. 91–94 [in Ukrainian].
10. Leychik, V.M. (2006). Terminovedenie: predmet, metody, struktura [Terminology studies: subject, methods, structure]. Moscow: Librokom [in Russian].
11. Litvinenko, G.I. (2007). Sposoby slovoobrazovaniya kak faktor sistemnosti v terminologii (na materiale terminov khimicheskogo mashinostroeniya) [Ways of word formation as a factor of consistency in terminology (a case study of chemical engineering terms)]. *Visnyk Sumskoho derzhavnoho universytetu. Seriya "Filolohiia"*, no. 1, pp. 142–150 [in Russian].
12. Lotte, D.S. (1961) Osnovy postroeniya nauchno-tekhnicheskoy terminologii: voprosy teorii i metodiki [The basics of scientific and technical terminology formation: the questions of theory and methodology]. Moscow [in Russian].
13. Reformatskiy, A.A. (1986). Mysli o terminologii [Thoughts about terminology science]. *Sovremennye problemy russkoy terminologii*. Moscow: Nauka, pp. 165–198 [in Russian].
14. Chernyshova, L.A. (2010). Otrasleyvaya terminologiya v svete antropotsentricheskoy paradigmy [Branch terminology in the light of anthropocentric paradigm]. Moscow: MGOU [in Russian].
15. Martin, E., McFerran, T. (eds.) (2003). Dictionary of Nursing. London: A & C Black [in English].
16. Hauswirth, C., Mujika, I. (eds.) (2010). Recovery for performance in sport. Paris: Institut National du Sport, de l'Expertise et de la Performance [in English].
17. Herbert, R., Jamtvedt, G. (2011). Evidence-Based Physiotherapy. Edinburgh: Elsevier Ltd. [in English].
18. Jacobs, K. (2015). Quick Reference Dictionary for Occupational Therapy. Boston: SLACK Incorporated [in English].
19. Porter, S. (2005). Dictionary of Physiotherapy. Butterworth-Heinemann [in English].
20. Rice, J. (2016). Medical Terminology for Health Care Professionals. New York: Pearson [in English].

Стаття надійшла до редакції 01.07.2020
The article was received 1 July 2020

**3. Порівняльно-історичне,
типологічне мовознавство**

**3. Comparative-historical,
typological linguistics**

МІЖКОНЦЕПТУАЛЬНІ КОРЕЛЯЦІЇ В КОНЦЕПТОСИСТЕМІ СУЧАСНОГО НІМЕЦЬКОМОВНОГО МЕДИЧНОГО ДИСКУРСУ

Осовська Ірина Миколаївна,
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри германського, загального
і порівняльного мовознавства
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
i.osovska@chnu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-8109-658X

Сяйлева Євгенія Володимирівна,
студент-магістр
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
zhenia.syajleva@gmail.com
orcid.org/0000-0001-9051-0896

Мета. Метою представленої статті є встановлення особливостей концептосистеми сучасного німецькомовного медичного дискурсу, а саме виявлення ключових одиниць його концептуального простору як ментального ресурсу та визначення взаємозв'язків між ними.

Дослідження виконане в межах сучасної когнітивно-дискурсивної парадигми лінгвістичних досліджень, спрямованої, зокрема, на встановлення мисленнєво-мовленнєвих особливостей дискурсивних практик етнокультурних спільнот, особливостей комплементарності їхніх ментальних і вербальних ресурсів, що дає змогу описати їх ментальну зумовленість.

Методи. У роботі була використана методика когнітивного картування, шляхом якої здійснено інтерпретацію смислового плану тексту як складника дискурсу. Вона складалась із поетапного застосування концептуального методу – для встановлення множини концептів-автохтонів та аналізу регулярних суміжних пар, шляхом якого вдалося встановити пари концептів, що вживаються в найближчому контексті, кількісного аналізу, який обґрунтував закономірність встановлених пар для цього типу дискурсу, а також логіко-семантичного аналізу, на основі якого сформульовані логічні інтерпретації – основні пресупозиції в основі сучасного німецькомовного медичного дискурсу.

Результати. На матеріалі 500 дискурсивних актів визначено 2367 концептів, об'єднаних за змістовним принципом у 14 доменів, з яких об'єктивно встановлено 65 концептів-автохтонів, що створюють каркас концептосистеми сучасного німецькомовного медичного дискурсу, а також регулярні міжавтохтонні кореляції імплікації, слідування, каузації та координації, що демонструють певні смислові залежності у свідомості його учасників. Це дало змогу представити встановлені концепти як стрижні німецького уявлення про медичну сферу, зіставити його когнітивну репрезентованість та мовну об'єктивацію.

Висновки. Через експлікацію основної структури концептосистеми досліджуваної дискурсивної практики сформульовані ключові етноспецифічні пресупозиції основних актантів сучасного німецькомовного медичного дискурсу, які засвідчують, що кооперативна партнерська атмосфера між сучасним німецьким пацієнтом та лікарем формується як симбіоз усвідомлення й дотримання прийнятих у суспільстві законів, норм поведінки, цінностей, професійних обов'язків у процесі здійснення конкретної лікарської діяльності, а також висловлення емоційної підтримки один одного.

Ключові слова: медичний дискурс, концепт, домен, автохтон, міжконцептуальні відношення координації, субординації, слідування, каузації.

INTERCONCEPTUAL CORRELATIONS IN THE CONCEPTOSYSTEM OF MODERN GERMAN-LANGUAGE MEDICAL DISCOURSE

Osovska Iryna Mykolaivna,
Doctor of Philology, Professor,
Professor at the Department of Germanic,
General and Comparative Linguistics
Yuri Fedkovych Chernivtsi National University
i.osovska@chnu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-8109-658X

Siaileva Yevheniia Volodymyrivna,
Master Student
Yuri Fedkovych Chernivtsi National University
zhenia.syajleva@gmail.com
orcid.org/0000-0001-9051-0896

Purpose. The purpose of this article is to establish features of the conceptual system of modern German language medical discourse, namely to identify the key units of its mental resource as conceptual space, and to determine relationships between them.

The research is performed within the modern cognitive-discursive paradigm of linguistic research, aimed, among other things, at establishing mental and speech features of discursive practices of ethnocultural communities, features of complementarity of their mental and verbal resources, which allows to describe their mental conditionality.

Methods. The method of cognitive mapping was used in the research, by which interpretation of the semantic plan of text as a component of discourse was carried out. It consisted of a step-by-step application of a conceptual method - to establish a set of autochthonous concepts and analysis of adjacent pairs, which established pairs of concepts used in an immediate context, quantitative analysis which justified the regularity of established pairs for this type of discourse, and logical-semantic analysis, on the basis of which logical interpretations were formulated – the main presuppositions that are in the basis of modern German language medical discourse.

Results. Based on 500 discursive acts were identified 2367 concepts, united by a substantive principle in 14 domains, which 65 autochthonous concepts were objectively established, creating the framework of the conceptual system of modern German-language medical discourse, as well as regular inter-autochthonous correlations of implication, following, causation and coordination, demonstrating certain semantic dependencies in the minds of its participants. As result, it allowed to present the established concepts as the core of the German idea of the medical field, to compare its cognitive representation and linguistic objectification.

Conclusions. Through the explication of the basic structure of the conceptual system of the studied discursive practice, key ethnospecific presuppositions of the main actants of modern German-language medical discourse are formulated, which testify that the cooperative partnership atmosphere between in the process of carrying out specific medical activities, as well as expressing emotional support for each other.

Key words: medical discourse, concept, domain, autochthonous, conceptual system, interconceptual relations of coordination, subordination, following, causation.

1. Вступ

Особливості спілкування між лікарем і пацієнтом, що в сучасному когнітивно-дискурсивному філологічному просторі відоме під назвою «медичний дискурс», нині перетворилось на привабливий об'єкт дослідження лінгвістів. Хороший лікар не просто лікує людей, він є психологом, що проєктує на боротьбу та успіх, а тому його мовленнєва поведінка є цікавим об'єктом лінгвістичних досліджень. Вивчення медичного дискурсу – інституційної мовленнєво-мисленнєвої діяльності в статусно-маркованих ситуаціях професійного спілкування лікаря з пацієнтом та членами його родини з метою надання медичної допомоги, що здійснюється, як правило, в лікувальних закладах (Бейлісон, 2001: 10; Шанина, 2015: 23), дає змогу змоделювати цей фрагмент сучасної дійсності, встановити його ментальне підґрунтя на тлі етноспецифікованих дискурсів. Метою статті є встановлення елементів концептосистеми сучасного німецькомовного медичного дискурсу (СНМД) на матеріалі сучасних німецьких телесеріалів медичної тематики шляхом виявлення ключових концептів-автохтонів СНМД та визначення регулярних зв'язків між ними. Мета передбачає розв'язання таких завдань: 1) категоризувати всі вербалізатори концептів у СНМД; 2) виявити найбільш кількісно значущі домени вербалізаторів концептів у СНМД; 3) встановити кількісно значущі концепти-автохтони у СНМД; 4) виявити кількісно значущі міжконцептуальні відношення та проінтерпретувати їх.

2. Концепти-автохтони СНМД

Концептосистема дискурсу – це сукупність маркованих вербальних та невербальних ментальних одиниць лінгвокультури, які є системно впорядкованими й організованими завдяки цілісності, зв'язку та структурованості (Приходько, 2013: 172). Іншими словами, це сукупність регулярних для цього дискурсу концептів, що створюють його каркас.

Для визначення основних елементів цієї концептосистеми – концептів-автохтонів було обрано 500 дискурсивних актів із сучасних німецьких телесеріалів та фільмів (до прикладу «Die Stadtklinik», «Club der roten Bänder» та ін.), в яких зафіксовано та семантично систематизовано всі наявні вербалізатори концептів (іменники, дієслова, прикметники та прислівники). У результаті аналізу була встановлена множина з 2367 концептів, які за змістовним принципом ми об'єднали в 14 доменів (речовини; дії пацієнта; фізіологія; хвороби, діагноз, стан пацієнта; темпоральність; лікарські дії; родина; оцінка; політико-економічні умови; побут; почуттєво-емоційна діяльність; абстрактні поняття; людська діяльність; географічні об'єкти). Кількісний аналіз (представлено в таблиці 1) дав змогу визначити 5 значущих із них: лікарські дії; хвороби, діагноз, стан пацієнта; людська діяльність; морально-етичні і суспільні цінності, почуття і емоції.

Таблиця 1

Домен в СНМД

№	Домен	Кількісний показник, %
1	Речовини	2,24%
2	Дії пацієнта	4,39%
3	Фізіологія	5,79%
4	Хвороби, діагноз, стан пацієнта	14,87%
5	Темпоральність	1,44%
6	Лікарські дії	25,31%
7	Родина	2,49%
8	Морально-етичні та суспільні цінності	10,18%
9	Побут	4,35%
10	Почуття і емоції	7,73%
11	Абстрактні поняття	3,51%
12	Людська діяльність	13,52%
13	Географічні об'єкти	2,70%
14	Оцінка	1,48%
	Разом	100%

Подальша кількісна обробка вмісту значущих доменів дала змогу визначити в їхніх межах 65 найбільш значущих концептів, яким надаємо статус автохтонів СНМД.

Так, у домені **лікарські дії** статистично значущими виступають такі концепти лікарської діяльності: OPERATION (*Ihnen muss klar sein, dass es eine gefährliche Operation ist. Mit hohem Risiko*), (*Ihr Sohn lebt zurzeit in der Uniklinik und wird heute operiert. Ich halte es für besser diese Operation abzuwarten*); BEHANDLUNG (*Weitere Behandlung wäre völlig sinnlos gewesen*); PFLEGEHEIM (*Nein, ich will nicht in irgendeinem Pflegeheim liegen und warten bis ich ins Koma falle*), (*Wollen Sie sich nicht in einem Pflegeheim überweisen lassen, Frau Kropner?*); UNTERSTÜTZUNG (*Außerdem könnte seine Unterstützung in der Krebsbekämpfung voranbringen*), (*Wir werden während der Operation untersuchen, ob die Zyste gut oder bösartig ist*); HILFE (*Herr Bieler und seine Frau rechnen fest auf unsere Hilfe*), (*Der Arzt war so alt, dass ich dachte, der könnte mir niemals helfen*); THERAPIE (*Wir befinden mit dieser Therapie im Experimentierstadium*), (*Die Induktionsschematherapie hat bei Ihnen sehr gut angeschlagen. Ich hatte anfangs meine Bedenken aber...*); ENTDECKUNG (*Frau Nelles wurde ein Tumor in der Brust entdeckt und Grodek ignoriert das einfach*); DIAGNOSE (*Ich sehe 2 mögliche Diagnosen. Erstens zeichnet es sich eine Schizophrenie. Zweitens ist eine postiktale Psychose*), (*Haben Sie die Diagnose vom Psychiater oder Psychologin erhalten?*); AUFGABE (*Wissen Sie, ich dachte, dass die Ärzte uns Hoffnung geben würden. Das ist Ihre Aufgabe, oder?*), (*Das dürfen die Ärzte nicht. Ihre Aufgabe ist, es das Leben zu erhalten*); ERGEBNIS (*Sei geduldig, aber bis heute sind die Ergebnisse zufrieden*), (*Ergebnisse sind leider eindeutig*); CHEMO (*Mich werden morgen wieder zur Chemo senden... Sie haben Fleck in meiner Lunge entdeckt...*); PROGNOSE (*Ich will ehrlich sein, Herr Müller, meine Prognose ist nicht gut*); BEOBACHTUNG (*Oh, hier bist du! Ich hab dich überall gesucht. Ich habe einen Patienten für dich, der hier jetzt zur Beobachtung ist*); TEST (*Marianne, der Test hat einwandfrei gezeigt, dass ich nicht zeugungsfähig bin*), (*Da alle Tests negativ waren, deutet es darauf hin, dass Susannah eine primäre psychische Störung hat*); AUFNAHME (*Die Aufnahme ist verschleiert. Vermutlich hat sie auch innere Blutungen*); BETREUUNG (*Frau Kropner muss noch abführen, außerdem erhält sie von intensiver Betreuung*); FEHLER (*Ich bin Jonas... Ich bin... Ihrem Sohn... in seiner Welt begegnet. Er bat mich Ihnen etwas zu sagen. Es war nicht Ihr Fehler. Sie sind nicht schuldig*); LÜGEN (*Sie lügen immer! – Wer belügt dich immer? – Die Ärzte! Erst sagen Sie so, und später sagen sie genau Gegenteil!*); LÖSUNG (*Niemand vom Pflegepersonal weiß, was die richtige Lösung ist*); NACHRICHT (*Ich habe eine gute Nachricht für Sie. Es gibt eine neue Kombination von Medikamenten, mit den guten Ergebnisse erzielt werden. Diese Medikamente stoppen den Prozess*), (*Ich habe eine gute Nachricht für Sie*); MAßNAHMEN (*Das ist eine angeborene Krankheit, bei der so eine Verdickung des Herzmuskels kommt. Wir können Maßnahmen treffen, dass es Alex Herz besser geht*); ARZT (*Ich weiß, dass ich als Arzt die Verantwortung trage*); PATIENT (*Oh, hier bist du! Ich hab dich überall gesucht. Ich habe einen Patienten für dich, der hier jetzt zur Beobachtung ist*); DOKTOR (*Frau Doktor Reusch, ist das ein gutes Zeichen, dass er gesungen hat oder?*); CHEFARZT (*Das ist mein Vater. Er ist auch hier, er ist ein Chefarzt der Inneren Abteilung*); (*Chefarzt macht Visite bei Frau Kropner*); PROFESSOR (*Herr Professor, ich will nicht mehr... ich kann auch nicht mehr. Am liebsten möchte ich sterben... Hier. Und bald*), (*Ich weiß, der Professor hat mich aufgegeben*); SCHWESTER (*Als Schwester Gabi wegen der Graupner Alarm auslöste, warst du eigentlich da auf der Station*); KOLLEGE (*Kollege Schmidt und ich setzen sehr viel Vertrauen in eine neuartige Kombination von Cisplatin*); ASSISTENT (*Können unsere Assistenten noch etwas daraus lernen? Sollen wir eine Kopie von diesem Befund haben? Das meine ich auch*); KARRIERE (*Wissen sie eigentlich, dass sie damit Ihre ganze Karriere aufs Spiel setzen*); PFLEGEPERSONAL (*Ich weiß es nicht. Ich glaube, das kann man erst sagen, wenn man diese Krankheit selbst hat. Niemand vom Pflegepersonal weiß, was die richtige Lösung ist. Wir können zwar etwas dazu sagen, aber wir wissen nicht, wie man sich fühlt, wenn man...*); SPEZIALIST (*Ich bin Spezialist für Jugend und Erwachsenenpsychiatrie*).

Домен **хвороби, поранення, стан пацієнта** представлений концептами KOMA (*Nein, ich will nicht in irgendeinem Pflegeheim liegen und warten bis ins Koma fallen*), KREBS (*Ich habe oft so ein schlechtes Gefühl in der Brust. Ich komme nicht mehr aus diesem Bett. Der Krebs macht mich fertig*), (*Sie hatte Krebs im terminalen Stadium, starke Schmerzen und keine einzige Chance mehr*), TUMOR (*Der Tumor sitzt direkt neben deiner Schilddrüse. Also machen wir eine Chemotherapie und verkleinern den Tumor so weit bis wir es entfernen können. Bis dahin brauchst du diese Tracheotomie, damit du atmen kannst*), (*Frau Allison, tut mir leid, aber CT zeigte, dass sie einen Tumor auf der rechten Seite der Luftröhre haben*); SCHMERZEN (*Haben Sie denn noch starke Schmerzen?*); STADIUM (*Sie hatte Krebs im terminalen Stadium, starke Schmerzen und keine einzige Chance mehr*), (*Wir können das behandeln. Wir haben das in einem sehr frühen Stadium erkannt*); KOMPLIKATION (*Ist das eine mit Herrn Beizinger? – Ja, es gibt einige Komplikationen*); BÖSARTIG (*Wir werden während der Operation untersuchen, ob die Zyste gut oder bösartig ist*); ZUSTAND (*Doch, er hat Recht. Mein Zustand ist aussichtslos; In seinem Zustand ist jede Veränderung ein gutes Zeichen. Ich verstehe nicht, warum alle so besorgt sind?*).

До домену **морально-етичні та суспільні цінності** належать такі концепти: GESETZ (*Herr Grodek, was Sie mir da berichtet haben, Sie haben gegen das Gesetz verstoßen*); TAT (*Es macht ihre Tat verständlicher, akzeptabel aber nicht*); RECHT (*Herr Bieler hat ein Recht darauf, dass wir um sein Leben kämpfen und dass wir es verlängern*); OPFER (*Frau Dietrich ist ein Opfer eines Überfalls mir schwerer Körperverletzung, sie wurde mit Verdacht auf Gehirnerschütterung und innere Blutung geliefert*); GOTT (*Gott sei Dank! Da bin ich sehr beruhigt. Und außer diesem, wie sagten Sie noch, ist das alles?*), (*Ja, Sie brauchen dank Gottes nichts zu amputieren*); VORSCHRIFT (*Sie haben gegen die Vorschriften gehandelt und das hatte die ganze Station in Mitleidenschaft gezogen*); PFLICHT (*Sie sind als Arzt dem Hippokratischen Eid verpflichtet und drittens den Richtlinien in meiner Klinik und jetzt betrachte ich die Angelegenheit als erledigt*).

Домен **почуття** представлений такими концептами: VERANTWORTUNG (*ein Arzt muss auch eine Verantwortung übernehmen für die Einhaltung der Vorschriften seiner Station*); SORGE (*Aber für ein kontaktfreudiges Verhalten*

musst du selbst Sorge tragen); VERDACHT (Frau Dietrich ist der Opfer eines Überfalls mit schwerer Körperverletzung, sie wurde mit Verdacht auf eine Gehirnerschütterung geliefert); ZWEIFEL (Frau Keller und ihre Tochter, aber die beiden werden ihn ohne Zweifel in Schutz nehmen); ANGST (Ich habe Angst und ich habe nicht geschlafen); DEPRESSION (Die üblichen Beschwerden: Knochenmark, Depression, Schwerhörigkeit; Manchmal wirkt das wie manische und depressive Phasen, die typisch sind für eine bipolare Störung); MITLEIDENSCHAFT (Sie haben gegen Vorschriften gehandelt und das hatte die ganze Station in Mitleidenschaft gezogen); WUT (Leo, du bist sehr wütend, ich verstehe das. Aber wir müssen einen weiteren Chemozyklus machen); GLÜCK (Der Schlüssel zum Glück ist, dass in jedem Verlust auch ein Gewinn versteckt); STRESS (Ich habe das schon oft gesehen, meistens bei Bänkern und Typen von der Wall Street, die wir untersuchen. Meistens ist es nur der Stress).

Домен **абстрактні поняття** включає концепти CHANCE (Es geht um dein Leben, Emma. Das weißt du. Sieh mich bitte an, du bekommst eine letzte Chance); LEBEN (Es geht um das Leben meiner Tochter; ihr Leben liegt in Ihren Händen); STERBEN (Ist sich seine Frau darüber im Klaren, dass Ihr Mann im Sterben liegt? Es ist nicht viel vernünftiger, wenn er wieder nach Hause geht).

Найчастотнішими в домені **людська діяльність** на тлі СНМД виступають концепти: MACHEN (Was wir jetzt noch machen werden, ist eine Koronarangiographie); BITTEN (Schade, jetzt hätte ich gerne Kinder; dann könnten die mir vielleicht helfen...Bitte); VERSTEHEN (Ich will offen zu ihr sein, eine weitere Behandlung hat leider wenig Aussicht auf Erfolg. Ich hoffe, dass Sie mich verstehen); ENTSCHEIDEN (Es ist ja eine schwierige Entscheidung, ich kann mir denken, dass Sie sowas sehr belastet).

Як бачимо, кількісно підтвердженими, а отже, очевидно, соціумно найзначнішими, такими, що створюють каркас СНМД, є представлені вище концепти-автохтони. Вони засвідчують релевантність для СНМД не лише тематично орієнтованої інформації про лікарські дії, хвороби, діагнози і стани пацієнтів, але й знань про морально-етичні та суспільні цінності, почуття, абстрактні поняття й людську діяльність загалом.

3. Міжконцептуальні кореляції

Логіко-семантичний аналіз висловлень з урахуванням смислових дискурсивних реалізацій вербалізаторів концептів дає змогу сформувавши певну палітру смислового розподілу, зафіксовану в текстах СНМД, кількісно найрепрезентативнішими з яких є такі кореляції концептів:

– **субординативні (підпорядкування, імплікації)**: ARZT ∈ AUFGABE (Ihre Aufgabe ist, das Leben zu erhalten); ARZT ∈ VERANTWORTUNG (Ich weiß, dass ich als Arzt die Verantwortung trage); ARZT ∈ GESETZ (– Ich weiß, dass ich als Arzt die Verantwortung trage. – Sie haben gegen das Gesetz verstoßen); ARZT ∈ EID (Zweitens sind Sie als Arzt dem Hippokratischen Eid verpflichtet und drittens den Richtlinien in meiner Klinik und jetzt betrachte ich die Angelegenheit als erledigt); MENSCH ∈ STERBEN (Ist seiner Frau darüber geklärt worden, dass Ihr Mann im Sterben liegt?); PATIENT ∈ HOFFNUNG (Es ist nicht meine Art den Patienten falsche Hoffnungen zu machen); MEDIKAMENT ∈ ERGEBNIS (Ich habe eine gute Nachricht für Sie. Es gibt eine neue Kombination von Medikamenten, die gute Ergebnisse erzielt werden. Diese Medikamente stoppen den Prozess); OPERATION ∈ PROGNOSE (Wie ist die Operation gelaufen, Frau Doktor? – Ich will ehrlich sein, Herr Müller, meine Prognosen sind nicht gut); PATIENT ∈ BESCHWERDE (Wir brauchen das Bett für andere Patienten und es gab eine Beschwerde); OPERATION ∈ RISIKO (Ihnen muss klar sein, dass es eine gefährliche Operation ist. Mit hohem Risiko); ARZT ∈ HILFE (Der Arzt war so alt, dass ich dachte, der könnte mir niemals helfen); ARZT ∈ LÜGE (Sie lügen immer! – Wer belügt dich immer? – Die Ärzte! Erst sagen sie so, und später sagen sie genau Gegenteil!); DIAGNOSE ∈ KREBS (Glauben Sie, dass ich Krebs habe? – Deswegen müssen wir operieren); HERZ ∈ PROBLEM (Wir testen noch. Vielleicht ist es ein Problem mit einer Herzkammer); KREBS ∈ GEFÜHL (Ich habe oft so ein schlechtes Gefühl in der Brust. Ich kann nicht mehr raus aus diesem Bett. Der Krebs macht mich fertig).

– **слідкування**: KRANKHEIT → LÖSUNG (Ich weiß es nicht. Ich glaube, das kann man erst sagen, wenn man diese Krankheit selbst hat. Niemand vom Pflegepersonal weiß die richtige Lösung); PROGNOSE → OPERATION (Wie ist die Operation gelaufen, Frau Doktor? – Ich will ehrlich sein, Herr Müller, meine Prognosen sind nicht gut); ERGEBNISSE → ZUFRIEDENHEIT (Bis heute sind die Ergebnisse zufrieden); DIAGNOSE → ZEICHEN (Oder wollen Sie meine Diagnose auswendig lernen? Das ist kein gutes Zeichen, oder?); SCHMERZ → ENTDECKUNG (Dann haben Sie vielleicht etwas in meinem Nacken entdeckt? Ich habe seit Tagen Schmerzen); DIAGNOSE → KRANKHEIT (Ein Arzt diagnostizierte eine Knochenkrankheit).

– **причинно-наслідкові зв'язки**: TERMIN ⇒ AUFREGUNG (Wann hast du den Termin? – Um halb elf. – Bist du aufgeregt?); ERKLÄRUNG ⇒ BERUHIGUNG (Bei Angina Pectoris tritt aufgrund einer Veränderung der Herzkranzgefäße ein Sauerstoffmangel im Herzmuskel auf Ansicht nichts Ernsthaftes. – Gott sei Dank! Da bin ich sehr beruhigt); BESCHWERDE ⇒ MEDIKAMENTE (Ich bin mir ziemlich sicher, dass wir mit der neuen Kombination von Medikamenten etwas erreichen werden. Die üblichen Beschwerden: Knochenmark, Depression, Schwerhörigkeit); LAST ⇒ ENTSCHEIDUNG (Es ist ja eine schwierige Entscheidung, ich kann mir denken, dass Sie sowas sehr belastet); OPERATION ⇒ PANIK (Hi Alex! Hier für dich das Operationshemd. – Geht schon los? – Keine Panik. Du hast noch mindestens eine Stunde); ZYSTE ⇒ UNTERSUCHUNG (Wir werden während der Operation untersuchen, ob die Zyste gut oder bösartig ist); UNTERSUCHUNG ⇒ ANGST (– Was sagt die Tomographie? – Ich bekomme es noch. – Hast du Angst? – Alter, ich will nicht zu mir reden, okay?); UNTERSUCHUNG ⇒ SORGE (Keine Sorge, eine Computertomographie ist eine absolute Routineuntersuchung); FEHLER ⇒ SCHULD (Es war nicht Ihr Fehler. Sie sind nicht schuld).

– **відношення координації** демонструють непересічні домени та їхні складники однакового обсягу продукування і статусу: WUNSCHKIND ↔ ABTREIBUNG (Das kann vorkommen, das Kind. Es gibt jetzt kein Wunschkind. – Denken Sie an eine Abtreibung?); GEFÜHLE ↔ KARRIERE (Gefühle sind mir auch nicht fremd, Herr Grodek. Aber darum geht es hier nicht. Wissen Sie eigentlich, dass Sie damit Ihre ganze Karriere aufs Spiel setzen?).

Представленні відношення дають змогу сформулювати за змістовним принципом основні пресупозиції СНМД. Вони фіксують вплив прийнятих норм поведінки, цінностей, конкретної лікарської діяльності, а також емоцій на підтримку кооперативної партнерської атмосфери між пацієнтом та лікарем, що викликає в пацієнта відчуття довіри до лікаря, чим забезпечується комфорт для особи. Основне завдання сучасного німецького лікаря – не порушуючи закон, вилікувати хворого, обстеживши його, знайшовши причини хвороби і поставивши діагноз. Інколи він стоїть перед важким вибором між обов'язком і почуттями, проте чітко усвідомлює морально-етичні, суспільні й правові основи своєї діяльності. Попри, як правило, наявну довіру між лікарем і пацієнтом, інколи лікар змушений маніпулювати інформацією задля того, щоб оминати болісну правду та не травмувати пацієнта. Запорукою знаходження правильного способу лікування лікарем є повна довіра з боку пацієнта. Інколи лише здатність до знаходження компромісу призводить до досягнення спільної мети – одужання людини. Позитивні результати обстежень викликають емоції радості, подяки, щастя. За негативного діагнозу людину охоплюють депресія, стрес, гнів, страх, відчай. У моменти відчаю пацієнт звертається до Бога, сподіваючись на шанс одужання.

4. Висновки

Результати проведеного аналізу дають змогу стверджувати, що каркас концептосистеми СНМД утворюють 65 концептів-автохтонів з 5 основних, найбільш кількісно значущих семантичних доменів – лікарські дії, хвороби, діагнози і стани пацієнтів, морально-етичні та суспільні цінності, почуття, абстрактні поняття й людська діяльність, які засвідчують релевантність саме цієї інформації для досліджуваної дискурсивної практики. Регулярні міжавтохтонні кореляції демонструють певні смислові залежності в концептосистемі, які дають змогу встановити основні пресупозиції СНМД: кооперативна партнерська атмосфера між сучасним німецьким пацієнтом та лікарем формується як симбіоз усвідомлення й дотримання прийнятих у суспільстві законів, норм поведінки, цінностей, професійних обов'язків у процесі здійснення конкретної лікарської діяльності, а також висловлення емоційної підтримки один одного. У складних неоднозначних обставинах вибору між обов'язком і почуттями лікар зробить вибір на користь обов'язку, обґрунтований необхідністю дотримання, насамперед, правового підґрунтя лікарської діяльності. Пацієнт, впевнений у компетентності свого лікаря, за позитивного прогнозу демонструє емоції радості, подяки, щастя, за негативного діагнозу – депресію, стрес, гнів, страх, відчай, звертається до вищих сил зі сподіванням на одужання.

Пояснюючи в запропонований спосіб основну структуру концептуальної системи досліджуваної дискурсивної практики, ми змогли визначити ключові етноспецифічні пресупозиції головних актантів СНМД, які можна поглибити та уточнити в майбутніх дослідженнях, що варто зосередити на аналізі елементів і структури концептопростору не лише його різновидів, а й на тлі інших етноспецифічних маркованих дискурсів у синхронії та діакронії.

Література:

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Академія, 2004. 342 с.
2. Бейлисон Л.С. Характеристики медико-педагогического дискурса (на материале логопедических рекомендаций) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Волгоградский гос. пед. ун-т. Волгоград, 2001. 19 с.
3. Осовська І.М. Сучасний німецькомовний сімейний дискурс: ментальний і вербальний ресурс. Чернівці : РОДОВІД, 2013. 304 с.
4. Приходько А.Н. Концепты и концептосистемы. Днепропетровск : СПД Белая Е.А., 2013. 307 с.
5. Шаніна О.С. Комунікативний аспект у медичному дискурсі. *Література. Фольклор. Проблеми поетики* : Збірник наук. праць. 2009. Вип. 33. Ч. 1. С. 734–742.
6. Шаніна О.С. Медичний дискурс: комунікативно-прагматичний і сугестивний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Одеський нац. ун-т ім. І.І. Мечникова. Одеса, 2015. 23 с.

References:

1. Batsevich, F.S. Osnovy komunikativnoi lingvistyky [Fundamentals of communicative linguistics] Book. Kyiv: Academy, 2004. 342 p. [in Ukrainian].
2. Beilison, L.S. Kharakteristiki mediko-pedagogicheskogo diskursa (na materiale logopedicheskikh rekomendatsiy): [Characteristics of medical and pedagogical discourse (based on speech therapy recommendations)]. Synopsis diss. ... Cand. of Phil. Sciences: 10.02.19. Ped. Univ. Volgograd, 2001. 19 p. [in Russian].
3. Osovskaya, I.M. Suchasnyi nimetskomovnyi simeinyi dyskurs: mentalnyi i verbalnyi resurs [Modern German-speaking family discourse: mental and verbal resources]. Chernivtsi: RODOVID, 2013. 304 p. [in Ukrainian].
4. Prikhodko, A.N. Kontsepty i kontseptosistemy. [Concepts and conceptual systems] Dnepropetrovsk: SPD Belaia E.A., 2013. 307 p. [in Russian].
5. Shanina O.S. (2009) Komunikativnyi aspekt u medychnomu dyskursi. Literatura. Folklor. Problemy poetyky: [Communicative aspect in medical discourse] collection of scient. Work. Pub. 33. Ch. 1. P. 734–742. [in Ukrainian].
6. Shanina, O.S. Medychnyi dyskurs: komunikativno-pragmatychnyi i sugestyvnyi aspekty [Medical discourse: communicative-pragmatic and suggestive aspects] Synopsis diss. Cand. Of Phil. Sciences 10.02.01... Odessa. Nat. Univ. I.I. Mechnikova. Odessa, 2015. 23 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 08.07.2020
The article was received 8 July 2020

UDC [811.112.2+811.161.2]’367.5:164.21
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2020-83-15>

VALENZ DES PRÄDIKATS IN DER AKTIV-PASSIV TRANSFORMATION IM DEUTSCHEN UND UKRAINISCHEN

Tsymbalista Lidiya Romanivna,
*Assistenz-Professorin am Lehrstuhl
für Übersetzung und Philologie
König-Danylo-Universität
lidiia.tsymbalista@ukd.edu.ua
orcid.org/0000-0002-4917-8008*

Валентність предиката має вирішальний вплив на структуру речення. Хоча активний і пасивний варіанти речення описують одну й ту ж ситуацію, предикат проходить крізь трансформацію, яка тісно пов’язана з явищем валентності. У цій статті проаналізовано валентність предиката та її вплив на цю трансформацію у німецькій та українській мовах на прикладах із сучасної літератури.

Мета. Метою статті є порівняння трансформації «актив – пасив» у німецькій та українській мовах та опис ролі валентності у цьому процесі.

Методи. Для проведення дослідження було зібрано методом суцільної вибірки приклади пасивних конструкцій із сучасних художніх текстів німецькою та українською мовами, які опісля було оброблено та проаналізовано з використанням типологічного, зіставного, описового методів, а також методу моделювання.

Валентність предиката проявляється у його здатності формувати зв’язки з іншими елементами в реченні та дає змогу передбачити додаткові позиції у синтаксичній структурі речення, які можуть бути заповнені обов’язковими чи факультативними компонентами. Для предиката властиві два типи валентності, які залежать від позиції поширювачів у реченні. Якщо лівобічну позицію переважно пов’язують із суб’єктом, то правобічна зазвичай стосується актантів з об’єктом, адресатом, локативним чи інструментальним значеннями.

Результати. Зважаючи на те, що одна й та ж функція пасивних конструкцій у німецькій та українській мовах реалізується різними формами, валентні зміни у кожній з конструкцій мають свої особливості. Спільною рисою цих перетворень виступає зменшення облігативних актантів на одну одиницю, яка може бути заповнена факультативно у разі комунікативної потреби у інформації про виконавця дії.

Висновки. Можна зробити висновок, що валентність предиката є багатограним феноменом, що підлягає впливу не лише формально-граматичних, а й семантико-синтаксичних чинників, а також мовленнєвої ситуації загалом. Відповідно, змін у валентності предикатів протягом трансформації з активу у пасив не можна уникнути.

Ключові слова: валентність, предикат, пасивна конструкція, семантико-синтаксична структура, трансформація.

VALENCE OF PREDICATES IN THE ACTIVE-PASSIVE TRANSFORMATION IN GERMAN AND UKRAINIAN

Tsymbalista Lidiya Romanivna,
*Assistant at the Department of Translation and Philology
King Danylo University
lidiya.tsymbalista@gmail.com
orcid.org/0000-0002-4917-8008*

The valence of the predicate has a decisive effect on the structure of the sentence. Although the active and passive variant of the sentence describes the same situation, the predicate goes through a transformation that also has to do with valence. This article analyzes the valency of the predicate and its influence on such transformation in German and Ukrainian based on the examples from modern literature.

Purpose. The purpose of the article is to compare the active-passive transformation in German and Ukrainian and to describe the role of valence in this process.

Methods. For the research, we collected the examples of passive constructions from modern fiction in German and Ukrainian using the continuous sampling method, which were then processed and analyzed using typological, comparative, descriptive methods as well as the modelling method.

The valence of the predicate verb shows in its ability to connect with other sentence elements and enables the prediction of the additional positions in the syntactic structure of the sentence, which can be supplemented by mandatory or optional components. The predicate is characterized by two types of valence, which depend on the position of the fillers in the sentence: the left-hand position is mainly connected the subject of the utterance, and the right-hand position has to do with actants which define object, addressee, location or have instrumental meaning.

Results. Due to the fact that the same function of passive constructions in German and Ukrainian is realized in different forms, the valence changes in each of the constructions have their own features. A common feature of these transformations is the reduction of obligatory actants by one unit, which can be filled in optionally in case of communicative need for information about the performer of the action.

Conclusions. We reach the conclusion that the valence of the predicate is a multilevel phenomenon that is influenced not only by formal grammatical but also by semantic and syntactic factors as well as the language situation in general. Accordingly, changes in the valence of predicates during the active-passive transformation are inevitable.

Key words: valence, predicate, passive construction, semantic and syntactic structure, transformation.

1. Einführung

Die Valenz des Prädikats hat eine entscheidende Wirkung auf die Struktur des Satzes. Obwohl die aktive und passive Variante des Satzes die gleiche Situation beschreibt, unterliegt das Prädikat einer Transformation, die auch mit Valenz zu tun hat. In diesem Artikel wird die Valenz des Prädikats und ihr Einfluss auf eine solche Transformation im Deutschen und Ukrainischen aufgrund der Beispiele aus moderner Literatur analysiert.

2. Valenz als ein wichtiges Merkmal des Prädikats

Die Valenzpotentiale des Wortes wurden in den Werken sowohl ausländischer (J. Andersh, J. Erben, S. Katznelson, L. Tesnière, M. Stepanova, C. Fillmore) als auch einheimischer Linguisten (I. Vykhovanets, K. Horodenska, A. Zahnitko, M. Marchenko, T. Masytska usw.) nachgegangen. Die Eigenschaft des Prädikats, die Struktur des Satzes vorherzusagen und zu bestimmen, wurde von W. von Humboldt festgestellt, der glaubte, dass das Verb eine Äußerung bildet und die einzelnen inneren Elemente in eine kohärente Struktur verbindet (Humboldt, 1984). L. Tesnière entwickelte diese Idee und begründete die verbozentrische Theorie, in der das Verb eine entscheidende Rolle bei der Prädikation erhielt (Tesnière, 1988: 250). Der Gelehrte betrachtete das Verbprädikat als das konstruktive Zentrum eines Satzes, und diese Aussage fand Befürworter unter anderen Syntaxforschern (Halaur, 2008: 43–44). T. Masytska behauptet, dass Valenz hauptsächlich für die Verben typisch ist, da das Verb die Anzahl der semantisch abhängigen Positionen regulieren kann, die jeweils von abhängigen Kontextpartnern besetzt werden (Masytska, 1998: 9). Die anderen Valenzträger (z. B., Adjektive, Adverbien und Nomen) ihre Valenz nur dann erhalten, wenn sie in Verbindung mit einem Verb zum Prädikat gehören (Vykhovanets, 1993: 123).

Der Zweck des Artikels ist die Aktiv-Passiv Transformation im Deutschen und Ukrainischen zu vergleichen und die Rolle der Valenz in diesem Prozess zu beschreiben.

Forschungsstruktur. Für die Forschung haben wir die Beispiele passiver Konstruktionen aus der modernen Fiktion auf Deutsch und Ukrainisch mit der kontinuierlichen Stichprobenmethode gesammelt, die dann mit Hilfe von typologischer, vergleichender, beschreibender Methoden sowie der Modellierungsmethode verarbeitet und analysiert wurden. Es wurden 200 Beispiele (100 pro jede Sprache) aus der folgenden Romanen und Erzählungen analysiert: Die 13 1/2 Leben des Käpt'n Blaubär (W. Moers), Novenka ta inshi istorii (O. Saiko), Neue Leben (I. Schulze), Anarchy in the UKR (S. Zhadan), Der Vorleser (B. Schlink), Herr aller Dinge (A. Eschbach), Chorny Lis (A. Kokotiukha), Obranyi (Y. Polozhii), Sommerpest (P. Schwarz), Kozatskomu rodu nema perevodu, abo zh Mamai i Chuzha Molodytsia (O. Ilchenko), Wörterbuch (J. Erpenbeck), Tam, de piven... (O. Ulianenko).

Die Darstellung des Hauptmaterials. Die Valenz des Prädikatverbs zeigt sich in seiner Fähigkeit, sich mit anderen Satzgliedern zu verbinden, und ermöglicht, die zusätzlichen Positionen in der syntaktischen Struktur des Satzes vorherzusagen, die durch die obligatorischen oder optionalen Komponente ergänzt werden können (Vykhovanets, 1988: 17–25). Das Prädikat ist durch zwei Arten von Valenz gekennzeichnet, die sich nach der Position der Ergänzungen im Satz richten: die linksseitige Position ist hauptsächlich mit dem Subjekt der Äußerung verbunden, und die rechtsseitige mit Aktanten mit Objekt-, Adressaten-, Orts- oder Instrumentalbedeutung.

Lassen wir uns der Feldtheorie zuwenden und die Konfiguration des Prädikats und seiner Aktanten in der Struktur des Prädikat-Aktanten-Feldes betrachten. Das Prädikatfragment des Feldes umfasst den Kern (das Prädikat selbst), die perinukleäre Zone, die Peripherie und die optionale Randzone, die die selten verwendeten lexikalischen und oder phrasenbezogenen Einheiten enthält, die die semantische Invariante des Feldes nur in einem bestimmten Kontext realisieren (Petrov, 2012: 50–55).

Die Aktantenkomponente des Feldes enthält die einzelnen Zonen obligatorischer Aktanten, die ebenfalls nach dem Prinzip von „Kern – Peripherie“ hierarchisch strukturiert sind und fakultative Hilfs- und Randzonen haben (Petrov, 2012: 50). Die Funktion obligatorischer Komponenten sind hauptsächlich von Objekten und Ergänzungen mit der Semantik von Zeit und Ort ausgeübt (Stepanenko, 1999: 15). Aktante von diesem Typ können nicht aus der Struktur der Äußerung entfernt werden, da sie für Erreichung der semantischen und grammatikalischen Vollständigkeit erforderlich sind und mit kategorialer Semantik verbunden sind.

Fakultative Komponenten bieten zusätzliche Informationen, die nicht erforderlich sind, um den Inhalt der Äußerung zu verstehen. Sie befinden sich daher am Rand des Feldes und gehören zur Hilfszone. Einige Aktante sind jedoch trotz des formal fakultativen Status informativ bedeutsam, sodass ihre Verwendung von den semantischen und kommunikativen Aufgaben einer bestimmten Aussage bestimmt wird (Halaur, 2008: 44–45). Somit ist die Valenz des Prädikatverbs mit einer bestimmten Bedeutung ständig, dies bedeutet jedoch nicht, dass die Oberflächenstruktur des Satzes alle Valenzen widerspiegelt, die möglicherweise in der Semantik des Verbs behalten sind.

Die semantische Struktur des Prädikats als Hauptträger der Valenz gehört zu den Faktoren, die das Auftreten konstitutiver Ergänzungen in der Äußerung bestimmen. Insbesondere argumentierten die Linguisten, dass die Semantik des Prädikatverbs seine Verbindungsfähigkeiten in Bezug auf Aktanten bestimmt. In der ukrainischen Sprache gibt es den Verbindungsfähigkeiten nach drei Gruppen von Prädikatenverben:

- 1) Verben mit geschlossener (absoluter) Semantik mit selbstständiger Bedeutung;
- 2) Verben mit offener (relativer) Semantik;
- 3) Verben, die in einigen Fällen die Semantik absolut und in anderen relativ realisieren können.

Wir möchten auf dieser Stelle darauf hinweisen, dass die Prädikatenverben mit offener Semantik das Ausfüllen der Positionen im Satz in einer bestimmten grammatikalischen Form oder mit einer bestimmten Bedeutung erfordern (Ivanytska 1985: 40).

Es ist jedoch notwendig, zwischen den Konzepten der Valenz und der Verbindungsfähigkeit zu unterscheiden, deren Kriterien in den Werken von I. Vykhovanets im Zusammenhang mit der Betrachtung der aktiven und passiven Valenz zu finden sind (Vykhovanets, 1988: 107–110). Die Wörter in einem Satz werden durch das Zusammenspiel der aktiven Valenz des Prädikats und der passiven Valenz seiner Aktanten verbunden. Dementsprechend ist Valenz ein potenzielles Merkmal und eine primäre Kategorie, und Verbindungsfähigkeit kann als konkrete Realisierung und sekundäre Kategorie betrachtet werden.

Die oben erwähnte semantische Klassifikation von Prädikatverben stimmt mit den Konzepten der Autosemantik und Synsemantik überein. Mit Synsemantik einer Spracheinheit ist ihre Fähigkeit gemeint, die Bedeutung nur in Kombination mit anderen Spracheinheiten oder in einem bestimmten Kontext oder einer bestimmten Situation auszudrücken. Infolgedessen sind die synsemantischen Prädikate durch Informationsmangel, Relativität der Bedeutung und die Notwendigkeit obligatorischer Ergänzter gekennzeichnet (Halaur, 2008: 44). Hier sind einige Beispiele für eine passive Konstruktion mit einem synsemantischen Prädikat:

- (1) *Er ist nur ein kleiner Fisch, und es werden noch keine Punkte gezählt, also was soll sein?* (W. Moers).
- (2) *Її хатину було видно з вікна нашого класу* (O. Saiko).

In der Äußerung (1) benötigt das Prädikat *werden gezählt* nicht nur das formale Subjekt *es*, sondern auch den Aktant *keine Punkte*, damit der Leser versteht, über welche Berechnungen der Autor schreibt. In der Äußerung (2) wurde das Prädikat *було видно* auch als unzureichend für Verständigung der Bedeutung der Äußerung angesehen. Seine Struktur erfordert mindestens ein obligatorisches Aktantenobjekt (*її хатину*), das in diesem Beispiel durch einen fakultativen Lokativaktanten *з вікна нашого класу* ergänzt wird.

Autosemantisch sind die monovalenten Prädikate, die auf eine prädikative Beziehung beschränkt sind und den aktiven oder passiven Charakter des Subjekts vorhersagen. Es ist meist ein Zustand des Subjekts, der verbal ausgedrückt werden kann oder nur implizit in der Äußerung vorhanden ist (Halaur, 2008: 44). Zum Beispiel:

- (3) *Wir mußten wieder alles auspacken, es wurde gezählt und aufgelistet und gerechnet, mehr und mehr Sachen legten wir zurück* (I. Schulze).
- (4) *Коли я запропонував Білому поїхати разом до Гуляй-Поля, той легко погодився, тож ми домовились, що заїдемо за ним в Донецьк, а там видно буде* (S. Zhadan).

In Beispiel (3) braucht das Prädikat *wurde gezählt* mit dem formalen Subjekt *es* keine Aktante in der Oberflächenstruktur der Äußerung, alle notwendigen zusätzlichen Informationen können aus dem Kontext erhalten werden. Gleichzeitig ist bei der Übersetzung ins Ukrainische mindestens ein zusätzlicher Aktant erforderlich. Das Prädikat *видно буде* ist auf den ersten Blick identisch mit Beispiel (2), besitzt jedoch eine andere Semantik. Der Ausdruck *буде видно* wird in der ukrainischen Sprache ohne obligatorische Aktante verwendet, wenn der Sprecher die Unsicherheit weiterer Entwicklungen hervorheben möchte. In diesem Beispiel hat der Autor dort einen Temporalaktanten hinzugefügt, der optional ist, jedoch angibt, dass die Reise nur bis zu einem bestimmten Zeitpunkt geplant ist.

3. Der Einfluss der Valenz auf die Struktur des einfachen Satzes im Rahmen der Aktiv-Passiv-Transformation

Bei der Interpretation der Beispiele in diesem Artikel konzentrieren wir uns auf die Valenz von Prädikaten in einfachen Elementarsätzen, die semantisch eine Situation oder ein Ereignis darstellen und nur ein Prädikat enthalten, oder isolieren eine einfachere Struktur aus dem zusammengesetzten Satz.

J. Erben hat vier Modelle einfacher Sätze auf Deutsch bestimmt, die sich laut der allgemeinen Valenz des Prädikatverbs unterscheiden. Die sogenannten Null-Valenz-Prädikate, die in unpersönlichen Sätzen verwendet werden, und in denen das formale Subjekt durch *es* (3) dargestellt wird, können herausgegriffen werden.

Nach unserer Kenntnis sind semantisch-syntaktische und formal-syntaktische Strukturen durch Autonomie gekennzeichnet, was zu ihrer Asymmetrie führt, die bei der Analyse berücksichtigt werden muss. Insbesondere argumentierte C. Fillmore, dass die Anzahl der Argumente nicht immer der Anzahl der syntagmatischen Komponenten entspricht und das Auftreten aller Aktante in einem Satz nicht nur von semantischen Faktoren, sondern auch von der Sprachsituation abhängt (Fillmore, 1969: 109–137).

Im Rahmen vom formal-syntaktischen Ansatz können wir zwei Unterarten einfacher Sätze unterscheiden (Vykhovanets, 1993: 11–12):

- 1) die tatsächliche formal-syntaktische Art einfacher Elementarsätze, deren Struktur durch die Anwesenheit nur der Hauptmitglieder des Satzes ohne Ergänzter gekennzeichnet ist, wobei der Satz sowohl zweigliedrig als auch eingliedrig sein kann;

- 2) indirekte formal-syntaktische Struktur eines einfachen Satzes, die alle Substantivkomponenten enthält, die durch die Valenz des Prädikats hervorgerufen werden.

Die Grenzen eines einfachen Elementarsatzes im semantisch-syntaktischen Bereich werden durch die lexikalische Bedeutung des Prädikats definiert, und die Struktur wird durch seine Valenzklasse bestimmt. I. Wychowanskyj untersucht auch den quantitativen Aspekt der Valenzeigenschaften von Verbativen und stellt fest, dass in der ukrainischen Sprache ein Verb sechs Substantive steuern kann. Dies ist die absolute Grenze der syntaktischen Kraft (Vykhovanets, 1988: 112). Die Definition des Valenztyps des Prädikatverbs stimmt mit der klassischen Unterteilung von Verben nach Bedeutung überein, wobei die monovalenten Prädikatverben an den Zustand und die multivalenten an die Handlung gebunden sind (Kutnia, 2009: 12).

Bei der Betrachtung der Valenz wird somit der Zusammenhang zwischen den grammatikalischen, lexikalischen und semantischen Sprachebenen deutlich. So schlägt K. Horodenska vor, die Valenz als eine spezielle

morphologisch-semantisch-syntaktisch-wortbildende Kategorie eines Wortes zu definieren, die aus einer semantischen und einer formal-syntaktischen Ebene besteht und in der ukrainischen Linguistik mit dem Konzept der semantisch-syntaktischen Valenz verschmilzt (Horodenska, 2008).

Wenn der Sprecher es aus dem einen oder anderen Grund für angemessen hält, eine passive Konstruktion zu verwenden, ändert sich während der Aktiv-Passiv-Transformation der Valenzrahmen des Prädikats.

Im Deutschen wird die Aktiv-Passiv-Transformation mit Verwendung von Hilfsverb *werden* und Partizip II des Hauptverbs durchgeführt. Zum Beispiel:

(5) *Der Arm weiß nicht, daß er von der Hand gekniffen wird, die Hand weiß, daß sie den Arm kneift, und das Gehirn hält beides im ersten Moment nicht auseinander* (B. Schlink).

In diesem Beispiel sind sowohl die Prädikate *gekkniffen wird* als auch *kneift* zweiwertig. Sie werden mit dem Subjekt-Agens und dem Objekt kombiniert, die ihre Plätze in der formal-syntaktischen Struktur vertauscht haben. Im Deutschen kann ein Agens in einem passiven Satz entweder angegeben oder weggelassen werden, wenn er beispielsweise unbedeutend ist oder aus dem Kontext festgestellt werden kann. Der erste Fall entspricht einer dreigliedrigen passiven Konstruktion, der zweite entspricht einer zweigliedrigen.

Wenn in der aktiven Konstruktion das Prädikat die Semantik des Zustands hatte, dann fehlt meistens beim Übergang zum Passiv der Verweis auf den Ausführenden, d.h. der Valenzrahmen wird um ein Mitglied reduziert, zum Beispiel:

(6) *Die Oberfläche des Stahls ist geriffelt, bildet komplizierte Muster* (A. Eschbach).

Hier ist das Prädikat einwertig, und eine solche Konstruktion (*sein* + *Partizip II*) wird als *Zustandspassiv* bezeichnet.

In ähnlicher Weise kann das aktive Prädikat der Handlung, das als Ergebnis einer solchen Transformation durch ein Prädikat ersetzt wird, das aus einer Kopula und einer Prädikatform mit Endungen *-но*, *-то* besteht, in der ukrainischen Sprache eine Reihe von Aktanten steuern, die um ein Mitglied kürzer ist als in der entsprechenden aktiven Konstruktion (Horodenska, 2008: 261). Dies erklärt sich dadurch, dass der Instrumentalaktant, der den Agens in der formal-syntaktischen Struktur widerspiegelt und im Instrumentalis durch ein Substantiv oder Pronomen ausgedrückt werden sollte, nicht obligatorisch und auch nicht stilistisch normativ wird. Zum Beispiel:

(7) *Придумано дотепно та з певним розрахунком, нічого не скажеш* (A. Kokotiukha).

Obwohl es möglich ist, den Aktant *ними* aus dem Kontext festzustellen (in der aktiven Konstruktion – *вони придумали*), ist seine Verwendung in diesem Satz überflüssig. Gleichzeitig kann der Instrumentalaktant in passiven Konstruktionen mit Prädikatenverben, die aus Prädikaten der Handlung durch Hinzufügen des Postfixes *-ся* gebildet werden, durchaus geeignet sein. Zum Beispiel:

(8) *Перон потихеньку наповнюався людьми...* (Y. Polozhii).

Die Verwendung oder Nichtverwendung eines Instrumentalaktanten in diesem Satztyp hängt weitgehend von der Absicht des Sprechers ab. Laut O. Bondarko bedeutet die Intentionalität eine Verbindung semantischer Funktionen grammatikalischer Formen mit den Absichten (Intentionen) des Sprechers und den kommunikativen Zielen der Sprechaktivität (Bondarko, 1994: 29–30). Im Allgemeinen spiegelt die Anzahl offener Positionen in der semantisch-syntaktischen Struktur der Äußerung das Wesen des Prädikats wider.

Die eingliedrige passive Konstruktion besteht aus einem Prädikat mit Nullwertigkeit im Passiv und *es* (das sogenannte unpersönliche Passiv). Die Handlung in solchen Äußerungen ist weder ans Agens noch ans Patiens gebunden, erfordert keine obligatorischen Ergänzungen, obwohl sie fakultative Ergänzungen beispielsweise mit lokaler oder zeitlicher Bedeutung zulässt:

(9) *Die Musik spielt, es wird getanzt* (P. Schwarz).

(10) *Як же ї гарно складено!* (O. Ilchenko).

Im Ukrainischen ist es im Gegensatz zum Deutschen erforderlich für die formal-syntaktische Struktur von einsilbigen Sätzen, deren Prädikat durch Prädikatformen mit Endungen *-но*, *-то* ausgedrückt wird, einen Aktant mit Objektbedeutung in Akkusativ-Form zu haben. Auch wenn im Beispiel (10) ein solcher Aktant nicht direkt im Satz dargestellt wird, ist er implizit vorhanden und kann aus dem Kontext festgestellt werden:

(10.1) – *Як же ї гарно складено!* – *ї зітхнула, бо ж не була чужа її серцю поезія* (O. Ilchenko). In diesem Fall kann das Aktant-Objekt *поезію* zum Anfangssatz hinzugefügt werden. Das Prädikat kann auch mit einem Aktant verwendet werden, der den Adressaten der Handlung darstellt (Horodenska, 2008: 262). Zum Beispiel:

(11) *Хоча в нас не прийнято один одному щось наказувати...* (A. Kokotiukha).

Da passive Konstruktionen verwendet werden, um den Akzent vom Subjekt und den Besonderheiten der Situation auf die Tatsache des Handelns zu verschieben, tauchen die Äußerungen mit einer vollständigen Gruppe von Aktanten aufgrund der möglichen Valenz des Prädikats selten auf. Zum Beispiel:

(12) *Morgen früh, wenn Gott will, wirst du wieder geweckt* (J. Erpenbeck).

(13) *...там навіть на обкладинці було зображено вантажівку з пшеницею під елеватором...* (S. Zhadan).

Beispiel (12) enthält ein Subjekt, einen Aktant, der die Häufigkeit der Handlung und die Zeit angibt. In der Aussage (13) gibt es neben dem Objektaktanten auch mehrere Argumente mit lokaler Bedeutung.

Aus formal-syntaktischer Sicht kann in den einsilbigen passiven Konstruktionen mit einem einwertigen Prädikat des Zustands, die infolge der Transformation von der aktiven Konstruktionen entstanden sind, der Aktant, der semantisch immer noch der Subjekttträger des Zustands bleibt, aber auf formal-syntaktischer Ebene zum Objekt wird, in die linkseitige Position übergehen, zum Beispiel:

(14) *Йому не спалось, гетьманові, того ранку* (O. Ilchenko).

Die linkseitige Position ist jedoch nicht obligatorisch, obwohl die Wortfolge dieses Typs vom Sprecher als indirekt wahrgenommen werden kann, zum Beispiel:

(15) *Не знаю. Спиться мені погано* (O. Ulianenکو).

4. Schlussfolgerungen

Wir können daher eine Schlussfolgerung machen, dass die Valenz des Prädikats ein vielfältiges Phänomen ist, das nicht nur von formal-grammatischen, sondern auch von semantisch-syntaktischen Faktoren und der Sprachsituation im Allgemeinen beeinflusst wird. Dementsprechend sind die Veränderungen der Valenz von Prädikaten während der Aktiv-Passiv-Transformation unvermeidlich, und die Verwendung optionaler Aktante bestimmter Typen hängt weitgehend nicht nur von ihrer Normativität ab, sondern auch von der Absicht des Sprechers. Der Valenzrahmen wird in beiden Sprachen um ein Mitglied reduziert, aber im Deutschen bleibt die Möglichkeit, eine dreigliedrige Konstruktion mit Präpositionen *von* und *durch* zu bilden. Im Ukrainischen kann man dagegen ein Instrumental verwenden, was kommt aber selten vor, da diese Form stilistisch unerwünscht ist.

Literatur:

1. Бондарко А.В. К проблеме интенциональности в грамматике (на материале русского языка). *Вопросы языкознания*. 1994. С. 29–42.
2. Вихованець І.Р. Грамматика української мови. Синтаксис. Київ : Либідь, 1993. 368 с.
3. Вихованець І.Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. Київ : Наукова думка, 1988. 256 с.
4. Галаур С. Семантико-морфемна структура предиката і його валентний потенціал. *Рідний край*. 2008. № 2. С. 43–48.
5. Городенська К. Керовані другорядні члени речення і валентність предиката. *Мовознавство: матеріали 5-го конгресу Міжнародної асоціації українців*. Чернівці, 2008. С. 260–264.
6. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию. Москва : Прогресс, 1984. 400 с.
7. Іваницька Н.Л. Зумовленість синтаксичної структури двоскладного речення валентністю дієслова-присудка. *Мовознавство*. 1985. № 1. С. 39–43.
8. Кутня Г. Семантико-синтаксична категорія валентності в контексті аналізу предикатів. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2009. Вип. 46. Ч. II. С. 9–16.
9. Масицька Т.Є. Грамматична структура дієслівної валентності. Луцьк : Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки, 1998. 207 с.
10. Петров А.В. Конфігурація предикатно-актантного поля. *Русский язык, литература, культура в школе и вузе*. 2012. № 6. С. 50–55.
11. Степаненко М.І. Взаємодія формально-граматичної і семантичної валентності у формуванні й вираженні квантитативних відношень у структурі простого двоскладного речення. *Мовознавство*. 1999. № 4–5. С. 15–21.
12. Теньер Л. Основы структурного синтаксиса. Москва : Прогресс, 1988. 656 с.
13. Fillmore Ch. Types of Lexical information. *Foundations of Language*. Vol. 10. *Studies in syntax and semantics*. Dordrecht, 1969. Pp. 109–137.

References:

1. Bondarko, A.V. (1994). K probleme yntentsyonalnosti v hrammatyke (na materyale russkoho yazyka) [On the issue of intentionality in grammar (on the material in Russian)]. *Issues of linguistics*, pp. 29–42 [in Russian].
2. Vykhovanets, I.R. (1993). Hramatyka ukrainskoi movy. Syntaksys. [Ukrainian Grammar. Syntax]. Kyiv: Lybid, p. 368 [in Ukrainian].
3. Vykhovanets, I.R. (1988). Chastyny movy v semantyko-hramatychnomu aspekti [Parts of speech in the semantic and grammatical aspect.]. Kyiv: Scientific thought, 256 p. [in Ukrainian].
4. Halaur, S. (2008). Semantyko-morfemna struktura predykata i yoho valentnyi potentsial [Semantic and morphemic structure of the predicate and its valence potential]. *Native land*, No. 2, pp. 43–48 [in Ukrainian].
5. Horodenska, K. (2008). Kerovani druhoriadni chleny rechennia i valentnist predykata [Subordinate secondary parts of the sentence and the valence of the predicate]. *Linguistics: Proceedings of the 5th congress of the International Association of Ukrainian Studies Professionals*, Chernivtsi, pp. 260–264 [in Ukrainian].
6. Humboldt, V. (1984). Izbrannyye trudy po yazykoznaniiyu [Selected Works on Linguistics]. Moscow: Progress, 400 p. [in Russian].
7. Ivanytska, N.L. (1985). Zumovlenist syntaksychnoi struktury dvoskladnoho rechennia valentnistiu diieslova-prysudka [Dependence of the syntactic structure on a two-member sentence on the valence of the predicate]. *Linguistics*, 1985, No 1, pp. 39–43 [in Ukrainian].
8. Kutnia, H. (2009). Semantyko-syntaksychna katehoriia valentnosti v konteksti analizu predykativ [Semantic and syntactic category of valence in the context of predicate analysis]. *Bulletin of Lviv University (Philological series)*, Vol. 46, Part 2, pp. 9–16 [in Ukrainian].
9. Masytska, T. (1998). Hramatychna struktura diieslivnoi valentnosti [Grammatical structure of verb valency]. Lutsk: Lesia Ukrainka Volynian State University, 207 p. [in Ukrainian].
10. Petrov, A.V. (2012). Konfyhuratsyia predykatno-aktantnoho polia [Predicate-actant field configuration]. *Russian language, literature, culture at school and university*, 2012, No. 6, pp. 50–55 [in Russian].

11. Stepanenko, M.I. (1999). Vzaiemodiia formalno-hramatychnoi i semantychnoi valentnosti u formuvanni y vyrazhenni kvantytatyvnykh vidnoshen u strukturi prostoho dvoskladnoho rechennia [Interaction of formal, grammatical and semantic valence in the formation and expression of quantitative relations in the structure of a simple two-member sentence]. *Linguistics*, No. 4–5, pp. 15–21 [in Ukrainian].
12. Tesnière, L. (1988). *Osnovy strukturnogo sintaksisa* [Elements of structural syntax]. Moscow: Progress, 656 p. [in Russian].
13. Fillmore, Ch. (1969). Types of Lexical information. *Foundations of Language*. Vol. 10. Studies in syntax and semantics. Dordrecht, pp. 109–137.

Стаття надійшла до редакції 17.07.2020

The article was received 17 July 2020

4. Перекладознавство

4. Theory of translation

ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ ГЛИБИННОЇ СТРУКТУРИ ТЕКСТУ ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ (НА ПРИКЛАДІ ТЕКСТІВ ЕКОНОМІЧНОЇ СПРЯМОВАНOSTI)

Кобякова Ірина Карпівна,

*кандидат філологічних наук, професор,
завідувач кафедри германської філології
Сумського державного університету
i.kobyakova@gf.sumdu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-9505-2502*

Чайка Тетяна Юрївна,

*магістр кафедри германської філології
Сумського державного університету,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічного аналізу та обліку
Національного технічного університету «Харківський
політехнічний інститут»
chaykatata@gmail.com
orcid.org/0000-0002-7622-3193*

Мета статті – уточнити основні положення класичної концепції глибинних структур речення в контексті перекладацьких трансформацій і перекладацької майстерності, виявити основні труднощі при використанні концепції глибинних структур під час перекладу і визначити оптимальні шляхи їх вирішення.

Методи. У процесі дослідження були використані такі методи: аналізу і синтезу (визначення сутнісних характеристик поняття «глибинна структура»); зіставлень (дослідження моделей трансформації і їх особливостей у процесі перекладу текстів економічної спрямованості); системно-структурний (виявлення взаємозв'язків і взаємозалежностей глибинних та поверхневих структур).

Результати. Одна з найважливіших умов успішної перекладацької діяльності – максимально повне збереження змісту тексту в процесі перекладу. В умовах перетворення глибинної структури вихідного тексту на поверхневу структуру мовою перекладу перед перекладачем постає проблема вибору з безлічі допустимих поверхневих структур тієї єдиної, яка найкращим чином здатна передати не тільки експліцитні, а й імпліцитні компоненти тексту. У процесі перекладу спеціальних галузевих текстів ця задача особливо актуальна. Так, ігнорування фонових знань про національно-культурні традиції ділового спілкування може привести до серйозного спотворення первинного сенсу тексту. А це своєю чергою може стати причиною невдачі ділових контактів. Концепція глибинних і поверхневих структур є досить корисним інструментом, який дає змогу успішно здійснювати перекладацьку діяльність при перекладі складних із семантичної і синтаксичної точок зору конструкцій. Збереження семантики вихідного тексту при максимально повному врахуванні імпліцитного контексту і фонових знань – першочергове завдання перекладача. Теорія глибинних і поверхневих структур є одним з інструментів, який здатен допомогти перекладачеві не тільки структурувати текст, але й максимально ефективно працювати з його семантикою, синтаксисом і фонологією.

Суттєвою перекладацькою проблемою залишається пошук найбільш релевантного варіанту поверхневої структури, яка здатна зберегти глибинну структуру тексту-оригіналу з урахуванням усього масиву імпліцитних смислів. З огляду на це, тексти економічної спрямованості становлять певний інтерес, оскільки традиції ділового спілкування в різних культурах є свого роду додатковими фоновими знаннями, які необхідно враховувати у процесі перекладу.

Висновки. Знання про особливості глибинних і поверхневих структур текстів тих чи інших жанрів дають перекладачеві змогу більш якісно здійснювати перекладацьку діяльність. Систематизація перекладацької діяльності в цьому контексті передбачає організацію роботи поетапно: спочатку аналізується поверхнева структура вихідного тексту, з використанням правил синтаксичних трансформацій перекладач описує глибинну структуру тексту, а потім з урахуванням специфіки мови перекладу переводить цю глибинну структуру в поверхневу структуру мови перекладу. Результати дослідження можуть бути використані в практичній перекладацькій діяльності для забезпечення більш чіткого уявлення про глибинну структуру і семантичної еквівалентності вихідного і цільового текстів. Результати дослідження сприяють удосконаленню практичних напрацювань щодо особливостей роботи з глибинними структурами перекладацьких текстів економічної спрямованості. Подальші перспективи дослідження можуть бути пов'язані з уточненням найбільш доцільних у конкретних перекладацьких ситуаціях моделей трансформації глибинної структури вихідного тексту в поверхневу структуру тексту перекладу.

Ключові слова: глибинна структура, поверхнева структура, семантика, синтаксис, перекладацькі трансформації.

THE ISSUE OF PRESERVING THE TEXT DEEP STRUCTURE IN TRANSLATION
(USING THE EXAMPLE OF ECONOMIC TEXTS)

Kobyakova Iryna Karpivna,
*Candidate of Philological Sciences, Professor,
Head of the Germanic Philology Department
Sumy State University
i.kobyakova@gf.sumdu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-9505-2502*

Chaika Tetiana Yuriivna,
*Master at the Germanic Philology Department
Sumy State University,
Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at the
Department of Economic Analysis and Accounting
National Technical University
"Kharkiv Polytechnical Institute"
chaykatata@gmail.com
orcid.org/0000-0002-7622-3193*

Purpose. The paper intends to clarify basic provisions of the deep structure as a theoretical construct in the context of translation skills. The purpose of the article is also to identify the main difficulties in using the deep structures concept in the translation process and to determine the best way of addressing them.

Methods. The following methods are used in the research process: analysis and synthesis (in determining the substantive characteristics of the concept "deep structure"); comparison (in studying models of transformation and their peculiarities in context of economic texts translating); systemic-structural (in identifying relationships between deep and surface structures).

Results. One of the most important conditions for successful translation activities is the preservation of the content in translation. When transforming the deep structure of the source text into a surface structure in the target language, the translator is faced with the problem of choosing from the set of admissible surface structures the only one that is best able to convey not only explicit, but also implicit components of the text. This task is especially relevant when translating specialized industry texts. So, ignoring the background knowledge about the national and cultural traditions of business communication can lead to a serious distortion of the original meaning of the text. And this, in turn, can cause the failure of business contacts. The concept of deep and surface structures is a very useful tool for successfully translating complex semantic and syntactic constructions. Preservation of the original text semantics with maximum consideration of the implicit context and background knowledge is the first task of the translator. The theory of deep and surface structures is one of the tools that can help the translator not only structure the text, but also work as efficiently as possible with its semantics, syntax and phonology.

Conclusions. Knowledge of the different genres text's deep and surface structures peculiarities enables the translator to perform better translation activities. The systematization of translation activities in this context involves the organization of work in phases: first of all the source text surface structure is analyzed, then using the rules of syntactic transformations the translator describes the text deep structure, and then, taking into account the specifics of the translation language, translates this deep structure into the target language surface structure. The study results could be used in practical translation to provide a clearer understanding of the deep structure and to ensure semantic equivalence between the source and the target texts. The study results contribute to the improvement of practices, which are related to the peculiarities of working with deep structures of economic translations. Further prospects for the study could be related to the clarification of the most appropriate models in specific translation situations for transforming the underlying structure of the source text into a surface structure of the text.

Key words: deep structure, surface structure, semantics, syntax, translation transformations.

1. Вступ

Збереження семантики вихідного тексту з максимально повним урахуванням імпліцитного контексту і фонових знань – першочергове завдання перекладача. Теорія глибинних і поверхневих структур є одним з інструментів, який здатен допомогти перекладачеві не тільки структурувати текст, але й максимально ефективно працювати з його семантикою, синтаксисом і фонологією. А це своєю чергою сприяє більш якісному здійсненню перекладацької діяльності.

Засновником генеративної лінгвістики (напряму, в рамках якого виник і був популяризованим термін «глибинна структура») є Ноам Чомски. У його роботах і роботах його послідовників відображені еволюційні віхи трансформації дефініції «глибинна структура» (Chomsky, 2005). Сутність глибинної структури речення вивчали такі вчені: Б. Аартс (Aarts, 2014), Л.Е. Ла Паломбара (La Palombara, 1976), Р.П. Стоквелл (Stockwell, 1977), І. Ву, Р. Ху (Wu, Xu, 2011), М.Г. Плоткіна (Плоткіна, 2012), А.В. Висоцький (Висоцький, 2006), Н. Татяниченко (Татяниченко, 2015), К.А. Галкіна (Галкіна, 2017), Ю.П. Мельник (Мельник, 2012).

Проблеми застосування теорії глибинних і поверхневих структур розглядалися в роботах таких вчених, як Н. Афраїда (Afrida, 2017), Х. Гонг (Gong, 2004), Н.А. Арістова (Арістова, 2015), І.П. Борковська (Борковська, 2015), Д.М. Добровольська (Добровольська, 2016), С.О. Швачко (Швачко, 2005), Л.М. Черноватий (Черноватий, 2015), І.К. Кобякова (Кобякова, 2008), О.О. Гридюшко (Гридюшко, 2019), О.М. Волченко (Волченко, 2017), А.М. Пташніченко (Пташніченко, 2014).

Суттєвою перекладацькою проблемою залишається пошук найбільш релевантного варіанту поверхневої структури, яка здатна зберегти глибинну структуру тексту-оригіналу з урахуванням усього масиву імпліцитних смислів. Тексти економічної спрямованості становлять певний інтерес, оскільки традиції ділового спілкування в різних культурах є свого роду додатковими фоновими знаннями, які необхідно враховувати в процесі перекладу.

Мета статті – уточнити основні положення класичної концепції глибинних структур речення в контексті перекладацьких трансформацій і перекладацької майстерності, виявити основні труднощі при використанні концепції глибинних структур під час перекладу і визначити оптимальні шляхи їх вирішення.

У процесі дослідження були використані такі методи: аналізу і синтезу (визначення сутнісних характеристик поняття «глибинна структура»); зіставлень (дослідження моделей трансформації і їх особливостей при перекладі текстів економічної спрямованості); системно-структурний (виявлення взаємозв'язків і взаємозалежностей глибинних та поверхневих структур).

2. Виклад основного матеріалу

Глибинна структура (Deep Structure) – термін, який виник у генеративній лінгвістиці. Нині усталений підхід постулює, що глибинна структура відображає смислову близькість тексту. Тексти з такою глибинною структурою містять однакові лексичні одиниці, але можуть відрізнятися граматично. У цьому випадку такі тексти визнаються близькими за змістом. Якщо текст схожий семантично, але різний синтаксично, кажуть, що він має однакову глибинну структуру, але різні поверхневі структури.

При цьому низка дослідників дотримується думки, що глибинна структура – це звичайний технічний інструмент граматичної теорії, який не є універсальним компонентом всіх людських мов (Плоткіна, 2012: 26). Однак є й інша точка зору щодо універсальності глибинних структур. Так, Н.А. Арістова вважає, що глибинна структура зачіпає досить абстрактні рівні і є спільною для всіх мов (Арістова, 2015: 178–179).

На відміну від глибинної структури, яка значною мірою є абстракцією, поверхнева структура (Surface Structure) відображає синтаксис реальних одиниць мови – конкретних речень.

Як зазначає, зокрема, М.Г. Плоткіна, граматичні відносини, які визначають семантичну інтерпретацію, не можуть бути відображені поверхневою структурою. Глибинні і поверхневі структури ототожнювати не можна (Плоткіна, 2012: 26). Р. Ху, Ї. Ву наголошують, що поверхневі структури підпорядковуються фонологічним і морфемним правилам (Wu, Xu, 2011).

Згідно з «Оксфордським словником англійської граматики» (2014), глибинна і поверхнева структури часто використовуються як терміни в простій бінарній опозиції, де глибинна структура являє сенс, а поверхнева структура є фактичним реченням, яке ми бачимо (Aarts, Chalker, Weiner, 2014: 314).

А.В. Висоцький зазначає, що якщо різні поверхневі структури мають однакову глибинну структуру, можна говорити про те, що єдність глибинної структури базується на тотожності морфемного складу і тотожності основних семантико-синтаксичних відносин між дієсловом-дією та його актантами (суб'єктом і об'єктом дії). Водночас відмінність у поверхневих структурах базується на різному характері поверхневих синтаксичних зв'язків між компонентами відповідних конструкцій (зв'язок підрядний, предикативні та ін.) і на різних способах включення цих конструкцій у будову синтаксичних конструкцій вищого порядку (Висоцький, 2006: 64).

Необхідно зазначити, що теорія глибинних і поверхневих структур пройшла серйозний еволюційний шлях. Приклад – синтаксичні структури виразів “*I ordered you to leave*” («Я наказав тобі піти») і “*I promised you to leave*” («Я обіцяв тобі піти»). При складанні схем цих речень ми отримаємо однакові глибинні структури, але семантика буде різною. У ранніх роботах Н. Чомскі акцентовано на синтаксисі глибинних структур, але згодом на перший план вийшла проблема семантики. Глибинні структури в генеративній семантиці були доповнені семантичною структурою. Семантична структура передбачає єдність сенсу для, можливо, різних із точки зору лексики висловлювань. А трансформації покликані здійснювати перебудову семантичної структури в поверхневу (Chomsky, 2005).

Проводячи компаративний аналіз глибинної та поверхневої структур, І.П. Борковська зазначає, що інформація змістовно-концептуального і змістовно-підтекстового характеру міститься саме в глибинній структурі речення (Борковська, 2015: 91).

Міркування про протиставлення глибинної і поверхневих структур підштовхнули дослідників до ідеї перенесення варіативних і функціональних відмінностей на рівень синтаксису. А.В. Висоцький (2006) підкреслює функціональну і семантичну (денотативну) значимість відмінностей між глибинними структурами. Якщо різні поверхневі структури відповідають одній і тій самій глибинній структурі, то відмінності таких поверхневих структур мають варіативний характер (Висоцький, 200 : 65).

У генеративній лінгвістиці прийнято виділяти так зване «ядерне речення» (Kernel Sentence). Якщо в процесі перетворення глибинної структури на поверхневу способи трансформації задіяні мінімально, то отримані таким чином речення називають «ядерними». При цьому «ядром» називається одне слово або морфема, яка визначає значення і властивості цілого. Цей компонент є відправною точкою всіх граматичних відносин.

Як зазначає Н. Тат'яненко, «ядерні речення» відображають типові співвідношення семантичного, семантико-синтаксичного і формально-граматичного аспектів висловлювання (Тат'яненко, 2015: 103).

Відомі такі способи подання глибинної структури: «дерево складників», дужковий запис.

Перелічимо основні символи частин мови, які використовуються під час запису синтаксичних структур: *S* – речення (Sentence); *NP* – іменна група (група підмета; номінативний компонент) (Noun Phrase); *VP* – дієслівна група (дієслівний компонент) (Verb Phrase); *D* – означений артикль (definite article); *Attr (A)* – означення

(Attribute); *N* – іменник (Noun); *V* – дієслово (Verb); *Aux* – допоміжне дієслово (Auxiliary); *Part* – дієприкметник (Participle); *Adv* – прислівник (Adverb).

Як стверджується в трансформаційній граматиці, синтаксис містить два субкомпонента:

- базовий субкомпонент;
- трансформаційний субкомпонент.

Базовий компонент визначає обмежену множину глибинних структур, які є прототипами речень. А ось трансформаційний компонент породжує поверхневі структури речення. Базовий субкомпонент є системою елементарних правил, які, ймовірно, близькі для різних мов.

Перше правило бази можна виразити формулою:

$$S = NP + VP \quad (1)$$

Наступний ієрархічний рівень розкладання речення – це розкладання компонентів *NP* і *VP* на складники. Відповідні правила бази регламентують можливе розкладання цих компонентів.

Друге правило говорить, що дієслівна група складається з дієслова та іменної групи (або другій іменній групі):

$$VP = V + NP \quad (2)$$

А значить, перше правило бази (1) можна розкласти в такий спосіб:

$$S = NP + VP = NP + \{V + NP\} \quad (3)$$

Третє правило бази стосується розкладу іменної групи:

$$NP = D + N \quad (4)$$

Тоді формулу (1) з урахуванням (2) і (4) можна записати в такий спосіб:

$$S = \{D + N\} + \{V + \{D + N\}\} \quad (5)$$

Пропонуємо до розгляду речення “*The company rejected the allegation*” («Компанія відкинула звинувачення»). Розкладання компонентів цього речення можна представити такою системою синтаксичних рівнянь:

$$\left\{ \begin{array}{l} S = NP + VP \\ VP = NP + V \\ NP = D + N \\ D = the \\ N = \{company; allegation\} \\ V = rejected \end{array} \right. , \quad (6)$$

«Нетермінальними» називаються такі символи, які можна розкласти далі, а «термінальними» називають такі символи, які далі вже розкласти не можна (це кінцеві, нерозкладні елементи).

Кожному з можливих символів частин мови відповідають можливі в цьому випадку правила бази. Ці правила застосовуються до тих пір, поки не буде отримана необхідна остаточно структура (Галкіна, 2017: 22).

Формула (1) відображає структуру «ядерного» речення (Kernel Sentence), яке складається з двох частин: *NP* (функціонує як суб'єкт речення) і *VP* (функціонує як предикат речення).

М.Г. Плоткіна так описує основні характеристики «ядерного речення»: «це розповідне речення; радше стверджувальне, ніж заперечне; основне дієслово завжди в активному стані, хоч воно може бути в будь-якій часовій формі та будь-якого виду; не містить складників (compounds); порядок слів у такому реченні завжди «звичайний»: підмет + дієслово (+ додаток); воно вимовляється зі звичайною інтонацією, тобто нормальним тоном, розвиваючись рівномірно від початку до кінця без незвичайних пауз, наголосів чи варіацій висоти тону; не містить інших означень (окрім детермінантів) у безпосередній препозиції та постпозиції до іменника» (Плоткіна, 2012: 26).

Число «ядерних» речень є досить обмеженим. Так, Л. Ла-Паломбара наводить лише одинадцять моделей «ядерних» речень (La Palombara, 1976: 238).

Однак і такий підхід не виявився завершальним етапом узагальнення. Р. Стоквел запропонував замінити поняття «ядерне речення» на поняття «атомарне речення» (англ. Atomic Sentence), або «базове речення». Причому число таких «атомарних речень» виявилось ще меншим, ніж число «ядерних речень». Р. Стоквел виділив лише шість базових типів «атомарних речень»: *NP V (Adv)*; *NP V NP (Adv)*; *NP V NP Prep P (Adv)*; *NP be NP*; *NP be Adj*; *NP be Prep P*. (Stockwell, 1977: 184)

Типове «атомарне речення» М.Г. Плоткіна описує так: «Типове атомарне речення – простіша, стверджувальна, декларативна, предикативна мовна структура» (Плоткіна, 2012: 27).

Трансформаційний субкомпонент породжує поверхневі структури речень зі структур, отриманих у результаті дії базових правил. Якщо глибинна структура складається із системи вставлених один в одного речень, то

трансформаційні правила застосовуються циклічно, починаючи з найбільш глибоко вставлених речень (таких, від яких вже не залежать ніякі додаткові) і закінчуючи головним реченням.

У контексті правил побудови глибинних і поверхневих структур, особливого значення набуває проблема семантичної правильності або неправильності синтаксично правильного речення. Справа в тому, що і в англійській мові, і у всіх інших людських мовах є речення, які граматично правильно побудовані, але при цьому безглузді (тобто є семантично аномальними). Для вирішення цієї проблеми в генеративній лінгвістиці розроблений так званий механізм селективних обмежень (Pater, 2009). Селективні обмеження регламентують, які пари лексем можуть осмислено поєднуватися одна з одною в різних граматичних конструкціях, а які – ні.

Вчені-лінгвісти підкреслюють, що тільки глибинний вимір змістовної структури уможливило цілісне сприйняття тексту в перекладі (Добровольська, 2016: 43). «Золотим правилом» перекладу є збереження сенсу тексту, тобто його глибинної структури. Так, С.О. Швачко зазначає, що стабільність глибинних структур під час перекладу є аксіоматичною вимогою будь-якого перекладу. При цьому поверхневі структури вихідних текстів можуть піддаватися модифікаціям (Швачко, 2005: 90).

Як зазначає Л.М. Черноватий, простежується така закономірність: чим більше досвід і чим вища кваліфікація перекладача, тим більша ймовірність, що його переклади будуть орієнтовані переважно на глибинну структуру вихідного тексту. Студенти-філологи в процесі перекладу частіше орієнтуються на поверхневу структуру вихідного тексту. Таким чином, ймовірно, розвиток компетентності перекладача як фахівця є асоційованим із поступовим перенесенням його орієнтації з поверхневої структури тексту на глибинну (Черноватий, 2015: 165). Орієнтація на поверхневу структуру при перекладі вихідного тексту найчастіше асоціюється з використанням як основної перекладацької стратегії прийому калькування. Орієнтація під час перекладу на глибинну структуру тексту-оригіналу асоційована із застосуванням складних перекладацьких трансформацій (Черноватий, 2015: 165).

Проблема вибору конкретної поверхневої структури тексту при перекладі дуже важлива, оскільки кожна мова має граматичні та синтаксичні особливості. Як вказує Ю.П. Мельник, у процесі перекладу вибір тієї чи іншої поверхневої структури зумовлений метою та контекстним оточенням (Мельник, 2012: 59). Проникнення в глибинну структуру тексту вимагає від перекладача спеціальних фонових знань, які пов'язані зі змістом тексту. Крім того, проникнення в глибинний зміст тексту нерідко пов'язане зі здатністю перекладача вловлювати додаткові смисли, які словесно не виражені (тобто є імпліцитними). Вибір певної поверхневої структури може додати вислову додатковий імпліцитний сенс.

Проблема імпліцитності глибинної структури тексту досліджується, зокрема, С.О. Швачко і І.І. Наливайко (2014). Так, розглядаючи способи вираження негації, вони зазначають, що одним із способів її вираження є імпліцитне вираження в глибинних структурах лексичних одиниць (Швачко, 2014: 147).

Таким чином, підхід, у рамках якого глибинна структура розглядається тільки як така, що виражає сенс висловлювання, а поверхнева структура розглядається тільки як така, що виражає синтаксис, є вкрай неповним. Швидше, поверхнева структура здатна відобразити додаткові нюанси висловлювання.

Н. Афіріда дотримується думки, що глибинна структура є швидше абстрактним поняттям. І ця точка зору дає йому змогу стверджувати, що глибинна структура – це структура в голові людини, яка говорить чи пише, в той час як поверхнева структура – це речення, яке вимовляють або пишуть. Таким чином, глибинна структура покликана репрезентувати справжнє значення того, що ми хочемо сказати (Afrida, 2017: 55). Керуючись таким підходом, І.К. Кобякова, описуючи глибинну структуру юридичних текстів, зазначає, що для всіх текстів цієї спрямованості характерні такі риси, як раціональність, валідність і релевантність (Кобякова, 2008: 36).

Досліджуючи дискурсивні стратегії критики, О.О. Гридюшко зазначає, що глибинна структура відображає тільки семантичний параметр оціночних суджень, а три інших – вербальний, паравербальний і дискурсивний параметри оціночних суджень – не можуть бути виражені в рамках глибинної структури (Гридюшко, 2019: 287).

Теорія Чомскі про глибинні і поверхневі структури може бути корисна для розуміння того, як стандартизувати підхід до розрізнення хороших і поганих перекладів. У рамках цієї теорії стверджується, що першим стандартом якісного перекладу є відповідність глибинних структур текстів вихідної мови і мови перекладу.

Трансформаційно-породжуюча граматики надає перекладачеві метод трансформації вихідного тексту в цільовий текст. Цей метод має такі етапи:

- аналіз поверхневої структури вихідного тексту і виділення глибинної структури вихідного тексту;
- перенесення глибинної структури вихідного тексту в глибинну структуру цільового тексту;
- стилістична, синтаксична реконструкція поверхневої структури мовою перекладу з урахуванням імпліцитних смислів вихідного тексту.

У результаті ми маємо справу з системою перекладу, яка складається з трьох ступенів: аналіз, переклад, реструктуризація.

Зміна відтінків сенсу при переході від однієї поверхневої структури до іншої (при незмінній глибинній структурі тексту) є компонентом, який погано піддається формалізації. Добре відомим прикладом у цьому контексті є емфатичні конструкції. Також серйозною проблемою є перехід від глибинної структури до поверхневої структури мови перекладу тих текстів, які містять лакуни (Швачко, 2007: 114).

Крім того, як вказує Х. Гонг, для деяких структурно неоднозначних речень можлива ситуація, коли одній поверхневій структурі відповідають дві або більше глибинних структур (Gong, 2004: 24). Поняття про синтаксичні омоніми і синтаксичні синоніми дуже важливо для усвідомлення тих моментів, які слабо піддаються формалізації в парадигмі генеративної лінгвістики.

Як зазначає К.А. Галкіна, генеративна лінгвістика має значне число переваг. Саме в рамках цього напрямку були істотно збільшені вимоги до лінгвістичного опису, отримав розвиток апарат опису синтаксису, виникла техніка формалізації опису (Галкіна, 2017: 22). Напрацювання генеративної лінгвістики, зокрема, глибинних і поверхневих структур і правил трансформації, досить корисні в здійсненні успішної перекладацької діяльності. Але, на жаль, є певна кількість «прогалин» і «двозначностей», які не дають змоги застосовувати теоретичні напрацювання генеративної лінгвістики механістично у всіх випадках здійснення перекладу.

Трансформації зберігають семантику і лексичний склад, але можуть змінювати граматичну будову речення. При цьому синтаксичний компонент складається з двох підкомпонентів – базового підкомпонента і трансформаційного підкомпонента. Базовий підкомпонент синтаксису не може змінюватися без втрати сенсу речення, в той час як трансформаційний підкомпонент забезпечує варіабельність поверхневих структур, які відповідають одній і тій самій глибинній структурі речення.

Як зазначає О.М. Волченко, будь-які зміни синтаксичної структури тексту-оригіналу в процесі перекладу, за умови збереження глибинної структури речення, можуть бути представлені як перекладацькі синтаксичні трансформації (Волченко, 2017: 90).

Поверхневі структури утворюються за допомогою так званих формальних правил заміщень. Для кожної множини з двох синонімічних поверхневих структур можна описати якийсь формальний патерн – трансформацію. Інтуїтивно сприйняту синонімічність можна перевірити в такий спосіб: треба відповісти на питання, чи може так бути, що одна з поверхневих структур, які перевіряються на синонімічність, виявиться істинною, а друга – помилковою. Якщо така ситуація неможлива, то такі поверхневі структури визнаються синонімічними. Такий спосіб перевірки називається парафразою.

Відомі такі моделі трансформації: пасивізація; перmutація (перестановка, тобто зміна порядку слів у реченні); субституція (заміна); додавання (включення додаткових елементів); опущення (вилучення додаткових елементів); заперечення; еліпс; номіналізація (Lavie, 2003: 109).

Трансформація пасивізації змінює порядок елементів у вихідному (активному) реченні і додає (якщо йдеться про англійську мову) три додаткові елементи: форму дієслова “be” у відповідному часі; частку “by” і частку “-ed”.

Наступна формула відображає трансформаційне перетворення англійської фрази з активного стану в пасивний:

$$N_1 V N_2 \rightarrow N_2 be V - ed by N_1, \quad (7)$$

де N_1 – перший іменник (First Noun).

N_2 – другий іменник (Second Noun).

V – дієслово (Verb).

Речення «Тепер вона вважала за краще б, щоб він не вступав до цього університету» (“Now she would rather he had not gone to that University”) і речення «Тепер вона вважала за краще б, щоб він не був прийнятим в університет» (“Now she would rather he had not been accepted this University”) мають різну поверхневу, але однакову глибинну структуру. Трансформація відбувається за допомогою прийому пасивізації: речення в активному стані трансформується в речення в пасивному стані.

На рис. 1 представлена схема пасивізації речення в активному стані “The company received the bill” («Компанія отримала рахунок») в речення в пасивному стані “The bill was received by the company”.

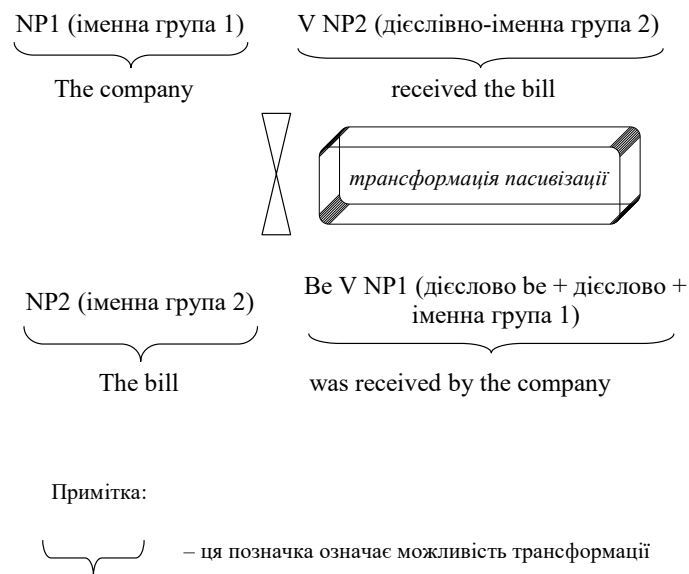

Рис. 1. Схема трансформації пасивізації

Джерело: складено авторами

Зміна порядку слів або словосполучень у реченні може бути зумовлена різними причинами. Наведемо приклад перестановки, яка необхідна внаслідок особливої синтаксичної структури англійського речення з прислівником “only”. Речення “*Not only have they held their ground in traditional markets but they have also conquered new fields formerly dominated by powerful competitors*” доцільно перекласти українською мовою іншою поверхневою структурою з використанням трансформації зміни порядку слів або словосполучень у реченні: «Вони не тільки утримують свої позиції на традиційних ринках, але й завойовують нові і висококонкурентні ринки».

Заміна передбачає застосування під час перекладу однієї мовної одиниці замість іншої. При цьому, природно, глибинна структура речення має бути збережена. Граматичні заміни можуть забезпечувати зміну форми слова, частини мови, члена речення, речення (простого на складне, складного на просте та ін.) (Волченко, 2017: 91).

Що стосується трансформацій опущення, то тут виділяють вільне опущення (опущення невизначених елементів), опущення відомого.

Наведемо такий приклад. Речення “*The company got a lucrative deal with someone*” («Компанія уклала з кимось вигідний контракт») і “*The company got a lucrative deal*” («Компанія уклала вигідний контракт») мають однакову глибинну структуру і трансформуються одне в інше за допомогою трансформації, яка називається «опущення невизначеної іменної складової частини».

Тепер наведемо приклад, коли опускається певна (відома) складова частина. Речення “*Hyundai is actively promoting its products, and Toyota is actively promoting its products*” («Хюндай активно просуває свою продукцію, і Тойота активно просуває свою продукцію») і “*Hyundai is actively promoting its products, and Toyota too*” («Хюндай активно просуває свою продукцію, і Тойота теж») – це поверхневі структури, які мають однакову глибинну структуру і подібні за змістом. Трансформація відбувається за типом «опущення відомого».

Згідно із загальним правилом, невизначені елементи можуть опускатися в будь-якому реченні. А ось для того, щоб стало можливим опущення певного елемента, необхідна низка умов. Так, у прикладі, який був розглянутий вище, було можливим опущення певного елемента “...*is actively promoting its products*” («... активно просуває свою продукцію») з тієї причини, що в першому реченні відбувається його повторення.

Або, наприклад, трансформація відбувається за допомогою способу заперечення: “*Unless you have a car, it's difficult to get there*”, “*If you don't have a car, it's difficult to get there*” («Без машини туди важко дістатися»). Тут теж ми спостерігаємо речення з однаковою глибинною структурою, але різними поверхневими структурами.

Досить часто перекладачі користуються послугами синтаксичної трансформації опущення (вилучення). Опущення (як і додавання) слова або фрази контексту передбачає суворе дотримання правил перекладу з точки зору цілісності глибинної структури. Елементи змісту можна вилучати з речення, якщо вони будь-яким чином дублюються. Як зазначає А.М. Пташеніченко, опущення є результатом відмінних один від одного принципів побудови англійських та українських речень (Пташеніченко, 2014: 148).

Наведемо такий приклад: “*Even in times of business recession, he or she is free from the fear of being laid off or made redundant*”. У контексті йдеться про японських працівників, яких від звільнення оберігає принцип довічного корпоративного найму. Без трансформації опущення це речення українською мовою може бути перекладено в такий спосіб: «Навіть за часів економічного спаду він або вона є вільними від страху бути звільненими за власним бажанням або за скороченням штатів». У такому вигляді речення українською мовою виглядає досить громіздко через повторення елементів, надлишкових із точки зору семантики української мови. Дійсно, глибинна структура не зміниться, якщо ми трансформуємо це речення таким чином: «Навіть за часів економічного спаду він [робітник] є вільним від страху бути звільненим».

Ще одним досить цікавим способом трансформації є номіналізація. Номіналізація – це перетворення процесуальних слів (дієслів) на іменники. Таким чином, процес перетворюється в річ або подію. Іншими словами, при номіналізації слово (дієслово або предикат), яке описує процес, перетворюється на слово (іменник або аргумент), яке описує явище (подію). Наведемо приклад. Речення “*Employee's unions know they have been banned from striking*” («Профспілки знають, що їм заборонили страйк») можна трансформувати в речення “*Employee's unions know about ban on strike*” («Профспілки знають про заборону страйку»). Дієслово, що означає процес (заборонили), перетворюється на іменник, що позначає явище (заборона). Зазначимо, що трансформація номіналізації – досить складний процес, який може супроводжуватися також трансформаціями опущення і зміною порядку слів або словосполучень у реченні.

Вважається, що моделі трансформації мають бути вичерпними в тому сенсі, що за їх допомогою можливе конструювання всіх граматично правильних поверхневих структур, але при цьому сконструювати граматично неправильні поверхневі структури неможливо. Особливо важливо коректно проводити перекладацьку трансформацію в разі наявності міжмовної і (або) міжкультурної асиметрії.

Перекладацькі синтаксичні трансформації в роботі з текстами економічної спрямованості потребують врахування особливостей ділової мови. Часто пасивні конструкції ділової англійської мови доцільно перекладати активними конструкціями українською мовою. Також заслуговують на увагу особливі синтаксичні структури. Крім того, залежно від того, для якої цільової аудиторії призначений текст, може знадобитися перекладацька трансформація додавання для пояснення малознайомих українському читачеві економічних реалій англійської мови. Але на особливу увагу заслуговує правильний переклад економічної термінології. Методика розрахунку показників, які мають однакову назву, в англійських країнах і в Україні може суттєво відрізнятись. Наприклад, “*Operating profitability*” («Операційна рентабельність») у статистиці країн ОЕСР і в українській статистиці розраховуються за принципово різними методиками.

Якщо в Польщі і в інших країнах ОЕСР “*Operating profitability*” («Операційна рентабельність») – це результат ділення операційного прибутку на виручку (Statistics Poland. Terms used in official statistics, 2020), то в українській статистиці «Операційна рентабельність» – це результат ділення операційного прибутку на собівартість (Методологічні пояснення. Державна служба статистики України, 2020). Природно, що перекладач для перекладу таких текстів зобов’язаний володіти не тільки лінгвістичними знаннями, а й економічними. Усе вищеразглянуті трансформації здійснюються на етапі перекладу глибинної структури в поверхневу структуру мови перекладу і вимагають залучення додаткових фонових знань перекладача.

3. Висновки

Знання про особливості глибинних і поверхневих структур текстів тих чи інших жанрів дають перекладачеві змогу більш якісно здійснювати перекладацьку діяльність. Систематизація перекладацької діяльності в цьому контексті передбачає організацію роботи поетапно: спочатку аналізується поверхнева структура вихідного тексту, з використанням правил синтаксичних трансформацій перекладач описує глибинну структуру тексту, а потім з урахуванням специфіки мови перекладу переводить цю глибинну структуру в поверхневу структуру мови перекладу.

Специфіка текстів економічної спрямованості вимагає, щоб на етапі трансформації поверхневої структури тексту-оригіналу в глибинну структуру, а також у процесі трансформації глибинної структури в поверхневу структуру мовою перекладач брав до уваги фонові знання про специфіку міжкультурних комунікацій у діловій сфері, а також специфіку економічної системи й економічної структури різних країн. Для цього перекладач має володіти відповідними знаннями з дисциплін економічного профілю. Такий порядок дій може бути дуже корисним у процесі перекладу семантично складних конструкцій.

Практичне значення. Результати дослідження можуть бути використані в практичній перекладацькій діяльності для забезпечення більш чіткого уявлення про глибинну структуру і семантичної еквівалентності вихідного і цільового текстів.

Наукова новизна. Результати дослідження сприяють удосконаленню практичних напрацювань щодо особливостей роботи з глибинними структурами перекладацьких текстів економічної спрямованості.

Подальші перспективи дослідження можуть бути пов’язані з уточненням найбільш доцільних у конкретних перекладацьких ситуаціях моделей трансформації глибинної структури вихідного тексту в поверхневу структуру тексту перекладу.

Література:

1. Плоткіна М.Г. Речення в світлі генеративної граматики. *Studia philologica*. 2012. Вип. 1. С. 24–28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stfil_2012_1_6 (дата звернення: 10.06.2020).
2. Арістова Н.А. Основні елементи великих і малих прозових форм (на матеріалах сучасної літератури англійських країн). *Young Scientist*. 2015. № 2 (17). С. 175–179.
3. Wu Y., Xu R. The Application of Chomsky’s Syntactic Theory in Translation Study. *Journal of Language Teaching and Research*. 2011. Т. 2. № 2. С. 396–399.
4. Aarts B., Chalker S., Weiner E. *The Oxford Dictionary of English Grammar* Oxford, New York : Oxford University Press, 2014. 464 p.
5. Висоцький А.В. Поверхнева і глибинна структура речення. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови : збірник наукових праць. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2006. Вип. 2. С. 64–72.
6. Chomsky N. Three Factors in Language Design. *Linguistic Inquiry*. 2005. Vol. 36, No. 1. P. 1–22.
7. Борковська І.П. Структурно-семантичний аспект тексту ділових документів. *Наукові записки Національного університету Острозька академія*. Серія : Філологічна. 2015. Вип. 58. С. 89–91. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzpuoaf_2015_58_35 (дата звернення: 10.06.2020).
8. Татяниченко Н. Зміст і форма інформаційно-реченнєвого висловлювання. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. 2015. № 32. С. 95–108.
9. Галкіна К.А. Основні поняття генеративної лінгвістики. *Матеріали наукової конференції професорсько-викладацького складу, наукових працівників і здобувачів наукового ступеня за підсумками науково-дослідної роботи за період 2015–2016 рр.* 15–18 травня 2017 р. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2017. С. 22–24. URL: <http://jrvps.donnu.edu.ua/article/view/3645> (дата звернення: 10.06.2020).
10. La Palombara L.E. *An Introduction to Grammar: Traditional, Structural, Transformational*. Cambridge, Massachusetts : Winthrop Publishers, Inc., 1976. 450 p.
11. Stockwell R.P. *Foundations of Syntactic Theory* New Jersey : Prentice-Hall Inc., 1977. 217 p.
12. Pater J. Weighted constraints in generative linguistics. *Cognitive science*. 2009. Т. 33. №. 6. С. 999–1035.
13. Добровольська Д.М. Методологія дослідження перекладу рекламного тексту: основні перекладацькі стратегії. *Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe Budapest. Science and Education a New Dimension. Philology*. 2016. № 98. С. 42–46.
14. Швачко С.О. Перекладацькі трансформації у поетичному просторі. *Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання*. Донецьк : ДонНУ, 2005. Т. 2, № 1. С. 90–95.
15. Черноватий Л.М., Липко І.П. Співвідношення стратегій перекладу та рівня перекладацької компетентності майбутніх фахівців у галузі міжнародних відносин. *Вісник Чернівецького національного педагогічного університету*.

- Серія : Педагогічні науки. 2015. Вип. 131. С. 163–167. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2015_131_40 (дата звернення: 10.06.2020).
16. Мельник Ю.П. Глибинні структури та механізми їх переходу в поверхневі з урахуванням семантичних ролей. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя*. Серія : Філологічні науки. 2012. Кн. 1. С. 59–64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzfn_2012_1_15 (дата звернення: 10.06.2020).
 17. Швачко С.О., Наливайко І.І. Стилістичні засоби омовлення негатиї на матеріалі англomовного художнього дискурсу. *Філологічні трактати*. 2014. Т. 6, № 1. С. 145–148. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Filtr_2014_6_1_25 (дата звернення: 10.06.2020).
 18. Afrida N. Students' ability in transforming a sentence: deep and surface structure. *Journal of Linguistics, Literature and Language Teaching*. 2017. № 2(2). P. 53–66. URL: <https://journal.iainlangsa.ac.id/index.php/jl3t/article/view/14> (дата звернення: 10.06.2020).
 19. Кобякова І.К. Поверхнева та глибинна структури текстів: типологічні аспекти. *Вісник Сумського державного університету. Серія Філологія*. 2008. № 1. С. 35–39.
 20. Гридошко О.О. Дискурсивні стратегії критики в електоральному дискурсі Німеччини й України (контрактивний аспект). *Записки з українського мовознавства*. 2019. Том 2, № 26. С. 285–295.
 21. Швачко С.О., Анохіна Т.О. Глибинна структура поверхневих лакун у синтаксичному дискурсі. *Вісник Житомирського державного університету. Філологічні науки*. 2007. № 32. С. 114–116.
 22. Gong X. A Cross-Discipline Study of Surface Structure and Deep Structure. *Journal of Social Science of Hunan Normal University*. 2004. № 33. P. 23–25.
 23. Галкіна К.А. Основні поняття генеративної лінгвістики. *Матеріали наукової конференції професорсько-викладацького складу, наукових працівників і здобувачів наукового ступеня за підсумками науково-дослідної роботи за період 2015–2016 рр.* 15–18 травня 2017 р. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2017. С. 22–24. URL: <http://jpvvs.donnu.edu.ua/article/view/3645> (дата звернення: 10.06.2020).
 24. Волченко О.М. Використання синтаксичних трансформацій для досягнення еквівалентності перекладу. *Молодий вчений*. 2017. № 4.1. С. 89–93. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_4 (дата звернення: 10.06.2020).
 25. Lavie R. J. The Analogical Speaker or grammar put in its place : doctoral dissertation. Paris, 2003. URL: <https://tel.archives-ouvertes.fr/tel-00144458v1> (дата звернення: 10.06.2020).
 26. Пташніченко А.М. Вилучення та додавання як основні синтаксичні трансформації при перекладі художніх прозових творів з англійської на українську мову. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Сер. Мовознавство*. 2014. Вип. 1.(23). С. 147–153. URL: <http://rep.btsau.edu.ua/handle/BNAU/3278> (дата звернення: 10.06.2020).
 27. Statistics Poland. Terms used in official statistics. URL: <http://stat.gov.pl/en/metainformations/glossary/terms-used-in-official-statistics/list.html> (дата звернення: 10.06.2020).
 28. Методологічні пояснення. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 10.06.2020).

References:

1. Plotkina, M.H. (2012). Rechennia v svitli heneratyvnoi hramatyky [A sentence in the light of generative grammar]. *Studia philologica*, vol. 1, pp. 24–28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stfil_2012_1_6. [in Ukrainian].
2. Aristova, N.A. (2015) Osnovni elementy velykykh i malykh prozovykh form (na materialakh suchasnoi literatury anhlomovnykh krain) [The main elements of the great and small prose forms (on the materials of the current English literature)]. *Young Scientist*, vol. 2 (17), pp. 175–179. [in Ukrainian].
3. Wu, Y., Xu, R. (2011). The Application of Chomsky's Syntactic Theory in Translation Study. *Journal of Language Teaching and Research*. Т. 2. Vol. № 2. Pp. 396–399.
4. Aarts, B., Chalker, S., Weiner, E. (2014). *The Oxford Dictionary of English Grammar*. Oxford, New York : Oxford University Press. 464 p.
5. Vysotskyi, A.V. (2006) Poverkhneva i hlybyinna struktura rechennia [Surface and deep sentence structure]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova. Seriiia 10. Problemy hramatyky i leksykologhii ukrainskoi movy : zbirnyk naukovykh prats* [Scientific journal of the National Pedagogical University named after M.P. Drahomanov. Series 10. Problems of grammar and of the Ukrainian language lexicology: scientific papers collection], K. : Vyd-vo NPU imeni M.P. Drahomanova, vol. 2, pp. 64–72. [in Ukrainian].
6. Chomsky, N. (2005). Three Factors in Language Design. *Linguistic Inquiry*, vol. 36 (1).
7. Borkovska, I.P. (2015). Strukturno-semantychnyi aspekt tekstu dilovykh dokumentiv [Structural and semantic aspect of the of business documents' texts]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu Ostrozka akademiiia. Seriiia : Filolohichna* [Scientific notes of the National University of Ostrog Academy. Series: Philological], vol. 58, pp. 89–91. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2015_58_35. [in Ukrainian].
8. Tatiachenko, N. (2015). Zmist i forma informatsiino-rechennievoho vyslovliuvannia [The content and form of information and speech statements] / *Humanitarna osvita v tekhnichnykh vyshchyykh navchalnykh zakladakh* [Humanities education in technical universities], vol. 32, pp. 95–108. [in Ukrainian].
9. Halkina, K.A. (2017). Osnovni poniattia heneratyvnoi linhvistyky [Basic concepts of generative linguistics] / *Materialy naukovoi konferentsii profesorsko-vykladatskoho skladu, naukovykh pratsivnykiv i zdobuvachiv naukovoho stupenia za pidsumkami naukovykh doslidnoi roboty za period 2015–2016 rr. 15–18 travnia 2017 r.* [Materials of the scientific

- conference of the faculty, scientists and applicants for a degree based on the results of research work for the period 2015-2016. (May 15–18, 2017)]. Vinnytsia: Vasyl Stus DonNU, pp. 22–24. URL: <http://jpv.s.donnu.edu.ua/article/view/3645>. [in Ukrainian].
10. La Palombara, L.E. (1976). *An Introduction to Grammar: Traditional, Structural, Transformational*. Cambridge, Massachusetts: Winthrop Publishers, Inc., 450 p.
 11. Stockwell, R.P. (1977). *Foundations of Syntactic Theory*. New Jersey : Prentice-Hall Inc., 217 p.
 12. Pater, J. (2009). Weighted constraints in generative linguistics. *Cognitive science*. T. 33. № 6. P. 999–1035.
 13. Dobrovolska, D.M. (2016). Metodolohiia doslidzhennia perekladu reklamnoho tekstu: osnovni perekladatski strategii [Advertising text translation research methodology: basic translation strategies]. *Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe Budapest. Science and Education a New Dimension. Philology*, vol. 98, pp. 42–46. [in Ukrainian].
 14. Shvachko S.O. (2005). Perekladatski transformatsii u poetychnomu prostori [Translation transformations in the poetic space] / *Inozemni movy. Zarubizhna literatura. Metodyka vykladannia* [Foreign languages. Foreign literature. Method of teaching]. Donetsk: DonNU, T. 2, vol. 1, pp. 90–95. [in Ukrainian].
 15. Chernovaty, L.M., Lypko, I.P. (2015). Spivvidnoshennia strategii perekladu ta rivnia perekladatskoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv u haluzi mizhnarodnykh vidnosyn [Correlation of translation strategies and the level of translation competence of future specialists in the field of international relations]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Serii : Pedahohichni nauky* [Bulletin of the Chernihiv National Pedagogical University. Series: Pedagogical Sciences], vol. 131, pp. 163–167. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2015_131_40. [in Ukrainian].
 16. Melnyk, Yu.P. (2012). Hlybynni struktury ta mekhanizmy yikh perekhodu v poverkhnevi z urakhuvanniam semantychnykh roli [Deep structures and mechanisms of their transition to surface taking into account semantic roles]. *Naukovi zapysky Nizhynskoho derzhavnoho universytetu im. Mykoly Hoholia. Serii : Filolohichni nauky* [Scientific notes of the Nezhin State University. Nikolai Gogol. Series: Philology], vol. 1, pp. 59–64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzfn_2012_1_15. [in Ukrainian].
 17. Shvachko, S.O., Nalyvaiko I.I. (2014). Stylistychni zasoby omovlennia nehatsii na materiali anhlomovnoho khudozhnoho dyskursu [Stylistic means of stating negation on the material of English-language artistic discourse]. *Filolohichni traktaty* [Philological treatises.], vol. 6 (1), pp. 145–148. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Filtr_2014_6_1_25. [in Ukrainian].
 18. Afrida, N. (2017). Students' ability in transforming a sentence: deep and surface structure. *Journal of Linguistics, Literature and Language Teaching*, vol. 2 (2), pp. 53–66. URL: <https://journal.iainlangsa.ac.id/index.php/jl3t/article/view/14>
 19. Kobiakova, I.K. (2008). Poverkhneva ta hlybynna struktury tekstiv: typolohichni aspekty [Surface and deep text structures: typological aspects]. *Visnyk Sumskoho derzhavnoho universytetu. Serii Filolohiia*. [Bulletin of Sumy State University. Philology Series], vol. 1, pp. 35–39. [in Ukrainian].
 20. Hrydiushko, O.O. (2019). Dyskursyvni strategii krytyky v elektoralnomu dyskursi Nimechchyny y Ukrainy (kontraktyvnyi aspekt) [Discursive criticism strategies in the electoral discourse of Germany and Ukraine (contractive aspect)] / *Zapysky z ukrainskoho movoznavstva* [Notes on Ukrainian linguistics], vol. 2 (26), pp. 285–295. [in Ukrainian].
 21. Shvachko, S.O., Anokhina T.O. (2007). Hlybynna struktura poverkhnevyykh lakun u syntaktychnomu dyskursi [Deep structure of surface gaps in syntactic discourse]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu. Filolohichni nauky* [Bulletin of Zhytomyr State University. Philological sciences], vol. 32, pp. 114–116. [in Ukrainian].
 22. Gong, Xiaobin (2004). A Cross-Discipline Study of Surface Structure and Deep Structure. *Journal of Social Science of Hunan Normal University*. Vol. 33, pp. 23–25.
 23. Halkina, K.A. (2017). Osnovni poniattia heneratyvnoi linhvistyky [Basic concepts of generative linguistics]. *Materialy naukovoi konferentsii profesorsko-vykladatskoho skladu, naukovykh pratsivnykiv i zdobuvachiv naukovoho stupenia za pidsumkamy nauково-doslidnoi roboty za period 2015–2016 rr. 15–18 travnia 2017 r.* [Proceedings of the scientific conference of faculty, researchers and applicants for the degree of research work for the period 2015–2016 (May 15–18, 2017)]. Vinnytsia: Vasyl Stus DonNU, pp. 22–24. URL: <http://jpv.s.donnu.edu.ua/article/view/3645>. [in Ukrainian].
 24. Volchenko, O.M. (2017). Vykorystannia syntaktychnykh transformatsii dlia dosiahnennia ekvivalentnosti perekladu [Using syntactic transformations to achieve translation equivalence]. *Molodyi vchenyi* [Young Scientist], vol. 4.1, pp. 89–93. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_4. [in Ukrainian].
 25. Lavie, R.J. (2003). *The Analogical Speaker or grammar put in its place* (Doctoral dissertation). Paris, France. URL: <https://tel.archives-ouvertes.fr/tel-00144458v1>, P. 109.
 26. Ptashnichenko, A.M. (2014). Vyluchennia ta dodavannia yak osnovni syntaktychni transformatsii pry perekladi khudozhnykh prozovykh tvoriv z anhliiskoi na ukrainsku movu [Removal and addition as the main syntactic transformations in the translation of fiction from English into Ukrainian]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Ser. Movoznavstvo* [Scientific notes of Ternopil National Pedagogical University. Linguistics series.], vol. 1 (23), pp. 147–153. URL: <http://rep.btsau.edu.ua/handle/BNAU/3278>. [in Ukrainian].
 27. Statistics Poland. Terms used in official statistics. URL: <http://stat.gov.pl/en/metainformations/glossary/terms-used-in-official-statistics/list.html>
 28. Методологічні пояснення. Державна служба статистики України [Metodolohichni poiasnennia. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy]. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 28.08.2020
The article was received 28 August 2020

**ПЕРЕКЛАДНА МНОЖИННІСТЬ
У ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ
НА ПРИКЛАДІ АНГЛІЙСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ПОВІСТІ
І. ФРАНКА «ЗАХАР БЕРКУТ»**

Саліонович Людмила Миколаївна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри міжкультурної комунікації
та іноземної мови
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»
l.salionovych@gmail.com
orcid.org/0000-0001-9005-9273

Рубцова Вікторія Вікторівна,
доцент кафедри міжкультурної комунікації
та іноземної мови
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»
victoria.rubtsova.2016@gmail.com
orcid.org/0000-0003-1120-5514

Явище перекладної множинності розглядається в статті як ефективний інструмент передачі культурно-національної своєрідності і неповторності ідіолекту письменника, аналіз зроблено на прикладі двох перекладів англійською мовою повісті І. Франка «Захар Беркут».

Метою дослідження є зіставлення двох перекладів повісті І. Франка «Захар Беркут» англійською мовою, віддалених один від одного в часі, та відстеження засобів вирішення проблеми незбігання культурем мови оригіналу з системою культурем мови перекладу (асиметрії лінгвокультурем).

Методи. Вибір теоретичних (контекстуальний і інтерпретаційний аналіз) та емпіричних (дескриптивний та порівняльний) методів дослідження продиктований поставленою авторами метою дослідження.

Результати. Розглянуто феномен перекладної множинності та еволюція цього поняття протягом останніх десятиліть у роботах вітчизняних і зарубіжних дослідників, зазначено терміни, якими оперує перекладознавство для опису явища (доместикація, форенізація, реінтерпретація). Досліджено сутність перекладацьких стратегій одомашнювання (доместикація) та відчуження (форенізація), їх місце серед інших потужних перекладацьких інструментів та взаємозв'язок з іншими класифікаціями та моделями перекладу, їх функціонування в парадигмі перекладної множинності при перекладі інтертекстуальних одиниць та текстів різних типів. Проаналізовано сутність інтерпретаційної моделі перекладу та розглянуто перекладацьку стратегію реінтерпретації, що розуміється як чинник перекладної множинності. Систематизовано причини виникнення явища перекладної множинності, розглянуто п'ятнадцять постулатів, які узагальнюють характеристики та функції феномена перекладної множинності, досліджено питання діахронічної множинності перекладів. Зроблено огляд досліджень вчених в області лінгвокультурології, проаналізовано сутність терміна «культурема» та його відмінність від терміна «лінгвокультурема», зазначено багатоплановий характер поняття, підкреслено дуальний характер цього явища, що розглядається як комбінація лінгвістичного та екстралінгвістичного компонентів змісту. З огляду на дослідження лінгвокультурології, в роботі проаналізовані та описані лінгвокультуреми, наявні в повісті І. Франка «Захар Беркут», і варіанти їх перекладу англійською мовою.

Висновки. На прикладі порівняльного аналізу двох перекладів повісті І. Франка «Захар Беркут» показано, що здійснення повторних перекладів дає змогу читачеві, що належить до іншої культури, більш повно осмислити зміст художнього твору. Точна передача перекладачем лінгвокультурем, що є носіями культурно значимої інформації, закодованої в лексичних одиницях, є необхідною умовою максимального наближення читача до національно-культурної самобутності художнього тексту оригіналу.

Ключові слова: лінгвокультурема, етнокультура, діахронічна множинність, асиметрія лінгвокультурем.

TRANSLATION MULTIPLICITY IN LINGUOCULTUROLOGY
(BASED ON ENGLISH TRANSLATIONS OF “ZAKHAR BERKUT” BY I. FRANKO)

Salionovych Liudmyla Mykolaivna,
*Candidate of Philological Sciences,
Senior Lecturer at the Department of Cross-Cultural
Communication and Foreign Languages
National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”
l.salionovych@gmail.com
orcid.org/0000-0001-9005-9273*

Rubtsova Viktoriia Viktorivna,
*Senior Lecturer at the Department of Cross-Cultural
Communication and Foreign Languages
National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”
victoria.rubtsova.2016@gmail.com
orcid.org/0000-0003-1120-5514*

The article deals with the study of translation multiplicity as a linguistic phenomenon, which is extremely relevant because the writer's idiolect forms the uniqueness of the literary text, and this uniqueness should not be lost when translating the text into another language, especially if the text is retranslated at different times.

The **purpose** of this study is to identify and analyze variants of translation of linguocultural units in translations of Ivan Franko's novel “Zakhar Berkut”.

Methods. General scientific methods were used in the research, namely: theoretical – contextual and interpretive analysis, and empirical, in particular descriptive, due to the purpose of the study.

Results. The phenomenon of translation multiplicity, which has been studied in translation studies for more than thirty years, is considered. It is noted that the first translations are naturalized, i.e. get under domestication, while retranslations get under foreignization, as the first translation aims to present the original text of new culture that is potentially reluctant to accept foreign text in the adapted form for gradual integration into it, while a re-translation demonstrates certain level of assimilation. Some scientists do not consider these postulates to be proven, so they put forward other theories about the phenomenon of translational multiplicity. Given the research of linguoculturologists, each language operates a certain system of culture units that characterize the uniqueness and difference of language from other ethnocultures, and based on this thesis, the linguocultural units in Ivan Franko's novel “Zakhar Berkut” as well as variants of their translation into English have been analyzed and described.

Conclusions. Linguocultural units transmit ethnoculture, they contain certain culturally important information encoded in lexical units. Understanding the national and cultural content of linguocultural unit acquires additional meaning when comparing translations, which is clearly demonstrated in the comparative analysis of two variants of I. Franko's novel translation. It is appropriate selection of linguistic equivalents of another language that allows complete reproduction of translated text, and the reader will perceive it as a unique, inimitable phenomenon, and the success of such a translation should be facilitated by the studies of the translation multiplicity.

Key words: linguocultural units, ethnoculture, diachronic multiplicity, asymmetry of linguocultural units.

1. Вступ

Дослідження перекладної множинності як лінгвістичного феномена є надзвичайно актуальними, оскільки саме ідіолект письменника формує неповторність художнього тексту, і ця неповторність не має бути втраченою під час перекладу тексту іншою мовою, зокрема якщо текст перекладається неодноразово й у різні періоди.

Метою дослідження є виокремлення та аналіз варіантів перекладу лінгвокультури у перекладах повісті І. Франка «Захар Беркут». У роботі використані загальнонаукові методи, а саме: теоретичні – контекстуальний та інтерпретаційний аналіз та емпіричні, зокрема дескриптивний, що зумовлено метою дослідження.

2. Перекладна множинність як феномен

Вперше феномен перекладної множинності, далі ПМ, почав досліджуватися у перекладознавстві завдяки працям французького дослідника А. Бермана. Розглядаючи явище ПМ у контексті художнього перекладу, А. Берман стверджував, що переклад літературних творів є «неповним, незавершеним актом», і лише завдяки ПМ він може наблизитися до стану завершеності. «Завершеність», за А. Берманом, означає, що повторний переклад зазвичай «ближчий» до оригіналу, ніж перший переклад (Berman, 1990).

Розвиваючи цю ідею, П. Бенсімон зауважує, що перші переклади зазвичай використовують стратегію домешікації (одомашнювання), в той час як повторні переклади робляться з використанням стратегії форенізації (відчуження). За його думкою, причина в тому, що будь-яка культура потенційно неохоче сприймає іноземний текст, тому функція першого перекладу полягає в тому, щоб представити його в адаптованій формі для поступової інтеграції в неї. А вже повторний переклад, з огляду на факт певного рівня асимілювання, буде являти собою повернення до першоджерела, підкреслюючи його неповторність для сприйняття іншою культурою (Bensimon, 1990). Варто зазначити, що в роботах вітчизняних вчених тема сутності перекладацьких стратегій одомашнювання та відчуження і їх використання в контексті перекладної множинності знайшла подальший розвиток. Досліджується функціонування цих стратегій у процесі перекладу

інтертекстуальних одиниць в художніх творах, аналізується їх взаємозв'язок з іншими класифікаціями та моделями перекладу (Андрейко, 2015), зазначаються цілі використання та причини вибору перекладацьких стратегій залежно від типів текстів, наприклад, при перекладі рекламних текстів або текстів фільмів різних жанрів (Вострецова, 2013).

Фінські дослідники К. Коскінен й О. Палопоскі, працюючи над гіпотезою повторних перекладів, зазначають, що дані, на які спиралися А. Берман і П. Бенсімон, можна вважати суб'єктивними або недостатніми. Таким чином, якісні характеристики, притаманні перекладам, які використовують як стратегії доместикації, так і форенізації, досить важко виміряти за формальними показниками і не можуть бути визнані цілком науково достовірними, тому припустиме існування інших теоретичних гіпотез, що пояснюють суть феномена ПМ (Koskinen, Paloposki, 2010).

Дослідник ПМ С. Браунлі робить спробу об'єднати теорію ПМ із теорією наративів, розглядаючи переклад як наративну версію оригіналу. Таким чином, ПМ трактується як набір оповідних версій, поява яких викликана й одночасно обмежується конкретними умовами, крім того, дослідження повторних перекладів може розкрити зміни в соціальній та ідеологічній сфері життя суспільства, а також простежити, як історично змінюються лінгвістичні, літературні та перекладацькі норми. Також С. Браунлі удосконалює термін ПМ і пропонує новий термін – «реінтерпретація». Це дає їй змогу зробити важливий висновок, що художні тексти не обмежені часом, тобто не мають чітких часових меж, мають нескінченний характер, що відкриває можливості для незліченних інтерпретацій (Brownlie, 2006). У контексті інтерпретаційної моделі перекладач зіставляє значення лінгвістичних одиниць, що є сталими для певної мови, зі смислами, що закладені в художній текст. Кожен перекладач має своє особисте бачення з огляду на свій життєвий і перекладацький досвід, естетичні, світоглядні та історичні причини. Таким чином, реінтерпретація може трактуватися як «реакція на вже раніше запропоновану інтерпретацію в пошуках «альтернативного» прочитання» (Лімборський, 2015), що призводить до перекладної множинності.

Останнім часом багато перекладознавців приділяють увагу перекладній множинності. У роботі «Невичерпність оригіналу» була дана спроба систематизації характеристик і функцій ПМ. У результаті було виокремлено десять узагальнених характеристик, притаманних феномену ПМ. У зазначених положеннях були відображені такі поняття, як синоніміка текстів, динаміка образно-понятійного світу оригіналу, шляхи пошуку оптимальних перекладацьких рішень, потенційна вичерпність ресурсів мови тощо (Чайковський, Лисенкова, 2001). Згодом наука про перекладну множинність збагатилася ще п'ятьма положеннями, які розглядають ПМ вже під іншим кутом, розглядаючи такі питання, як варіативність тлумачень художнього тексту, полілог текстів, смислова ємність оригіналу, нові можливості для зіставлення мов, принципи відтворення оригіналу (Лисенкова, 2006). Подальшого розвитку теорія ПМ набула в розробці ще п'яти постулатів, в яких розкривається зміст поняття про багатошаровість оригіналу та пов'язану з цим відкритість для безлічі інтерпретацій (Шерстнева, 2008).

У контексті ПМ в українській лінгвістиці розглядають питання діахронічної множинності перекладів (Ситар, 2014), особливості індивідуально-авторського підходу в кожному випадку ПМ із метою формулювання гіпотетичного обґрунтування його доцільності (Ребрій, 2009), ролі ПМ у сприйнятті творів класиків української літератури, української культури загалом в англomовному світі (Зорівчак, 2014), аналізують шляхи подолання труднощів перекладу, викликаних відмінностями між культурами мов оригіналу та перекладу.

3. Сутність поняття лінгвокультуреми

Згідно із сучасними дослідженнями вчених лінгвокультурологів, кожна мова оперує певною системою культурем, що характеризують неповторність та відмінність мови від інших етнокультур (Медвідь, 2015), вони являють собою сукупність певних знаків – носіїв національно-специфічних рис культурно-мовної спільноти (Гак, 1998: 585), елементи дійсності, притаманні певній культурі. У більш вузькому, лінгвістичному розумінні є поняття лінгвокультуреми, що визначається як проекція елемента культури на мовний знак або розуміється як «комплексна міжрівнева одиниця» (Воробійов, 1997: 44), форму якої становить єдність знаку та мовного значення та культурного змісту. Дослідники вказують на багатошаровий характер поняття «лінгвокультурема», її багатошаровість і сутнісну неоднозначність, істотну відмінність від слова, як одиниці мови, підкреслюють дуальний характер цього явища, що має ознаки як мовного, так і позамовного культурного значення. Таким чином, робиться висновок, що «лінгвокультурема є діалектичною єдністю лінгвістичного і екстралінгвістичного (понятійного або предметного) змісту» (Брискіна, 2009). Незбігання культурем мови оригіналу із системою культурем мови перекладу, інакше кажучи асиметрія, безумовно, є одним із найважливіших чинників ПМ.

4. Асиметрія лінгвокультурем у перекладах повісті І. Франка «Захар Беркут»

Виходячи з тези про те, що саме асиметрія лінгвокультурем у різних мовах спричиняє ПМ, проаналізуємо оригінал повісті І. Франка «Захар Беркут» (Франко, 1977) та два її переклади, здійснених у різні часи й у різних країнах – американкою Т. Борецькою (Franko, 1944) (далі – перший варіант перекладу) та українською перекладачкою М. Скрипник (Franko, 1987) (далі – другий варіант перекладу). Варто зауважити, що переклади були зроблені з різницею понад сорок років. За цей час багато чого змінилося: англійська мова остаточно набула статусу мови міжнародного спілкування, вона замінила собою німецьку, яку вивчали в Європі як першочергову іноземну до 40-х років ХХ століття. Власне англійська мова, як і будь-яка, дещо змінилася, і це певним чином вплинуло і на переклад; наприклад, *громадяни* (власне *селяни*) у першому варіанті перекладено як *townspeople*, а у другому – *fellow-villagers*, *хитрість* – *adroitness and strategy* і *cleverness*, *злидні* – *corrupt period* і *misery* відповідно, а *робучий віл* (у контексті «поневолення людей») перша перекладачка взагалі оминає, а у другому варіанті перекладено як *beasts of burden*. Зазначимо, що наведені приклади яскраво демонструють, наскільки змінилася власне англійська мова у словникових перевагах: вжиті в першому варіанті перекладу англійські відповідники на час перекладу були актуальнішими, хоча й не є нині архаїзмами, а вжиті у другому варіанті перекладу лексичні одиниці є більш сучасними, але саме така колоритна лінгвокультурема, як *робучий віл*, на жаль, залишилася поза належною увагою перекладачок.

Деякі лінгвокультуреми обидві перекладачки залишають незмінними, тобто транслітерують й виносять окреме пояснення, наприклад, *trembita* (*trembita*), *боярин* (*boyar*, *boyarin*), *смерд* (*smerd*, *peasant* 'lout') тощо, і це є доцільним, тому що англomовному читачеві були б незрозумілі зазначені реалії, оскільки відповідних еквівалентів в англійській мові немає.

Лінгвокультурема *смерека* подана в текстах по-різному: в першому варіанті це здебільшого *pine trees*, у той час як у другому – *fir* (*firs*), що є ближчим до реальної номінації дерева. Такі реалії, як *верховини*, *полонини* (в текстах *mountains/highlands* та *upland downs/higher mountain meadows* у першому/другому варіантах перекладу відповідно) репрезентовані лексичними одиницями, що є еквівалентами. Така лінгвокультурема, як *плай* (*гірська стежка*), не знайшла належного відображення в першому варіанті перекладу (*side*, *point*), у другому – перекладено як *foot-path*.

Назви птахів також заслуговують на окрему увагу. Лексична одиниця *орел-беркут*, що зустрічається майже на початку твору (*eagle* "беркут" та *eagle* – *berkut* відповідно) має англійський еквівалент *golden eagle*, що його й використовують перекладачки в подальшому перекладі, то, можливо, варто було певним чином зазначити це в перекладі навіть назви, оскільки ім'я головної героїні – *Мирослава* – перекладене в першому варіанті як *Peace-Renown*, що, по-перше, наближає текст до розуміння реалій, і, по-друге, передає екстралінгвістичний сенс, вкладений І. Франком в ім'я героїні.

Зазначимо, що речення *Заскиглила каня* (яструб) перекладачки подають по-різному. У першому варіанті – *A blue-jay screeched* – найменування птаха взагалі змінене (*blue-jay* – сойка), у другому – *A kite shrieked* – найменування птаха передано не зовсім вірно (*kite* – шуліка), і хоча неточності можуть видатися неважливими, але такі лінгвокультуреми створюють певний колорит, і його втрата певним чином впливає на загальне сприйняття твору.

Також лінгвокультурема *омаст* (овечий жир), важлива для змісту культурна реалія, залишається поза увагою першої перекладачки, друга подає зазначену реалію як *edible fat*, що лише частково передає зміст культури.

Деякі лінгвокультуреми в обох варіантах перекладу, навпаки, передані досить доречно. *Мирослава* порівняна зі *стрімкою тополею*, що передано як *straight young willow/slender poplar* відповідно, оскільки і верба, і тополя мають певний символічний зміст в українській культурі. Максим серед громади виділявся як *дубчак між явориною*, у перекладі – *stalwart young oak among the maples/like a mighty oak among maples* відповідно, що також додає текстові певного символізму.

5. Висновки

Отже, лінгвокультуреми є носіями етнокультури, вони містять певну культурно важливу інформацію, закодовану в лексичних одиницях. Осмислення національно-культурного змісту лінгвокультуреми набуває додаткового змісту під час зіставлення перекладів, що яскраво продемонстрував порівняльний аналіз двох варіантів перекладу повісті І. Франка «Захар Беркут», оскільки саме доречний добір лінгвістичних еквівалентів іншої мови дає змогу цілісно відтворити перекладений текст, завдяки чому іншомовний читач сприйматиме його як унікальне, неповторне явище, успішності й актуальності такого перекладу мають сприяти дослідження перекладної множинності.

Література:

1. Berman A. La retraduction comme espace de la traduction. Palimpsestes. Retraduire. 1990. Vol. 4. P. 1–7.
2. Bensimon P. «Présentation», Palimpsestes, 1990. #4. IX–XIII. URL: <http://journals.openedition.org/palimpsestes/598> (дата звернення: 20.07.2020).
3. Андрейко Л.В. Стратегії очуження та одомашнення при перекладі інтертекстуальних одиниць в художньому творі. *Філологічні трактати*. 2015. Т. 7, № 3. С. 7–13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Filtr_2015_7_3_3 (дата звернення: 20.07.2020).
4. Вострецова В.О. Застосування доместикації та форенізації при перекладі текстів різних типів. *Наукові записки*. Серія : Філологічні науки (мовознавство). 2013. Вип. 116. Кіровоград : ПБВ КДПУ ім. В. Винниченка, С. 103–106.
5. Koskinen K., Paloposki O. Reprocessing texts. The fine line between retranslating and revising. *Across Languages and Cultures*. 2010. # 11. P. 29–49. doi:10.1556/Acr.11.2010.1.2 (дата звернення: 20.07.2020).
6. Brownlie S. Narrative theory and retranslation theory. *Across Languages and Culture*. 2006. # 7. P. 140–170. doi:10.1556/Acr.7.2006.2.1 (дата звернення: 20.07.2020).
7. Лімборський І.В. Перекладач як читач та інтерпретатор художнього тексту (компаративні проєкції). *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. Серія : Філологічні науки. 2015. № 1. С. 16–20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vduerpf_2015_1_4 (дата звернення: 20.07.2020).
8. Чайковський Р.Р., Лысенкова Е.Л. Неисчерпаемость оригинала: 100 переводов «Пантеры» Р.М. Рильке на 15 языков. Магадан : Кордис, 2001. С. 179–198.
9. Лысенкова Е.Л. Поэзия и проза Р.М.Рильке в русских переводах (исторические, стилистико-сопоставительные и переводческие аспекты) : дис. ... д-ра филолог. наук. Магадан, 2006. С. 355–382.
10. Шерстнева Е.С. Переводная множественность как категория переводоведения: история, статус, тенденции. *Известия РГПУ им. А.И. Герцена*. 2008. № 73-1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/perevodnaya-mnozhestvennost-kak-kategoriya-perevodovedeniya-istoriya-status-tendentsii> (дата звернення: 30.04.2020).
11. Ситар Р.А. Множинність перекладів як варіантність відтворення жанрово-стилістичних особливостей часово віддаленого першотвору. *Науковий вісник Чернівецького університету*. *Германська філологія*. 2014. Вип. 692–693. С. 237–240. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchnugf_2014_692-693_71 (дата звернення: 30.04.2020).
12. Ребрій О.В. Пригоди Аліси в Україні, або про множинність сучасних перекладів. *Лінгвістика XXI століття : нові дослідження і перспективи*. 2009. № 3. С. 190–205.
13. Зорівчак Р. Сприйняття творчості та особистості Івана Франка як символу інтелектуальної України в англomовному світі. *Українське літературознавство*. 2014. Вип. 78. С. 3–14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/UI_2014_78_4 (дата звернення: 30.04.2020).

14. Медвідь О.М., Ткаченко Я.Ю. Лінгвістичний модус культурем (на прикладі повісті Івана Франка «Захар Беркут»). *Філологічні трактати*. 2015. Т. 7, № 3. С. 64–68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Filtr_2015_7_3_10 (дата звернення: 30.04.2020).
15. Гак В.Г. Языковые преобразования. Москва : Школа «Языки русской культуры», 1998. 768 с.
16. Воробьев В.В. Лингвокультурология : (Теория и методы). Москва : Изд-во Рос. ун-та дружбы народов, 1997. 331 с.
17. Брыксина И.Е. Лингвокультурема как единица содержания билингвального/бикультурного обучения иностранным языкам в высшей школе. *Вестник ТГУ*. 2009. № 1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/lingvokulturema-kak-edinitsa-soderzhaniya-bilingvalnogo-bikulturnogo-obucheniya-inostrannym-yazykam-v-vysshey-shkole> (дата звернення: 30.04.2020).
18. Франко І. Вибрані твори. Львів : Каменяр, 1977. С. 21–178.
19. Franko I. Zakhar Berkut. New York: Theo. Gaus' sons, inc., 1944. 230 p.
20. Franko I. Zakhar Berkut. Kyiv: Dnipro, 1987. 226 p.

References:

1. Berman, A. (1990) La retraduction comme espace de la traduction. *Palimpsestes. Retraduire*. Vol. 4. P. 1–7.
2. Bensimon, P. (1990) « Présentation », *Palimpsestes*. # 4. IX-XIII. URL: <http://journals.openedition.org/palimpsestes/598>
3. Andreiko, L.V. Stratehii ochuzhennia ta odomashnennia pry pereklyadi intertekstualnykh odynty v khudozhnomu tvori. *Filolohichni traktaty*. 2015. Т. 7, № 3. С. 7–13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Filtr_2015_7_3_3 [in Ukrainian].
4. Vostretsova, V.O. Zastosuvannia domestykatsii ta forenizatsii pry pereklyadi tekstiv riznykh typiv. *Naukovi zapysky. Seriya: Filolohichni nauky (movoznavstvo)*. Vyp. 116. Kirovohrad: RVV KDPU im. V. Vynnychenka, 2013. С. 103–106. [in Ukrainian].
5. Koskinen, K., Paloposki, O. (2010) Reprocessing texts. The fine line between retranslating and revising. *Across Languages and Cultures*. # 11. P. 29–49. doi:10.1556/Acr.11.2010.1.2
6. Brownlie, S. (2006) Narrative theory and retranslation theory. *Across Languages and Culture*. # 7. P. 140–170. doi:10.1556/Acr.7.2006.2.1
7. Limborskyi, I.V. Perekladach yak chytach ta interpretator khudozhnoho tekstu (komparatyvni proektsii). *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu imeni Alfreda Nobelia. Seriya : Filolohichni nauky* 2015. № 1. С. 16–20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vduepf_2015_1_4 [in Ukrainian].
8. Chaikovskiy, R.R., Lysenkova, E.L. Neyscherpaemost oryhynala: 100 perevodov «Pantery» R.M. Rilke na 15 yazykov [Inexhaustibility of the origin: 100 translations of “The Panther” by R.M. Rilke in 15 languages]. *Mahadan: Kordys*, 2001. P. 179–198. [in Russian].
9. Lysenkova, E.L. (2006) Poeziya i proza R.M. Rilke v russkikh perevodah (istoricheskiye, stilistiko-sopostavitelnye i perevodcheskiye aspekty) [Poetry and prose by R.M. Rilke in Russian translations (historical, stylistic-comparative and translation aspects)]. *Synopsis diss. Doc. Of Phil. Sciences. Magadan*. P. 355–382. [in Russian].
10. Sherstneva, E.S. (2008) Perevodnaya mnozhestvennost kak kategoriya perevodovedeniya: istoriya, status, tendentsii [Translational plurality as a category of translation studies: history, status, trends]. *Izvestiya of A.I. Gertsen RGPU*. № 73-1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/perevodnaya-mnozhestvennost-kak-kategoriya-perevodovedeniya-istoriya-status-tendentsii>. [in Russian].
11. Sitar, R.A. (2014) Mnozhyhnist pereklyadiv yak variantnist vidtvorennia zhanrovo-stylistichnykh osoblyvostei chasovo viddalenoogo pershotvoru [Multiplicity of translations as a variation of reproduction of genre-stylistic features of a temporally distant origin]. *Scientific Journal of Chernivtsi University*. Vol. 692-693. P. 237–240. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchnugf_2014_692-693_71 [in Ukrainian].
12. Rebrii, O.V. Prygody Alisy v Ukrayini, abo pro mnozhyhnist suchasnykh pereklyadiv [Alice's Adventures in Ukraine, or the multiplicity of modern translations]. *Linguistics of the 21st century: new research and prospective*. № 3. P. 190–205. [in Ukrainian].
13. Zorivchak, R. (2014) Spryiniattia tvorchosti ta osobystosti Ivana Franka yak symbolu intelektualnoyi Ukrainy v anglovmovnomu sviti [Perception of Ivan Franko's creativity and personality as a symbol of intellectual Ukraine in the English-speaking world]. *Ukrainian Literary Studies*. Vol. 78. P. 3–14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/UI_2014_78_4 [in Ukrainian].
14. Medvid, O.M., Tkachenko, Ya.U. (2015) Lingvistychnyi modus kulturem (na prykladі povisti Ivana Franka “Zakhar Berkut”) [Linguistic mode by cultures (on the example of Ivan Franko's novel “Zakhar Berkut”)]. *Philological treatises*. Vol. 7, № 3. P. 64–68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Filtr_2015_7_3_10 [in Ukrainian].
15. Gak, V.G. (1998) Yazykovye preobrazovaniya [Language conversions]. *Moscow: School “Languages of Russian Culture”*. 768 p. [in Russian].
16. Vorobyev, V.V. (1997) Lingvokulturologiya [Linguoculturology]. *Moscow: Publishing house of Russian University of Nations Friendship*. 331 p. [in Russian].
17. Bryskina, I.Ye. (2009) Lingvokulturema kak yedinita sodержaniya bilingvalnogo/bikulturnogo obucheniya inostrannym yazykam v vysshey shkole [Linguocultural unit as a unit of content of bilingual / bicultural teaching of foreign languages in higher education]. *Scientific Journal of TGU*. № 1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/lingvokulturema-kak-edinitsa-soderzhaniya-bilingvalnogo-bikulturnogo-obucheniya-inostrannym-yazykam-v-vysshey-shkole> [in Russian].
18. Franko, I.Ya. (1977) Vybrani tvory [Selected works]. *Lviv: Publishing house “Kamenyar”*. P. 21–178. [in Ukrainian].
19. Franko, I. (1944) Zakhar Berkut. *New York, Theo. Gaus' sons, inc*. 230 p.
20. Franko, I. (1987) Zakhar Berkut. *Kyiv, Dnipro*. 226 p.

5. Мова і засоби масової комунікації

5. Language and mass media

ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ В СУЧАСНІЙ БІЗНЕС-КОМУНІКАЦІЇ

Півень Наталя Миколаївна,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри української мови

та слов'янської філології

Приазовського державного технічного університету

pnat26@ukr.net

orcid.org/0000-0002-6528-592X

Мета роботи – дослідити проблеми функціонування державної мови в сучасному бізнес-просторі, оскільки відомо, що тривалий час представники приватних бізнес-компаній нею майже не послуговувалися; відповідно до цього було поставлено завдання: сформулювати основні етапи опанування української мови як державної для фахівців зазначеної категорії осіб.

Методи. У дослідженні використано теоретичні методи (аналіз стандартів і стану функціонування державної мови в різних галузях господарства); ретроспективний аналіз власного педагогічного досвіду з організації й проведення навчальних занять; емпіричні – педагогічні спостереження, тестування й спеціальні завдання для діагностичного зрізу рівня знань працівників бізнес-сфери; статистичні методи для кількісного та якісного аналізу отриманих емпіричних та експериментальних даних.

Результати. З'ясовано, що тема функціонування державної мови в бізнес-сфері залишається малодослідженою. Матеріалом послуговувалася практична мовна діяльність групи слухачів одного з приватних підприємств. Проаналізовано загальну характеристику слухачів, рівень володіння державною мовою перед навчанням і після, розроблено шкалу оцінювання рівня мовних навичок. Зазначено, що в російськомовному середовищі серед представників великого й малого бізнесу виникають труднощі стосовно україномовної комунікації, спричинені низьким рівнем мовленнєвих умінь і навичок, відсутністю необхідної лексичної бази, наявністю суржику й росіянізмів тощо.

Висновки. У результаті навчального процесу було визначено основні етапи опанування української мови як державної. Зауважено, що важливе місце в підготовці слухачів належить мотиваційному та базовому етапам; надано методичні рекомендації стосовно їх мовної підготовки. Доведено, що навіть при низькій мовній базі, але за умов високої мотивації можна досягти достатнього рівня мовленнєвих знань, умінь і навичок для подальшої професійної діяльності й комунікації державною мовою.

Ключові слова: професійне спілкування, ділова українська мова, мовні вміння й навички, підвищення кваліфікації фахівців, мовленнєві помилки, комунікативні труднощі.

PROBLEMS OF NATIONAL LANGUAGE FUNCTIONING WITHIN BUSINESS COMMUNICATION

Piven Natalia Mykolaivna,

Candidate of Pedagogical Sciences,

Senior Lecturer at the Department

of Ukrainian Language and Slavic Philology

Priazovsk State Technical University

pnat26@ukr.net

orcid.org/0000-0002-6528-592X

The purpose. The objective of the article is to study the problems concerning state language functioning within current business environment. It is known that for a long period of time representatives of private businesses have hardly ever used it. It caused the necessity to define the basic stages of Ukrainian language acquisition as a state one by professionals in business sphere.

Methods. The set of scientific methods are applied in the article: theoretical (analysis of standards and status of state language functioning in different economical spheres); retrospective analysis of own pedagogical experience in educational process organization and training sessions; empirical (pedagogical observations, testing and special sessions to detect the level of expertise among business sphere representatives); statistical methods (qualitative and quantitative analysis of empirical and experimental data received).

Results. It is found that the issue of state language functioning in business sphere is still poorly investigated. Practical activity by the employees of a private enterprise is served as a ground for this study. General characteristic of trainees, their level of state language acquisition before and after training is analysed, and the evaluation scale of language skills level is developed. It is noted that in Russian-speaking environment representatives of large-scale and small-sized businesses face a lot of challenges while communicating in Ukrainian, caused by low level of language skills, lack of necessary basic vocabulary, existence of surzhik (mixed Russian-Ukrainian dialect) and russicisms (use of Russian words instead of Ukrainian ones).

Conclusions. The educational process resulted in defining the main stages of Ukrainian acquisition as a state language. It is emphasized that it is motivational and basic stages that play the important role in preparation of trainees which led to developing methodical recommendations concerning state language acquisition. It is proved that in spite of a low level of language improved motivation helps business people achieve sufficient level of language knowledge and skills for further professional activity and communicating in state language.

Key words: professional communication, business Ukrainian, language skills, specialists' improving qualification, language mistakes, communication difficulties.

1. Вступ

Українська мова пройшла важкий і славетний шлях розвитку, і нині вона отримала новий поштовх для розвитку, перед нею відкрилися нові можливості, нові обрії. З 1991 року нею стали послуговуватися державні установи й заклади, її почали вивчати студенти всіх вищих навчальних закладів, нею заговорила частина ЗМІ, та лише останні події, що відбулися в Україні й спричинили зростання національної свідомості громадян, по-справжньому розширили поле функціонування української мови як державної. Нині ми спостерігаємо нові політичні, економічні, культурні відносини країни; говорити, або комунікувати, українською (як лунає нині повсюди), стало модно; її вивчають, опановують, проводиться безліч мовних вебінарів, тренінгів тощо. Очевидно, що мова Шевченка, Лесі Українки, Івана Франка розпочинає новий етап свого розвитку. Нині українською як державною також став послуговуватися великий і малий бізнес, приватні підприємства, більшість теле- й радіоканалів (причому не лише центральних, а й місцевих; не тільки в західних і центральному регіонах, а й на сході України, де, як правило, люди комунікують російською). Отже, можна цілком упевнено говорити про розширення меж функціонування української мови як державної та застосування її там, де раніше це було практично неможливо, але разом із цим виникають нові проблеми – проблеми опанування державної мови в бізнес-просторі й комунікації.

Питанням опанування й функціонування української мови як державної тривалий час переймалися науковці різних галузей науки. Звернемо увагу на деякі з них. Наприклад, С. Соколова та С. Бибик у розвідці «Українська мова в сучасних засобах масової комунікації: проблеми культури мови, стилістики та соціолінгвістики» проаналізували засідання круглого столу, присвяченого проблемам культури мови в сучасних газетно-журнальних публікаціях, у радіо- й телеефірах. Автори на прикладах публіцистичних видань, рекламних оголошень висвітлили точки зору учасників круглого столу щодо зазначеної проблеми (це й наявність безлічі помилок, застосування «суржику», порушення мовних норм правопису слів. Автори наголошують, що, на жаль, часто проблеми приховуються в «байдужості журналістів до слова, в девальвації професійних цінностей» (Соколова, 2014: 141). Серед учасників круглого столу були відомі науковці С. Єрмоленко, О. Пономарів, О. Мацько, В. Німчук, К. Городенська, стурбовані проблемою культури мови в ЗМІ; вони запропонували шляхи покращення ситуації, «адже засоби масової комунікації мають культивувати загальноприйнятий динамічний літературний стандарт, впливати на формування естетики усної розмовної літературної мови, мотивувати спілкування з дотриманням жанрово-ситуативних норм» (Соколова, 2014: 134). У статті В. Городовенка «Принцип державної мови судочинства і діловодства в судах України: проблеми правозастосування» звертається увага на те, що «нове законодавство про судочинство, прийняте в липні 2010 р., встановило якісно нові підходи до визначення мовної політики в судах», і далі наголошує на наявності проблем стосовно «застосування законодавства, яке регламентує принцип державної мови судочинства» (Городовенко, 2011: 161). Крім того, науковець зауважує: «Чинне законодавство не встановлює критеріїв визначення «достатнього рівня володіння державною мовою», а також не встановлює, яким чином і хто має визначати цей рівень» (Городовенко, 2011: 163). У праці І. Лопушинського «Забезпечення конституційного статусу державної мови у вищій школі України сьогодення як належна перспектива мовленнєвої фахової практики» наголошується на необхідності «створення в Україні єдиного комплексу мовної підготовки: дошкільні заклади – школи (гімназії, ліцеї, коледжі) – ВНЗ» (Лопушинський, 2020: 3), причому вищі заклади відіграють важливу роль, адже завтра їхні випускники стануть фахівцями та впливатимуть на подальші суспільні процеси. Науковець зазначає, що «особливу роль у набутті якісної освіти в Україні відіграє мовна політика у вищій школі» (Лопушинський, 2020: 7). Ми бачимо, що нині це завдання в дії: українську вивчають та поступово опановують із дитячих садків, але проблема ще геть не розв'язана. У розвідці Н. Півень «Роль викладача як одна з важливих умов удосконалення викладання української мови у вищих технічного профілю» авторка вважає, що «одним із резервів удосконалення викладання української мови майбутнім фахівцям у вищих технічного профілю є підвищення професійно-педагогічної майстерності викладача» (Півень, 2013: 3). В. Заблоцький у праці «Державна мова в діяльності політичної еліти» аналізує роль політичної еліти у формуванні мовної політики країни й робить висновки: «<...> українську політичну систему поряд з іншими чинниками переслідують криза легітимації і в мовній політиці» (Заблоцький, 2020: 2). На жаль, серед безлічі публікацій щодо проблем функціонування державної мови немає робіт, присвячених проблемам її функціонування в сучасній бізнес-комунікації, отже, зазначена тема є актуальною. Новизною дослідження є те, що саме в цій роботі розглядаються проблеми мовної комунікації й можливості їх подолання представниками так званої бізнес-сфери.

Мета роботи – аналіз проблем функціонування української мови як державної в сучасній бізнес-комунікації, основні етапи опанування української мови як державної для фахівців у великому й малому бізнесі.

Для досягнення мети були поставлені такі **завдання**: на прикладі досліджуваної групи охарактеризувати загальний стан володіння державною мовою представниками бізнес-сфери, наявність проблем, які виникають під час україномовної комунікації; визначити етапи опанування державної мови для цієї категорії осіб і запропонувати можливі шляхи вдосконалення мовної комунікації.

2. Загальний стан володіння державною мовою

Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019 рік) передбачає застосування державної мови в нормативних актах, судочинстві, Збройних силах України, органах правопорядку тощо, а також у сферах ЗМІ, обслуговування споживачів, трудових відносин та ін. Ми звикли до того, що українською послуговуються в рамках державних та місцевих виконавчих органів влади, юридичних інституцій, освітніх закладів, але останнім часом ситуація змінилася. Уже нині (у тому числі на сході) ми читаємо українською діагнози в лікарнях, рецепти для придбання ліків, українською з нами спілкуються в крамницях, надсилають платіжки за комунальні послуги тощо. Зрештою, відчувається, що державна мова «не на папері», а в дійсності

українська. Ще вчора представники великого й малого бізнесу (на підприємствах, у приватних компаніях) могли сказати, що комунікація державною мовою їх не обходить, а нині ситуація інша. «Ніхто не може бути примушений використовувати під час перебування на роботі та виконання обов'язків за трудовим договором іншу мову, ніж державна <...> Трудові договори в Україні укладаються державною мовою» (Закон України, 2020: 17).

Отже, є певна законодавча база, тому треба оперувати українською? А виявляється, що все не так просто. Спробуємо, використовуючи власний досвід роботи з групою працівників умовно названого нами приватного підприємства «Промкомпанія» (далі – ПП), окреслити основні проблеми функціонування державної мови. Почнемо з характеристики потенційних «студентів». Для проведення дослідження ми застосували методи аналізу стандартів і стану функціонування державної мови, провели ретроспективний аналіз власного педагогічного досвіду, використали емпіричні методи з метою здійснення діагностичного зрізу рівня знань працівників бізнес-сфери тощо.

Таблиця 1

Загальна характеристика групи

Назва структури	Кількість осіб	Аналіз вікових особливостей / кількість	Стать працівників
Керівники структурних підрозділів	10	30–40 років – 5 осіб	чоловіки – 8
		40–50 років – 5 осіб	жінки – 2

Як бачимо з таблиці 1, група потенційних слухачів складалася з 10 осіб (це були керівники відділів: зовнішніх комунікацій, комерційного, роботи з клієнтами, з технічних приєднань тощо). Усі вони мають проводити службове листування, наради, брати участь у круглих столах, працювати з підлеглими, розв'язувати виробничі проблеми саме державною мовою. Можна припустити, що досвідчений керівник підрозділу міг би знайти собі певний штат працівників, які вільно оперують державною мовою, і тим самим позбутися мовних проблем (якщо сам керівник державною не володіє), але керівник зобов'язаний співпрацювати зі ЗМІ (давати інтерв'ю, брати участь у діалогах «наживо», відповідати на питання споживачів тощо) – і робити це треба державною мовою! Таблиця № 1 показує *дві вікові групи*: 1) від 30 до 40 років – 5 осіб, 2) від 40 до 50 – теж 5. У групі лише 2 жінки (одна очолювала відділ зовнішніх комунікацій, друга – відділ роботи з клієнтами) і 8 чоловіків.

Таблиця 2

Рівень володіння державною мовою перед навчанням

Стать	Вік респондента	Рівень володіння державною мовою			
		високий	добрий	задовільний	низький
Чоловіки	30–40	-	2	2	1
	40–50	-	-	3	-
Жінки	40–50	-	1	1	-
Разом		-	3	6	1

Таблиця 2 показує вік і рівень володіння державною мовою (респонденти від 30 до 40 років у ВНЗ мали вивчати курс «Ділова українська мова» / «Українська мова за професійним спрямуванням», отже, їх рівень володіння державною мовою має бути вищим). *Високий рівень* не показав ніхто, *добрий рівень* одержали 30% респондентів: двоє з них – чоловіки молодшої вікової категорії, і жінка – керівник відділу зовнішніх комунікацій (український філолог, звісно, її рівень був найкращий, однак відчувалася потреба в підвищенні кваліфікації). 60% респондентів групи одержали *задовільний* рівень і 10% – *низький*. Вікові особливості, як бачимо, особливо на ситуацію не вплинули. Таким чином, лише 30% наших респондентів були готові співпрацювати зі ЗМІ.

Таблиця 3

Шкала оцінювання рівня володіння державною мовою

Рівень володіння державною мовою	Орфоепічні / акцентуаційні навички	Знання загальножив. лексики	Знання проф. термінології	Перекладні навички	Комунікативні навички	Наявність суржиків, росіянізмів
Високий	+	+	+	+	+	-
Добрий	+	+	+	+	+	+
Задовільн.	1/2	1/2	+	1/2	1/2	+
Низький	-	1/2	+	-	1/2	+

З таблиці 3 видно, що *високий рівень* передбачав наявність орфоепічних та акцентуаційних навичок, достатній запас знань як загальноживованої, так і професійної лексики, вміння перекладати запропоновані синтаксичні конструкції, уміння вільно спілкуватися літературною мовою. *Добрий рівень* – ті самі чинники, однак зустрічаються росіянізми, суржик. *Задовільний* – наявність знань мови професії, середні знання загальноживованої лексики, наявність росіянізмів/суржиків, наявність помилок при перекладі словосполучень, середній рівень спілкування. *Низький* – часткове володіння загальноживованою лексикою та з труднощами – фаховою.

3. Шляхи удосконалення мовної комунікації

Аналізуючи рівень володіння державною мовою представниками досліджуваної групи, ми окреслили чотири етапи опанування української мови, серед яких – мотиваційний («для чого це мені»), базовий («що я вже вмію та знаю»), корпоративно-навчальний («чого я мушу навчитися») і постнавчальний («над чим я маю продовжувати працювати»).

Таблиця 4

Етапи опанування державної мови (усна форма)

№ з/п	Назва етапу	Характеристика етапу
1	<i>Мотиваційний</i> (я хочу опанувати державну мову задля кар'єрного зростання, задля самоповаги)	Цей етап, на наш погляд, є основним, адже результат навчання часто залежить від того, наскільки людина прагне опанувати той чи інший предмет знань.
2	<i>Базовий</i> (я вивчав українську мову раніше, треба відновити знання)	Цей етап є значним бонусом для дорослих людей, яким у рамках своєї професійної кар'єри терміново треба почати комунікувати державною мовою.
3	<i>Корпоративно-навчальний</i> (я готовий навчатися, адже це розширить мої професійні обрії)	Цей етап дуже важливий: він, по суті, має здійснити все те, що мало тривати від школи до закінчення вишу й далі. Складнощі цього етапу – базовий рівень у так званих «студентів» різний і здібності до мов також різні.
4	<i>Постнавчальний</i> (я продовжую вивчати державну мову після цільових курсів/тренінгів/занять із метою систематизації знань, умінь і навичок)	Цей етап є не менш важливим, адже скільки б корпорація не витратила грошей на мовну підготовку своїх працівників, їх буде замало. І для того, щоб спікер став вільно володіти державною мовою (особливо в російськомовному середовищі), він має максимально зануритися в україномовне середовище (читання книг, слухання радіо тощо)

Зупинимося більш детально на корпоративному навчанні нашої групи, спрямованому на підготовку спікерів до виступів державною мовою перед ЗМІ. Компанія запросила фахівця (українського філолога), щоб протестувати працівників стосовно володіння ними державною мовою й розпочати підготовку (3–4 місяці). Було запропоновано проводити заняття не частіше, ніж 1 раз на тиждень протягом 1–2 годин (залежно від інтенсивності й наявності виробничих проблем). Процес опанування державної мови було поділено на 4 етапи: *мотиваційний* – цілком зрозумілий (кар'єра, посада, престиж, заробіток); *базовий* – варіантів кілька, з огляду на вік наших респондентів (1 – українську не вивчали ані в ЗОШ, ані пізніше, але, слухаючи телебачення, радіо, розуміли, про що йдеться, говорити – ні, а прочитати текст із помилками могли; 2 – українську вивчали раніше, знання були задовільні, мову розуміли, самі говорили, часто вживаючи російські слова, добираючи потрібні слова; 3 – українську вивчали добре, самі говорили, але з помилками, й потребували професійної допомоги задля покращення умінь і навичок); *корпоративно-навчальний* залежав від базового та фінансової пропозиції компанії (скільки занять оплатить компанія, стільки фахівець і буде навчатися); *постнавчальний* залежить від базового й корпоративно-навчального, але є необхідним для всіх, хто прагне опанувати державну мову й вільно володіти нею.

Таблиця 5

Корпоративно-навчальний етап опанування державної мови

№ з/п	Блоки навчальної діяльності	Особливості їх застосування
1	2	3
1	Читання фахових текстів уголос (питання/відповіді, обговорення)	Відбувається на кожному занятті; викладач виправляє помилки, редагує прочитане відповідно до правил орфографії й наголошення слів, допомагає ставити запитання, коригує правильність відповідей; тексти поступово стають більшими й складнішими
2	Постановка індивідуальних питань (на кожне заняття готувалися питання, виходячи з виробничої діяльності фахівця)	Прес-служба готує індивідуальні питання для кожного слухача групи, враховуючи посадові обов'язки, вид діяльності тощо. З кожним заняттям кількість питань зростає, потребуючи від експрес- до розширених відповідей; пізніше виробничі питання один одному ставлять колеги, доповнюючи відповіді. Викладач коригує мовну грамотність відповідей.
3	Переклад синтаксичних сполук (за фахом / офіційно-ділових)	Переклад здійснюється усно (чим більше й швидше перекладає кожен слухач, тим краще); спочатку викладач пропонує для запам'ятовування стійкі сполуки, поступово їх кількість збільшується й на завершення слухачі, стежачи за слайдами презентації, перекладають вивчені раніше сполуки).
4	Домашні завдання (обов'язкові для кожного заняття; залежно від базового рівня їх пропонують виконувати усно або письмово)	Домашні завдання передбачають підготовку усних тем як розмовно-побутової, офіційно-ділової, так і фахової спрямованості. Орієнтовні теми: «Керівник – це не просто», «У чому полягає успіх кар'єрного зростання», «Термінова нарада у відділі», «Ділова розмова з керівником іншого відділу» тощо.
5	Вивчення теоретичних тем, дібраних після тестування слухачів	Теоретичні теми: складні випадки узгодження підмета з присудком; зв'язок числівників з іменниками; переклад прикметника <i>по</i> та інших прикметникових сполук; творення імен по батькові й відмінювання прізвищ.

1	2	3
6	Виконання тестових завдань	Тести на правильність перекладених конструкцій (добираються з урахуванням вивченого матеріалу) – як фахових, так і офіційно-ділових.
7	Виконання завдань «Антисуржик»	Завдання спрямовані на подолання вживання росіянізмів та суржику й очищення мовлення.
8	Виконання завдань на редагування перекладених конструкцій	Завдання готуються викладачем з урахуванням вивченого матеріалу, а також із застосуванням інших, необхідних для роботи сполуки (як фахові, так і офіційно-ділові).
9	Усне спілкування на тему: «Я і компанія»	Застосовується на кожному занятті (час цього виду завдання поступово збільшується, досягаючи можливого максимуму). Використовуються діалогічні й монологічні виступи, покликані формувати зв'язне логічне мовлення з аргументацією своїх думок і поглядів.
10	Практичні поради для подальшої максимально якісної роботи	Рекомендується проводити на завершення курсу. Викладач подає в презентаційному вигляді матеріал, який може допомогти працівникам фірми в разі виникнення мовних питань, напр.: до яких словників звертатися в разі питань із правопису (посилання в мережі Інтернет); на що треба звертати увагу, користуючись google-перекладачем; особливості перекладу дієприкметникових зворотів; де знайти правильні відмінкові закінчення слів тощо.

З огляду на результати попередньої роботи з працівниками ПП та виявлення рівня володіння державною мовою, був розроблений корпоративно-навчальний етап опанування державної мови, який складався з 10 обов'язкових блоків (Табл. № 5). Результат занять показав: складності навчального процесу полягали в тому, що не всі представники групи були готові знову вчитися, але поступово група почала працювати плідно й активно. Заняття останнього місяця були насичені круглими столами: питання, відповіді, обговорення як виробничих, так і просто загальних тем, колективні переклади, читання текстів відповідно до орфоепічних норм тощо. На завершення навчання знову було проведено тестування, але воно було більш складним.

Таблиця 6

Рівень володіння державною мовою після навчання

Стать	Вік респондента	Рівень володіння державною мовою			
		високий	добрий	задовільний	низький
Чоловіки	30–40	2	2	1	-
	40–50	1	1	1	-
Жінки	40–50	1	1	-	-
Разом		4	4	2	-

Після навчання 40% слухачів одержали високий рівень володіння мовою, 40% – добрий і 20% – задовільний, низький рівень відсутній. Тобто наприкінці навчання 80% групи могли вільно відповідати на питання, розповідати українською про свої службові обов'язки та роботу своїх відділів, ставити запитання, за потреби, перекладати необхідні конструкції й редагувати та (що головне!) відчули справжнє задоволення від спілкування державною мовою й висловили бажання продовжити заняття.

4. Висновки

Отже, ми проаналізували проблеми функціонування української мови як державної в сучасній бізнес-комунікації; з'ясували, що представники великого й малого бізнесу, згідно з Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», почали послугуватися українською лише в останні роки. У процесі дослідження названої проблеми були сформульовані основні етапи опанування державної мови для вищезазначеної категорії фахівців: мотиваційний, базовий, корпоративно-навчальний і постнавчальний. Особливо важливим, на наш погляд, є останній етап, спрямований на власну роботу через максимальне занурення в україномовне середовище шляхом читання українських книг слухання теле- й радіопередач тощо. Був запропонований варіант підготовки слухачів до здійснення бізнес-комунікації державною мовою, який дав позитивний результат (якщо на початку навчання комунікація державною мовою становила 30% слухачів групи, то після завершення – 80% слухачів). Подальші перспективи дослідженої теми ми вбачаємо в можливості розроблення спеціального авторського курсу, спрямованого на вдосконалення державної мови для фахівців будь-яких галузей на території Східної України.

Література:

- Соколова С. Українська мова в сучасних засобах масової комунікації: проблеми культури мови, стилістики та соціолінгвістики. *Українська мова*/ 2014. № 2. С. 133–145. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrm_2014_2_18 (дата звернення: 22.04.2020).
- Городовенко В. Принцип державної мови судочинства і діловодства в судах України: проблеми правозастосування. *Вісник Академії правових наук України*/ 2011. № 4. С. 161–169. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/varpu_2011_4_18 (дата звернення: 21.04.2020).

3. Лопушинський І. Забезпечення конституційного статусу державної мови у вищій школі України сьогодні як належна перспектива мовленнєвої фахової практики. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej3/txts/SOCIALNA/04-LOPUSHCINSKIY.pdf> (дата звернення: 20.04.2020).
4. Півень Н. Роль викладача як одна з важливих умов удосконалення викладання української мови у вишах технічного профілю. *Електронне наукове фахове видання «Теорія та методика управління освітою»*. 2013. Випуск 10. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/31.pdf (дата звернення: 22.04.2020).
5. Заблоцький В. Державна мова в діяльності політичної еліти. URL: http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/11647/1/19_18Ukr_nac_ideya.pdf (дата звернення: 20.04.2020).
6. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України. URL: http://insat.org.ua/files/menu/law/zakon_mova.pdf (дата звернення: 20.04.2020).

References:

1. Sokolova, S. (2014) *Ukrainska mova v suchasnykh zasobakh masovoi komunikatsii: problemy kultury movy, stylistyky ta sotsiolingvistyky*. [Ukrainian language in contemporary mass-media: problems of language culture, stylistics and social linguistics]. *Ukrainska mova*, Vol. 2. P. 133–145 [in Ukrainian].
2. Horodovenko, V. (2011) *Pryntsyp derzhavnoi movy sudochynstva i dilovodstva v sudakh Ukrainy: problemy pravozastosuvannia*. [Principle of state language in legal proceedings and paperwork of Ukrainian courts: problems of enforcement]. *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy Vol. 4*. P. 161–169. [in Ukrainian].
3. Lopushynskiy, I. *Zabezpechennia konstytutsiinoho statusu derzhavnoi movy u vyshchii shkoli Ukrainy sohodennia yak nalezhna perspektyva movlennievoi fakhovoi praktyky*. [Ensuring constitutional status of state language in present-day higher educational establishments of Ukraine as a proper prospective of language professional training]. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej3/txts/SOCIALNA/04-LOPUSHCINSKIY.pdf> (assessed April 20, 2020) [in Ukrainian].
4. Piven N. (2013) *Rol vykladacha yak odna z vazhlyvykh umov udoskonalennia vykladannia ukrainskoi movy u vyshakh tekhnichnoho profiliiu*. [The role of lecturer as one of the important conditions to improve Ukrainian language teaching in technical higher educational establishments]. *Elektronne naukovе fakhove vydannia «Teoriia ta metodyka upravlinnia osvitoiu»* Vol. 10, Kyiv. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/31.pdf (assessed April 20, 2020) [in Ukrainian].
5. Zablotskyi V. (2006) *Derzhavna mova v diialnosti politychnoi elity*. [State language in political elite activity]. URL: http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/11647/1/19_18Ukr_nac_ideya.pdf (assessed April 20, 2020) [in Ukrainian].
6. Verkhovna Rada of Ukraine (2020) *Pro zabezpechennia funktsionuvannia ukrainskoi movy yak derzhavnoi*. [On providing functioning of Ukrainian language as a state one]. State Law. URL: http://insat.org.ua/files/menu/law/zakon_mova.pdf (assessed 20 April, 2020) [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 14.08.2020
The article was received 14 August 2020

6. Міжкультурна комунікація

6. Intercultural communication

DEMOTIVATORS AS A SPECIAL TYPE OF THE INTERNET DISCOURSE COMMUNICATION

Zabolotska Olha Oleksandrivna,
*Doctor of Pedagogical Sciences, Full Professor,
Head of the Department of English Language
and Methods of Its Teaching
Kherson State University
eng.kafedra214@ukr.net
orcid.org/0000-0002-8899-8244*

Zabolotska Oleksandra Volodymyrivna,
*Candidate of Philological Science,
Associate Professor of the Department
of English Language and Methods of Its Teaching
Kherson State University
eng.kafedra214@ukr.net
orcid.org/0000-0003-2299-052X*

In the situation of computerization of modern society, the influence of the media on the way of life, the worldview and the consciousness of most people is evident.

An attempt to overcome the language barrier of representatives of various linguistic cultures is playing a dominant role of non-verbal information in today's global communication and the emergence of new visual and verbal forms of the Internet communication.

The purpose is to distinguish functional and pragmatic potential of demotivators in the Internet discourse.

Methods. In the course of the study, the following methods were used: a descriptive method, the method of semantic analysis, of stylistic analysis, of interpretive and textual analysis.

Demotivational posters are a special way of transmitting information, as prepositions are important for the fullest possible understanding of its meaning: the demotivator can contain such semantic components that do not find direct expression, and the reader decodes these meanings on the basis of their own experience, knowledge of typical situations, historical and cultural background and knowledge. The main function of demotivational posters is considered to be a cognitive one, as the information presented in demotivators can form the thinking of youth audience, its evaluative and normative system. Demotivators also realize volutative, axiological, aesthetic, emotional and expressive functions and the function of forming reality.

Results. The analysis of demo poster showed that the type of demotivators can determine their pragmatic potential: original, philosophical, social and advertising demotivators promote the main values and realize the volitional intention of the speaker, i.e. suggestive impact on the recipient that helps to create a spiritual guidance and a new type of thinking among young people; humorous and esoteric demotivators depict famous facts from youth's life in an ironical and sarcastic manner, disclose social reality, have entertaining character, carrying out both emotional, expressive functions and a function of forming virtual reality.

Conclusions. Demotivational poster is a special way of transmitting information in the Internet discourse, which defines its moral and value orientations, the attitude towards the surrounding world.

Key words: iconic and verbal component, visual communication, functional and pragmatic potential.

ДЕМОТИВАТОР ЯК ОСОБЛИВИЙ ТИП КОМУНІКАЦІЇ ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСУ

Заболотська Ольга Олександрівна
*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри англійської мови та методики її
викладання
Херсонського державного університету
eng.kafedra214@ukr.net
orcid.org/0000-0002-8899-8244*

Заболотська Олександра Володимирівна
*кандидат філологічних наук, доцент
кафедри англійської мови та методики її викладання
Херсонського державного університету
eng.kafedra214@ukr.net
orcid.org/0000-0003-2299-052X*

Сучасний світ можна назвати цивілізацією гіпертексту, сучасну людину – віртуальною, мережевою людиною, а сучасне суспільство – інформаційним. Стає очевидним, що вербальна комунікація припиняє існувати ізольовано, вона має тенденцію до залучення інших знакових систем, серед яких провідне місце посідає візуальна комунікація, яка унаочнює інформацію, що передається.

Актуальність статті зумовлена загальною спрямованістю сучасних філологічних студій на вивчення системи комунікації з урахуванням ефективності мовних засобів та інтегрованості різних семіотичних ресурсів у сучасному комунікативному процесі, де простежується взаємодія вербальної складової частини повідомлення і його паравербальних (нелінгвістичних) компонентів.

Мета статті – визначити функційно-прагматичні особливості англійських демотиваційних постерів мережі Інтернет.

Методи. У процесі дослідження було використано такі методи: описовий метод (для опису характерних рис інтернет-дискурсу та візуально-вербальної природи демотиваційного постеру), метод семантичного аналізу (для виявлення семантики лексичних одиниць у контексті), метод стилістичного аналізу (для визначення стилістичних засобів, що увиразнюють демотиваційні пости (інтернет-дискурсу)), метод інтерпретаційно-текстового аналізу (для визначення специфіки використання демотиваторів у процесі інтернет-комунікації).

Інтернет, будучи високотехнологічним і водночас високо динамічним комунікативним простором, перебуває в постійному русі, постійній еволюції. Відповідно, з'являються абсолютно нові форми інтернет-комунікації, а старі видозмінюються тим чи іншим чином.

Демотиватор (демотиваційний постер) як предмет філологічних досліджень є актуальним, оскільки нині зростає зацікавленість у проблемі полікодових або креолізованих текстів як особливих форм комунікації (банери, реклама, кліпи, демотиватори). Сучасну людину весь час оточують різні знакові системи, а невербальні засоби дедалі більше беруть участь у передачі та збереженні інформації.

Результати. Аналіз мовного матеріалу показав, що значна кількість демотиваційних постерів має синсемантичний тип відношень між вербальною та візуальною його частинами. Іконічний компонент не просто доповнює розуміння вербальної складової частини повідомлення демотиватора, а й впливає на його інтерпретацію й унаочнює основну думку, заохочуючи реципієнта до певних роздумів.

Глобалізаційні процеси, які знаходять відображення в демотиваційних постерах через повтор структурно-композиційної будови тексту і стереотипне вживання мовних засобів впливу, забезпечують залучення індивідуального реципієнта до світового суспільства. Це зумовлює постійний потік стандартизованих цінностей із метою формування пересічного погляду на доволі широкий світ та уніфікованої картини світу.

Висновки. Демотиватор постає візуальною рефлексією реального світу, реакцією на впроваджуване позитивне мислення. Комбінація режимів сприйняття образів призводить до появи нових форм цього процесу, нового типу мислення – від вербального до візуального, образного, спрямованого на викриття традиційних цінностей та авторитетів.

Ключові слова: іконічний і вербальний компонент, візуальна комунікація, функціонально-прагматичний потенціал.

1. Introduction

In the life of a modern person, the role of the Internet and information technologies is constantly growing. Virtual communication touches practically all areas of human life and at present different genres of all functional styles are presented in the Internet (official sites of organizations, electronic versions of scientific, social-political and entertainment magazines, TV and radio programs, chats, blogs, forums, etc.), which extends the boundaries of international communication and becomes an example of globalization.

The English linguist D. Cristal in his monograph "Language Revolution" called the emergence of the Internet as one of the factors that led to revolutionary transformations in the language (Cristal, 2004: 64).

The occurrence of the Internet in the second half of the twentieth century as an entirely new channel for the transmission of information and as a means of mass communication caused the existence of special, inherent only to this environment, network communities, virtual worlds, culture in the network, network language.

The phenomenon of the Internet has generated not only a new communicative environment, but also became the object of numerous scientific studies, including linguistic ones. Due to the rapid development of computer technologies, in the system of humanitarian knowledge it is important to determine and examine the Internet discourse, separate a new direction of linguistic research – Internet linguistics (Halichkina, 2001: 79).

The aim is to distinguish functional and pragmatic potential of demotivators in the Internet discourse.

The aim implies solving the following tasks:

- to give characteristic of the Internet discourse as a new type of communication;
- to analyse demotivators as special forms of the Internet communication;
- to single out functional and pragmatic potential of demotivational posters in the Internet discourse.

In the course of the study, the following methods were used: a descriptive method (to describe the characteristics of the Internet-discourse and the visual and verbal nature of a demotivational poster), the method of semantic analysis (to identify the semantics of lexical units in the context), the method of stylistic analysis (for the definition of stylistic means that depict demotivational posters of the Internet discourse), the method of interpretive and textual analysis (to determine the specificity of the use of demotivators in the process of communication).

2. The Internet discourse as a new type of communication

In foreign linguistics, the study of the features of virtual communication began in the 80's of the twentieth century and is associated with Suzanne Barnes, Naimi Baron (нема у списку літератури), S. Herring (Herring, 2014). In philological studies of the beginning of the 21st century the corresponding theoretical foundations and the empirical material for the investigation of virtual communication that is created in the Internet are presented. Great attention is paid to the study of the Internet discourse from the position of cognitive-translation, comparative and cognitive pragmatic approaches (V. Zgurskaya, L. Slavova, L. Kompantseva) (нема в списку літератури).

But, there is no terminology of the given type of discourse through a differentiated object of the research and the area of using. I. Shevchenko and O. Morozova, examine discourse as speech in the context of social and intellectual activity and define discourse as an integral phenomenon, as a thought-communicative activity that takes place in a broad

socio-cultural context, is a combination of process and result, and is characterized by continuity and dialogism (Shevchenko, 2004: 26–28).

E. Sheigal gives the following definition: discourse is a system of communication, a field of communicative practices, studied in real and potential (virtual) aspects, where the real refers to the current speech activity and its results are texts, the potential dimension is a set of characters serving the individual communication (Sheigal, 2000: 42).

Thus, there is no universal term and definition of the Internet discourse. The most common are the terms “computer-mediated communication”, “computer discourse”, “electronic discourse”, “virtual discourse”, “Internet discourse” and “network discourse” (Karasik, 2000).

O. Lutovinova refers the term “computer discourse” to the text immersed in the situation of communication using electronic means of communication, more precisely, with the help of a computer. It should be noted that the terms “computer discourse” and “electronic discourse” are synonyms, as the computer is a carrier of certain technical characteristics (Lutovinova, 2009: 9).

“Internet discourse” is denoted as communication in the global network and is a kind of network discourse, which in addition to communication in the Internet includes communication in other, in particular, local networks. Thus, these types of discourse are in hyper-hyponymic relations, where hyperonimes stand for the computer (electronic) discourse, and the communicative surrounding is determined by the channel of communication (Lutovinova, 2009: 9).

Among the problems associated with the Internet discourse, the question of its structure and characteristics that distinguish it from all other types of discourse requires the attentive attitude of researchers, as the Internet discourse is extremely heterogeneous.

For virtual communication, there is also a lack of visible social, gender and age gradation (which can not be avoided in the most types of discourse). Although this type of discourse is limited by technical capabilities (the presence of a computer communicator, access to the Internet) and a human factor (finding interlocutors currently in the network and their presence at a certain resource at the moment), being artificially created by the communicative environment, the Internet discourse does not have time and space limits, it allows users to interact with each other, not depending on their geographical location and time area.

In modern linguistics the Internet discourse is interpreted differently as:

- cognitive-communicative space of the global network, in which the means of the electronic data transmission channel and the hypertextual mechanism of their structuring and routing with the help of verbal means carry out a communicative interaction occurs which is characterized by the replacement of the real image by the fictitious (Shevchenko, 2005);

- the text that exists in the Internet system, in which the persuasive communication implicitly reflects the subjective-personal author's viewpoint, created taking into account psychological, linguistic and technological factors (Batsevich, 2004: 7);

- a complex text system, due to extra-linguistic socio-cultural factors and the specific situation of entering speech communication with the help of a computer and other electronic devices as users of each other in the Internet, and users with a discursive Internet space (Sheigal, 2000: 3).

The Internet discourse as a kind of communication has its features that distinguish it from all other types of discourse.

O. Halichkina includes the following constitutive features:

- 1) electronic signal as a communication channel;
- 2) virtuality;
- 3) distantness, that is, remoteness in space and time;
- 4) mediation by technical means;
- 5) high degree of permeability, as any person can become a listener, copartner or participant of the Internet discourse;
- 6) the presence of hypertext;
- 7) creolosity, that is, the presence of letters, figurative-visual and figurative-authetic components in the texts (pictures, audio and video fragments);
- 8) mainly the status equality of the participants;
- 9) the transfer of emotions, mime, feelings with the help of “emoticons”;
- 10) a combination of different types of discourse;
- 11) specific ethics (Halichkina, 2001: 50–57).

According to T. Vinogradova, the Internet discourse one must take into account the features of communication through the Internet and the reasons for access to the Internet as a means of communication (Vinogradova, 2004).

These peculiarities are represented by the following components:

1. Anonymity. Despite the fact that sometimes it is possible to get some information about the personal nature and even the photo of the interlocutor, they are not enough for a real and adequate person's perception. Due to such anonymity and impunity in the network, another feature is associated with a decrease of psychological and social risk in the process of communication – affective cleftness, abnormal behavior and some irresponsibility of communication participants. A person in the network can manifest and manifests freedom of expression and deeds (up to the image, obscene expressions, sexual harassment), as the risk of exposing and personal negative evaluation by other persons is minimal.

2. The peculiarity of the process of interpersonal perception in the absence of non-verbal information. As a rule, mechanisms for stereotyping and identification have a great influence on the characteristic of the interlocutor as an expectation of the desired qualities in the partner.

3. Voluntary and desirable contacts. The user voluntarily contacts or avoid them, and can break them at any time.

4. Difficulties in the emotional component of communication, at the same time, a consistent desire for emotional content of the text, which is expressed in the creation of special icons to denote emotions or in the description of emotions with words (in brackets after the main text of the message).

5. The desire for not typical, abnormal behavior. Often, users present themselves from the other side, different from the real social norm (Vinogradova, 2004: 64).

As communication in the Internet discourse level social, gender, age and other features, communicants are equal.

According to the scientists' viewpoint, chronotop is ambivalent in its nature – communicants exist simultaneously in several local-time positions: virtual, imagenary and real.

Speaking about the genre organization, the scientist emphasizes that the Internet discourse is becoming a genre-producing field, which does not only borrow the existing ones, but also promotes the appearing of new genres, but the analysis of genres denotes the study of the world picture. The linguistic embodiment of the Internet discourse is defined as the integration of oral and written speech in it (Vinogradova, 2004) and singling out a new form of language interaction – oral and written discourse.

The genre variation of the Internet discourse in its current state is multifaceted and quite controversial. Genre system of Internet communication differs by its complexity and multidimensionality. Thus, in modern linguistic studios there are basic studies devoted to separate genres of the Internet discourse: forums (N. Lukashenko), the Internet news (N. Kolomiets), blogs (T. Germasova, K. Lazutkin), Internet diaries (S. Zaborovskaya) (нема у списку літератури).

In our research, the Internet discourse is represented by texts that are found in the Internet and are the result of the thinking and speech activity of the anonymous addressee and the recipient characterized by the unity of the verbal and nonverbal component (creolized texts) and have a significant pragmatic potential that allows them to form the modern youth audience's viewpoint. We can note that these texts, in a figurative form, show patterns of behavior and relationships that are considered to be highly moral, or in the correct form provide advice, i. e. have a suggestive effect on the recipient.

Thus, in the context of our study, following E. Sheigal we define the discourse as a communication system, a field of communicative practices, studied in the real and potential (virtual) aspects, where the real aspect is marked with the current speech activity and its results – texts, the potential of which is represented by a set of icons, serving a separate communication (Sheigal, 2000). Today, the Internet accumulates various formats of communication and serves as a means of transmitting information, unlimited, neither time nor space. Due to this a new type of discourse – the Internet discourse is appeared.

The Internet, being a high-technological and at the same time highly dynamic communicative space, is in constant motion and constant evolution. According to this, there are completely new forms of Internet communication, and the old ones are modified in one way or another.

Sociologists come to the conclusion that in our time a social reality of a new type is formed, it is the media reality in which the objective reality and the picture of the world are fused together, but the personal and social life are interwoven with technical means – the Internet, advertising, cinema and television.

In the situation of computerization of modern society, the influence of the media on the way of life, the worldview and the consciousness of most people is evident.

An attempt to overcome the language barrier of representatives of various linguistic cultures is playing a dominant role of non-verbal information in today's global communication and the emergence of new visual and verbal forms of the Internet communication. Non-verbal information is more easily coded and decoded, which makes it possible to affect the conceptual picture of the world of "global and standardized" recipients.

3. Demotivators as special forms of communication

A demotivator (demo poster) as an object of philological research is relevant, as today the interest in the problem of polycodal or creolized texts as special forms of communication (banners, advertising, clips and demotivators) has increased. Modern people are always surrounded by different icon systems, and non-verbal means are increasingly involved in transmitting and storing information.

Demo posters appeared in the United States at the end of the 20th century, when western business began to use manipulative technologies in human resource management. To increase productivity and employee interest, motivational posters began to be used as a kind of social advertising. Their goal was to promote a positive view on the world, an active life position and the formation of a certain mood in society, especially among young people. Because of the fact that these motivators were not interesting and not talented, the practice of their parody became widely used. In this way, the theme of demotivators has gradually expanded, and today they have been globally distributed among the Internet users in different countries (Bugayeva, 2011: 148).

According to I. Bugayeva's conception, a demotivator is a picture consisting of a graphic component in a black frame and a slogan that explains it. So demotivators have a clear composition and contain three main elements: an image, a slogan or a slogan in big letters and an explanatory part in lower case letters. In this way, the linguistic elements and visuals (photo, drawing, color, font) are perceived as a single informational whole (Bugayeva, 2011: 149).

Among the main features of demotivators the following should be singled out:

- 1) the direction to satisfy the cultural needs of "readers-readers";
- 2) clear general features, the same genre features and conventions for the creation;
- 3) ensuring the realization of the creative potential of the personality and creative perception of reality;
- 4) existence predominantly within the Internet space;
- 5) belonging to the youth style (Bugayeva, 2011: 128–129).

According to the linguists' conception, the genre characteristics of demotivators are determined by their belonging to polymodal texts, which are characterized by intertextuality, hypertext, creolosity, as well as to the works of the speech genre, which is characterized by the anonymity of the author, the multiplicity and uncertainty of the addressee (Bugayeva, 2011: 151–152).

Demotivational posters are a special way of transmitting information, as prepositions are important for the fullest possible understanding of its meaning: a demotivator can contain such semantic components that do not find direct expression, and the reader decodes these meanings on the basis of their own experience, knowledge of typical situations, historical and cultural background and knowledge (Bugayeva, 2011: 149).

Thus, O. Golikov and A. Kalashnikova distinguish the following types of demotivators: 1) original or classical, created according to the rules and aimed at “destroying” social values; 2) humorous or “demotivators without demotivation”, the purpose of which is the comical representation of fragments of reality; 3) social and advertising which promote traditional values through a critical view of the situation; 4) self-presentational, aimed at expressing the attitude to a particular subculture; 5) esoteric, aimed at popularizing Internet memes or certain phrases; 6) philosophical ones demonstrating ideological position and worldview (Golikov, Kalashnikova, 2010: 127–128).

4. Demotivational posters: functional and pragmatic aspects

The main function of demotivational posters is considered to be a cognitive one, as the information presented in demotivators can influence the recipients, forming their way of thinking and their evaluative and normative system. Demotivators also carry out volitional, axiological, aesthetic, emotional and expressive functions, the essence of which lies in having certain impact on the modern person. The mixture of two planes (visual and verbal) within a single demo poster determines the appearance of a comical effect, which is impossible without comical comprehension of one or another phenomenon. Such comical comprehension allows re-evaluating the phenomenon or situation in the mind of the recipients, changing their system of values. This is one of the aims which demotivators are created for.

According to O. Golikov and A. Kalashnikova's classification of demotivational posters, we single out such types of demotivators that determine their pragmatic potential and function as well:

1. Original or classical demotivators, created according to the rules and aimed at “destroying” social values.

In the given demotivational poster the role of family in people's life is criticized. A visual component demonstrates happy faces of the family members that is verbally expressed in a slogan FAMILY. But the message below “*They only love you because they have to*” gives an opposite idea: family is just the bonds of blood that unite people without their personal desire and that can cause certain problems in unwilling communication between relatives. Such phrase only questions the significance of family in the world and “destroys” the values of family relations;

2. Humorous or “demotivators without demotivation”, the purpose of which is the comical representation of fragments of reality.

This demotivational poster is a classical example of a demotivator which has three elements: the slogan COMMUNICATION, a verbal message and a visual component, that is sufficient in comprehension of the idea of the whole poster. In a visual part of the demotivator we can see two sparrows who imitate a married couple. One of the birds shows a dominant position over the other that reflects unequal family roles which are rather typical in our society. Traditional understanding of happy marriage is based on the created rule: if one of the spouses speaks, the other keeps silence. This idea is expressed in the given verbal component: *“The key to a happy marriage”* and creates a humorous effect of the demotivator.

3. Social and advertising demotivators, which promote traditional values through a critical view of the situation.

The other demotivational poster tries, in a humorous way, to prove us that everything you want to do can be controlled and changed by your boss as he decided it. Verbal component: *“A job worth doing is worth doing right over your shoulders by your Boss”* transmits the idea, that a human is a doll in someone’s hands and his life is all the time managed by other humans and universal powers. This is realized on a visual level by the image of a puppet whose hands and legs work by the strings being pulled.

4. Self-presentational demotivators, aimed at expressing the attitude to a particular subculture.

A visual component in the following demotivator is understood only in its connection with the verbal part, as the image of a smiling girl and a burning house at the background confuses the recipient.

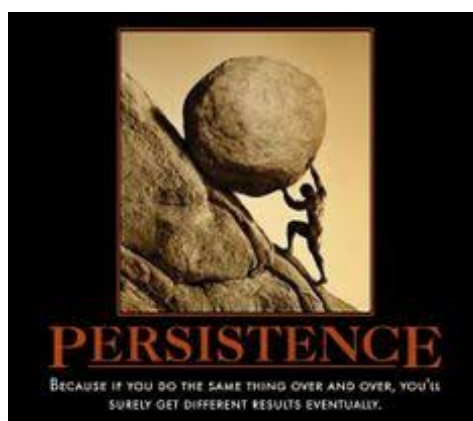
The verbal component: *“May be next time you’ll buy the fucking cookie”* and the slogan GIRL SCOUTS give a key to solve this puzzle. The Girl Scout activity most familiar to the general public is the annual sale of Girl Scout Cookies as a money-earning opportunity for councils and troops. This poster criticizes people’s unwillingness to support the tradition of buying cookies. The reaction of this girl demonstrates the real attitude of people towards the volunteer organization in a humorous way.

5. Esoteric, aimed at popularizing the Internet memes or certain phrases.

The given demotivational poster reveals today's situation in the world in the conditions of COVID-19 and lockdown. The phrase “*stay at home*” became the most popular motto during the last months: it appeared as a hashtag in social networks and on TV; pop-stars streamed videos calling for staying at home and encouraging people to have normal life in new circumstances. After so many months “isolation” is really perceived as a heroic act as people are deprived of the opportunity to visit their family, meet friends and have a happy free life. The verbal component “*TODAY staying at HOME is an act of HEROISM*” proves the idea that home has become a prison for the majority of people. Moreover, visually the depiction of a Superman label on a home robe is a humorous way to show this heroism that has nothing to do with the essence of this phenomenon, because for staying at home people do not need superpowers.

6. Philosophical demotivators, which demonstrate an ideological position and worldview.

The given demotivational poster explains the notion PERSISTENCE, which is the slogan of the demotivator, and states the role of it in human labour and achievements. The verbal component: “*Because if you do the same thing over and over, you'll surely get different results eventually*” encourages people to achieve results though they are sometimes very insufficient. In our opinion, the demotivator shows the idea that any labour is not in vain and sometimes the process can be more important than the result. The visual element of the poster contains an allusion on the Greek myth about Sisyphus who was forced to roll an immense boulder up a hill that rolled down every time when it neared the top. The expression *Sisyphus labour* became idiomatic and is used to describe useless work. In this context it underlines the idea that any work is not useless and can bring results.

The other philosophical demotivator is dedicated to the essence of our life. The verbal component in this demotivator is represented by the phrase: “*We're all on different path to the same place*”. The visual image – a coffin in the ground – conveys the idea of death as an inevitable part of life and life that always ends up with death. The nominative unit *path* verbalizes the concept of the way in terms of which the concept of Life is comprehended. Thus, we reconstruct the conceptual metaphor LIFE IS A WAY. We all move in certain directions, choosing our way each day but the final destination is always the same, as nobody can avoid death.

So, the analysis of the following examples shows that the type of demotivators can determine their pragmatic potential: original, philosophical, social and advertising demotivators promote the main values and realize the volitional intention of the speaker, i.e. a suggestive impact on the recipient that helps to create a spiritual guidance and a new type of thinking among young people; humorous and esoteric demotivators depict famous facts from youth's life in an ironical and sarcastic manner, disclose social reality, have entertaining character, carrying out both emotional, expressive functions and a function of forming virtual reality.

5. Conclusions

A demotivational poster is a special way of transmitting information in the Internet that has a clear composition and consists of three elements that are perceived as an informational whole: an image (visual component), a slogan and an explanatory part. A demotivator as a product of the postmodern worldview enters our lives, defining its moral and value orientations, the attitude towards the surrounding world. Demotivators are created as a series on one theme, they are grouped into specific blocks according to a common theme, idea and ideology. Modern demotivators provide the realization of creative potential of an individual and formation of evaluative and normative systems of young people. During the investigation various types of demotivational posters were analyzed that demonstrated their different functional and pragmatic potential depending on their verbal content.

Bibliography:

1. Бацевич Ф.С. Основы коммуникативной лингвистики. Підручник. Київ : Академія, 2004. 344 с.
2. Бугаева И.В. Демотиваторы как новый жанр в Интернет-коммуникации жанровые признаки, функции, структура, стилистика. 2011. URL: <http://www.rastko.rs/filologija/stil/2011/10Bugaeva.pdf> (date of access: 10.08.2020).
3. Виноградова Т.Ю. Русская и сопоставительная филология: лингвокультурологический аспект. Казань, 2004. С. 63–67.
4. Галичкина Е.Н. Специфика компьютерного дискурса на английском и русских языках (на материале жанра компьютерных конференций) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание». Астрахань, 2001. 212 с.
5. Голиков А.С., Калашникова А.А. Демотиваторы в Интернет-коммуникации: генезис, смысл, типология. *Вестник Харьковского государственного университета*. 2010. Вып. 16. С. 124–130.
6. Загнітко А.П. Лінгвістика тексту: Теорія і практикум. Науково-навчальний посібник. Вид. 2-ге, доповнене і перероблене. Донецьк : ТОВ «Юго-Восток Лтд», 2007. 313 с.
7. Карасик В.И. О типах дискурса. *Языковая личность: институциональный и персональный дискурс: сб. науч. тр.* Волгоград : Перемена, 2000. С. 5–20.
8. Лутовинова О.В. Демотиватор как вид сетевого творчества. *Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 2. Языкознание*. 2016. Т. 15. № 3. С. 28–36. DOI: <https://doi.org/10.15688/jvolsu2.2016.3.3> (date of access: 10.08.2020).
9. Макарук Л.Л. Проблеми дослідження семіотично ускладнених текстів. *Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наукових праць*. 2014. С. 69–72.
10. Шевченко І.С. Проблеми типології дискурсу. *Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен* : кол. монографія / під заг. ред. Шевченко І.С. Харків : Константа, 2005. С. 233–237.
11. Шейгал Е.И. Семиотическое пространство политического дискурса : дис. ... докт. филол. наук : 10.02.19 / Волгоградский государственный университет. Волгоград, 2000. 440 с.
12. Bateman J. A multimodal discourse theory of visual narrative. *Journal of Pragmatics*. 2014. № 74. P. 180–208.
13. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org> (date of access: 10.08.2020).
14. Crystal D. Language and the Internet. Cambridge : Cambridge University Press, 2004. 272 p.
15. Crystal D. Text and discourse. *The Cambridge Encyclopedia of Language*. Second edition. Cambridge : Cambridge University Press, 1997. P. 116–117.
16. Herring S.S. Computer-Mediated Discourse. URL: <http://www.let.rug.nl/redeker/herring.pdf> (date of access: 10.08.2020).
17. Kress G.R. Multimodal Discourse: the modes and the media of contemporary communication. London : Edward Arnold, 2002. 152 p.
18. Liebert W. Multimodal Text. *The Encyclopedia of Applied Linguistics*. Oxford : Blackwell Publishing, 2013. P. 4338–4336.
19. Veb-account "Facebook". URL: <https://uk-ua.facebook.com/> (date of access: 10.08.2020).
20. Veb-account "Instagram". URL: <https://www.instagram.com/?hl=ru> (date of access: 10.08.2020).

References:

1. Batsevych, F.S. (2004) *Osnovy kommunikativnoi linhvistyky: Pidruchnyk*. [The basis of communicative linguistics: Textbook]. Kyiv: Akademiya. 344 p. [in Ukrainian].
2. Bugayeva, I.V. (2011) *Demotivatory kak novyy zhanr v Internet kommunikatsii: zhanrovyye priznaki, funktsii, struktura, stilistika* [Demotivators as a new genre in Internet communication: genre's characteristics, functions, structure and stylistics] URL: <http://www.rastko.rs/filologija/stil/2011/10Bugaeva.pdf> [in Russian].
3. Vinogradova, T.Ju. (2004) *Russkaya i sopostavitelnaya filologiya: lingvokulturologicheskiy aspekt* [Russian and comparative philology: linguocultural aspect]. Kazan. P. 63–67 [in Russian].
4. Galichkina, E.N. (2001) *Spetsifika kompyuternogo diskursa na angliyskom i russkom yazykakh (na materiale zhanra komputernykh konferentsiy)* [Specificity of computer discourse in the English and Russian languages (case study – genre of computer conferences)]: Diss. Cand. Of Phil. Sciences: 10.02.20. Astrahan State University. 212 p. [in Russian]
5. Golikov, A.S. Kalashnikova, A.A. (2010) *Demotivatory v Internet-kommunikatsii: genezis, smysl, tipologiya* [Demotivators in Internet-communication: genesis, sense, typology] *Vestnik Kharkovskoho gosudarstvennogo universiteta [Bulletin of Kharkov State university]*. Vol. 16. P. 124–130 [in Russian].
6. Zahnitko, A.P. (2007) *Linhvistika tekstu: Teoriia i praktykum* [Text linguistics: Theory and practice]. Naukovo-navchalnyi posibnyk. Vud. 2-e dopovnene i pereroblene. Donetsk: TOV "Yuho-Vostok LTD". 313 p. [in Ukrainian].

7. Karasik, V.I. (2000) O tipakh diskursa [About discourse typology] Yazykovaya lichnost: institutsionalnyy i personalnyy diskurs: [Language personality: institutional and personal discourse]. Collection of scientific works. Volgograd: Peremena, P. 5–20 [in Russian].
8. Lutovinova, O.V. (2016) Demotivator kak vid setevogo tvorchestva [Demotivator as a kind of net art] *Vestnik Volgogradskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriy 2 “Lingvistika” [Bulletin of Volgograd State University. Series “Linguistics”]* V. 15. No 3. P. 28–36. DOI: <https://doi.org/10.15688/jvolsu2.2016.3.3>. [in Russian].
9. Makarchuk, L.L. (2014) Problemy doslidzhennia semiotychno uskladnennykh tekstiv [Problems of researching semiotically complicated texts] *Naukovyi visnyk Chernivetskoho u-tu: zbirnyk naukovykh prats. [Scientific bulletin of Chernivtsy University: collection of scientific works]*. Chernivtsi : Publishing and printing center “Rodovid”, P. 69–72 [in Ukrainian].
10. Shevchenko, I.S. (2005) Problemy tipolohii dyskursu: Dyskurs yak kohnityvno-komunikativnyi fenomen [Problems of discourse typology. Discourse as a cognitive and communicative phenomenon]. Kharkiv: Konstanta. P. 233–237 [in Ukrainian].
11. Shegal, E.I. (2000) Semioticheskoye prostranstvo politicheskogo diskursa [Semiotic space of political discourse]: Diss. Doctor Of Phil. Sciences: 10.02.19. Volgograd State University. Volgograd. 440 p. [in Russian].
12. Bateman, J. (2014) A multimodal discourse theory of visual narrative. *Journal of Pragmatics*. № 74. P. 180–208 [in English].
13. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org> [in English].
14. Crystal, D. (2004) *Language and the Internet*. Cambridge: Cambridge University Press, 272 p. [in English].
15. Crystal, D. (1997) Text and discourse. *The Cambridge Encyclopedia of Language*. Second edition. Cambridge: Cambridge University Press, P. 116–117 [in English].
16. Herring, S.S. (2014) Computer-Mediated Discourse. URL: <http://www.let.rug.nl/redeker/herring.pdf> [in English].
17. Kress, G.R. (2002) *Multimodal Discourse: the modes and the media of contemporary communication*. London: Edward Arnold, 152 p. [in English].
18. Liebert, W. (2013) Multimodal Text. *The Encyclopedia of Applied Linguistics*. Oxford: Blackwell Publishing. P. 4338–4336 [in English].
19. Veb-account “Facebook”. URL: <https://uk-ua.facebook.com/> [in English].
20. Veb-account “Instagram”. URL: <https://www.instagram.com/?hl=ru> [in English].

Стаття надійшла до редакції 28.08.2020

The article was received 28 August 2020

НОТАТКИ

Наукове видання

ПІВДЕННИЙ АРХІВ
SOUTH ARCHIVE

(філологічні науки)
(Philological Sciences)

Випуск — **LXXXIII**
Issue

Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 13,95. Замов. № 1020/286. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
73021, м. Херсон, вул. Паровозна, 46-а
Телефон +38 (0552) 39-95-80, +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.